नं०: ४५५ घ - ३-ग

वीररत्नशेखर शिखा

पदसंकेत विवरण संहिता

भाग - ३ - ग पत्र सं०: ११०

पत्र १८ - १६ Nill
२१ missing

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ अथ दानोपकारित्वमिति पद्धेशाग्रेथ संकलितेहावेन त्रिंशोध्यायारम्भः अथेति
लक्षितेन लक्षणनिरूपणेन दृष्टोऽक्रियते नातिविस्तरादिति अथशब्दविषयनाद्ध्वप्रपञ्चसैव निषेधः
ननु यथाप्रपञ्चस्येति सूचयति नातिविस्तरादिति मतिस्तायायोजनमाह प्रायेणेति संक्षिप्तमत्राहन्तेवल
नाः प्रसन्नबुद्धयः १ अन्यथापि संक्षेपकथने गौरवं कथ्यतीति अयमिति अस्य दानोपकारित्वलक्षणस्य
हास्य सुकुमारधीनिरर्थमेव समर्थितम् अतश्च बाढमनुमनमिदं तल्लाघवं संक्षेपलक्षणगौरवात् ॥

अथ विभागमिदं ह्रावं लक्ष्ये नातिविस्तरात् प्रायेणाल्पधियो लोके संक्षिप्तमाहन्तेवतनाः १ यतो ॥
दानं कुमाराणामल्पयोगे सलक्षते सुकुमारधियो बाढं लाघवं गौरवाय नः २ संक्षेपेणा
सविकल्पं सूचनात्स्वपदे भिन्ना शब्दापत्यानुसन्धानकोपालेयत्र राजते ३ यदेतद्दिङ्मात्रं वि ॥
नेविभातितिनवेरस्मदे आयुःसूत्राणि मोनौ गौरवायमनीषिणाम् ४

यार्थसमरडये अथ च लाघवे गौरवायेति विशेषसूचना २ भूसमर्थितसंक्षेपलक्षणमाह सं
क्षेपइति अल्पपदैरविताबद्धार्थसूचना संक्षेपः किमत्रप्रवक्षेनमित्यतयाह शब्दापरेति अति ॥
विस्तारेणाविदितमर्मतितयाशब्दापरानुसन्धानविस्मृतिर्जायते ३ नवेदं सुकुमारधीसौख्याय ॥
त्वन्यथाभ्रमितव्यमस्य महाभारवत्वादित्याह यदेतदिति संक्षेति सूचनात्मकमिति सर्वतोमव

सादिति भावः तथा चूक्तं लक्षणाम् अस्मातारसमं संक्षिप्तं स्मार्तविहितम्
उक्तम् अस्मिन् सकवयत्सर्वविवेकविदितिर्विति ०

पं॰सं॰ अथैव स्फुटप्रतीतये व्यतिरेकमुखेनाह सर्ग इति । अतिगौरवम् शब्दप्रपञ्चेन लघुता अर्थलाघवम्
२॰टी॰ मत इति वाक्यरूपेण संबन्धनीयम् ॥ ५ ॥ उद्दिष्टमनुस्मारयति यदिति । उद्देशोद्देशः प्राग्ग्रन्थेऽग्रे शास्त्रे स्फुटं शी
१ लनीयाम् । भवितेद्वारमेष्य विशद्वारतया स्थापिते दानोपकृति सत्त्वपति दाने देशकालोपलक्ष उप
कृतिसत्त्वदनपेक्षिणीमपे स्फुटी भविष्यति दानोपकारणम् इदं द्वारमित्यर्थः अथुनेन तिलक्षणा ।
स्तु ५ वसरे ॥ ६ ॥ ननु तमिदं दानोपकारसंज्ञमिदं द्वारमिति कृत्तेन तद्धि निर्णायेणानन्वयमर्थयति नामसा

सर्गोऽयमिदं त्वयुद्धीनोपरत्नार्थेऽतिगौरवम् वक्रार्थेन लघुनायासोऽम गाथीरं विष्ययोमतः ॥ ५ ॥
यद्देशोऽत्र भविते दानोपकृतिसंज्ञया तल्लक्षणपरीक्षाभ्यां वर्ण्यतेऽथ पुनरादरात् ॥ ६ ॥ नाम
मात्रेण यः कोऽपि लक्षणेन महाद्भुता विद्वद्भिः सम्यगुद्देशपरीक्षायुपयुज्यते ॥ ७ ॥

इति भवेदेष योपादेयतातिशयः लक्षणेन समानासमानजातीयव्यवच्छेदेन वस्तुनो ।
महार्घतानां यत्नेन तादृग्गुणवत्त्वादुपादेयमिदमिति बुद्धिर्जन्यते तथा गुणपदार्थमस्तु त ।
लक्षणवर्णने लक्षणपरीक्षाभ्यामिति परीक्षायाः कोऽयावसर इत आह विद्वद्भिरिति स्व
स्वबुद्धिः शास्त्रीयाधिषणा अन्यपरिच्छेदाय परीक्षेत निपुणमिदमयुक्तमथ निपुणमयुक्तमिति वि
चारः परीक्षा ॥ ७ ॥

दानोपकृतिसंज्ञयेति यद्विपणात्वतमस्य ह्यारस्य निर्देशी तेन तद्भयमपुनालक्षयति दानमिति श्रेयस्ता
प्रत्युपकार उद्दिष्टस्तस्मादृष्टस्मादृष्टत्वादेवनापेक्षात्वमिति बोध्यम् अन्यत्वसाधनमेतदीयुमि
दमस्त्विति अथ वापेक्षा योगक्षेमादिपालनातो विद्ययेति राजदेयवत्पादेर्निरासः अथ वापे
क्षा पुनरादाने ज्ञातां विहायेमनेन रजकादिदत्तवस्त्रनिरासः अत्र विशेषलक्षणानि वक्तुमाह।
प्रेरणेति विप्राय गोर्ददातीति प्रेरणाद्दाने उपाध्यायाय ददातीत्यनुमतिर्दानम् वैश्रवणाय

दानेस्ववस्तुनोपेक्षां विक्रायायान्यत्वसाधनम् प्रेरणानुमताद्वेपभेदात्त्रिविधामतम् ८
उपकारो हितानां सामावागाद्यैर्भिधेयतः पुनः इयमेतत्स्वयंसिद्धं विहन्मनस्मि वृत्तिने ९ वि
त्वस्वत्वसमिद्धत्वाल्लक्षणं वा विततीतिचेत् अनूक्तिरनयोरेवसमेवत्त्वं व्याप्यतयोपना: १०

बलिंददातीति अत्र देयदानम् अत्र येषां निवारणम् ८ द्वितीयलक्षणमाह उपकारइति अ।
साविद्ये ह्यपनामिति हितानां सतत्त्वमैहिकफलमुपकारः पुनरिति वचनात्स्वभेदाप्यस्यानुमतः
तथा च प्रेरणानुमत्यादित्रितया सैवत्रियावास्ता तोद्देहभेदेन पुनरपि त्रियास्वापेक्षा विदानं चोभ
यत्रसमानमेवेति बोध्यम् ९ इयमेतत्स्वयंसिद्धं विहन्मनसि राजते इति अकृतमात्तिपन्नसाधने।

प.मे.
२.टी.
२

विल्विति स्वात्मसिद्धत्वात्स्वयमेवानुष्ठेयत्वात्कर्मनयोर्लक्षणकारणेनेति लक्षणमेवोविती
तिवेत् इति चेत्कस्मिदातेपंकोरतित्याह अन्तर्कितिति अनुक्तिस्त्ववादः अनयोर्दानोपकारयोः
इत्येवं धीयताग्रातेपवन्नात्तृष्यन्नप्रसीदन्नबद्धमभावो भवेतिनयः १८ उभयोरप्यनुवादत्र
योन्ननमाह अद्वेति यस्मात्केलक्षणकारणानिबद्धत्वं दातृणां अनन्ननिगदव्याख्यातम् १९
इत्याह्वयोरनुवादलक्षणमक्रमासाधारणमप्याह स्पृष्टावाक्लितिसपष्टम् २० मन्येमि
[redacted] अर्थेनजलक्षणात्तत्वीकरणे यद्विधान
तः अन्तर्किलक्षणेतन्नोभातिदानेकगोचरम् २१ पुनरर्थवादकथने ईश्टीकरणा
मादरात् अन्तर्किरुपकारस्यलक्षणेत्वनभातिनः २२ अद्वावाल्लदृष्टीकृतमप्रत्या
श्रीकरणेचयत् उभयोरनुवादोयमप्यवाविडम्बमतः २३ प्रकारानेनकथनेद्वयोरा
प्यविशेषतः नभेदायप्रकल्प्येतविभागकल्पनाह्यसौ २४ द्वयमेतन्मदाबद्धकदेविद्व

द्वेभेदनयमक्रमवोनरोवैविवेणास्यानंतमायातीतिनन्वलक्षणमेभावनेतिमपृक्तिकमाहप्रका
रेति द्वयोरितिदानोपकारयोः अविशेषतस्तिउक्तलक्षणमुल्वणमकारानेनमप्पतिनलक्षणभेदः
परंलक्षणविभागःसर्वलक्षणमप्यवानभवतीतिभावः २४ इत्यसमर्थितमस्यास्पप्रोक्तमाहनार्थमाह
तु

द्वयमेतादिति द्वयं दानोपकारौ लक्षणमेतत् द्वयकर्मैकमी १५

कर्मेति विग्रहः इति तत्कर्म संपादके एकेनेति निरूपकत्वेन १९ तदानन्त्ये इति तेषां दानोपका
राणां मध्ये ज्ञानवत्समाणामैर्देरान न्येसनि तत्कर्म मुख्यं सत्रमिति नाम्नाभिधीयते सत्रे सदा दानमस्य
मुख्यतां साधयति सदेति सत्यस्ववारमविच्छिन्नसंततिरेषः पावकं गङ्गादिस्नानम् कालोमित।
हृद्धिहेतुरमावस्यादिपर्वरूपः अपलताणामिदं सन्मात्रस्यापि २० न तु सर्वत्र सात्विके कर्म मुख्य।
तयामिहितमिदं तत्किमिति तदति वर्त्यं मुख्यं सत्रमिति मङ्क्मिन्यत्र समर्थयति अस्तीति यः

कर्मैतदीहृशं येन भस्मशेषेऽपि विग्रहे कर्ता सौभूष्ण्येनेतत्रयत्रैकेनैव गम्यते १९ तदा।
नन्येऽपि मुख्यत्वेन सत्रमिसमभिधीयते सदासत्त्वमबाह्यत्वं देशकालानपेक्षया २० अस्त्वस्य
सात्विकं नाम देशकालादियोजितम् इदं तत्सार्वभौमाख्यं तु ते मुनिभिरीरितम् २१

स्विस्त्यनुमतोनियातः मनमिदं सात्त्विकं मुख्यमिति परं (ते) देशकालादि यन्त्रितत्वात् सदासर्वो।
पयोगीति सर्वपितो देशकाला दीति विशेषणम् आदिना पात्रपरिग्रहः नामेति प्रकाशे
विधिविहिततयाप्रख्यानमित्यर्थः सार्वभौमाख्यमिति दानचक्रवर्त्यमाविस्यर्थः सर्वभू
मिषु सर्वकालेषु सर्वेषु च हितदायित्वान्नज्ञं वै सार्वभौमं तथा च पतंजलिः एते देशकालजाति
समयानवच्छिन्नाः सार्वभौमा महाव्रतमिति २१ ॥

प.से. सार्वभौमत्वमेव विवृणोति सर्वेति सर्वभूमौ साधारणो सर्वभूमौ हितो वेति सार्वभौममित्यर्थः
२०.ही. १८ पुनरपि प्रकारेण सर्वकमेतद्व्रतं कीर्तयति इयमिति इयं प्रदर्शयिष्यमाणा [illegible]मादिदृष्टा
२ कलना ध्येयाकालेयद्दानमपात्रेभ्यश्च दीयते असत्कृतमवज्ञातं तत्तामसमुदाहृतमित्यादिका
काष्ठा येषु तत्कर्षाय सर्वानुकूलत्वात् हानपदत्तिपात्रापात्रविवेकाभावात् सर्वथेति विवृणोति
इहेत्यादि तथा च सत्त्रमिति सर्वदा सर्वत्र सर्वथा च जायते इति सत्त्रम् १९ इत्थं सत्त्रविधेयतया समस्त

सर्वसाधारणत्वाच्च सर्वथा हितकारणात् सार्वभौमं व्रतमिदं सत्त्रमित्यभिधीयते १८
इदं सा सास्य कलना काष्ठा येषु तानयेथवा यदिदं सर्वथास्मिन्निहामुत्रापि सिद्धये १९
सर्वसाधारणत्वेन पदिया उपकारताम् प्रीतादिसाधनोपेतमन्नाच्छादनदेहित
मू २० सदैनं तद्धि निर्मायमहेज्यः कोपि कोविदः यः सम्यग्विविनक्ति सो सदा क।
ल्याणभाजनम् २१ ॥

दानेनेति हि यान सहरूपमाह सर्वेति चतुर्वर्णाश्रमता।
हास्य साधारणत्वे सर्वसाधारणत्वे यदिति सत्त्वे प्रीतादीत्यादिनेस्मग्रहणे तत्र प्रीता।
साधनानि तीर्थादयस्त्वन्यादीनि उसमसाधनानि यत्रं च मज्जनादीनि महे ह्यस्मत्पाशायः वि
निर्युक्तेऽधर्मार्थस्य स्यापयति २१ ॥

३

पानी

तत्रविशेषकर्तृत्वमतामाह ग्रामादीनि विदुषां सर्वशास्त्रमर्मज्ञत्वं पदसंज्ञाम गोत्रसंपन्नमिति ग्रथ्या।
पकाथ्यायाश्रुचितनियतत्वेन नभवितम् आयायविधाय गरीयसी निपात लौकिकी २२ सत्रविशे
षानेवफलविशेषकथनार्थमाह समाधिद्वि समाहितेपागजननसमाधानार्थं समाधिऊर्दिकाः
अभ्यासग्राध्यात्मिकवाह्यविद्याभ्यासस्तदर्थं चपिंडिकामन्त्र दविनावेदिकाः आदिनायाठस्जा

ग्रामादिगुणसंपन्नसद्विद्दृहृदभूषितम् मठसंपन्नमाधाय यत्नात् हृद्विर्गरीयसी २२ समा।
धिऊर्दिकाभ्यासपिंडिकादिवऊर्वताम् सम्यक्तत्पत्रविज्ञानोज्ज्वालीगतिरनुत्तमा।२२ स
र्वतः प्रसरद्रूपव्यामाषावितैः शुभैः उद्यानैः संस्कृतां भूमिऊर्वतां सिद्धिरग्रगा २४ ग्रामा
द्यानगराद्याद्येवनस्पतिविभूषिताम् दाहार्थं ऊर्वतां भूमिं परत्रापतितोऽस्वम् २५

दिव्यानिकाग्रहणाम् सम्यक्तत्पत्रविज्ञानो विप्रपविक्रमसंस्कृतानाम् २३ संस्कृतां भूषि।
ताम् ऊर्वतां कौतुकि जननतानोपाय अकिंचनलोकफलप्रधानसमरुद्धये चेत्पर्थः २४ ग्रामादिनि
वनस्पतयश्च ग्रामाद्युपयोगिनोहृताः ऊर्वताम् तैश्शरीनाप्यापयतां आपतितोऽस्वसुभ।
कर्मोक्तत्वम् २५ गतेतिगतागतिकाः मार्गाः तस्मिन्निति अलिकाठिन्यप्रसिद्धे २६

प॰सं॰ २॰टी॰ ४

अनदीति अनदीमातृदेशे देवमातृकाः आदिना अप्पादिग्रहणम् २७ अत्रैव फलर्द्धिं वदन्नुक्तं ह्नणेति
मार्गे इति प्रपाः पानीयशालिकाः पीयूषनाम नवमा २८ शुनामिति निपाने उपहृपजलाशयः फ
लर्द्धिं भवितेत्यनेन भोग्यालक्ष्मीनेत्यचितम् २९ नाव्या इति नौभिस्तार्या नाव्याः वहुप्रतराणि वहुका।

गतागतिकृतस्पर्यं पाताच्चासनभूषितान् गृहान्विदधतां मार्गे तस्मिन्मार्गे शुभोदयः २६
अनदीमातृदेशेषु कूपादिमज्जलाशयान् गतागतिकृतस्पर्यं कुर्वतां सिद्धिकृत्तमा २७
मार्गे प्रपां विदधतां ग्रीष्मे तस्मान्निदाघे ऽप गतानां परलोके ऽत्र तस्मिन् पीयूषनाम भवेत् २८ प
शुनां तस्मिन्नुपमार्गे निपानानि च कुर्वताम् फलर्द्धिर्भविता लक्ष्मीर्गृहे सम्पन्नायते २९।
नाव्यासु सरितो वहुप्रतराये प्रकुर्वते तेऽत्र वर्त्मन्यसंबाधं विमानगतयो ध्रुवम् ३० सीमा।
स्तरीर्निदधतामानुरूप्येण शक्तितः न कश्चिद्विर्तुपते नातस्य वलने पथि गच्छताम् ३१

दृषिलास्थिरणोपायाः अत्र वर्त्मनि सर्वप्राप्यपरलोको वर्त्मनि असंबाधमसंकटम् ३० सीमा
इति सीमाग्रहणं सेत्वादीदृषोपलक्षणम् नृतियोत्सनावः पथि पारलौकिके ३१ ॥ ॥
३१ ॥ ॥ ३१ ॥

महादानानीति सुमेरुकल्पवृक्षादिदानानि जीवितेनेति धनविद्यादिभेदेन दक्षलाभीति दक्षे लभ
नशील दक्षलाभी येन यद्दत्तं तेन तत्कोटिगुणितं लभ्यते इति शास्त्राणां संगतिर्व्यभिचारी प्रकारः २२
आनन्त्यादिति । अस्य कर्मणः कृतमले सौख्यं वैराग्यमतीयकं २३ दृष्टापूर्तमिति दृष्टं बाह्यान्तस्त्यागः
पूर्तं वापीतडागादिकर्म यत्परायणे इति ज्ञानयोगसत्कर्माचरणादिभेदेन ईश्वितमिति निर्णीतप्रायेण हि स्थितः २४

महादानानि यानीह संतैर्विहितानि तान्यलम् । उपायेनेन मतिमान् दक्षलाभी क्षितिंगतेः २२
आनन्त्यादस्य बहुनाकृतेऽहितकारं चयत् । नत्रिवृद्धं प्रयत्नेन बुद्धिसौख्यवतोऽबुधैः २३ सर्वे
षाम्शुभदे लोके दृष्टापूर्ते कृतीवितम् । पापापहादिभेदेन तत्राद्यं बहुधीवितम् २४ दृष्टापूर्ता-
५ भिः कर्मन्न्मिनोऽसिद्धये मतम् । अधिकारिभिरासेव्यं विमलोदयकांक्षिभिः २५ विचित्र
गतिकं वापि हेयेदं कर्मसाधनम् । अद्वयाभनतात्त्वगो शास्त्रेनयदमीवितम् २६

२८ [illegible]मिति इदमद्यैव निर्णीतप्रायं सिद्धये लोकानन्त्याय अधिकारिभिरित्यनेनैतद्धनधिका-
रिणामकरणेऽपि न काचन प्रत्यवायशंकेति द्योतितम् अधिकारिणामाज्ञा वाममस्मद्वयो विवलि-
ताः २५ धीविशेषपरिहारायोक्तं संदिग्धविविधेति इदं कर्मसाधनं कर्मरूपसाधनं नमुपायः
हेयेति ईदृशेनभेदेन शास्त्रेविप्यापि ज्ञानादिपदम् २६

प.सं. अत्र समर्थयति यावदिति सुलक्षणो शोभनतिथिनक्षत्रम् १७ शैवेव शोवनार्थमास्य श्रेसो इति ई
२.टी. श्वरस्य सर्वावेक्षकस्य सर्वव्यापकस्य चेयमैश्वरी प्रेमलोकः परलोकः यद्वाप्रेमेति इच्छयकर्देश्रेत्या
५ सत्वाप्रतीक्षतेऽइति कदा सौमन्नामीश्वरस्व्यंभूकामामभियातीति १८ एतदेवदृष्टान्तेन समर्थयति
यथेति यथा कापि यंता भिक्षुतोरानःपुरःप्रविश्य स्यानस्थापितेहस्यासनादिकिंकरैः परितेरस्य

यावत्सुलक्षणमिदंलोके तिष्ठन्नभोदयं तावत्कर्तव्यविमलेसर्वव्यापनमेतत्फलम् १९
अहो विविचाराति ऐश्वरीयेदंतं च यद्दोपकृतं च किंचित् नत्रेमलोकोपगतस्य तस्य प्रती
क्षते कोटिगणोपुरस्तात् २० यथा सत्ते हस्त्यशुभासनादि सेरक्षामाणोपरिवारो नियोज्यः
प्रतीक्षतेस्यागमनेऽपस्यतश्चेदमेस्य हस्त्यशुभाग्यस्य २१ अगणापावेक्षविशेषगतिर्नवन
वोदया तत्रतत्रापसौतोतोदृश्वासम्यतिमस्यते ४०

मार्गागज्ञागमनेप्रतीक्षतेकदासौसमायातीति तथैवास्यशुभाशयस्यार्जितमिदं तत्र तत्र लोके
पुरस्तादेवास्यतेस्याम्यागमनेप्रतीक्षतेऽइति २९ मनुष्यवुद्धिमातिपञ्जेश्वरीनांस्माख्येतेश्रग
णेतिनवनवोदयातत्तल्लोके कोटिगणितफललाभात् तत्रतत्रमनसाप्यनाकलितेलोके ४०

द्वा० १

श्रेयोरूपाचरेत्परमवीजेस्तवयतितियोरिति अकस्मादिमविवापावस्थायां श्रद्धोत्पद्येतवुद्धिः स्थिरमि
दं कथमेतद्वक्ष्यं करिष्यामीतिनैवज्ञातिनिनैवज्ञानपुनःकरोमीतिनास्तिकापामेकोगुलेयाला।
या० योगानेकलितंकालान्तरस्तनिपिरिद्यकोयांविधाय ग्रान्तरेवमालियमन्त्रनालुविनमकुरा।
हिषोध्य अलेज्ञानानीतिनैतद्यपविमनाभवेदितियोरेषाकृतितमिदमिति अपभावःदानोप
कृतिवलायोग्रामायोपयोगावेमार्थमसोराज्ञावयवयितेवेनाभवेतोगज्ञाश्चभरभवितोसेना।

के

योरेषातदिदेह्यतिवमममलेज्ञातेषकस्मादेवेनेवज्ञाविनिनास्तिकोकलिनेदिवेविधा
यान्तरम् मालिमेचविषोध्यविनमकुराज्ञानामलेनश्चोसंपत्तिकनकाश्चरन्नस्फटितो
स्फटिकस्टायज्ञप ४। गतागतिकसत्सार्थस्तेयमपकारिका भवाभियानानियतेरेद्या।
नीतिगतज्ञाः ४

मपिनविनेक्रयोदिति ४। पनेदेवस्फुटयतियुगलकेनगतागतिकेतिसार्थस्यसत्वेमनुष्ययो।
नितम् उपकारिकामार्गस्फटिकारेसातिरिक्तीभविष्यतिइति गतस्वाश्रपास्तान्तरकानयोः
श्रमलविद्येयानिर्मलवुद्धिप्रकाशाः इहैहयोक्तायायकितेकर्म इतेशसिद्धमेवतत्तदृशोनेनास्ते।
वेनेदस्यापितश्रष्ठेकेनेदंनिवद्धमित्याद्यास्मिकतत्रामस्मरणंतेषांलाभायकल्प्यतेतताव

ल०

कालमसोमर्गलोकेषु स्तेनवसतीमर्थः ४२

प॰सं॰
२॰टी॰
६

6

यतत्कर्माधिकारिणोदर्शयतिरागेतिफलतश्चतिस्रकीर्तिमन्तोराज्ञोकविकर्मणामशक्तिपत्रिका।
अवलोकगम्यास्तिस्रमोघांतफलतःसाक्षादेवद्रष्टव्यतेइतिभावः ४३ नामेतिनिवेश्यतइतिकावा।
वनार्थमिति ४४ वैदुष्यमिति पत्रिकार्थविनिमयःसदाख्यासतीशोभनाख्यानाम कवयोनिम
निम्नमारामाख्यग्राहिणः ४५ अत्रैवभरयतिअतीवविशासनमिष्टाश्चतेविधेयमितितदाज्ञाहूयम्

यश्चाम्लविद्वेषाश्चाश्रष्टेविनन्वैत तत्राममरणोलोकेतेषांलाभायकल्पते श्रुता।
लकम् ४३ राज्ञामवनवयसाक्षश्रीमतांकर्मणामुना प्रशास्तिमंजरीरम्यातिखिता।
फलतैर्भुवि ४४ नामासमेषुश्रेष्ठकृतिष्वप्राकृतेष्वव श्राव्यातेवलवैर्निकापट्टिका
यांनिवेश्यते ४५ वैदुष्यमेतद्विदुषांविविंसंविनाशिन्लोलार्थपत्रिकरेण अनश्वराख्यात्र
तियंसदाख्यासममेतेषकृतिभिःशुभात्मा ४६ अतीवहितकारीदंशासनंभुविविचितम्
यत्कृत्यातभरतोदेश्यपिजातवनतमणति ४७ परोपकृतिरेषाचसाख्यायाकृतिगोचरम्
प्राप्यस्वपारदर्शीयमासमातेचविराजते ४८ ॥

४९ रानस्यादृष्टफलत्वाकृतिविराख्यास्येवेपितदस्तावदृष्टैकफलोपकृतिरितिमत्रदृष्टाप्य
यग्राहिणोशितातांमारूपोपकृतिरिति अत्रैतद्धृयमध्येनकेवलमियमुपकृतिरूपकंतु पा।
पकार्येयोरेवहितदायावरापुनापिकर्णगोचरीभूयानुष्ठीयमानानास्वपरहर्षायेतिसामान्तिका।

दृ॰

[illegible] ५०

५

तु४२ सु४२

अत्रैवार्थवादं शोलं स्पृशति यस्माद्वितिमेति सर्वं सन्ततमपि प्रसिद्धा सत्कृतिः सत्क्रिया ४९ सत्कृतिमेव वि।
शिनष्टि अहो इति अमेगागमनमत्र तस्य तस्मादाह अवध्योक्तिरिति अवध्योक्तेः कृतिः अवणान्तदर्शन
यतेमत्स्यतन्त्रच समासत्वविवेचनादाह ऽशपोपेति ५० नत्वेति सर्वेनामसु विवक्षितानामदोविशेषानारचनि।
मीति निमित्तं नाम शिल्पीतेन कृता चेद्गणालापिरेहसम् शिल्पिशिल्पेन ऽरण्पमाह अतिर्दिति मु। मृ।

योऽसौ नवपरीणनाकथ्याशेषापितस्यसा सत्कृतिर्निर्गतं लोकानानन्दयति विश्रुता ५१
अहो दानमहो तस्य परोपकृतिरुन्नता अवध्योक्तिक्रनिमद्दलत्वशपादयोत्वलम् ५०
निमित्ति शिल्पिकृता तस्य चेद्गणालापि यसोत्वला प्रतिक्रत्समकोऽझ्वावध्योक्तिपंचगुणकेव
स्वा दिष्टालंक्रियासेषायदनुग्रहधीर्नश दिष्टे दिष्टपदस्मनापालितस्तस्य शोभितः ५२

यत्रावध्योक्तिवाङ्गिरितेव शतिक्रतासमकृतः श्रुयवशुति ५३ राजभागमाहस्व दिष्टेति अस्य
राज्ञो नरश्चसामामनन्नेश्वयदनुग्रहधीः सेषास्यस्वैदैवालंक्रियाभूषितम् जनश्व माहरिष्टमितिम
देस्वे गणादिष्टं दत्ते दिष्टं देवं भवानीहस्विभवो मत्तापरोपकृतिणकरश्रमत्तानतयाचरणात्पालिता।
स्वस्यात्मा शोभितो नासस्य समस्यकृपालनप्रसर्पणादिनेनितत्रसभायामसेष्वाप्नोनितराशोभेत

निमद्दिष्टालंक्रियेषा ५२ ॥

अनेन सदैव मनसा ५

अत्रैवान्यथाप्युक्तिरित्यनुग्रह इतिअसावेतत्कृतो लोके धनग्रहः चक्रो गोराजहंसः मानसेवि।
त्वेपतरालेमरस्थदयैवमराणीयेषाः शमिद्धेचयत्रहेमेनछायापात्येनेतत्रलक्ष्मीप्रादुर्भावः ५३ अथ
वेतिअसावनुग्रहः प्रभुः परमेश्वरो राजा च ५४ दानेतिसीमापर्यन्तकाकृष्टिहितीयासीमाप्रान्तदिका

अनुग्रहोऽसौ चक्रो राजहंसो मानसकृतस्थितिः दयासरण्योड्डीयास्तलक्ष्मीछायान्ततिष्ठ
ति ५३ अथवा यत्रिपोतासौ प्रभुर्णालालितः स्वयम् अकोष्ठे स्थापितो यस्मात्सेपद्माजन्मधु
वम् ५४ दानेयकाऽसीमेयसीमानत्र भवेद्ध्रुवम् विहायैतन्नु वनिखिले गमनं यत्र देहिना।
म् ५५ अत्र सर्वोपकारस्य हृदयमेतन्महीतले सीकार्यं लोकयात्रायां सर्वथा हितकाः।
मकैः ५६ पुंसां यदनुषंगेण सर्वथा प्रसरत्यसौ यशःप्रतापौ तनुतः शंकावद्वार्कयाः
मदा ५७ ॥

तत्रतस्मिन्दुर्गमेस्थानेन त्रिहृपयतिविहायेतिरहहलोके ५५ अत्र
मितिसत्रमन्त्रकालदानपोसदादानेलोकयात्रालोकव्यवहारः सर्वथेतिपैहिकामुत्रिकेभेदेन
५६ पुंसामितियदनुषंगेनयदनुहृत्यायुक्तिः कान्तियशःनयस्य यशःसुसेनतत्वावन्दः प्रतापोग्र।
णानार्दकः सदेतिदिनरात्रिनियमोल्लंघनेन ५७ ॥

अहो इति स्वादु मयुरे युक्तेः सञ्चकृतेः अहो अतिरम्यो सोम त्रदायी माद्रिवचः ५८ सञ्चर्या
सक्तो पकृतिवर्यो माह विभ्रमिति यथोपकृतसोपकोरणाथीयस्यामतिमद्रिमन्नाख्याः शुक्रेणाङ्गना
चरणेनातिभास्वताशुक्रेणोशनमेवनमहिरण विभ्रमीश्वरं स्मरति तमीश्वरमभिशुक्लं वर्ततेयत्स्य
नापिजगति सर्वे पकारवत्वरान्नाश्रतीति सोपकृतिः सर्वेश्वरामनुत्रापि विराजते ५९ यतस्ततः।

अहो इति वचः स्वादु सतां निर्याति वक्त्रतः । युक्तेः सञ्चरानं तदस्मानोराजते तराम् ५८ वि
भ्रमं स्मरेति शुक्रेण शुक्रेणावातिभास्वता । यथोपकृतमाथीयमाः सा सर्वत्र विराजते ५९
इतस्ततो मथीयं ये सदा पकारे समञ्जनाः । विभ्रष्यन्ति महकृतं ७ सवेर्षं विवामराः ६० ।
तथा च नीलीभक्तिते लवहम्यपरेन्त्रतारणं स्वर्णलक्षात् । बलिवितेननविदाकरेणस ।
कर्मसारे जगतीह नाम्यत ६१

ति अमे सञ्चदानाय मपकारकारिणं च सकृतं सक्रियाकर्तारम् ६० अत्रैवो होले वेन निर्दर्शं चेति पनितयां
नाञ्चलवर्मे तारादीनपितस्वलेख्यपहृपत नारादिव्याजेननतेन महेश्वरेणाप्यसहितिविते इहज
गति सतमेव सावेयस्यतिच्छदाम्येनातिनामद्रिमहिलिख्यते उद्धोलवस्वनयावेद्यते इति भावः स्व
र्वांहेमशोभनवर्णाश्च विदाकरोउदिवनिः ६१ ॥

प.स.
२.टी.
८

18

ह्योरेकेऽर्थे स्वकपोलकल्पनां निरस्यति स्मृतिष्विति भद्रायेति उक्तार्थे विश्वासपालनयातदाचर-
णात् ९१ नष्टदीतिनमर्थे संगृह्य निबध्नाति गच्छनशनितस्येति यस्यकस्यापि जन्तोः सर्वथेति सर्व
दानहेतोरीदृक्स्यैव नाशनात् ९३ तद्भिर्वचनेनैव वितथमिदं निर्वक्ति सत्रमिति स्वपरपाठ्येनेदृक्स्वकी-
यपरकीयग्रहणाम् ९४ उद्देशानुक्रमेणास्येव निरूप्य सत्कर्मनिरूपणाय सप्रमाणमपि वस्तुवत्कव्यता-न्ता

स्मृतिष्विदं विशेषेण मन्वादिभिरुदीरितम् । यदाकर्णनमात्रेण नरो भद्राय कल्पते ९२
गच्छेत्तत्स्वपथ्यानां सर्वे नश्यन्ति सर्वथा । सत्रं सत्कर्म सत्कृत्य तलीदृगिति यं दृढम् ९३ सत्रं
महादानमिति शोके स्वपरगोचरम् । येनास्य जायते जन्तोः दानं सम्यक्फलानुगम् ९४
सत्सु श्रेयो मोक्षमेष्टलात्तमपथ्यनिषाविशुभम् । सत्कर्माचरणाभ्यो स्वपापोद्धोरिव शुचिः ९५
कर्मणा येन लोकानामानन्द उपजायते । सत्कर्मेदं बहुविधं दिङ्मात्रेणात्र दर्श्यते ९६

वक्तव्यत्वाद्यवस्थाप्य सत्कर्म निरूपयति सत्रमिति श्रामः शमादिगुणोपलक्षणाम् स्वस्यपितृः लग्ना-
प्रकाशस्थापनम् यद्दोषेणाणीवत्स्थानं समर्पितं सर्वथा विभेदं सहेति न केवलं वास्त्रात्रेणास्मादृ स-
त्कर्माचरणादिति सत्कर्म कृत्वा तत्फलार्पणेनेति भावः ९७ अधुना सत्कर्म निरूपयति कर्मणेति

दिङ्मात्रेणात्र दर्श्यते ९६

पि

८

रिष्क्रोच्चेणोतिर्न्तातमर्थं विहाणोति उपकारकेति स्पष्टम् ९२ अत्राधिकारिणो दर्शयति प्रणा।
तेतिस्नाविभवशालिनः सम्यगास्तिकाः विस्रष्टेति नित्यानि सकलनया ९८ अथवेति अथवे
देकमतस्य शोभते येनामलात्मनातस्य [illegible] स्वरणेतीत्यमीरिणा उपदेशकस्य सज्जास्त्रिः सदा।
स्तानुमतांगीकृतेति शास्त्रिप्रकारेणानिर्दिशति अस्मिन्विनियशास्तिको मत्सज्जावानस्वेतत्व

उपकारकसत्सम्यनिर्माणोपयोगिरक्षताम् हितायकार्येयत्नेनरात्मामर्वोईश्मिछता।
प्रशांतविन्नामहनीयकीर्तयोयेकेचनेनाजगतीरुसमराः कर्मेदमाभातिसदोज्ज्वले
शुभेतेषांविमृष्टाखिलसर्गसम्पदाम् ९८ अथवानुमतायेनसज्जास्त्रिरमलात्मना
तस्यासौविद्यास्तेतयशास्तिकरतीरिणः ९९ औदार्येलेपकोयस्यसदोयुक्तः अता
पिनः सम्यग्वादिहृतिलस्यानितरांभुविराजते ४ ॥

मेकरोतिविकल्पानुल्लेखेनविहितमिदमितिस्वीकरोतीतिशर्वं स्वो केबोधप्रकाशकः हृदव
ग्रहस्यप्रकाशइतिविशेषः ९९ औदार्येतिलेपकःपलगंडः मन्नादेस्तत्वमुपकारणायरित्व
म् भ्रातिनाप्रासादादिरुपविग्रहः ५ ॥

यम. विधायेतिमस्कोलः स्पातेनशुचिस्मितकोति नत्रैत्वलकोवीर्यपंडितः कथावाचनार्थं उत्व।
२.ही. त्वमित्यनेनतानयोर्दैवलपंडित योऽसम्य तोष्यापितायामज्ञायनेषणामयामाभावाज्ञस्त्रियनम
२ वस्व, म्यक्कार्यकारणोयामते नयत्रकापिभीतितित्रलभुवनमिमर्थः १९ ग्रथ्यापकायेत्रिस्यादि
९ कादिकामनत्कानुवारत्पतामनहकाग्रपिनदोषायेतिथेयम स्पष्टम् शालानांशुचिर्वेद्र।

विधायमस्कोलशुचिस्मितलयेसद्गोत्नलेदैवलपंडितोज्वलम् प्रसन्नमधेननवादि
काह्नतेपदेतदासोतितनयत्रकापिभीः १९ ग्रथ्यापकायेत्स्वद्वनिरम्याःशालाःसती
येरवर्यतिथीरः तेषासमद्भामपथ्यमलक्ष्मीमतपदेतच्चनयत्रमस्तभीः १४ शमिसा
धुसज्जनानागोष्ठीरम्याःप्रऊर्वतासिद्धिः साभवतियानगम्यामहात्मनांधूतपापानाम्
हैतानिगसम्पात्रप्रवोयसिद्धेवशुचिपालाः निर्मात्कणोकस्यामासिद्धियोनगोवेरवि

रितोहिंसारहितम् विश्वोत्तानितो १४ उभयत्रेति उभयत्रेहपरत्रच भव्यंभद्रंसत्स्वरूपक
मितांम् सम्यस्वरूपैर्षिणाम् १५ स्वाचितेमतिप्राप्यमित्येनभावितशनन्तम् वितातिकला।
नासिमनेननेषांसत्क्रियादिकीर्त्तवेलव्यतेनयावतंरवाभागीशनाभवतीति १६ ॥

२

नहि तिसर्वप्रक्रान्तशासा रादिग्रहणाम् श्रयतामार्जनादिश्णोपि वा नैश्चितेतेविनष्कर्तृःफलम् १९
नियताजीवा नियमितजीविकाश्या ज्ञावाकिंडिशतीताः गंधैर्गन्यइश्चैः निगमारुहाः ८३
उभयत्रभवप्रविर्तवृत्तराणां सत्वहृपकमितानाम् सेव्यनिलाभोभीष्टः स्वकर्मणानेन
जगतीह ११ स्वैचित्र्यायनियतेयत्रचक्रयावलम्बनतत्त्वरूदम् शाप्यतेघाचित्ताविका
लानोभागाभावपूरसो १८ तदधीनाश्चप्रयताः कार्याःज्ञा पिदीनद्रविपश्चीते निय टेवो.
ताज्ञसम्पद इतितानिश्चितयमुनःप्रसतेयकविधिः १९ योज्ञानियताजीवाश्रमावेयाश्च
सि. गेयभवितेषु निगमेष्वेतागिज्ञेयतन्त्रशोणगपवत्रहिष्व २० उपकार्याश्चविधेयापापाःवि
ज्ञानाश्रमापनोदिनः आनन्त्यावेन लोकेनत्कर्तृणाम् हड्डीनाम् २१ शनितीव्रवेगम
यदानघः कार्याश्चलयतराः सार्थस्वावेननुहक्रतेमहदितिवेदोकिपालनात्सिद्धिः २२ नूत
ननडागकारीजीर्णोद्धारीप्रपादिकारी वा हाहेति त्वराज्ञलितेतनस्मिन्कालेत्वयोपिव
त्यसलाम २३ ॥

पकार्यामार्गप्रामितिलयाः २४ सिद्धिरितितनह्रोकेस्वावनरणाम् २५ नूतनेनितस्मिन्
निहादशार्कसन्तापिनचराचरेप्रलयकाले २६ ॥

प.मे. अत्रैवार्थेवार्द्धेऽवदयतितद्याव कुमारकाः एतत्प्रतिचर्याः सनकाद्याः अतुकम्पायांकत् पि
२.टी. त्रत्स्मार्थ्यमितिसाकृतम् कौमारव्रतावरणादत्रयामितपि र्णतवाकेनतकुहिरिति याऽसि
९ कभाषानुसारेणाधुनेयत्तावयस्याः प्रसिद्धापव २८ देहीतिप्रतिकृतनाविहितपाँशुहृदयः २७

10

तथापवश्यमेतेश्रेवैवनावालेकुमारकाः पुराकृत्तानामभ्येत्यपितृत्स्मार्थमभिरे २८
देहमनुलोकयंतस्मिः किंचिदानेप्रदीयते यतः प्रतिकृताः कालेसुखेनगमयामहे २९
ऽपिमाहविधाताऽसौकीनावातेरसोऽवलम् सार्थसाधारणेकार्येप्रतीकारविकी
र्षया ३० अमुनिपितणातेश्रेवैस्वर्गपदस्थिताः सत्फलैर्वर्धयिष्यंतियेनेहामूत्रपात्र
ग्री ता ३१ ॥

ऽपिमिति ऽपिमितिकृतेप्रतिविधीयतेश्रमश्रुपरामश्नासौविधानाह खोलंतुकविणादिकम् ।
रसेनजलेननत्कृणेनास्वादेनच सार्थ्यायताऽगतिकाः ३१ अत्रमितिअत्रेवालनकेतारम् नि।
र्याणितांप्रतिकृतपितृणाम् स्वर्गपदस्थितानउत्पतत्सत्कर्माचरणातसत्फलानिमरहिः

साद्धितिसंस्काराभूमिरिहहदाराभूमिः सविज्ञानिमगादिनिर्माणाम् दिव्यदेहाश्चेतत्कर्मणामरी
भूतास्ते ८० स त्कर्मणापतिसमाहितचित्ततोफलातिशयमाह सर्वैतिश्चमतितरामतिशयण।
निरम् येयंनियतिरात्नीयमर्वैवक्तस्यापितामृत्यरूपासात्वरावलया णेवत्यावलयाणिगात १
त्वेनावेसामात्रकस्मितबलःशापपातेकुर्यादितितोतत्माणाणिगतामेवत्वतस्मात्सख्यगामिनी।

साधुसङ्गतसंस्काराभ्यासोसविज्ञकारिणाम् दिव्यदेहाःफलैःसद्भिःयोषयंतिनसंशयः
सर्वश्रणेषवितितरामिदंनियतिरत्वरम् त्वत्पाणावेसालेकार्यासख्यगामिनी ८८
सत्तःस्वधर्मेतिरताविवेकचत्वरास्वये सम्यक्त्वचपरात्सात्हस्मङ्गतिमापयंतितं ८९ सा
याचणेचयत्किंचित्रायदेवसङ्गणाम् कृतापिमतिजागर्यंहस्मात्हिबलवत्तरा ९०

कार्या ८८ सख्यगामिनीतिश्लोकेनसत्तोलक्षणमाह संतइतिपूर्वे प्रतिग्रहीताकः ८९
सायावर्णाचेतिसायारणोसर्वोपभोगेपसञ्चारि सङ्गणाविश्वासात्मिकेवोदार्यारूपः ईहमाणा
तेविद्यायापिस्वयंप्रतिजागर्यम् नसर्वथातत्रप्रतीत मतिनाभावम् स्वयमपितत्रावेदावि।
येयायतश्चयंत्स्माबलतराविद्वांसमपिबलादाकर्षयतीत्यर्थः ९०

प॰ म॰ अत्रैवान्वयव्यतिरेकतात्पर्यमाह प्रतिक्षणं चेति महत्तोयेयं प्रतिक्षणं संवत्सरीतौ नैः नक्षा
२॰ टी॰ णं स्यातौ विभक्तकारणाम नया सर्वत्रैविमेत्यस्य तस्यार्थः विपक्षेबाधमाह प्रमादेति प्रमादालस्य
११ बद्धानां प्रतिज्ञा गाहकाणां स्वपरार्थहृतिः स्वेदाता परः प्रतिग्रहीता उपलक्षणमिदं दानाध्यक्ष
स्यापि अवेक्षया त्रितयीयं शुद्धानवेक्षया त्रितय्यपि नरकपातार्हेति भावः ११ अत्र दानाध्यक्षा

प्रतिक्षणं च संवत्सरीतौ विभक्तकारणाम् प्रमादालस्यबद्धा
नां स्वपरार्थहृतिर्ध्रुवा ११ गरीयसीयं सच्छान्तिर्यत्स्वप्नाप
णोसताम् अधिकां त्वनुकालेभ्यो न्याय्ये को नाम लेखयेत् १२

र्थं समर्थयति गरीयसीति इयं सच्छान्तिः सदुपदेशः शास्त्राज्ञा अत्रेति साधारणाद्व्य
विभाजनेन यस्मात्पणोमध्ये विकारानधिगमस्तत्र यमुकर्तके भ्योपि फला
धिकां विविच्य विभाजकोदातव्यपि फलमधिकं भजतीति अ
र्थान्तरन्यासः न्याय्यमिति न्यायादनपेतं न्याय्यम् १२

११

न्यायमेवाह कारणमिति करणं स्वयं कारणापरोत्साहकता अवेद्यापरकृतप्रतिज्ञागर्याश्चेत्र
यीष्वध्ययनक्रिया त्रयी वेदत्रयी वसती शोभनासत्प्रतिपादनायाह कारणेति श्चयं चाहकतार
णपालिनासमानफलदातृत्वफलावहानैतत्स्वैवैन किंचिन्मात्रेणापि फलवैषम्यम् स्वयं
कर्तृत्वा वान्यान्वा कारयतः प्रतिज्ञाग्राहकस्य वा समानं फलमितितात्पर्यम् अत्रोपमाकारणेति
त्रयी वेति यथा कारणत्रितयी ब्रह्मविष्णुमहेशाभिधाना हेतृभक्तेष्वपालितासमानफलदायमी

करणं कारणं वेदास्त्रयी वेयं सती त्रयी करणत्रितयी वास्तु समानफलदाहृता २३ अ।
ऽभि॰ स्माभिस्त्वबजविष्णु तिराहृतारो प्रेमयमतरिनीप्रसरस्रवाहा यथास्मतानुपकृति
विद्यातिसमयगानेनमस्यफलतां लब्धयेन केषाम् २४

थं कामसमो लाख्ये फले सममेवदर्दातीति ब्रह्मोपासको वा विष्णूपासको वा महेशोपासको वा।
भवत्सपासनाफलेत्व समानमेवेति २३ अस्माभिरिति अस्माभिः स्वशीलशीलरूपपराभिधानत्वा।
त्वमेवाच्चविधायिभिस्त्वरत्नहरेवस्मीति हेतुवाक्यमभिप्रेत्याह ह्रष्ठा व्रीकृत्यबजविष्णु तिराहृति
चूर्णताहृतारेण विहिता किमुद्दैन्तवा चर्मतिनत्वकरूपेण निर्दिष्टतति यथाप्रकृत्या धर्मं तरिनी
धर्मतिर्णीप्रसरस्रवाहा पालसंवलनप्रतीचातादिहेतुना तत्वेन निरन्तरगामिनी सततामालि

प.स्त. कानां सम्यगिति तत्त्वानवमर्शक्रियादिसदाचारणाचरणादुपकृतिं विदधाति अत्रत्वविलासरञ्जना।
२.टी. हेतुना फलकथने किमर्थं भरो विहित इत्यत आह अनन्यमिति सन्त्वत्प्रेमसदाचारतावाङ्मनः
१२ कायसाध्याश्रये तन्तीवयनव्ययसाध्य इति प्रायेणालङ्घ्याशया जगती लोकायतदाचरणेसदा
रणमाभवन्निति फलतोप्यानन्त्यमत्रविलासवनमिति भावः केषामिति रूपणाशयाश्रयो।

अत्राङ्दर्शोत्रोसिद्धार्थेनिर्दर्शनमिदंबुधाः
दास्येनतस्सतोलोकारंजनासर्वथास्त्रिया १५

तेत्फलमेवसोदार्‌ह्ये दैंभूत्वैतदाचरणेवह्वादराउपकारूपाउंस्तुतिरितिसूवनार्थे १४ अत्रा
वीतरशोत्वरूपति अत्रेति फलतोप्यस्यविलासादलंतिर्दर्शनादिनत्प्रथाथोनत्रयतिदास्य
मितिसतोपंडितानामेतद्दास्यमेवनातिअलपितत्वेनमोत्क्षेयासर्वथालोकांजनेतिअति
लङ्घ्याशयाअपिअर्थेवादाष्यसीकादेशोन्नवीभवंतीति १५ ॥

१२

निदर्शनोपक्रममाह कश्चिदिति आलिको ऽहं पापाचरणादिरासमं त्रस्तमतिर्निपतिशरणाः स्वं
स्त्रीयथनेव मस्ते स्थापितं न्यासीकृतेवोज्ज्वलात्मना व्यापभोग्येन स्वकर्मणा तद्भिन्नस्वप्रकाशाय
देमस्वरेणाच संरक्षणस्य रमार्गो वेत्स्यानस्थ वनमार्गोपवर्णानेन सर्वस्माद्युतयाऽस्थापयित्वाऽवि का॰
षयेऽरिष्टाय कालपर्ययेणारख्यावमानर्पयामास संरक्षितन्यासापेक्षसमर्पयामासाज्ञामामाप्नोति

कश्चिदालिकमागुः स्वं मस्ते ते नोज्ज्वलात्मना संरक्ष्यार्पयामास विपर्यये कालपर्यये
समान्तकस्य विद्वेषोः स्वमगोचरमागतः तद्धृदहं पालनाशोऽहं तु सुहृद्वाचनम् २७
अत्राहं स्वसिद्धे पीडायेत्र मुञ्च स्वकर्मणा इच्छानिपरिणतिं हृदयादिकिंचित्करः स्मरः २८
तन्मे वसतोऽकस्मात्सा महन्मल्लिशासनम् तस्यासौ जगतीमध्यान्मध्यायद्भूचलत्तया
२९

ति २७ तदहं हृदयस्तिष्ठमयमसमर्थे तस्मै हृदयस्थलयाहिनायहृदयमासीत हृदयस्य समर्थः सुहृद
तिकिमीदृक्स्वहृदयोऽसीति स्वहृत्तोऽतसुहृः अत्रेति परलोके परित्राणेऽप्यनीश्वराः स्वाः स्वगाः सामा
न्यपतिपातः २८ उन्मुक्तेर्निर्गलीकरणस्यसानन्तेनोपमितं स्वयमकस्मादकस्मात् दृष्टाऽस्यान्तकारणे
यथाभवतीति यद्भूचलतया सौजगतीमध्यान्मध्यात्मिर्गमनमभवदिति तस्यास्मयसमर्थः २९

मन्ना॰

प॰ सं॰
२॰ टी॰
१३
13

तेइतिउत्क्रम्य शास्त्रमनपेक्ष्य यावत्पापं सर्वं पापं तत्र हेतुद्वयोः इति कार्त्स्न्येन मया स्वसर्वं सिद्धेति।
णां शितम तत्तत्स्वायमिति ६० निशाम्येति सह इति सद्य इदानीं मे तिस्वभागतस्य ग्राहेति वस्य
मामिपरतत्त्वमाह विदितमिति अत्र सर्वपापयोगाय नाशूर्वं मन्त्रको यत्कारणेन तत्र विदितं।
ज्ञानमस्मिन्नवेतिप तदेव स्फुटमास्कन्दयेति कस्यमुकमर्थाणां स्वर्थः १ इत्यंशेषः समर्थयां।
चकार स्माह याइति श्रामिति गीतार्थविदितमेव कारणमिति वेदनाप्रकारमाह विमर्षमि।

तत्रेदं सहि पिहितं यावत्पापं भक्तमथ्योमया उक्तसितमपसमयउत्कोयः सावभाजनं ६०
निशाम्यो कसतस्याह विदितं तत्र कारणम् कस्य सारायतां स्मानेकष्ठां सक्तोसिमे।
वर १ ग्राविमर्षविमर्षं च विदितं यरम्यत्रम तद्भावयामि निश्चितं भक्तो युक्ता वसङ्।
तो २ ज्ञानेमउपकार्यं यांकश्चित्सायुः प्रधानवीः मार्गाश्चेद्यरीमागतत्वाया तपि
तेश्रमः ३ विदस्मत्पयनल्पं तदहितमिकृतवा भो त्वमयाद्रसहात्वयस्याकियपयामास्तः।

ति विमृश्य विमृश्य किमिम त्रकारणमिति विदिते त्व तच्चेतत्र्यावयामि तत्त्वं वेणोन त्वमपि पिनि।
श्चितो भक्तो युक्तो युक्तमतिर्भवाद्रसतनो सङ्कृति स्वापकेन त्रसत्कर्मणि २ विमर्षफलमाह
नानेइति उपकार्यं वसथिकाविनाभिप्रकारमाह प्रभो इति भोः प्रभोयत्रैनस्मिन्सकषत्वमय
त्ममामाविष्कृतयस्य उक्तषस्यानघाकियपाय कार्याल त्वणायाहमामासहः सन्यारिनषा।

गीतासटीका पत्र ५ ॥
१३

युगलकम् उक्तं किंविद्यामाहवाणीतितीव्रवेगातिदैन्योद्यारिता प्राप्यतन्मतिलत्वमितमनेन
मात्ताऽज्ञायेवशंभ्रुविन्नमवतीति सत्वयतितदितीयस्य निर्देशः ८ अहोऽइतिसत्कर्मणाविन्नभि।
त्तयावदयेतिश्रुतिः सस्मिश्रीभावः अहेऽत्र द्भुतात्मा त्रयकारिणी शडुनलमात्र यदहमिति।

वाणीतीव्रवेगामतत्त्वमडक्कर्मवेपिनी प्राप्यतन्मविल
संज्ञाकमात्यारम्भविति ८ अहोसत्कर्मविन्नमिद्याना
श्रुतिरत्नता यदहंमध्यलोपेननारकेपरमास्थितः ९

नारकेपरमास्थितोऽहंमध्यलोपेनमध्यमेलोकेविलोप्यनरकान्मध्यलोकप्राप्तितः।
यस्वर्गप्राप्तिविति तिरध्वं गतिप्राप्तिसर्गः श्रुतिर्वैविद्यात्सनर्मध्यलोपेनमत्त्वुध्येगतिलोप
नस्वर्थवमध्यमवर्णलोपेननारकेपरमास्थितोऽस्मीतिनिर्दर्शनेसत्कर्मणः ९ ॥

पं·सं· उक्तमर्थं संदिग्ध्याह पश्यामीति स्वसमये स्वाचारे किं करोमि किं वियं करोमीत्येवं यदि य·
२·टी· पश्यामि विचारयामि तदयं विचारस्त्याह निसर्गेति अयं समयः कलिकालो निसर्गमलिनो।
१४ नायेयकालश्च स्वाभाविकमालिन्यमस्य अत्रैतितन्त्वतः सकलमेव च कर्म व्रीडावहमतो

14

पश्यामहे स्वसमये यदि किं करोमीत्येवं निसर्गमलिनः समयोयमत्रा व्रीडावहो·
सकलमेव च कर्म नान्यत्नतो विविंत्यमतिमान्दघमाश्रयेत ७ दानोपकृतिहारवि
शमिदं समग्रा कलितम् पदमत्र वयं ततो किल यशोपदं प्राप्य सर्वतः प्रीतिः ८ ॥
इति श्रीस्वशीलशैलांचीरत्नशेखरशिखायां विशोद्धारम् २०

विभ्रकार्येनापदिति सत्येमारभ्यते चेह किंच नापिनास्तीति सत्ये विविंत्यमतिमोस्तकालसंज्ञा
तत्त्वुद्धिर्यमे माद्रियते यस्मात्तेन नाम्नकल्यणमिति भावः १ हारार्थान संपूर्ण्यमाह दानेति अपा·
दं विस्वपदं सर्वतः इति सर्वेषु लोकेषु प्रीतिरस्त्वलङ्कृतिनम् २ इति पदसंकेतात्स्येविषीप्रभा २·
१४
अपदं प्राप्य सर्वतः प्रीतिरिति च विरोधाभासः २

ॐ श्रीगणेशाय नमः द्वाविंशतीनिसप्ताणाम्व्यायशर्माः १ तदिदमितिमाद्देवाख्यमिदंस्मरसि।
स्मिथः २ यन्तिनिदानायनेतत्पावकादीश्चेन्द्रमेधुरिति ३ पर्याप्यपवित्राणिविधायलोकइहलो।
केप्समपवत्र बाह्यसम्बध्यविज्ञमिक्रियायासौविलम ५ ॐचिमेपरमतमितिसमर्थयति ॐइत्थ परमुत्कृष्टमो॰

श्रीगणेशाय नमः द्वाविंशतिनमेरत्नद्वारमेतन्निशम्यताम् पविपयत्रयीसारःसा।
राप्ताःस्तुनेसंग्रहः १ ॐइत्थंप्रदर्श्यपथीमद्भिनेष्वनाद्भिपतेहिया तदिदंशर्वमेवाद्यनदि।
दंमाद्देवाख्यया २ वदान्याश्चोपकर्तारःपृथ्विन्यानारपवच नमेप्युत्कृष्टलोकेगतिरेषामनु
तमा ३ स्त्रोपक्रान्त्यपर्योप्यलब्धायेस्मदोडनाः नरमनिद्दिनालोकेप्रमद्धगतिभाज
नम् ४ तस्मात्तोपक्रमाणिपर्याप्यचमनीषिणाम् बाह्यसम्बध्यविज्ञमिक्रियोविय
परमतम ५ स्त्रौडमेवमौख्योपशाध्येकेवलनश्वता नश्वनाद्यादिनमिदंशोभायेभवि
नांशृहे ६ देवमर्गेयमौडस्यैनेष्येकेवलनश्वता देवभावोपममतोदत्वायासोविनश्वता

विनाइदंदानं॰
महेदानायमर्थीस्यहेकारः केवलेन दानं देवेसुपललाममपकृतिहसत्वारणयोरपि ९।
श्रेचेवगुनरपिसमर्थयति देवेतिनि व्यनीचमर्गः श्रमलइदानात्रवमाद्याः ० शुल्कदाने
परोपकारवत्वादितस्माद्यास्पदेनश्वतायास्तदभावाकेवलेशिरः प्रयासफलत्वादलमन

प. सं.
२२ टी.

येयतत्राह अविज्ञमिति अस्मान्नतायामाहात्म्यफललक्षणमविज्ञं स्थूलमत्यवेयम् तथा
हीत्याह परिति अस्माभिः नप्रताग्रेयभावः नेयपरार्थमपि न स्वोपकृतिर्वा स्वयमेवानयाऽऽवेशमाप्य
नेरत्यर्थः अत्र दृष्टैकप्रमापिनो प्रतीतिनैननार्थं अर्थान्तरयतिशायेणातिगातयस्त्रविज्ञाणितथा
वनप्रतायाऽऽत्म्यफलम् ऊद्धस्यस्तनीयेतत्माशायः ८ अत्रैवकार्यानुमानेनोक्तमर्थं विशदयति
शर्णातेतियः शर्णाः सनमतीति शर्णतानप्रताकारणम् पच्चाविकः सउद्धतो भवतीति विकृतो इत्य

अविज्ञमस्यामाहात्म्यं यद्रसौ बाह्यकारणम् प्रायेणागतयेलोके विपरीता विधेर्मता ८
शर्णतानप्रताहेतुर्विकृतो इत्यकारणम् प्रायेणादृश्यते लोके येऽत्र भाऊ विधेगतिः ९ य
स्यदेवयवेत्यादिश्रुत्यापीदं निदर्शितम् न प्रता सर्वथा लोकप्रतिष्ठाप्यकारणम् १०

कारणम् अत्र दृष्टोनयतिशायेणोनियेवं अर्थवद्दुःखस्य भाऊ कलषीभ्रंशयेगातिवसौ प्रकाशः
काकलषीनमतिसाधूर्णं भवति यावो ऽनता सौविक्रीभवतीति ९ अत्रश्रुतिप्रमाणयति
यस्येति यस्य देवे परा भक्तिर्यथा देवे तथा गुरौ तस्यैते कथिता ह्यर्थाः प्रकाशन्ते महात्मनः इ
ति श्रुतिः श्रुतितात्पर्यमाह नप्रतेति प्रतिष्ठाप्यपि च अत्रसाधवक्त तथा वनप्रतयायदि
नष्टपूतत्ततदा बाधवत्तु नोपमोकिंवा अमड़ति १०

पाप्प

अत्रैव सूत्रकारसम्मतिमप्याह तथा चेति ॥ ११ ॥ यद्वेति तस्मात्सर्वस्मात् वाह्ययोगपर्वाहनार्थेह
णेऽभिहितम् १२ शक्तिकर्तासर्वस्यैकेत ऽद्वितीयः परमेश्वरः शृङ्खाङ्कृतीति स्वाहस्याभिहितेनान्यंको
चनकरोतीति ॥ १३ ॥ [struck through] ॥ अत्रैव नामसंवादं दार्व्यायाह
तथा चेति समासत्रसमीपवर्तिनसचनसीरः अत्र्यद्वर्ममजः शयासोपदिष्टा १४ अथेद्र

तथा च भगवान्व्यासस्त्रिलोकीपावनो यतः याद्दृशीनश्रुतानाद्दृशु स्त्रेतेतिजगौ मुनिः
यत्नद्रयैवसीर्थस्नेनमर्पञ्चषयेनस्त्वदा संतंतस्मात्समुद्भूय वाह्ययोगपेकविद्यति २ ४
नश्रुतानामस्लोकेस्मिन्नुत्वतोफलतामता अर्थेणशक्तिकर्ता सो शृङ्खाङ्कतीतिनिश्च हि
यः ॥ तथा च तस्यैव लायान सोराश्वोमहीमतिः समासत्रेतनजेस्वशयासालद्काधनः
अथेमवचोतिप्रयासलब्धंदृष्टीकृतेवाथवचोबधेन यदीक्ष्मीदृस्तद्दृष्टं विरायणाज्ञ्यत ॥
दासातिथनेषशृप्यः ॥ सचिनेषशतिपिशमाविश्वासगमोवरु द्वन्द्वसम्पादिंयन्नूनेस्ववेसे

लोभकार्मीः
ति अथेयदितिकोमस्लसंबोधने मातिवतिपायेनयनेषशृप्यः लोकानन्तसहेतत्वाल्लवेयुवे
१५ सचिनेषति विश्वासेकालान्तरे स्मेडपयागमेष्यतीतिदृष्टप्रस्मयम् अपिर्भिन्नक
मः पतिताधीति १६ ॥

प. मु.
२२ हीं
२

त्वद्वस्यामिति श्रद्धहायनैतौ नयनं सगणाशीलाः जायन्तीति वक्रकस्याऽयुज्यते पार्थेमायतिहीन
नागानि हीनतिनिर्भयेषु त्वामिकामास्ते १७ कर्तव्यमाह सर्वथेति गतकल्मषः विगतपत्नलोभः ।
देशादार्थैनैव नतवापिस्त्वामयामित्याह देशादार्थमिति १८ श्रद्धयमेव द्रष्टानन्दमाहद्रष्टुन्वेतिनिय
दव्याख्यातम् १९ अवष्टम्भकमिति अवष्टम्भकम् उपजीवकं दृष्टदार्थं २० देशादार्थमिति य

श्रण्यांसेनास्यामपिमाविनेक्रमभटानुमन्त्रनम् त्वद्वस्योपपन्नो नाग्रतिपर्यायवनिह्नन्ति
सर्वथा देशादार्थायपयतसगतकल्मषः देशदार्थमिदं नाम दृष्टदार्थमितीरितम् १८ दृष्टे
चदृष्टेमनुज्ञायतमानाग्रहार्थनिषाम् न नाम मनात्वलियन्तिलेदेयंभग्रदृष्टना १९ अवष्टम्भ
कमाश्रित्य देशदार्थं गतज्वराः भूपालाः कीर्तिमाप्स्यन्ते लोकानन्त्यसमाश्रिताः २० दा
त्वाचनश्चनाचापिदेशदेशीयदार्थभुः यर्म्ये स्वर्गमाप्नोति दद्यमतिशालिभिः २१ शा
नायाविवत्वक्ष्यान्तो वशीकरणकारणम् इमेन्नणायथावद्दाने यर्वतेमनागपि २२

हृदयाससंस्थितेनकिंनामतदिम्याकोदयामाह दारत्तेनेतिस्वर्गमितिरासंहितस्वाभाविकः सर्वा
श्चास्ताकारित्वम् तस्याद्वैवद्वयसमास्फालम् इत्यर्थः २१ स्वाङ्गाः स्वच्छारिणः यतिनः अप्याग्नि
णश्चमतत्र्यययामनुष्याणांस्थलचारिणाम वशायापिवशीभवन्तिवालेननतथेमत्रापिनालेश्रव

पञ्चमिनाममियकल्पशाकदर्शनीशुति ३२ ॥

ग्रैवेयगणाभेमतिमाहतथाचेति सर्वजगतीवार्ताज्ञे सर्वजगज्ज्ञातोभितं केनकर्मणाकिंज्ञात्व ।
कथंतिष्ठतीतितन्नृपास्पदम् तस्यप्रजापतेर्द्याप्रात्रमतएवसर्वतः सेवेषामस्माकेतत्संग्रथ्य ।
तेनगात्मगेस्यात्रिकोरमगुणमितियावत तथोक्तप्रजापतिहवाचेति २२ त्रिगुणमितिसि।त्वा।
मेकामगणात सर्वाश्रमाधारपालनात्तेलगणात तथाकृतनकृमेनाहंकृतनहूमोस्मिप्रसन्नरतिन
तां. केनयोगेनरोगिष्यतेनतथापिमन्त्रमपिश्रद्धामिस्वमतेभोःपक्षकुंडेवलीशाकुनिकःकाःतिवय।

तथाचसर्वजगतीवार्ताज्ञेतन्नृपास्पदम् तत्त्वंहंसर्वतोप्यनंतप्रमुवाचप्रजापतिः २३
त्रिगुणीवप्रसन्नोस्मित्रि।तामेकमगणादिह श्रद्धामिसुमतेकास्त्वंवलीशाकुनिको
वद २४ ध्येयइहोमनृणानायदात्मलीवभूवमः स्मितात्किमितिचाहमस्मतरातमसय
प्रभुः २५ वदान्यंतेविजानीहि सर्वहः एतस्यसर्वदा वशीभवतिनोजानलसमस्स्तुते
भवेत २६ नम्रतामगणालोकेवित्रैयेगणतानया ततहृद्विवशंयातिसुकृतांहिसया

वलीतिप्रशंसायामितिः प्रशास्तवलयुक्तःसमर्थः येनवलेनसर्वकार्यंकर्तुंविनापिनाथप्राप्नोति
सप्रशास्तवलः काःसमर्थः २७ ध्येयमितितत्त्वंलीवभूवेतिकर्तव्यतेनोपदिष्टस्यसर्वस्यसमस्याव
णाश्रमेषुमेकमगणात स्मितेवद्रुषिता २८ वदान्यमितितेप्रशास्तवलयुक्तशाकुनिको।
नम्रतेति विद्याश्रयंकारिणीसहकृतायुष्यमृतााम् २९

प॰ सं॰ विपलेवाधमाह उड्डवानामिति रागपवसर्वंलुप्तकृतानोलेलके उद्योति अध्यापचलेति २८ उद्यो
२२ टी॰ तेति उद्योत: अव्यवहितविप्रकृष्टप्रकाशकआलोकः तद्दायिनी तिमिरमत्तानतमस्तद्दायिनी उ।
३ त्वंउपित्री तयासङ्गिःसायुज्येनविश्वासदायिनी प्रत्ययपालयित्री २९ मुहेशति संवननेवशीक्रिया
यन्त्रंयमावृतः यत्नंवंयलेपमावेणास्वाह्वानयः ३० उपनद्रता तत्त्वंसमेवाधवर्तिनि आयतिरोना

उड्डतानामनस्त्राणांकिन्नेसिद्धानानालके वशी भूताःपरेविपिलाणेनोद्योतिह्रतः २८
उद्योतदायिनीसमस्तानितिमिरदायिनी विश्वासदायिनीसङ्गिनेत्रतापसौपायम् २९ मु
हेसंवननसेघाहूरायन्त्रंयमावृतः परेपिसाउवाभातिकथंनादियतेवुधैः ३० येनेदृशा
यतेतस्यागिरस्तुवैतरवलाणात आयतिद्दाःप्रवेशायोद्गादितेवनसेशयः ३१ सेयंस्वसार
त्यमयोवराणायेषांतदोर्ध्यनविनप्रमूर्थो करोतिमानेनलवुडिजीवीमस्यातविवेयम
नत्रमवः ३२ ॥

कालिकोवुडिजस्याहारियेनमता ३१ रम्यंप्रशोसापदमारोपितायानमतायाः किंनामलव
णमित्यतआहसेयमिति अवगणपसेतुमध्यवर्यार्थतदोष्णेनतस्यमाहात्म्येसोऽष्ट्येनयोवुडिजीवी
पशुभावोतीर्णः विशेषणेनप्रमूर्धामेवामानंकरोतिप्रसाप्रणांतचितामनुत्रपरलोके भवः ३

वर्तितव्यवहरत्वविस्वज्ञातिपितृपितामहादिलक्षणाज्जलमपथवर्ति २२ प्रकाशमानमिति दि
वीति दिवि वृत्तमानेन अशेषमिति तिमिरग्रस्तमबुध्यज्ञानम् २४ येऽत इंद्रियार्थीशाः स्वव
शेंद्रियाः पक्षाशेलीनश्रुताख्या नामेति प्राकाशप्रसिद्धमिदमित्यर्थः विषयीद्रिय २५ मतिरि
ति तेषां वशीकृतेंद्रियाणाम् अनेनेन श्रुताख्येन ग्रणेन २६ प्रकृतयोजनार्थमाह सामेपीति
यः कश्चिद्देवानां गुरुस्मारजनेः अशेषत्वनातिमसार्थजलेभ्यः पयतेनराम् २२ प्र
काशमानं माहात्म्यं स्पर्धते दिवि भास्वता तिमिरपरिवारोऽषमसुध्यबलमयामतः २४
ये के विदिंद्रियार्थीशाः शैलुषा विराजते न नाम विषयग्रस्ताः श्रिताँ नाविषिणाले
मतिरेषां स्वपनेषां हृदि माहात्म्यमानयाः अनेन तिवशितेयंप श्रुतापिह्रपषाणम् २६
सामेपि कर्मणामुख्यभूतिमान्त्वदस्मादृतम् न नामानर्थरत्न स्यशोभामायातः जने
महात्मभिरियं लोके एनैति गणनीयताम् सामामानोनिसमौघकथमोल्कु श्रुकाएण
सामेश्वतमम अधमाय मविषयतेपि मत्यपिभूतिमत्त्वविभूतिभूषितेन गान स्तनना मेतिप्र
स्तुतमायारणाच्छ्रितनतायामनर्थं मणेर्हीनलेवायाति २७ उक्तार्थे भूयति महात्माभिरिति
एषणम् २८ अव्यायेतिहि स्वयारणाज्जनं नानामेवनितवेलितशुद्धेनेषुमिलित्येतिषिला
हेतनाप्रलम साधेनयतेनपकवायम्पदेशोवशपसरणापकारणायाविधेयप्रमलमिमस

प॰ मे॰
२२ ही॰
४

भावः श्रुत्वेरेतमाह महतीमितितथेमलंशिलादानात श्रमेति दुर्जनस्वभावस्य मरस्यविपरी
तत्वादितिभावः ३९ स्तोयमितितच्छिलादानेनस्वहीनतैवतवफलतीतिभावः ४० मदं श्रुतेः
श्रापत्रमापत्रुत्नमपनेमदम ४१ पतेनेतिमेदनविरचितिमेबोधनममन्तानामर्दइतानाम ४२

श्रवयापर्थियंविवोध्यमेतनमरूपप्रकृतिर्हिदुर्जनानाम नचतत्रयतेतशिलयालेमहतीर
हिमसीनयापस्यऊर्ध्वं ३९ स्तोयंदुर्विरयानोवैपरीत्येनभावना तस्मात्माशिलकोभवत्।
हीनतामगयात्मनः ४० मदोनुचितमापत्रेनिर्मत्यकहतेनाम तस्मादेतेविहायाशुनत्वा
भवशुभायाय ४१ यावश्चकितमेतेनसंगातिर्कुमोपाविरत नकिंचिन्मात्रमप्यघासं।
नानाहस्यतेवफलम ४२ श्रमायोघनहेकारोयःकश्चिद्दृश्यतेतले समन्तस्यावितीनत्रयत्र
नात्रिकुलान्वतम ४३ मदमायेममत्वत्पविनयानतिशोभिनाम कीर्तिःश्रीर्विनयश्च
दुपरज्ञायतिकनमा ४४ महत्वंमहतामतदुष्यविद्धामिदम साधनामाधुनामेवाति
रहंकाविनात्रया ४५

श्रमायश्च्यनेनाहंकारेणमहमायायाघात्वयोगदेममवेदर्शितम श्रहंकाविणोहितत्सिद्धये।
मायामपिसतीऊर्ध्वंतोहृष्यन्तइति ४३ मदमायेइतिस्पष्टम ४६ महत्वमितिश्रेत्र।
तिविनश्यभावनाते ४५ ॥

४

निर्दिष्टमिति साधीयान्नामक विप्रस्य योमनाञ्जामास कदाचिद्राजसभामागतो दृग्गोचरी।
भवन्दृष्टमात्र एव तेन नृपतिना दृष्टेश शस्त्रमस्यानादिभिन्नाद्द्विषयतामापितुर्न्यर्थः ५८ विलो।
केति दृष्टेन्नृ इस्ये यम क्तिः साधिति अयमर्थः न तत्र्यानेन राज्ञेन नव मस्त्रमयथ्यानर्थेन मतयति।
दृष्टभति तो भव्यागुनव्याहसाधुसाधिति न त्र संभ्रमेण कोयच्चेष्टयोगाद्वत्तुशासनाद्वि।

निर्दिष्टमिद्धीरैस्साधीयस्तनयोमनाकु सभागतो नृपतिना दृष्टे दृग्गोचरीभवन्
विलोकयशीलमस्यामैःप्राहैनेसाधुसम्मते अनयाराज्यभूराजन्निते यैसाधुसाधिति
५८ निपाम्यराजामाया क्तिकुपेसस्काहकथ्यताम मोर्क्षमेतन्मनव्याणोविलक्तः।
सीस्थितिर्हिया ५८ ॥

कत्किरनवधातद्वचायमायायः त्रिसत्यैवेवागितिसत्यमिदमव्यभिचारीतिनवनिवंत स्मैवा
श्रेदितोक्तिरितिवाच्यम संभ्रमाक्रोसर्वस्यानवधत्वात् ५८ निपाम्येतिसाधक्तिमितिसाधुसा
त्रिस्तुक्तेकुपेसक्रेति भवद्दयेपेसर्वथे सक्राहकथ्यतां कथायश्लेणनकिंचिदण्डस्याख्यताम।
अत्रार्थान्तरन्यासेन हसिन्मोत्स्वयेनिराकरोति मोर्क्षमितिविलिखितमनीषिषाणातेषुमत्त।

प.म.
२२ ही.
२

कौशाम्बीमितिसारेतिसोविलोपश्रतिपार्श्वस्थमेतेरिति: भद्रेमित्रिगाजौविनीमृत्वनार्थमसारमन्य।
मपिविमर्शसा र श्वश्रुहेत्वगाभमश्यीतरयतियस्मायायासौविलसतिः शाहूविलसः साडुबोडुत्वम श
क्तिवैकल्याहिडुबोधेविपरीतज्ञातेविलसमस्त्रालोकाज्ञायेतसहबोडुत्वेनमहानर्थश्चालग्नेश्च।
नैवप्रकाशानेरसमृतिकयपेदेवप्रैषणद्वेशाकायेह्रेयापिकौशालेस्मरवपति ४९ माहात्म्येतिपपपरमदाता
परमपवाययत्रयस्मिन्विलयपात्रमाहात्म्यसम्प्रदविभ्रतिसम्प्रदाविन्नसम्प्रदस्तेनः सम्प्रदेनिरद्यातिति

कौशाम्बीविनयंवासवदत्तासाहवकविमर्शा भद्रेनिशाम्यतोमारेडुबोडुत्वंतिविलसतिः ४९
माहात्म्यमतिविलोजः सम्प्रदमेवपत्नेनिरद्याति तत्रस्वेषुतञ्जागारेहंतीकांतिपरिव्चा
सौ ५० श्वतायोनाहितिचरतियथाविभवमानमति तमसौपरमेहारः स्वकीयगणानाञ्चया
कलयेत ५१ निशाम्यसहचोभावेराज्ञासौतुडुचेतनः मधीपात्रमथादायज्ञातोसोविलिले

त्तियतिश्रसौनितेपभाजनेराज्ञायदियतञ्जागारेहंतीमेतासासम्प्रदाश्रमेकभागस्यार्हंतीयो।
यतातत्स्वेषुतेनमहेश्वरेणसहेषुयदिकरोनितेषामपिययोवितेभागंदद्यातीतिभावः।
तथाकदेरोगेहतिवर्तनाद्वाचरतिश्वगणिषुश्रव्यहर्यतितयथायथाविभवेहसामर्थ्योनानम।
तिर्केमलोहलिमाश्रिस्यसानयतितमीहशोसमात्रमसौपरमेहारोमहेशानः स्वकीयगा।
णानाञ्चयाम्दीयोमावितियावीमानननातयांकलयस्थिनधियेतेति ५१ निशाम्येतिसम्प्रधार्यम ५२

विलिलेख वेहेति विलेखनेन फलमाह हस्तस्येति निगद्य व्याख्यातमिदम् ५१ अथ कविः स्वमुखेन ताम
यैनिव भातिथलमिति यः कोपीति नाथजात्यादिनियमः कोपीति स्थितम् ५४ अथेष्टाइति श्रेष्ठाव
सा॰ यश्रेष्ठाग्रणीः महात्मः समग्राप्रतीशः प्रतीतिकृतवतः ५५ अथैव प्रतीतिदार्ढ्यार्थमयमेवाहमा
ह तथावेति कर्माग्रणीरेतज्ञतिविधेयमस्मिन्नायनात्मककर्माग्रवर्ती ५६ अहन्ताविति अहं।

इह्लेतिधायतन्मध्ये विमृश्यन्स्वयमन्ततः तात्पर्यमादृदेतस्य नश्रुतामस्मकेलिमः ५३ अ
लेख हृतयायः कोपिनश्रोसौसत्त्वभोवितः यस्माद्याश्रमीणस्यभवेदितिविदांमतम्
श्रेष्ठाः श्रेष्ठामहातस्य शास्त्रत्रायधर्मपालकाः प्रतीपरतयासम्भूत्वापिकोभवेदिति ५५
हस्तन्नाह्वस्तथाचासौ ज्ञातकर्माग्रणीः स्वरः अस्यहारोस्त्रोष्ठलक्ष्यायपौसमस्मतःसतां
अहन्तावेवतस्मास्यात्तत्स्यात्मनमयतः पदानिकतिविरचय्यापावीविशदासने ५७ त
दहेत्स्वयं चासावुपविष्टोऽयमेविशाम् मुखेनकेनविकोऽभ्येमसंतोप्रबोधितः ५८

तावागमनात्प्रभव अथतत्त्वत्स्मृतम् आसनेष्टासनेतं कर्माग्रण्यमुपावीविशदुपवेशया
मास ५७ तदहेइति तत्त्वकर्माग्रण्यः अहेसमीपसम्मुखेचअसोहारोरशोइज्ञाकोपिभ्येमेति
रहस्यगोपनार्थम् सत्तामर्थस्तवनाम ५८ ॥

प. सं.
२२ टी.

सर्वेन्द्रियाणामाह यद्येति अत्र एतस्मिन् कर्माग्रणो आचारविशेषाचरितमात्राः पालितः स्वार्थः इ
ष्टेनिष्टत्यामतीत्यर्थः विभसूलाभस्याविनाशोऽन्वितेतियावत् उद्धाशायाः सर्वोपरिपदस्थितस्
वितः तैरिति भूःपालेतितवान्नस्य पदस्थितिरेवमपतितानां कारणं व्यसनेष्वपि शूनः कथं नमात्सेयु
८ भवन्तीत्यर्थः इतिनम्राधिदेवत्यादृतेपरासनादस्यायायेतत्रोपवेशितः स्वयं चापः स्थितोऽसीति ५
मदृतिरानाथादस्यस्तोचेमसिः इतितस्य सेवितार्थवेदी अनयामान्यमननालक्षणयाचर्यया

यदत्र प्रभुणा चावरितेनेयं राज्यभूः स्पृहा विभेदलाभवेदस्माद्यापपुण्यात्सा हि भूयिष्ठ ५
सेवितत्तोनिशम्यत मे चिन्तितेस्मादहो न चेषयदनयान्नस्याभावे भावाद्धरवमम ६ ओष्ठ
पुष्टमहासत्तमननाशस्यमेलयः महत्वस्यास्यनाशोऽहं लालनात्तदसंभवात् ७ ला
लेवा लोकनिन्दा वा सतोऽस्य फलमीक्ष्यते जीवतामनयाममसंस्थितिः संस्थितिर्मते ८

यन्महत्त्वं मम तत्रैव एवातीतिलयासंभाव्यते तस्य महत्त्वस्याभाव एव मम मतेऽन्वमित्यर्थः ६ प
लेदत्वस्फुटेत्यमनक्लिष्टेहेतितत्त्वसम्भवाद्यागासम्भवात् नाशोऽसंज्ञानेऽस्त्वेवलालनलालमित्य
र्थः ७ अस्यमान्यमननाभावस्य पुनर्येनित्यलज्जया लोकनिन्द्या वा संस्थितिहेतिः संस्थितिः
समस्तकस्यानेयनोमदेलज्जलोकनिन्दाभावात् ८२ ॥ ६

मान्येति सर्वार्थस्य हार्थम्‌ स्वात्मग इति तेन संभावितेन नाथेन तत्रिज्ञामामयमाननानिज्ञायताः प्र-
जाः कथं सावित्र्यः स्फुरिति मैव दृश्यं च तद्देवमाहात्म्येन मानयमाननायतश्माः प्रजाः सुविन्यस्ते ।
भावः ९३ प्रत्येकामामयमानन्ननाथे प्राणामहीपत्नैत्रानि मादृशनयाचेति यच्छाख्यानकोऽत्र मे प्रविष्ट

मान्यमाननयायस्य त्वत्स्तुतेर्माहात्म्यमुत्तमम्‌ सावित्र्यः कथमेताः स्युस्त्रिविद्यालेनमेवर-
तथावश्यतो मम गिरः माख्यानकेऽत्र मम पीत्वा पीयूषमकोऽवाजनायच्छापि हृतिमागतः
सामनीयः स्वसानाधिपत्ये प्राप्य सन्मतिः स राजा करणैर्युक्तः समस्याऽऽगेव भूवह ९४
कदाचित्स्यन्तैवेयः प्रातश्चिन्तामहोल्वलः कश्चिद्यदृच्छयाभ्येत्य मम देशान्तमन्तगवृत्‌ ९५
तच्छ्रेयोऽपरयाऽऽशीत्याविनयादशसृतिभिः एनेसमार्चि वद्धैर्वत्सभिर्वक्त्रमन्त्रलेकैः ९६
प्राप्नार्थमेनेनिर्यातमविन्यपरसमकम प्रत्याहृतः स्वेनातिवाग्यामासवासाम ९७
हृ

तेमागतवत्त्वविज्ञेयस्वर्वाण्येतदत्र्यर्थः ९४ सामनीय इति सामनीयः सामनाख्ये देशे भवः का-
रणानि राज्यसामग्र्यः हेतिप्रसिद्धा ९५ कदाचिदिति नैवेद्याविहान ग्रन्तच्छत स्वकोमलत-
नमसन्नचेतसेऽव्यथात ९६ तच्छ्रेय इति एनैवेध ९७ प्राप्तार्थमिति प्रविन्यपश्यान्नता ९८

प.सं.
२२ टी.

नियतिस्थितिकारिणा वर्णाश्रमविभाग एवं तेन तत्कर्मो च वर्णोपदेशान्नन्नद्धुवन स्थितिकारि।
णा निर्दिष्टो निर्दिष्टो वा प्रयत्न प्रतीतिमापितः ९९ वेधनामामेश्वरप्रसमयपात्रे ११ अनेन सदा
चारेणावैधेन तत्स्थेन त्वद्योगदेमार्थे सपत्रमेश्वरः रागोपीनिम ११ यानीति पनमनुपमेलसी

आयाता यामथो राज्ञो नियतिस्थितिकारिणा स्वावस्थोपमध्येन राज्ञा सम्यग्दृष्टशि
तः ९९ अयं प्रतीतिपात्रे स्मिन्वै विनयपालनात् प्रीणाते मे मनः साधु प्रसन्नोऽस्मि सदैव
पि ११ सर्वान प्राणकः सर्वकर्ता सर्वज्ञ ईश्वरः तत्स्थेमर्थितो तेन सेतरागं करिष्यति ११
यानि सम्पराभेन मनुज्ञाना नितम्फलम् आदिष्टसंततिः सम्यवंश्यारास्य करिष्यति ११
इति स्वम गतोऽज्ञातेनोक्तो हृष्टमानसः प्रबुद्धश्च वर्णधर्मान् सदाचारस्थितिध्रुवाम्
समीदस्मेषे विहद्विर्विधेया विधियेशुभे अ समीसकृता नर्थं दापिनी मोर्वीर्जेभितम्

सत्कोता निपश्चाद्गताति ११ इतीति प्रबुद्ध प्रभाते बोधमागत सर्वैः सदाचारः पालनीय इति
सर्वतो वार्तो चारयामास ११ इति अर्थवार रूपयोल्वकल्पनया विधिरूपोऽर्थवाद समायायाते
वर्णुतविशेषोपदेशारूपा सत्क्रियोकर्तुमारभते समीस्थति सेयं न सता ७४ ॥

विषये शुभ इति ख्यापितं शुभविषयं निरूपयति ये इत्यास्तिकजीविनः आस्तीषयेऽनिर्यन्नेतित्रु।
ष्टिजीविनः एतेषां शिलानायाम् उपदेशादानेन कविभिर्भूषणम् अथ यैर्नेषां शिलानायां कविभिर्भूषणम्
अस्मीलकृतानर्थदायिनीति ये विषयः सुविवलनिरूपयति वाञ्छाहा इति अल्पकामनिरता
हीनकामप्रीतः उद्भूर्विघयोमहाधियः प्रलापानर्थकं वचः श्रोत्वेऽस्तान्नेषु बलादेऽनानम्रतामेव

१५
एतेषां एतन्नर्मिका
नम्रताच भूषणम्

येषामस्तानाश्रुयेयर्मेहठादास्तिकजीविनः शिलायां कविभिः तेषां नम्रतां भूषणं मताम्
वाञ्छाहाधनिनोऽल्पकामनिरताये हृप्सेवाशिरो येऽकामाय धालिरोऽवहिश्याप्याप्यो।
घृतालोभतः वर्यामात्रविमोहितोऽद्भुर्विघयाः सुलषाः प्रलापकविर्यासायो बधियोऽश्रमोऽदन
नतीश्रोत्वेऽस्तान्नम्रता १९ उद्धेष्यो नन्नशान्तानिनदीप्यतीनां श्रुधान्यतीनं सविवृधेरय।
मीलतो लोपः हो प्रयाण्य वर्य पद्मवेनसीमांसामोऽलिलाकविनस्वविवेकवन्तः ॥ शु
तीनिलहृद्वेसेवविधेयामतिशालिभिः योनेऽछ्वातिसखयलोकाः ऊर्ध्वतामहच्चल्लितिः १९

नहिघयेनमनेनमर्थः १९ उद्धेष्योतिहृन्नंशयायावसर्वदतणीयइतिसर्वत्रसंबन्धः साधेनन्निर्व्याजं ॥
प्रतीतिरितियोनेऽछ्वतीति अपक्षपातीयमेकपारणो हसौ सख्यप्रयोजननामा वाच्यतार्थं वा।
निरतत्वमर्थः १८ ॥

प० से०
२२ ही०
८
8

अत्रान्तरे चोत्तरेशो विदितो विद्यायां स्वयं क्रमते अत्रापीति अब्रवीत्स्माह नाहीड् इति तद्ग्राम ७५ वि
ष्टिनीति खेरासानाख्ये देशे भित्त्रग्रामम् तद्ग्राम्यानेखेरासानीयराज्यसिंहासने तत्रत्याः खेरा
सानीयाः तमवोचाहु नाहीदम् ८० अथेति ततस्ताको निकाशयामास तडपायनहस्ताः पुन
राज्ञा नेतवीनम् ८१ इत्यमिति सम्मदिनानीति कालाधनोपमं तेमयोगइति द्वितीया ८२ ततो

अत्राप्युदाहृतिर्भिमोश्राकर्णवितयकोविदाः नाहीदाभिख्ययाख्यातो बोआ्हात्रसवर्णिते
७९ विश्वविमर्द्यराज्ञानेखेरासनमितेतरा तद्ग्राम्यासन अासीनेतत्रत्या स्तस्तपायभुः ८०
अथ हस्त्रस्थास्त्र स्कूमनतर्छोकनिकाशयाः तप्तंमोदयामास रमराज्ववासवम् ८१ ।
इत्थं सत्ता दिनान्यत्र वर्तमाने गतागते सम्मदे सौम्यराजा सिंहासनगतः स्वयीः ८२ ततो।
शिथिलप्राये नाते जनगतागते हृष्टेतेन किमत्रत्याः सर्वग्रामान वतिष्ठ ८३ सर्वाया।
ने यत्कथितेभ्यो सोप्राहसम्मितम् सोकप्यत्रास्ति यो नेहागतः स्यादिति संमत ८४ ॥

पीतिततोपीति सम्मदिनानन्तरम् शिथिलप्राये समागमप्राये अत्रत्याः खेरासानीयाः ८३ सर्वा
याने इति सर्वं आगता इति ते केम सम्मितमिति परीक्षाकारणात्ता देतत्स्वमपत्रैव तस्मिन्देशे ।
उहमडपायनार्थम् ८४ ॥ ८४

८

इत्युक्त इति समागत्य परस्परसंगमागमत्व नाम महत्पदं इति प्रसन्नत्वगोचरः अयं च नाम महत्पदं तत्त्वा
व्यवहारिकः यदि च कश्चिद्व्यवहारातीतो भवति तत्र कोपि प्रसरासारः ८५ नाम महत्पदमिति सवि
त्वाद्यपर्यन्तमित्याह शिष्येति पार्वत्यर्थमुदासीनतात्पर्यमिति प्रसन्नत्वपरेण तन्नाम महतीं तत्त्वाचरन्। न
र्थः प्रसन्नतापेक्षानामपि परोक्षपेक्षेनमर्थः इष्टार्थेन तन्यो भोग्य वस्तु कोशानामपि इष्टार्थमर्थी।

इत्युक्ते ते समागत्य राजानं तं समादृताः । तत्सभायाममैश्राहो यो न योनाम महत्पदम् ८५
शिष्ये तैर्दोपरं साधु पार्वत्यर्थं ब्रनस्थितो । यत्नज्ञातागत द्वावे प्रतिरुद्धचनं तयोः ८६ देश
सीमान्तपाश्रित्य तिष्ठन्सौ हि केवलम् । लोककोलाहलोन्मुक्तो सततध्यानमयो परे
विवेकामृतपारावारी रागे प्रशान्तमहत्तरः । अहेकामवेशाम स्वयोगरुद्र संरक्षणे ८७
अर्थोन्मीलितनेत्रोतो मंत्रान्सर्वदर्शिवौ । देहदेशान्निर्गोचापि द्वाबण्णानियतिस्थितौ ८८

न्यनायपेक्षेति भावः योगसाधनार्थं रुद्धीयोगरुद्धीयोगः समाधिस्तद्रूपा वागरुद्धी देहव्या
वेशास्त्वगानध्यताववधिकापरीतावपि देहाभिमानरहिताववपि द्वावण्णानियतिस्थितौ यथा
राजा स्वदेशे व्यवहारस्थापनार्थं चोदयति स्वयं तद्रूपं तत्तोपि तथा विधिनिषेधनियमस्थिता
वपि स्वयं तावमत्यानालयतः इत्यर्थः ८९ ॥

प०
से०टी०
४ ल०
९

इहस्याविति इहस्थौ देहस्थितौ ईशानचंद्रशालाद्वादशांतशालानिष्पन्नाविति लयविद्वेपलक्ष
णामनः पतिताः पलहंयमेचरणादेहः मौवनद्भावा निष्पन्नावपि अनंतपरमाकाशचारि।
णौ ४५ निषधनृपतेरिति नलपतनत्वनितानतयाश्रितता शोभाभीलीति नाम्नस्त्वस्याविपिती
तिगुणानिषेधः शोभाभीलीत्यनेनातिशयसंगतार्थत्वमलमितिलोकद्वयशोभार्थेपुन

इहस्थावपि ईशानचंद्रशालाम्रुपाश्रितौ निष्पन्नावपि चानेन परमाकाशचारिणौ ४५
निषधनृपतेरपितयोस्तमन्ततनवनिता लोकानां परमामोददायिनी शोभाभीत्यलम्
निशम्यराजाहंतेस्मकावेतौ वदनामनौ कथंहृतौ इतिन्दंपतीधयामासुरादरात् ४६
श्रोतोत्स हूरमाकाय मर्मग्रहोलोसिनामधन् महामदेत्नपपदेनाचितः साधुवनौ
नाख्यानयोन्नपगारैनाथैतेनपरत्रच स्वतंत्रौपरमोदारनाममात्रैकचिंतकौ ४७

गृहणाम् ४८ निशम्येति निशम्याकर्ण्य कावितिकिंनामानौ कथंहृतौ इतिकीहृ।
न्नौविकौवेति ४८ अथइति साधुवर्तनौ साधुजीविकाजीविनौ श्रद्ध मद्ध हरा।
म्र महा मद् श्रमलक्ष्मासीइति ४९ इदस्वयम
नागमनेनतयोः समर्थयतिनानयोरिति ४७ ॥ ॥

पाशेष्वितिग्रैवेतयोर्द्वयोः उपयारादानमपायनदानेपरमार्हतीयतोमुदे ५५ इमम्मेतिसप्तहम ५६
तेष्वतिकश्चिदितिग्रह मह हरभम्रमः ५७ तथाभ्रतइतिमलागम्यसवलितेयोगमनादिकम।
ऊर्वाणइत्यर्थः अवतयामितिनशाभ्याम किंविदिवोइतइतिदेहाभ्येतशविशाविवेतीहपोहीये
श्चितिः ५५ तेनेतिपडशितइतिपादागयेश्चितोश्चितइत्मातिविनयकथनम श्रमित्रमीतिहि।

पाशेनतयाहमपुनार्दर्शनार्थेतयोर्द्वयोः समाप्यत्रोपयारानुमार्हतीपरमामुदे ५५ इम
काकात्यपिमाश्रमाहत्रोमेसमायवः जगामहवभाभ्याशेपरमामोदहेतिः ५६ त
त्रकश्चिन्नयोगनाशामिन्नपतिरेषते दर्शनार्थमुपायानइतिवातोसमानयत ५७ तथा
भ्रतेत्रयानासावकलाप्रवासिनः पत्राम्रवरणाशाभ्याप्रविवेशनरालयम ५८ वि
लोकयाहमभोकिंविदामनालितश्चिम श्रुयोनोवशिरः कृत्वातस्योकिंविदिवोइतः
स्कृतेनाहीशुत्रोमिमकिंपोसिवशकृषः १ तेनोक्याप्यशिरः सोयथ्रोकोपजापइमितः
तेवयममलाहहिः इतालोकाम्रलातिव कर्णायथयममेषावत्समदेममापिदक्ष।

हक्तिः पितृषद्रयोः समप्राथामलोयनार्थम पुरुषइतिपुरुषोवितकर्मकारी ११ अगलायुः
कृतावत्समवंनोग्रमलीहत्मैषासमापिदक्ष कर्णावयपाति परोदंकृतत्वशाहिरोकर्णा
हरायराशकतेत्रयातिलोकस्कतत्वनादप्यिकमपलभेइत्यर्थः १॥

पात्रमितित्यामेतिक्रियापदे नपुनिपितेनार्थेनत्वानित्यर्थः सर्वार्थसाधकोमदेश्यान्:
प॰सं॰ नत्वनस्माद्धेतोः १ मश्चेति नदातोलेचननर्दपितापालनम् समद्दिर्देहेशपिकोनवसमो
टी॰ २२ यामति नक्कालेदोषदोमेनालतणामैवमतिः अकिंचनवेसर्वेपिमतिमनुसोतितात्रम
१॰

पात्रमालोकायदमोमासमर्वार्थसाधकः नतुपतमतिभूत्वारत्वेनीवशतेसमाः २ म
चेदेवदनेमायनदत्तोलेचनात्करु विवर्णोदोषजगंथवसमद्दोयामतिर्मतिः ३ या
चतेननुरुच्छाच्यासर्वयायतिशोभना सेनोनिरपवेशाप्निसमिथंकरुणीयन ४।
श्लकामौनमाश्रितपश्मिमाभिमुखः सुधीः आरेभेसत्क्रियंभातोङ्कतानुवद्दिरा
ययौ ५ अथतस्मासाङ्गपमयोजगामासोमहीपतिः क्षितिमोडुराश्चतेनामोविसनाठ
ह्रिरश्यिता ६ ॥

२ः सत्यांसमद्दोयदिगुरुपसमनसाधलति नदामतिरितिगणपतेरस्यार्थः ३ याचेति न
आउतुश्येरति शायेनस्माच्याम्मावायोगया आयताविदेकशोभना सेनामितिपनो
तने अमदाचरणादति कठोरनिरकवक्रिसमिथंमाकरु ४ श्लोकेति साधुसेनामोपि
ताशितादवेमर्थः ५ अथमोसपतिक्षिमश्नितेनास्योतः प्रवेशोनवस्यार्थः ६ ॥ २

प्रतिपद्यामेश्वतिविफलेश्मनः प्रवेशालाभात् श्रेतर्विकात्मकम् मनैतादृशोभावपसान्तर्योने
वोविरमिति ७ विमनस्कमितिमेश्वतिप्रायेणाहिसाधूनामववाद्यैकजीविनस्तदानेनप्रीतिमु॰
त्पादयंतीत्यर्थः ८ तदिन्प्रतिनिर्दिष्टितिः शेषणामदृष्टिः कायवाग्व्रतसोमलशोधना ९ गतेतिवि॰
मनाप्रपेत्तितदर्शनासंभवात् श्रद्धानिश्चितिभगवासरानवमूलानि शोकवासेमरगुवासे १०।

प्रतिप्रवासेतस्याहो विफलेमुखमज्वलम् श्रीतानतेविवर्णचवमवोतर्विकात्मकम्
विमनस्कमथोक्ष्यमवृत्तकिंकरमूढा प्रतीतस्वतंत्राध्ययावश्वभरगुवासरम् ८
तद्दिनेसौवहिर्यातिनिर्दिष्टार्थेशुभालये दर्शनंतेभवेद्ग्रामगच्छाद्यशुभदर्शनं ९ गत्वा
थविमनारानातिवाह्याहानिकश्च्युतः श्राययोपुनरेवासदृष्टार्थेशोकवासरे १० वीथी
समीपमामाद्योनिर्यातिप्रतिपालयन् श्रामायोकवहीरनाललाटांमितयष्टिभाक्
श्रद्धोतेरयाकोगातेमकाललोवहिरागतः दृष्ट्वामार्गेमहान्वडकत्वामयंत्रयारिणः १०

वीथीतिवीथ्योरथ्यालक्षणागतागतिकमार्गः प्रतिपालयन् प्रतीक्षमाणः ललाटेतिवि
ष्णुमाभावार्थम् ९ श्रद्धांतेश्वतिश्रद्धांतेपतस्मिंश्रवमेस्वकालाक्विपोवितारणलाकड॰
कत्वाः सारमनोन्वडाः यंत्राणिचोलकदेपणावपनानिसमंततः पार्श्वद्वयेवीथीतेराकृति

पंचे
टी॰ ॥
॥

देयमिति देयः कालमहृत्वमुद्दिश्येति कोऽसौ किमर्थमागत इति उज्ज्वलामिति विगतभया
म् । श्रमन्सीदितिउच्यितपवासोऽन्तर्बभूवेत्यर्थः ॥ राजेति ललाटे इति पश्चाद्दिप्तस्तमा
जे वितथाचारयति यस्य यममेव किंचिन्नाललाटे पाणिसमर्पणम् । भास्वामुखंस्व
संमभूयजत् सोऽपि ताचारेणाकुशलमष्टच्छत् इत्यर्थः ॥ कोसीति कृतश्चेति किंनिमित्तम
समीपमागतोसीति तत्सक्रमार्थं भवन्तं दक्षिणाचारेणेन स्वपावधितमागतोसीति ।

श्वेतो मोलाप्तितो सीघ्र कृतवीर्यात्मजेनरः । देवेन्द्रकन्या विसंख्यानरमेतीस्थित उज्ज्वला
म् ॥ राजाथ संमुखे गत्वा ललाटे पाणिसंपयत् । किंचिन्नामभोऽस्मात् मुखे संसमर
शुजत् ॥ कोसि कृतश्चेति राजाऽदृविनयान्वितः । श्वेतोऽहं ... हीरोदं त्स्यकर्मा ।
पौमहागतः ॥ इत्याशोऽन्ते केशपेशस्येहृत्माइनमयासह किंचिन्ममनयाकेवकथ

॥ इत्याशोत्तिह्वाशोतितनङ्गाघाशमिहेनामतत्रयायमर्थः इति दुःखनिर्वेदेन हर्षेणनिष्व
येमाकृत्याशोत्तिईहपणाशाकृतेनोचितेत्यर्थः ईश्वरमध्येहृत्येति श्रवत्समाणोऽस्मेई
श्वरेशपइत्यर्थः मयासह्नवनकिंचिन्कोऽहमस्मिग्रकिंचनोशाकेश्वतिसमत्वयाकेवक
थेति ममनिष्कामस्यनवाकामप्रयानेनसहकैवकथेत्युक्तेनिशेषः इतिनसामया

श्रु ॥ ... ॥
॥ ... ॥

श्रात्रेसावित्ति श्रस्राविति राज्ञा ५५ नमितिनेसाधुमस्तसर्गोस्थितेवाञ्छोपेणाण्णारमभवा
णम् श्रसैराज्ञाकोमलाशयः विड्डताविनः ईश्वरेलत्वयिवानगुरोगतमनवेसवदीनामितिकि
याविशेषणम् ५६ दीनाक्रन्दनमवतापवित्रसामित्रितिनेपुरुषश्रुतिसाधुमार्गयाविमानविश्व
उभतिः नदिद्वेपतिनिनहिवदिद्याविनाकस्याप्यातनमपिणाकि: श्रेप्रतिसमात्रेवनहित्रलोकेक
स्यापिगतिरेवतितेमाशयः नथ्यतिनदिद्यपेवमस्तदीनयामित्रदपाचरामि इत्यवनावा।

श्रात्रेसेपुरः स्थितासमुवेतसहकार्ये विलोवयामास भगवंशलेवमादेणाभिः
तेस्वसर्गोस्थितेदृष्ट्वायश्रसैकोमलाशयः ननदायितेषुदोनसाचक्रत्रमहृक्तिभिः ५९
सामित्रसौनपुरुषस्त्वदिद्यपारकर्मस्त्रश्रमनुतेविमत्रमाम श्रहेचसाधून्महदीन।
पातयायतामिसालीभवनोकृपाहसा ६० विचार्यहृदयमप्येतन्नमध्येकृत्वामनुनामम ते
वितीमत्फलेकालेपाकिर्नामसकिंहृष्ट्वा ६८ ॥ भैनासालीभवत
वयोगावरणोहृपान्
विरतनेकर्मापुनातनकर्मानपापेनेनेशिथिलपेमाशयः ६० विचार्येतिएवंहृदयमेतन्नास्ति
कुलंचमध्येविचार्यएकलत्रुभावेनयवस्थापमातेरवहृदयमध्येकुमारार्थपायभावेन
प्रवस्थाप्याहनामकर्मणाममडकमेणः सत्फलासौवितीयोगिपतासाम्यमितियावत

कौटुंविनीनामस्यप्रथमः किंवृष्ट्यस्मार्थितपाशमितिस्यं ५८

प॰मं॰
२२ही॰
१२

वितन्वते इति उडेति उपायपथविडिनानीहितवाद्यानिपापान्मधुनैतनत्क्रियासाम्येनेति।
एतन्क्रमेसमानीति ४९ अत्रैवाप्रस्तुतप्रशंसया बोधयति भूतीनेति अत्रापि पूर्ववत् काशयपव।
निमित्तम् सत्त्वयामीति सर्वलोकरोमी विटिलोपस्य स्यानिवन्नाहृद्यभावः अयमस्मेरितिहि
हक्तिः नस्यविवेचकत्वमावकत्वद्योतनार्थम् नरेतितस्याप्रत्ययवत्त्वायाम् एकवचनेनापि
प्रकोनेनइतिबहुवचनेनयथासङ्कर्म प्रसङ्गेनमत्साध्यमार्गेणमो मस्त्वोपनीमापणतया सुस्यते।

वितन्वते स्म गुणाभावात्तस्य यशिरउड्व विश्वघातिन्येतत्सत्क्रियासाम्येन यीपन ४९
व्यतीतावेलामेपट् पिमलिनेः कर्मेवशान्तकृत्याप्य आत्मा शक्तुं डवमत्वमेव किमिव
भवद्वीनेतस्याखिलस्य गुरोरश्नुदयमसौ प्रसङ्गात्साधुनोत्तमयन्तितदानोपिमलिनान
निदर्शितमिदं कस्मिन् नामसन्तमार्यितः साधुदर्शनमनुदिश्यपयोमाधान्त्रमेशति २८

गत्वाख्यानपितदीयात्मोचयमेवतिद्योतनार्थम् २० अत्रैवावानवस्योत्त्वरयति निदर्शित
मितिइदमिति न केवलं साधुसत्कारः सत्कारकृतामेव भव्यायापितसाधुनामपीतिनतिः
परीसर्वविषयोविधातव्यमेवं प्रकोतितलक्षणाव सत्त्वेव्यर्थः अस्मात्त्रिगादव्याख्यातम् २१
सइतिसाधुः सेविपाटहरागोऽशुकपितामुकेन्द्रुतेयोपुनरादागत्रतिचकारतेसाण्ठतया।

कियद्दृष्ट्वा स्वागतो मैत्री सा येयं पश्चत्त्वक्षकाले शुकृतनमवेलायां मय्यस्यां त्वया किमिदं कृतमि।
ति । स्मितेनितं मेवित्रणातत्रैवश्वविन्यागतो गृह्य मेके तेन वयैय शुकृनतिलक्षणा २२ अस्मावि
तिमसो मैत्री अस्मद्दर्शनतो स्वमागतिः किं त्रिमिता गतेरविस्मृते किं निमित्तेऽपि तिलकेति ।
त्वयेतिशेषः २४ इत्येवं ह्युः साधुकवाच सम्यमिति धीमान्वेति स्वल्पविवेकेमेविणां स्वयमेव ।

सोस्याय शुक्रायितेनैव कारनतिमादरात् दृष्ट्वा स मैत्रीपप्रच्छ किमकाले कृतं त्वया २२
स्मितेनोत साधुवाहस्मत्त्वाविन्यगतो मया एतद्दर्शनतो धीमन्येयं योविहितादरात्
असौ पुनरमृस्माह किं त्रिमिता स्वमागतिः अस्मद्दर्शनतो लब्धा पुत्र शुक्रेण चमत्रति ।
स मैत्री सार किं नेदं पश्यपस्येऽस्वयं त्वपः शापितः प्रभुणा व्यासेनत्वहं रूपमेदिदम् २५
तेयासौ कर्मणा विशागतिर्हि छेत्ताधुषेः संगमो यत्र यत्नानां राजभिः शुभदर्शनैः

कौशलेन भाव्यमितिय द्यप्यन्यथा यातथापि सत्त्वे नैव तान्मर्ये स्वयत्नमिति यतो यति
तथापि किमत्र सिद्धमित्याह ते या साविति स्पष्टम् २६ तथापि किमित्यत्राह तपत्क्रिये ।
ति नि गादव्याख्यातम श्रुतमिदं न सोयोग्यता पादके साधुदर्शनमिति तथापि नाहैव शुक्रा ।
तन्नेत्रा विधेयता योकिंतयोर्भव हिधानो कारणमित्यत्राह यत्नी वेति त्रयमिति सायुः ।

प॰ सं॰
टी॰ २२
१२
13

दुरात्मशास्त्रमिति व्याख्यातानामिति २८ उक्तो हि खलु बीजमात्रमत्र यस्क्रियेति प्रसङ्गात्तः प्रसङ्गे
भावः प्रयोगप्रयोगमः कर्मापरत्वसाद्धस्य शास्यमत्र तत्त्वभावायति सूदकोविशेषः
तपस्क्रियेति शुक्लकर्मणः शुभकरणस्य उपलब्धणो वेदनेति कर्मणोपि २९ अत्र दमिति

तपस्क्रियेयममलात्मनोयमोपदर्शने गत्वा तदा श्रमेष्वपि निर्जितं कमभीष्टदम् २७
प्रतीयमल्लिनेवेदकमेयद्राजमेदिदम् उद्दिश्य पाये प्रतीतेन तत्त्वावि शास्तितु रात्मनाम् २८
तपस्क्रियास्य सज्जानानजानेममयि पातके श्रेयोविधानानुगतैतावेतोपये शुक्लकर्मणः २९
अत्र हि साधुहृतानां एषस्यास्य समेत्रणाम् प्रयोगापदेशप्राप्तिभवतीति विनिश्चयः ३०
एतस्माद्दायधानरजात्यैष्यापरश्रेयसेन किं नाम दुष्करं लोके साधुनोशान्तयेत्मनाम् ३१
इति तत्त्वनाभिधमिदं रत्नं निश्चयेनोमयाकलितम् यपात्रमिदं समग्रहृदिस्तुवानायलु
कृतचिन्तलमि ३२ इति श्रीमच्छीलशीलप्यराभिधानाचार्यावीररत्नेश्वरशिवाचार्य ॥ २२ ॥

हृतानयोगोदेमादेवत्राणप्रयमतोतीव्रताम् तदस्त्यायोनेमतापवोपर्थेनः सिद्धम्
३० प्रकृतेयोजयति एतदिति एतस्माद्दायनः साधुसेनामाहात्म्यतः ३१ मत्वात्रमितिम
त्तुणाभाजनीभूता कृतविदित्यवशप्यविधेयेकार्ये ३२ इति श्रीमच्छीलशीलो विवरणे

१३

प॰सं॰
टी॰ २२
१३

डुतान्मशास्मितिद्वारपालानामिति २८ उक्तौ शृङ्खलाबीजमाह तपस्क्रियेति अस्यायमाशयः अये
भावः अस्मोन्मेषगमः कर्मोपरतत्वात्स्वस्वरूपमाप्यमानत्वलयेऽभावमायाति स्वदेको विशेषः तपद
तपस्क्रियेतिशुक्लकर्मणः शुभकरणस्यउपलक्षणं चेदं नातिकर्मणोऽपि २९ अत्रद्वाभिति

तपस्क्रियेत्यमलतां गतो यो मोक्षुदर्शने गतानि दासमेव पापानि तोऽपि दकसमभीष्टम् २०
अतीवमलिनं चैदं कर्मयद्वाजमेदिरम् उद्दिश्यापापेषुपतीतैतद्धारिशास्मितिद्वुतान्मनाम् २८
तपस्क्रियास्मञ्जानानजानेमपियातके स्वविधानानुगतौ वैलोयशुक्लकर्मणः २९
अत्र हि साधुहन्तानप्रस्थ्यास्मसमोऽन्तरणाम् अयोऽयपदसंप्राप्तिभवतीतिविनिश्चयः ३॰
एतस्माद्धायोऽतराजावैद्यायरश्रेजयेत् किं नाम दुष्करे लोके साधुनो शान्तयेतमाम् ३१
इतितमनाभिपमिदं रत्नं निश्चपतोमयाकलितम् सर्पात्रमिदं समग्रहृदिस्थवानायल
कत्रचितनलमि ३२ इति श्रीमच्छीलशैलपरामिधानाचार्यवीररत्नशेखरशिरवाचार्यस

हृतोन योगे गोदेमादेवत्रणाप्रसमन्तो नीवनाम् नदस्स्थायोनेमन्तापवोमघ्यतः सिद्धम्
१॰ प्रकृतेयोजयति एतदिति एतस्माद्धायतःसाधुसेनामाहात्म्यतः ३१ मत्सात्रमितिम।
नुणाभाजनीभूता कत्रचिदिदिनवश्यविघेयकार्ये ३२ इति श्रीमच्छीलशैलो विवरणो

परमार्थसारविवृतिपत्रम ॥ २२ ॥
१३

श्रीगणेशाय नमः श्रेयो विधास्यामिति प्रासादादि प्रतिष्ठान्तकाष्ठामापिते १ प्रतिष्ठानेति प्रविष्टानेन्या।
सार्वणाम् विभागो विशेषलक्षणानि २ सर्वेष्वागमेषु सविशेषमाह श्रीनीलमतिसम्यग्दर्शिनामिति
नात्र प्रतिष्ठानमेव द्वारार्थपश्चकं मम न्यामिति रूपयति एतस्य चनाचानन्तमेव स्फुटीभविष्यति २ २४
श्रीनीलकण्ठानेकमेतिपरश्याति सर्वागमेषु सम्यक् तन्त्रमर्थयति सर्वेति सम्यग्वर्णाश्रमाचारलक्षण
नेनकर्माधिकारिणः कार्याः सम्यक् एतस्यैव ज्ञानाधिकारिणः कार्याः आज्ञाविस्तरश्रुतीतिशेषः स्या

ॐ श्रीगणेशाय नमः श्रेयो विधास्ये हारेश्रुण्वन्तु विमलाशयाः सम्यक् प्रासादे वयस्मिन्स
मस्तान्नरो भवेत् १ प्रतिष्ठानाख्ययाशैवयुक्तदिष्टेमयापुना नलक्षणविभागाभ्यां दर्श
ते सद्भिर्लोकिभिः २ श्रीनीलकण्ठानेकमतेष्विह सम्यग्दर्शिनाम् अनुष्ठितमिहागमेषु सर्वव्याख्या
सकारणम् ३ सम्यग्वर्णाश्रमाचारलायेयैषि सम्यक् आज्ञाभासक्रियाशीलस्तम्भसंख्या
एतनाकवा ४
सरत्नाशीलस्तम्भसंस्थाप नाशीलस्य सहस्रस्य ध्रुवा कालान्तरान्तराल्लभ
ति४ संस्थापनास्तम्भोच्छ्रितिरिति चतस्मिन्यत्प्रतिष्ठाने नामनस्य शीलस्य स्तम्भस्तेवा स्तेव।
शिलावा स्तम्भस्य वाम् ननु शिलावास्तम्भनिस्तम्भोच्छ्रितिर्दर्पणेच ततो विपरीतमिवाभातिस्याः।
स्तान्तप्रतिष्ठानयोः स्तम्भवास्तुनिरूपणायाः समर्थितत्वादिमन्तग्राहदृष्टइति प्रमत्ततो दृष्ट

प. से.
टी. २२
१

कानामविमतिरितिभावः इदमत्रतात्पर्यं बुद्धियात्राद्देहेवोधैकसाध्या क्रियानत्र चप्रतिदा
नस्यातीवदुर्घटना श्लीलवास्तनिरूपणान्यासरतायास्तनस्मात्तुरैवा
श्लीलस्तम्भनिरूपणेतिकाविमतिरिति ५ तेषम्स्थूलस्तम्भविभेदेनद्विविधेयन्यासरता तत्र निद्रानाख्या
पिसूक्ष्मापातुरारोहत्वात्तस्योपनेकस्याप्रथमेस्थूलामाह तथाहीतिस्त्रगातिकाप्रशरणाः। क्रियानत्रा

यच्चन्यासार्थेणोनामप्रतिदानात्येबोदितम् तद्धास्तेवास्यशीलस्यदृष्टेविमतिरेवका ५ म
थात्यगातिकायत्रालेशदशामसमुपाश्रिताः शरणोकेप्रयास्यतिनचेत्सुन्यासस्थलकाः ६।
न्यासरहेयमसलाक्रियामश्लीलशालिनाम् नानयामद्दशीकाविल्क्रियालोकेस्तिसाकि
ता ७ इत्सालोभैनिराकृतन्यथमैकशरणाश्रये प्रत्यर्पयेतिनेन्यस्तंतुलेभात्साह
शाश्रुवि ८ ॥

आपन्नाशापन्नापदः नेदृशोकान्दिशीकवल्लेवणामापदृशो ९ न्यासरतक
प्रशंसामाह न्यासेति अनयान्यासरतया ७ इत्सालोभाविति इत्साभेभवतो।
पचैभावनालोभः परस्मा
दानेच्छा ८ ॥ ८ ॥ ॥

वितते ति मत्स मर्गो ज्ञावहम्भनवद्धुः तन्मार्गमिति मुखासौ मार्गः परलोकलक्षणः इयन्मा सव।
त्वाप्रनिदानाख्याक्रियाफ़वास्फोटनवाहिना ९ नैतदिति वाक्त्वप्रनिदानेत्तभोमासवत्स।
श्रावितकामः टहप्रज्ञानियवितेद्र ढीकृतम् १० येनेति इह स्थितेनापि परलोकार्थं गेहे स्थापितं
ˆनत्रगलैवस्रठं ˆवर्त्मीति श्रेणा धर्मा हिकगृहादि ११ सक्रियेति मंदिरमेव समलंपदिदं णीतातपोनिरस्य

वितत्य धर्मसोपानेयेमत्समर्गोवलम्बिनः श्रारुह्यतेनितन्मार्गंतेणोषहि धियेफ़वा ९
नैतद्भुलतिसत्कीलेवात्कत्तभटढीकृतम् श्राप्तिकामिवसद्दर्मपालनाभिर्नियं
त्रितम् १० येनैतत्स्थापितेगेहेपरत्रसुखहेतवे गतस्याणोषयत्तत्स्मनभीत्तस्याक्षि
रुत्रविव ११ सक्रियामंदिरमिदंभ्यासार्पणसुपोज्वलम् कस्यविश्रांतयेनस्याक्षीत
नपनिरोधनः १२ अलेसत्कर्मणानेनयदेतेनविनाकृतम् नवास्तुदार्ढमत्तस्यपो
पानेगृहनिर्मितिः १३ ॥

तिपीतकाले नशो मेर हानितपोसकालउैस्थमिति सुधामक्को
लहेनोज्वलम् बाह्यांतरतो ढीकरणात् शोभादानाच्चयमर्थः यथाविलादांवादिना
विरच्यमानापालालेपनोनानराननापतितेनदढीकियते न्मयथाशिथिलप्रायांकि विकारयोल।

ये समीपमेकमेत्वाकृतोपयोगितेनान्तर्गतमात्रढीकियते १२ श्रुतमि
निष्प्रयोजनम् १३

प.से.
टी.११
१

नन्वसाङ्ख्येनतदुभयेनयापिसमंकर्माणिकर्तुःफलन्त्येवेत्यतआह शीर्णप्रायमिति अगतिकाप
न्नस्यामर्त्तलोणरत्नोणोपिवातत्स्थितिदानेकृतमपियमेलिङ्गेशीर्णप्रायमितिलोकान्तरयान
स्वावायेसापिकल्पते ४७ अगवैकल्यमेस्यामितिहिरस्प्रातेनेररूप्यतियथाहोमि द्विविध
तिपवोसर्वतःशुद्धकारणविषयदेषादितम् मानेप्रमपेत्वादिप्रेमितेर्यथाप्रांनुभवलक्षण
स्यफलस्यसाधकम् किंचिन्मात्रेणाप्य [illegible] शुद्धमव्ययमानसाथ

शीर्णप्रायेप्ययज्ञेनस्वर्गायेदृक्कल्पते देहाद्यपिकथासिद्धायतेर्यापारलौकिकी ४७ य
याद्दिसर्वतःशुद्धेमानेप्रमितिसाधके नयाःस्पृश्वमिदेद्दग्रणामेवपन्नेसिद्धिहेतवे ४८ तयावा
स्याद्दृसेवशुमाशास्यविधुनोदितम् स्वपकोयामिकोयेन प्रतिदेनरमीशिणा ४९ ॥

यतित नयेदमप्यस्वेमहद्धमागमसाधेकशरणेसंपन्नेसर्वांगमेहणेमेवसिद्धिहेतवेकिंचिन्मा
त्रेणापि विकलेनफलायप्रभवतीति ४८ रहस्यहृद्यनिषस्त्वविधुनेतिपरमेश्वरेण अन्देहलो
केप्रतिदेनेस्यामार्पणाकरोति प्रवेदनिकथनस्यायमाशयः श्वपचूयतानामेहन्यलेपरंतमत्र
नकश्चिन्नश्यति नचतेनबलात्कलाद्ध्यायीयते ऐहिकोनिरापरलोभयेवाधिक

ननु किं यद्वामेदेव्या सालणां तन्मति ह्यानेच व्यवहृति हिंसेषा न हि ये महात्मानं उदाराशया ये वैकोवि
ख्याता मानस्लेषामिय मोचितोमय कि मेनावता भेरणो मारोकयरंशेस्थलमिदे सोपानतया कालि
नेतत्स्लमसर्वकमेसार्थमोममितिसर्वथा व भेरो विवेयरमाहतया वेति श्रय मर्थः बुद्धिर्जीविशुमा
नुच्छेचनेन परमात्मेन परमेश्वरेणायत्वात्मात्मसात्म्यासनयास्थापितो मरीचायं मासः सम्यग्रा
स्ततामितियेन च प्रमादादिपीवहामासौ म्यासस्तद्कतेर्चरनाथ सौरण सम्यक्ता लपित्वात से

तथा च परमात्मेशायमस्तेयंबुद्धिर्जीविशु स्वात्मा येनार्पितः सम्यक् तस्मात्स्वात्मभावने ७
प्रमादमदिरापीत्वा येनासौ मलिनीकृतः सर्वतायार्पितस्तस्मात्तादृक्फलमवाप्नुते ८

अर्पितः सतस्मात्त्रिक्षेपकात्परमेश्वरात्स्वभावनेस्यात् तेषु प्रयत्नमावास्ततयामहत्त्वमपि स्वरूप
मव स्येयस्यति स्वात्मेतिकमेवामनास्वरूपस्यात्मा ७ व्यतिरेकलभ्यमर्थं स्फुटयतीतेषस्व।
यमपनिवभातिप्रमादेतियेन चतस्यामरत्नकेणप्रमादेन वधानतास्वकतेव्याप्तानि सैवोभयलो
केभ्रष्टाहरत्वास्मादिरां तां पीत्वाभ्रान्तेमये रेरूः कृतेकोवीरतते इति यतो सौ सर्वतः सर्वथा प्राप्य
नोवीलतरइति सो स्म सर्वतातादृक्फलं स्वाङ्गीकृत सदृशं फलमश्नुते यत्सादियति प्राप्नोत्यर्थः ११

प॰ सं
टी॰ १९
३
3

इत्येव कृते दृष्टेति केषां संभाविते दृष्टेति तेषां पर्यायो बालः संयमितश्चानीत्याह तथापि वेत्ति स्वकृत
नित्यस्वाभाविकी १५ येनेति प्रथमगायं स्वभावलक्षिनीति तथा मायासारतात्पर्य तत्र
मूलवासनामूल नाकथं तेन शेषं पिठन शपथे वेत्ति संभाव्येन संभावनायां लिङ्। त्रिनेत्रा
स्वशालीकृत सफलितमाह धीमान् इति हि रुद्रिणा दशायां प्रबुध्यन प्रमादनिद्रां विडयित्वा

तथा च मायासारे येन येन समग्रानुष्ठिता धर्मस्थितिरियं तत्र स्वयं कृतनिश्चयनिश्चयः १५
येन निर्गोशिता ... तस्ये स्थितिरमुना कथं तेन ... प्रबुध्यन प्रबुध्यन १०
मायेनानेन धर्मा ... तयोः ... मागताः स्वपितेव योगिनां लोके सफलाय मनीषि।
... २१
एकनेत्रेण ... १० मायेनेति अनेन मायेनेति परमेश्वरस्य ... मायेन ... मागताः
... सफलाय भवेत् ... स्वपितेव यो
गिनः स्वपितेव ... अयमर्थः ... सफलाय
भवति तथा तेन धर्म ... सफलाय भवति अन्यथा तदा ॥ ५९ ॥

अत्रैतस्मिन्संसारेऽस्येवमवस्थायां धर्मस्यावस्थात्रयानन्तरं तत्र ज्ञानं सम्यगविर्भावे सर्वथा शोचकारणमस्मदाम्नुः
ऽस्मोत्तदेहेनारिमर्थः अयमपि तेन पारमेश्वरेण न्यासीकृतार्थेनाविताप्यालितानन्तरं नार्पितानत्स्माकि
किनालेफलंयनिष्प्रसंगलेपरोदेवाबकर्मफलतो न्यर्थः २२ नारकेऽप्येतिपरोदेनिस्मालिकेपल
क्रियायोः प्रतिदत्तव्यं समर्पयन्नचनेकेनविदृश्यमितिमितिमेतव्यमित्याहुः अयमेतमिति तत्रैतिपर

एवं चाव्यवस्थात्रयानन्तोऽयं चकारणम् यस्ताविता पिता स्वेत्यै किं किं न फलयन्मले
नारकेऽप्येति मूढचेयः स्फुलिंगस्तीक्ष्णया प्रतिदत्वपरोऽपि प्रसंसेनेतत्त्रयं समम् २३
याः काश्चन क्रिया लोके दर्शनस्पर्शनादिकाः तासामपि विविधानेनेतेऽप्यमनपेक्ष्यानयोऽनकिं २४
न्यासधारी तु यः कश्चिदत्र नावर्तते भवात् तस्मान्नर्थसमापाते निष्कृतिर्नैव विद्यते २५
अनेन सर्वदा न्यासे यत्नात्सर्वं समर्पितम् मोक्षदं नौविनी सा स्यान्नैपद्यायानवेदया २६

लोके यस्मात्समेस्सर्वे प्रसन्ने परोत्तमपि प्रसंसेत्सा तान्तवतीति याः काश्चनेति दर्शनस्प।
र्शनेति बाह्यान्तरज्ञानकर्मेन्द्रियोपलक्षणम् एवं विधानेनेत इति तत्र न्यस्ताः पालिताश्चेदर्पितेन
न्यासारेनादवोल्लादभवेत [illegible] नेन विधानेनेत्यमनपेक्ष्य इति न्यासं पञ्चावे
ऽप्ययसयोऽनन्तयाकिं न यत्नपूः अत्रभावाशयः २४ अत्रैवभरयति न्यासेति नावेद्यतेनय।
तिज्ञानातिभवारात्मीयोपमान् निष्कृतिः प्रायश्चित्तरूपउपायः २५ अक्रममत्रातिपातिप्र

दि

प.सं.
टी.२२
५

नेनेति अन्यत्किं विदितिभोग्यजाते स्वादुमधुरे अनर्पणेनान्यदायेभावः अवेक्षितमेवमले वस्तु स्व
प्रतिस्फुरत्तानि अनवेक्षितेस्तनमापितनतयाम्यजायते २६ तथा चेति तत्त्वासः परमेश्वरत्वासः इयं
सा न दीक्षिता न योगरता प्रतिदानयोगी विनो विदितस्य शास्त्रेणाकनेत्थं नयोपदिष्टस्येतानवलि
विश्वपरस्यादीतानयानमाहात्म्यं तणं अङ्गेकनेकेन प्रकारेणारविनस्थिति वेनेतेवते
तथावदृष्टपतोनेवेयेनन्नासमन्नदीक्षिती इयेसाविदितेतायानमाहात्म्यंतणेनथा २७
येवेमे अवणोरतानयोर्थासत्क्रियाश्रुतिः ये श्रुत्वा कर्णानामागोयेनामेसप्रसीदति २८
तवेयेपरमेशानमामेसावोऽत्रसमर्पितः नमसैतयममलस्पर्शसंवेदमामता २९ यावेयंर
सनानस्यमामेसास्याश्रुचिमत्तणाम् रतायेनार्पितासत्यदिव्यभोगायकल्पते ३० नासिके
येवनन्नासमनसारदेयमीविता येनामेसामोदमायातिशिवनेनस्यवस्तुनः ३१ महत्त्वक
णिकेवेयेवामामेसासमनीषिष्ठ रतेयमस्याः स्याध्यायः साङ्गीशा स्तन्यभाषणाम् ३२
नात्रहृत्यानयनत्रत्यवरूतितिरिति २७ येवेतियेवेमे अवणोरत्यवनन्नासमरत्नुवर्तते २८ तवे
यमितिश्रमलैविपिविदितः २९ यावेतित्रिसोकीस्पृष्टार्थो ३१ येवेवपाणीइति याकल्पना
यत्किंचिद्वस्तुवातद्येनत्सर्वंपरोपकारायेवेति ३२ ॥ २२ ॥

यौवं पारावितिचोभिन्नक्रमः उचिताक्रियाच १८ उपस्थात्यस्तिनिगदव्याख्यातमपास्तरितिम
शुर्यम् १९ मत्तमिति श्चबुद्धिमनसोरैक्याविवलयाविवेकशालिनमितिबोध्यम् २० इत्येवा
मात्मप्रतिदानेनावाप्तानः करणतामहेऽप्यतन्त्रिकवप्रकाशमेवोक्रमेणाह अष्टपेतिपुगले

यौवं पारीतयोः सेयं स्लोपकृतयेसनाम कल्पनाचार्मैर्ज्ञाणांशुद्धाचलिपिरीतिना २३
यौवं पारीकृतेनेनबुद्धिनीविषयत्वनः नइत्येतर्मैर्ज्ञाणांप्रक्रमस्योचिताक्रिया २४
उपस्थात्वस्ययोन्यासोपिनस्तेनात्मलात्मना नइत्येवंचयमोर्थेस्त्रीगमनमात्रता २५
पापुर्वेवोपितन्नामस्तइत्येतन्निसर्गतः मलेत्स्मार्यमेतन्मेगुणेनान्येनहेतुना २६ म
त्तमेतन्मनोनेनमयियत्नस्ययोग्यता सदाविवेकशालित्वेनात्यंप्रसीदति २७ अष्ट
स्पर्शनेश्रवणेयस्त्रीस्पर्शेनेनवया अष्टमस्वेदयंथावनेन्यासनिक्रवः २८ असत्या।
भाषणोसाधुपीडादानेवडुर्गतौ परस्त्रीगमनेकामव्यसनेलालसातथा २९ मत्तमे।
तन्मनोनाममर्त्यसप्तर्षिविशेषतः नहिवेकदविज्ञाणांसर्वोपकृवकारणम् ३०

नग्नत्क्रमेणनेत्रश्रवणानश्चात्सनानासिकावाक्पाणिपादोपस्थमात्रनियासापकृवेबोध्या
ति येतितन्मात्मन्यासनिक्रवः ३१ अथैकनिक्रवेनयथासर्वोपकृवत्तथावेध्ययति मत्तमेत

त

स्प.सं.
टी.२२
५
5

दिति सर्वस्यास्य भासकत्वात् निष्कलत्वस्य स्वबुद्धिप्रकृतस्य नेत्रमेवो विवेकतः विज्ञानाम विवेका
नोसर्वोपकल्पकाराणाम् विवेकहानेः सर्वेदा निर्णीयते इत्यर्थः ४ · प्रविवेके सर्वेयानि हृति
विविक्तेति विविक्तोऽरमायमनानिमः एवं कृत्वा नबुद्धिर्नीवीमतुष्यः अशेषमिश्रार्थे भोगाय
वर्गो योषो वर्लिनमर्थं अत्रनिखिलशास्त्रेनविधिनिषेधयाशास्त्रग्रहणाम् पदार्थतत्त्वस्य ४५

विविक्तपरमेशानबुद्धिर्नीमयमादरात् विहितोऽशेषमिश्रार्थे निखिलमासमाजनम् ४१
प्रमथदेहप्रमादायमानायेनास्मविलिनाः नेमथावेद्यत्मेववौरदेउाईमेतत्‍ :४२ तथा
वाञ्चरद्वेश्रवणोऽन्मस्यतु कारक किंनद्वीउमिवारे त्वमिमादिवक्तुगाहणा ४२ यथे
णाप्रतिदानेनमिद्धायाते गहणाना भासनिक्रवनोर्थी गीकथन्तप्रत्वलउासे ४४ स
विनाशी देहायपरत्रास्मज्वलाक्रिया किंनेशकापिनोविनेमटदयत्यगउमेते ४५

व ४२ इष्टवफलितमाह प्रमथेति अतनोनिश्चयेन ४२ अन्तैवदृष्टप्रतीतयेसंवदालितया
वेतिअन्तरे छिद्रे ४२ अनेनैवकर्मणा स्पष्टर्णो नेत्यर्थद यमेतोनियमोदनपेतंयस्य अयोगी
विकलदेहः रोगविशेषग्रस्तस्य ४४ सत्यमितिउज्ज्वलाफलानेसदायिनीक्रियाभ्यासरा
त्वानत्यतिदानाभ्याशंकाबाधयेमीः महदयतिमटुंकरोति ४५ ॥ ॥

विशेषेणैव ह्यरत्नोपयोगो महीपानामेवेत्याह समभवे इति उक्तार्थे हेतुमर्थान्तरन्यासेनेत्याह इति द्विर्थे।
स्मादर्थेन महीपाः अस्यापरमेश्वरस्य बहुभागिनः बहुभ्यामसभाविनः ४८ तस्मादिति सर्वेषां विश
षाणां हि यानां लोकवायासाम्येक्रियया पाधिक्यमस्तीति कथं नाम न राजते इति तथा च सामान्यजन
स्योस्य विशेषवत्तम् ४७ आधिक्यमेवोदाहरति तथा चेति सर्वेषां हरणो विहिते तात न्माहात्म्य
दर्शनेनैवैककाकस्या अद्वयपादर्शनमिति द्वितीया अस्यतमसमर्जकश्रेणिमवहावेदालतम्

समभवे सर्वे नेतारो कर्मणोस्य विशेषतः उपयोगो महीपानां नेतेस्य बहुभागिनः ४८ त
स्मादाधिक्यतेनैनपाल्यमेन हि विवेकिना सर्वेषां क्रियापाधिक्ये कथं नाम न राजते ४७
तथा च द्रक्रियायायस्य श्रोकासाक्षीतराणि च तत्रास्य कस्योतीर्णोपयस्य समर्जकपालनम्
अद्वैवमहितञ्जासस्तदेषामनवेलम् उपलावास्यउद्भवमनर्थमासरलिङ ४९ ॥

तृतीयापिकस्या अयं च सर्वेतीर्णेत्याह उतीर्णेति ४१ अद्वेहेतुमाह अद्वैवेति द्विर्थस्मादर्थो
इमसमर्जकालसेस्वस्य स्यासः अद्वैवराइस्येवेमस्या सवेनतेनसमर्पिताः तरिति तस्माज्ञासधा
रित्वाइतोरेषांस्यासी कृतानामनेव हातरनर्थं पापणामा शोभावोपेतामदेनगजनिमीलिका
स्याहोनर्थदापित्वादनर्थं उपत्नेस्यासथाविभुतज्ञासधारिमध्ये सोइत्यतीतस्यार्थः ४९ ॥

प.सं.
टी. २२
५

नकेवलमस्यैव तु दृष्टत्वं यावदेतद[ते]यं नामेयितस्माख्यामस्थास्थितोऽङ्गभ्यासीति रथ्यातनम् १
मातस्थोऽभ्रुवयमाह निर्दृशनादृवम् नथावेति भ्रमणातोपोजात्यादृक्षाधिकारोज्ञातोऽसमी
सकारोऽगुरुवसत्यस्वहेतोपिकारोऽधिकारापणाभ्रमोऽर्धमापह्नवकल्पना प्रायेणवारूपलस
मासस्थांयनिह्नवसत्यस्यकल्पनामत्रनाबहकोऽसौ[त्र]वेनेतियावत् यावदसौ समर्जकोऽणा

तथावाभाणकोऽसौ दृग्वीणावदनोऽज्ञः जात्यादृक्षाधिका
रोऽस्मयासापह्नवकल्पना ५० प्रायेणैवैतद्रूपेण [ते] हीना
ऽर्थाप्रकिंचनाः नेदृग्वरतर्पेराज्ञावर[त्]ज्ञायोनसत्यतिः ५१

व्यवहारे जात्यादृ[ते]ददातितावत्तेयमसौमत्समपह्नुतेऽइति ५० प्रायेणेतिपतेसमर्जकाः
दृश्यतेऽइति सत्यपि सत्याधिवेद्यभावपवामीणामीदृशाः प्राचान्यवहारनजारेसौ हृष्यिद्माः
हृष्यिद्मासोहेस्वया गृहीतेपिधर्मा विरुद्धत्वान्तु लनाशाहेतरेवनसत्यनिर्धर्म गृहीतः ५१

ज्ञात्मेति ज्ञात्मा समीरस्य कारीमव ञ्ज्वगतिताम्मनास्तरकः इमेच लोका अलसा मन्ड्वेतिका।
अवयो मेघाः तथा च यात्याः स्वभ्रपाता दितोरत्नाः या ख्यातापशुपालके नृपभावमिति भावः त
नस्य यो मन्दधीः पशुपालको राज्ञैतानवीनेतस्य स्व वसवशगान्करोति असौ नीत्रगति लोकत्री
मेगामयतीति ज्ञात्मस्वपाल्यान्करोतिति तेन पशुपालकेन राज्ञेभिरनर्थसमन्द्रमग्रगातिभिर्लोकैः

ज्ञात्मसत्रीत्रगतिर्लोकोयमलसालोकाइमेवावपत्तान्यात्मानमन्दधीः करोति वशगा
नेतस्य यथोन्मदः तेनानर्थसमन्द्रमग्रमतिभिः किंकार्यमेभिर्यात्मार्थोप्यसगतोभ्र
पुष्पगणानोहाहाविन्नभाविधेः ५२ तमस्त्वेसम्पगारायपालयितावधियाल्यं श्रयर्थ।
यतियस्वामीसराज्ञोमाल्यभाजनम ५३ तथाचरस्यपत्नेन मत्तसन्मतिशालिभिः य
यातरज्ञोनानामोस्यतदुह्यादोहिविल्लवः ५४ ॥

किंकार्येन किंचिदनेनैषांमिद्धातीमर्थः यतोमयानिष्फलमनयाक्रियया स्वार्थोप्यस्या।
अपुष्पगणगोगतः असमत्समोजात इतिहाहाकष्टे विधेर्विलम्भातिकठोरायेन स्वपरार्थसि
द्वार्थनैयोमोहेनैभयमप्यस्यअष्टमिति ५२ तमस्त्वमिति ५३ तथाचेति न्यस्तमीश्वरेणाश्रे
नाज्ञोमप्यपातीमदुर्दृष्टस्तितस्यममत्तस्योह्याहोवहिष्करणोविसल्लवउपत्नवः ५४

प.सं.
दी.२२

सम्पातिमर्वेयेतिश्हृयस्त्रापियद्वेतिनामसकारकईश्वरे करगाहस्तायाना: विदोमासस्ता
स्वलविर्दम् ५५ यनस्वेतिनिगदव्याख्यातम् ५६ मनागिति प्रतीतिभाजनंनामसरतकः
५७ श्रेयशिवास्वेनामसम्पातियायशेवरावनाविधानंपीठवेथयति प्रवेति श्रासामः प्र

सम्पग्रताणामितस्यसर्वयामनल्कारणाम् प्रसवे कथंतस्य: सिद्धय: करगाविर्दम् ५५
यतस्समस्तस्तायांयेनतेत्रयरत्रच सर्वथामुलभामार्गाग्यालोकपरिहृहिता: ५६
मनाक्कसवलनेनेदकामामिनेयस्त्रच प्रतीतिभाजनंलोकेश्रुश्रुताग्राप्रियनामस्तदम्।
श्रेयोदाहरणांधीरावदस्याभ्यासेदतवे दृष्टैवनिरतालोकेप्रायेणस्मदृष्ट्रद्धय: ५७ यदो
देष्यन्त्रवशारीराजाविश्रामसमपूर्णी: ननागतिसकार्येषुविनोदनिरत: सदा ५८
नदासमीपवर्त्तस्यकोप्याध्यः प्रतिवेशिमक: परोपकम्प्रदानावे: ध्यानकीर्तिवभूवरुः

नीति: अत्रार्थोनरपतिरहृदेतिहृहेकनिरताहष्टैवविधेयविधायिन: स्तुष्टुदय: कोम
लाशया: यदेतिवुदेष्यम् उदयेगस्छत् विश्रामः स्वावानुभव: कार्येष्ववव्योक्तिपाल
नादिषु विनोदोबाह्यलीला: ५८ नदेति नतुस्थायतिवेलायां प्रसनवशाखन: ९ ।।

रात्रिंदिनमिति स्पष्टार्थं ९१ प्रसन्नचित्ता इति तेऽदीनानाथा याचकाः प्रार्तिदैन्यादि ९२ सदेति प्रहृष्ट
ष्टः दिव्यः समन्तादेनमाहिरण्यसमायुक्तः ९३ समस्तज्ञायामिति अपि केवलमवनो सततमभिगा
र्गावदातनानर्न्नेतिस्म श्रेष्ठोदानानां महायायोसावित्ति ९४ कीर्तिसमृद्धिविदृप्तमोतिवीथ्या

रात्रिंदिनमसौ वीरो नित्यं श्रीतनमत्तत्कृष्णा यथ्याप्तौ द्वार्यतेऽदीनानाथा दिव्यपण्डपापमन्
प्रसन्नचित्ताश्च तथा व भस्तुर्विगतज्वराः प्रार्तिबन्धविनिर्मुक्ताः सर्वतन्त्रश्च सर्वतः ९२
सदाख्यपाकशालाया सत्तमायममध्यमाः समानभोजनाः स्वेच्छाभोजिनश्चाप्रहृष्ट
ष्टः ९३ समस्तज्ञाया तथा कीर्तिप्रशस्ताया समन्ततः निष्क्रामसुसर्वतः तन्नानर्न्नेतिस्म वराङ्ग
ना ९४ वीथ्यां वीथ्यां मार्गे मार्गे तथापि निश्चित्य श्रुत्वा ततः किं वदन्ताम सर्वपथ्यातस
तस्मर्गभानो राजानात्तन्नानिल्लिगोमस्तुङः ९५ व्यावहारिकेनेपथ्यमभिनीयाथभूप।
तिः प्रातिथ्ये नागमनं च पत्नीलेकपत्नीमिदा ९६ ॥

मिति प्रातनतो नित्यपेन प्रावगत्वे भ्रष्टतिभावः किं वदन्तीननश्रुतिः न त्वानिल्लिगोनवा
षारीराजा प्रबुद्धो भूत तु तान्त श्रवणान किंचित्कृतमनाश्च भव ९५ व्यावहारिकेति व्याव
हारिकः सामान्यजनसत्त्वस्थानेपथ्यं वेशमभिनीयाभिनयेन समस्थमासौ जन्मभिज्ञानीत इति

त्र,

ततद्वेकिमर्थमस्तदागमनमिमाहयपीकेतिवर्मोत्तः ९६ ॥

प॰ सं॰
टी॰ ३३
८

तथेति तथानेन व्यावहारिकवेशेनागतं प्रसोयातिवेश्मिकः प्रत्युग्रुष्यत प्रत्यग्रजनमानस्व
स्पर्शः प्रतिष्ठितबालतराम् ९७ वदान्यमिति तलेशेति राजोचितमानिध्यमनेनायमाप्तमिति
स्थैः ९८ दाक्षिण्येति दाक्षिण्याधिकमाप्नोति रसनेत्यधिकमानेन सादधिकारैर्मनोहिप्रकारे
णामोन्ये विजिगीषितेनात्र विस्मयः शंकास्याविभ्रमाद्दस्मद्वनामिति ९९ राजसर्गमिति दुर्ल

तथागतं चैतेनातिथ्यं प्रत्युद्ययौ भूपतिम् स्वसर्गमनुपादाय सम्पृगेनेसमार्जितवत् ९७
वदान्यं वरस्त्रैतस्य स्वसंगेनेन पालिते तलेशमात्रेणाप्यस्य कथं चिन्ता निरायतो ९८
दाक्षिण्यादमानाचाप्रमेयामनन्य भूपतौ विजिगीषितमद्दतागृहे किंनाम दुर्लभम् ९९
राजसर्गं वरस्त्रैतस्यदुरापेप्यर्थिनेमुना तेपोस्य नाभूदौदार्यसर्वेशस्य वलितेयनः १०
ततः संशोधितेन्द्रियमध्ये कोष्ठम वीविशत् सचैनेहारिकायत्रसत्कृत्यपवनोज्वलाः २१

भद्रवेद्यशोभितमोदिता ज्ञानः तेपः कालविलंबः यदि दुरापेदुर्घटंचानेनार्थितं तत्कथमस्य
स्वलभ्यतामिति त्वत्राधीनरघतिनौदार्यमिति औदार्येणाद्वरापे दुर्घटे स्वापेरुचेटं च भव
तीत्यर्थः १० ततइति ततोभोजनायातिथ्यादनेनतरम् हर्म्यप्रासादइति सामान्यजनमा
दस्माहेतोर्विमानगृहोविमानायायतूहणमस्य प्रातिवेश्मिकपदेनभूपतिम् प्रत्यहमारोग्यहो।

८

तँ२ त्रि

स इति स्मोतितिथिः अमनाप्राप्तिवेरिमकेनअवानमपारा १२ यशेतिप्रायेणाईतालतनाः केनवि·
देहिनारसेतेसपंचबलयाकारेणाख्याप्यतेइतिउभयानिहूपणा लक्षिमः फलगछिकाः १३
इष्ट्वेतेनिकथेरानासमूदाद्रिशंनमोचेणासउक्तं·तोभूदिमजार्थालक्ष्यतिजीवसर्गःइति १४
सोत्केवि उत्कावितत्वात्स्यत्रगतवितनात्सेवारसवलितः गृच्छायायोपीवेताः समवादसेवा

सतत्रहारिकासीनः पीतिवादरलोमना नलेहृयामवानमपद्मलेयानमलोकन १२
यत्रवेष्टितवलीपवलयेषुवसर्वतः लक्षितैर्दूहिमात्रेणापीपूषरसमावहत् १३
इष्टेवर्णमात्रेणाज्ञातान्तमिकरीवसा सैत्कविनिन्स्पंचकेजीवसगोयमीदृशः १४
सैत्कविनत्वयाराज्ञासेवादसवलितोपिसन् गृच्छायायः पुनस्त्वाग्रसमवादविचक्ष।
णः १५ अथान्तेमुनानीयताहृत्काहृकर्सपतिः अतीवमोदितोयेनज्ञातोकाहृहिमा
गता १६ ॥

इंवके १५ अथान्तेरइतिग्रथसेवादसवलितज्ञानाभिशायादन्तेते अन्तेवसमानुपणेपन।
ताहृत्काटक अतिस्वादिष्ट मोदितउत्कानिहृत्वेप्रसन्नीकृतः यनेतिनासोर्दविज्ञेणाइालो
मत्यनत्रदातिनयानेचकथमिरमिरमतीवमहार्वेरीयेतेतिकिमत्रेतत्रिमित्तमितितडत्का।

[illegible] १५ ॥

प. सं.
टी. ११
५

धृतिमिति धृतिमुक्तां निहन्तीम् हार्दोत्थं प्रेमभरितम् ७७ सावेश्मादिति गोकीसुदार्यो
७८ प्रतिसंस्कृत्य इमिमानिच्छेदः मन्त्रप्रकारः ३ पर्याकुले धौकितम् ८० संस्तुवं गतिं संस्कार
णाख्यामि सन्तकिमस्तु देवपाप्त्ये तेन दृशिविज्ञा भवनालीकियते इत्यत्रार्थो नरयति

धृतिमामायसंवादेशैथिल्यमस्थापतिः यानकामेनामुमारम्भपीनोदार्दोरतेवचः ७७
मत्वेवागानको हेतेनिशम्योदार्यं प्रमुदितम् आगतोऽस्मि विरंभदेवविदितोऽस्मि मघानव ७८
यदोदार्यं श्रुतं मेघनस्यादेपिकमत्रते विलोकर्हाषितान्मर्थेग छामि विसर्जापना ७९
प्रतिसंस्कृदामयाकार्यो भवतेवश्यमेवच आत्मायकथं किंवप्रेषं सम्पर्याकुलितम् ८० स
म्नुवं किमदेवल्लभवदर्थं कथयतिः भवेन्मर्जुपकारेण विहीनस्य परात्मये ८१ सर्वथा
संभवेयं तत्रन वे प्रत्युपकृतं वेते तेषाममत्रकाश्चिन्नेवसीतिमुनिसंमतम् ८२ निशम्यास्य

सर्वेक्षितिनाटमुख्यास्तदीयं नेपातः ३ आत्म ॥ ७३ ॥

पा

कथयमिति ८१ परेशेति मुनिसंवादेन द्रढयति सर्वथासंभवेदिति असंभवे प्रत्युपकारा
भावेन हृष्यमाणमिति निरूपयति अमुत्रपरलोके ८२ निशम्येति विविच्य सम्प्रत्युपक्रिया
परत्र सुखावहा परं तु यदि प्रत्युपकार्यस्यापेतास्यान्ममतन कस्यचिद्दृष्टस्तनोपेताविग्न

॥ ७५ ॥

ग्रनेपतामेवदर्शयतिप्रसादादिति समग्रेइपरोपयोगेण्यनसूत्रम उपकंठेऊत्रविदुत्वतिसव
लक्षितिकरोमीति ८४ स्फुटेति मायमार्गमिति मायमार्गे हि सर्वाः कल्पनाः संकुचिता नाथ
नेऽस्तिकृत्यमनुभवेच्चके ८५ मायमेवविसोकुवादर्शयति नतामेति महतामित्युभयापेतयोनेः
वोमहतोरदत्तामिति केवलस्वापेक्षयापदानेच प्रसूपकावलसणम ८६ यस्तु[ते]थापि ग्रनु

प्रसादात्तस्यमेसर्वं समग्रेऽस्तुहगोचरं कथंतामयक्रदेऽगच्छनीवहातीभव ८७ ग्र
द्रेऽत्तोगिरेतस्यप्रहसीतो सोपनश्रुतम मायमार्गमपादायकृऽचके समाहितः ८८
ननामममहतोगेहेवस्त्वकिंचनदुर्लभम नचापितेयोरदत्तोहालिःकावगापते ८९ मै
त्रीगुणाउवरक्तत्वपरस्परहितैषिणाम कालांतरानपायेन संबंधोपानवेतताम ९० सौ
हार्देन निकृतापोपपतनावरनाकृतो ग्रत्योन्यमपरोधेपिनदोषायपरीयसाम ९१

पयोगिकार्येपिदृपेषणामित्नलेनेनेमुच्चादर मैत्रीतिमेप्रवगुणाउपादेयं वस्तुगुणाःस्त्रे
च उरक्तत्वापतः कत्वावैशिषुत्राचाराय कालेतिग्रनेनहिमैत्रीगुणेनकालांतरेपा
योगार्थेसवंधःपोभावे ९२ नचापिकालांतरापयोगार्थं कृतेतान्कालिकेनापरोधेनेत्यत
ग्राह सौहार्देनेति यत्तोस्वकीयतामेववदनाकृतिकपरोपलक्षणातस्याचमेप्यानिकृताये

परस्परंगीयसामसूपरोगीपनदोषायपरतो तैवसर्वैकसरोगीकसूर्पे ५८

प. सं. २३ टी. ९० 12

सिद्धमर्थमाह तस्मादिति देवैर्ष्यमिति कदाचिद्विक्रमस्य विक्रमचरित्रे पतनसम्भवत्समेवेति मैत्रीश
णामबन्धा र्थमान्यतेयात मार्थमित्तमाय नो न्मूनेसम्भावय ९९ प्रतिहार्दमिति तज्ञागा
भागिने ज्ञात्वा भागभागिनम् कदाचनेति नायं नवेति निर्णयो वक्तव्यश्चित् ९० आलोकं नि
किमिदं वक्तव्यं पत्नद्यमहं स्वोन्नं न यामीति न मन्त्रयामि स्माह हृदयप्रीते इति ९१ [illegible] ।

तस्माद्देवैर्ष्यम समालोच्य समयस्याप्यपीयन किं विस्मायानयेनेयं सम्भावयप्युत्पातम्
प्रतिहार्दमसौ न स्यविदित्वा हरविमम ज्ञात्वा यो जतनज्ञागभागिने मोकदाचन ९०
आलोककालपर्यायमिह श्रेयपतत्रवा नयमोहृदयप्रीते श्रीडकानाममजीवा
ताम ९१ निशम्य गिरमद्भुदमानसोसौ सविस्मितः उवाचानीवदृष्याग्र्यज्ञातो
यानेत वागता ९२ किंनिमित्ते रूचोनस्याः कथेनामो सां नयापात्ते भ्रमासो वाञ्च।
मे भ्रान्तिः सखे पाकहे मशयम ९३ साह किं नाम गोप्येते नाभामस्त्वन वा भ्रमः

उद्भुदमानमस्त्विति ज्ञातो काहृद्धेयानिनिमित्तानि चिन्तितानि तत्स्मरोद्भुरधीः तवोद्याने ज्ञा
त्वा मदृष्याग्र्यगतानत्रापि तस्याः रूचोपक्रमानिशेयं किं कारणं केनासोग्रम ज्ञात्वा तं हवि
पश्चेति ग्रामासमस्त्विति मेव किं मामा समारोपणता दृष्यभ्रान्तिमयी तन ममैव दृक्कच भ्रान्ते ति स्म

हविनेत्रे
राजा यमल्पधीर्नाल्प- तिबुध्यताम् ९४
हेतिपादश्लोकोऽपि: इतिबुध्यतामितीदमेवात्र निमित्तमिति ज्ञायताम् ९४
९

ममर्न्नेकेनिकिंकृतेनिपतदुर्न्नयप्राप्तानिविषमनात २५ राजदुर्न्नयमेवरक्षोनयतिहृपपना।
मितिस्वदारार्थंस्वभागग्रहणार्थं केषवेतिस्वशुकषम २६ यद्येवंतर्न्हिंकस्यत्कैनज्ञागभागि
नकुविनिस्वतनयासमर्थयति हैस्वर्यंतिमहीपतेविस्मनादेवषष्ठीग्रभागामितिराजभागरु देव३४
नस्म २७ नवकथनतयाभ्यितिविविनिसमर्थयतिश्रस्माद्दानोयानात्देवोराजा २८ कथमेन

ममर्न्नेकोपयोपोस्यनालस्तुडेकथंचन ननावेसोभ्यितिदैशदेशीयाकिंकृतास्तिनः
हृपपतोस्ताडुपकेपदातायानेशुभ्रप्रियाः स्वदारार्थममैराज्ञाप्रहितोतिनकेचन २९
स्वैस्वर्यमदिरेपीतास्वपतोप्यमहीपतेः समेततोभागममीभेजतेशोकिनाशयाः ३०
ग्रस्मादहेनिरोधोस्मिभागोदैर्यस्यविषये ग्रकृत्वाग्रमनेदेवंकथंमेजेहमारहनः ३१
तज्ञागभोगिनस्त्रणातिःकाममसत्यति इतिनिश्चयवाज्ञारेयानतयेवपायेहदात ३२
ग्रनभकेनमेथमोममस्तदास्तिमेयनम इतिनिश्चयवाकालेनयामिसुखहेतुभिः

इतियःप्रकारोभोजनेनसुचिनस्तेविहृणोतिनरितिशायःपाणिःहृवारितिसाहसहुस्यावीर्य
हृस्यावा ३३ ग्रत्रेवतिर्णयति ग्रनयम भितिग्रनयमुस्वल्यिभंके इत्यमभूक्त तज्ञा।
वोयमभूक्तम सावेहेतुभिरितियंस्वस्वहतिस्वपारस्पतेसौनफलमित्यर्थः ३४ ॥

प. सं.
२२ टी.
॥

अत्रैव विविनक्ति यासेति भवविभ्रमलङ्गतिः सर्वथाः स्फावकत्वात् १ एतत्प्रकारं दर्शयति
यदा वेति शुक्रसत्ता स्तुता अस्या शान्तायाः तदा रिक्तैः तदा स्वपाकान्तमयातनम् हा
रहितया तेनम् अस्मा विवितझाला २ यावदिति स्फुटम् ३ आवेशति तेन राताशयपानः
पाणिया ततम् तेनातेन यासदात्मकेन कर्मणा स्त्रीति पात्रमतिश्यि समागमभा

यामस्तेयममलागतिर्भवविगरीयसाम् अनेमायपरगाहो रहोयं हठति स्युपैः
यदा च शुक्रसत्ता नायते स्यात्तदा रिक्तैः पाकान्तमभितो कष्टा हारो मोरे सते।
मया २ यावच्चरात्रास्वभागेन स्त्रीजयात्तव शूकषैः तावदेतः प्रवेशो स्यानकस्या
प्युपजायते ३ आतेच भागे तेनात्र शायपानो भवेत्तम तेनाहमत्र संप्रीतिपात्रम।
स्मिगात्र स्वरः ४ नाकां न्याय्यं पर्यमण्यस्याज्ञा स्कृत्वा विनालभमतेना स्कन्दे दिनः
तत्त्वं यामो यो मत्वो भीतभीतात्रु तेमस्ते तमस्कठो ग्रीः मोहमस्मि ५ प्रबोधितस्तयामा
ततम् ३ योक्तं तत्कमोस्मि किं मया योऽध्यते पिकृतो भूता मोशोयपरस्यस्तव ९ नाकामि
तिभीतभीत इति वीप्सोतरपर्मभयस्तवनाय ४ मत्सपक्रियते नाहमत्र शकः ततस्त्वमेव
मदर्थतोभूत्वामोशोयपनिकृष्टा ऊरुयत्रवाच्यतीभवनेरयमस्ववद्यो वऊरुममा।

॥ ४ ॥

॥

अतऊर्ध्वं तत्तु पूर्वेद्यामिन्तामापश्यपूर्वं तु सोमदात्यश्रासीदिम्बक्रुप्राप्यमेव ५ श्रुत्वेति पतेलेश
मात्रेणैतेषु सर्वयपालनादीनां श्रयम्रामकुस्मृतिगोचरंतिनवशापवतश्वास्मात्वप्यपालनमि
मांस्प्रकारेण ६ कथाप्रसंगेषितिनिदर्शनमदाहरणं केनविधीयनेसर्वेवविधीयते स
ततमितिजीवदवस्थायामजीवदवस्थायांच अहोसाङ्गुणेनवशाविणाश्वास्याहोसम्भायायाश्र
अतः प्रभृतिराज्ञांसीलोकेख्यातिम्नपातः अवश्यपालनेदानेपरित्राणेप्यवेलणे ७
अथैतल्लेशमात्रेण दृष्टेनान्यत्रराजस्व असौनवशात्रीराज्ञानकेषांस्मृतिगोचरः ८
कथाप्रसंगेषुवमज्ञनानां संरुणसम्यायरसोज्ञलेषु निदर्शनेकेनविधीयतेसौकी
र्तितस्थीसततेजनीते ९ सत्यस्थगतस्थीहृदकार्याणां सेधिर्वयिनी मासक्रियेषु।
मनयायाश्रेवलभ्यतेनृभिः १० नार्थवादोयमत्रस्यानवेयंवाड्ककल्पना सत्सक्रियेयं
सङ्कीलेयनेहामुत्रभाजनम् ११ संत्रेयसर्वेयापालसमासात्त्वमिदंवुधैः सत्यसत्वं।

स्येमगदिद्रूया १२ विस्तरेर्णोक्रमर्थं सेंतिपत्तिसत्यमितिमासक्रियामासद्ला १३ अत्रैवपती
तिराह्योर्थमाहनार्थेति [illegible]नस्याम्यासक्रियायाः सेतितिसेवित्सनेनतेषांपालनाकार्येवा।
यदिचकदाचिस्पालनानसंमानातदानरनर्थंसंतेतपिसोकुमितिन[illegible]सविनमत्रुयेतद्धी

नीलमतपुराण ४९

प॰ सं॰
२३ टी॰
१२

यद्रश्मिभिर्दिव्यामसात्तैर्यामासानामपिरत्नैः सर्वव्यापाले यस्मैवादाने च सर्वसिद्धीनां मूले
स्तनानामकमीश्वेणार्पितम् १२ येनेति इत्यसमनामसमितातोपकल्प्यात्रेवा बोनरशोखेरि॰
कोविधानमाश्मेन निर्दर्शनेन निचतः स्नोकीयेनिगरह्याख्याता १४ कविर्दर्शनि सामान्यो

येनेहसिद्धयेन्द्रणां शुरः ख्यात्रेमसद्गतिः तत्समंकेनतलनोयातिसर्वार्थसाधकं
स्तम्भाभिधानोमासोयेपालितः शुभकर्मणा येनास्य सर्वव्यालोकाः प्रकाशानदृ
हेहिताः १४ निरधनाश्चर्यागणप्रख्यातायस्मीतले यस्माश्रवणमात्रेण विश्वासोज्ञा
यतेविदाम् १५ वंक्तिकेषामस्ततोज्ञातविहारीकृतकीर्तिहाते निर्गमस्यविवेकविद्व
ग्रहेहरदर्शोह १६ उपवीतोकितोहस्तगृहीतात्रिर्मेदालिनः हस्तोयणसंकोसा
त्रे येस्मिताम नादरात् १७ किमर्थेलिघेमज्ञानेप्रयासोयेहृषातव वपःक्रेदेतवज्ञ
रफलदिः कचमतराम १८

केनास्यादिवोयायविशिनहि उपवीतेनिउववीतेदलिणाकर्णेयेनयत्नसद्गतेनोकितइति॰
ग्रासणमस्यसदृविते प्रभिः काष्ठशितेः प्रसोस्यविरः प्रमनावाक्लिकेयाक्रमाशेणग्रारद्वा॰
रितिसदकौशलाख्यापनाह्र्वकतमोहोयोतकम् १९ किमर्थमितिप्रश्नार्थः स्फुटः २०

१२

उद्दालः ५

नीरोऽसीतिरूपितस्त्वितितस्मलघवाक्यैः दृष्टादृष्टविषयमेनेकृत्वा उदार्यो स्याप्यवदार्येतिवस्मूर्वस्य[illegible]
गनाविसस्वाशिविरूपम् मिथ्यामधुरया १९ अहोइति सङ्कमाणश्रमयेनित्वतिपृत्तशिपि
लग्नायेति परमार्थतः साधुशोभने परमार्थसाधिनिकाङ्क्षा व्याख्येयम् २० अन्यारोपितेतिस

नीरोगो रूपितो दृष्ट्वा बलाढ्यां वामदार्थं च आरूढे मिथ्यावादाद्द्वीतिशङ्कः समम् १९
अहो तेषु कुमारे यं साधु पप्रपति शोभधी राजपुत्रनथापीदंपी यतो बहुभाषितम् २०
अन्यारोपितदृत्तान्तां फलस्य प्रियथा तथा मदारोपितदृत्तान्तां फलं हि भङ्गमतो परे २१
इति निश्चयमादाय प्रियासक्तो हमवा उल्लदत्वात्तहं तान्तस्य मङ्गणापि भवेदियम् २२
निशम्य राजपुत्रो सौ हृष्टो क्वापार्हाविनम्रधीः नत्वान्तभोत्वंसमाप्यशेयेवशापप्रयामम २३
इत्युक्ता विनिवृत्तेनैते विलोक्यासौमनागन को सौ मदाज्ञलङ्घनतनुप्योगात्तमिनः

श्वार्थम् २४ इतीति निश्चयः फलकाङ्क्षापापीय[illegible]प्यवसायः अन्नहृत्वारोपणोवाणैवाकृतोतः
श्वाशिनेकमेश्येफलर्हिः २५ निशम्यैनङ्कार्यमधिगम्यममात्रमयोक्तेनज्ञानर्थता सस्मेव
मत्कार्यनायायोयःशापथ्यःयदिमेहसेतदाज्ञायाममात्रस्यानीयामासेमर्थः २६ इत्यु।

प. से.
२२ टी.
१३

13

वाह्लिकेषोत्तिजरत्तहह्नः सम्यमित्मेतद्दवचनोविनीयोनकः श्रादौराजकुमारत्वेसाहसकर्मंकृतव।
देतः तत्रापिपुत्रवान्तत्रापिविभवमेहूतः विभवेनमेहूतग्राह्यादिनप्र्वौपरान्तुमेयानात्मकविवेक।
दृष्टिः २५ अस्मागतेः कृतान्तुगतेः किंनामेति तादृशीदृशिकृतानांगतिर्येनामेोऽष्टपारावारोऽभवे।

वाह्लिकेषाननन्ननेतेनिराम्याविनयत्तरन् मनेराजकुमारोमोपुत्रवान्विभवमेहूतः २५ अ
दृष्टपारावारोस्मागतेर्मदभरोद्धुरः किंजीवननकिंनामजीवद्भिर्नेहिदृश्यते २६ अथा।
सोविद्कालनुविहारार्थीस्वमेनया निर्गमेद्यानसीमामत्तुधावपरिनोमुदा २७ तत्रोत
देददर्शासोकिविद्धयानमञ्जलम् स्पर्धावन्यमिवाश्रित्यपत्रर्द्धिभविताः द्रुमाः २८ को
किलामधुरारावैराकृयत्नस्त्वाध्वगान् मगंधवीनलस्पर्शोपवनोद्दतपल्लवाः २९ फलभ
रुनमेपतिविम्मारितमन्दद्रुमाः श्रामेद्यशाखिनः सीमाहुरकामस्तुहितिदायिनः ३०

दितिविंशतीवत्त २७ अथैतत्स्वमेनयेत्तिसहार्थेत्वनीयाद्धयावणीद्दृगमावक्षाज २७ तत्रोतदे।
तितत्रोतदेउद्यानविहारार्थेनद्रुमाहूताः स्फद्धिभविताः पुष्पफलसम्पद्भिविताः २८ कोकिले
तिमत्तद्रुमाः कलपल्लाघाः सीमाहुरकाः सीमात्यवस्थार्थेलेखाभीवविताः ३० ॥

स इति श्रुत्वा हनुमतं उद्यानं सम्भ्रमं त्वं भावर्यं अशोकवने ११ इतस्ततः इति वृक्षे देहेन धैर्यं तोरणं नवेनवे।
गतागतं प्रकुर्वाणामिति श्रुत्य फलहिरलार्थम् १२ सत्फलानीति अशोकस्मिन्वृक्षे १३ अथेति अशोके
तस्मिन्वृक्षे स्पर्शा वै हि किम् अहं पीडे भूते यथा भवानिति १४ प्रसादमिति सम्भावयेति एतानि मे का

मेवं लोकयतः उद्याने प्रीतचित्तः कपोबलात् प्रसादः मा वदन्ता यावन्न विवेशान्न कौतु।
कात् ११ इतस्ततोऽसौ विचरन्वृक्षं केवलं सर्वतः गतागते प्रकुर्वाणः दर्पोद्धतचेतनम् ११
सत्फलान्यपि पीडयन्नश्वः स्ये वृक्षकौतुकी आलोक्यारायणतां मा भूते हृष्यमान ॥
सः १२ अथोऽस्याप्यफलान्य स्पृशाव भोने तत् भूते स्पर्शा वै हि सा हीरस श्रीरिति सा। उदय: ३५
स्यतम् १४ प्रसादमस्य शिरसा भिनयश्वतः स्थितम् फलैः सम्भावयतः हनुमता रोहमिति।
वा स्थात् १५ निशाम्य कथमारे नीनतवेन यनम् अशोको राजकुमारान्तिके येन।

भवाञ्जात्स्पर्शार्थं [illegible] श्रयतु नाहमेतत्फलाणोहर्ष्यम भिद्यो १५ निशाम्येति नाहमर्ह
इमा कार्पे अशोकाह्वः १६ इहेति यथागतो मां अद्विनाननमेतत्फलभक्षणोत्कहनुः
ननेविदधेश्मश्रः २०

प.सं. महिता ननत्वमेवाह वयस्ति ह्यायेतिरेतिकेहेग्रहोतस्मावलीयसीति २८ सम्यक्त्वबो।
२३ ही. धितइतिग्रमारोपितहस्ताणाफलाममियथातथा मयारोपितहस्ताणुफलंइभुजनतोप।
१५ रेइतिविचारेणसम्यक्त्वबोधितः भार्यारोपपणस्वस्मिन्स्वानेतत्फलानिभोक्तासीतिमामृका।
घलमनयाक्रिययालेवामदनशास्तेनेनहृतपणत्वाद्गतः स्वगृहमगमनीतिशेषः २९ श्रि।

हस्तारोपणवेलायांबाल्येकेशमुनोग्रमाम आगतोहास्यलीलायांविद्येमहिना।
ननम २७ वयोतीतेविनासीमांग्रामैवेपतनस्लव ह्यायांवेचितोविप्रकिंकरोषी
इमादरात २८ सम्यक्त्वबोधितस्यास्यायौवनास्फालनोद्गतः भार्यारोपपणोदत्ता
नभोक्तासीमत्नेगतः २९ मममेधिवहेविप्रलदाक्रुताउल्लोधुना सर्वतःफल।
ममतोमहिताम्योस्मिपीयन ५० ॥

त्वाबीनमारसमेति ममतेधिःममघतितः विप्रवंहिनाममममेधिवम् नस्याक्तोभा।
पोरेच लत्ताणः किंतदेवमानेनगृहीतायवाद्यतावमतीतनेरति यद्यतावमतीतमा।
रोपि यधुनायौवनाहफलानि किंकरिष्यतीति ॥

न४

साञ्जीवेदिति मा शोकायां माञ्जीवे मे वा सा विविति मे भावनायां लिङ्ः मृतश्चेत्स्यात्तु कावनद्धा
निर्भवेदिति यदा च जीवति तदा स्या मे पणो सम्पर्कमात्रे णामोभयभ्रष्टं विदध्यादिति भवत
नयस्य कर्मफलमेव तत्किमिति सम्पर्कमात्रेण त्वयात त्स्वस्मिन्नारोप्यते इत्यत आह उपवीत
मिति अस्माभिर्विप्रैरुपवीते दीर्घलम्बितमेनर्यं म्रियते इयमस्मास्वनस्यार्थीशस्य नियन्तृः

असौ यौवनमाहात्म्यो माञ्जीवेनायपणोद्यतः इहामुत्रोभयभ्रष्टं विदध्यात्सन्निमि
त्तकः ४८ उपवीतेऽहियन्नाम म्रियते दीर्घलम्बितम् इयं पश्यति धीरस्यैवं योगो
घोषकारकः ४९ ॥

शालिन्यत्रुपासने विहितपालनायेत्युक्तिरित्यर्थः दीर्घत्वे चास्य घोषकारकत्वमस्य सर्वथा भवन्त्याः
पञ्चयज्ञादिकादिलोपेनैव इति स्वकृतेन परकृतेन वा भवत्यास्य परमोत्तायोपघातमिति
ति आयातनयात्तद्वयश्रेयस्तत्रेवच्छायापात्रेनेयदिदमस्माभिः सर्वमेव सद्गृह्यते द्वीपिते दीर्घत्वमिति ५७ ८

कु४

प.सं.
२२टी.
१५
15

माहमितिस्पष्टार्थम् ४८ कियदितिपुनरारागपराभवं चास्मिन्निस्माभिर्वक्तव्यं कियन्तो मुनि
स्वजातिपर्यन्तः ४९ इतीतिवर्णयामाससंवर्णयामासवपुर्मोहनेन इतियातः श्रद्धेयमितिस्तुतः
इतिमन्त्रः ५० रहस्यमितिस्पष्टम् ५१ वागारम्भ इतिग्रन्थो विशः वागारम्भे कियद्दि।

मा रूपपापराधेनमयमामवहिष्कृतः भवेयमितिवरा स्तोभवामिस्तुवितोभव ५०
इमं कृवेतेतमस्तोविलोकयापादमलकम् लग्नोमोनेममाश्रिम्यविचार्पितश्वावभो
४८ ग्रथास्मिद्दिपनेत्रो सोमोहेत्याशोतेमम किंपदं वर्णयाहतेजीवद्भिः क्रियते
नकिम् ४९ इमकावर्णयामासमश्रिवेतम्यासत्वाम् गृहाणार्घममन्यानोमश्री
भवगानन्दं ५० पुण्यलकम् इहस भवनाहत्वाकार्यार्थंमकरोम्यहम् भवगता।
भवमुक्तार्थमाप्नुवेशीतेनया ५१ वागारम्भग्रन्थोध्यानमग्रस्तेपरमेश्वरम् जगा
मशुण्णेननानास्थवाक्कुलिमागता ५२

मादिमसमर्थनाहमेवशरणंजगामेतितेमेवशरणंभवेनाहंशापिमुविसंतीति वाञ्छ
ञ्चीभवेस्मादिहपा ५२ ॥

यश्चनायोनस्योगीव रहस्यमितिपुनर्बोधयेत्समास्थेरन्यास्त्रयाह्वेति प्रसादश्चेतिप्रसादे।
येमयिभवतापापेनेमैत्रीभवेतिपरान्हिपमनोविनीभवतोयदिहप्रसाधिद्यमिति गच्छमाचि।
रेजूकृत्स्रहविप्रासनेननयोपानस्तुवज्ञापयतेश्मामायुः ५१ धीवरश्चेति नाविनिभयान्वामतस्त्व
वा५ निर्भवयहंभवतस्तनाविनिर्भवामीतिकिंस्हीयतेधीवरोपिपपावुत्त्यावरोवरमार्दःकैवर्तस्य ५२

यथाहरिरिज्याप्यध्यात्वाहहमयथवारिणाम् प्रसादोनोविनीविप्रसाधियेगच्छ।
माचिरम् ५३ धीवरसोपुनरथाशाहकिंस्हीयतेवनौ सान्नामेभागयसीनासिमागतेश्र
भवत्स्वज ५४ इतिमालेव्यपारणाकुर्वाणोपाय्यबोधकम् उवाचगच्छभद्रेनेयोग्यतेयेम
यारिता ५५ नयोरेवविवरतोरकस्माच्चपलागमे हृष्टायोदृशिराज्ञोमपविश्रासोदि।
यदेहभवत ५६ विमानेसममधिष्ठायदिव्यरूपधरौहितम् त्वमाहृष्टोवरदर्शनेतदद्भुत

इतिमिति इतिंविप्रज्ञानितिसलभैर्येम योगतास्वज्ञात्मानुगुणम् ५७ नयोरितिपवृत्त।
कादवेनाप्याग्रहेणाश्रकस्मादितिसाहसकर्मणाविश्राम्यापनेवेलायांचपलागमेतडिदा
पाते हृष्टायातिनिमिरत्मनाणामिवज्ञातायोदिव्यरूपधकृतवत्तम् ५८ ॥

पं॰ सं॰ द्वारार्थमपमेहसाग्राहभ्यासस्तेति अध्यात्मगोचरमिति तत्र सहवासिनां शून्यत्वात् अत्रैव्या
२२ टी॰ सत्वाणि ४८ भ्यासरत्नफलकथनव्याजेन त्रिलोकबोधयन्नुक्त्वा निगमयति महत्वमिति ज्ञ
१९ नौ शास्त्रे स्मां व्यासरत्नामस्यमिति तावदेवज्ञानौ भावः यावत्स्वयमनुभवति सिद्धिम अत्र।

16

न्यासरत्नफलमिदं त्रिलोक्याध्यात्मगोचरम् कथेनमतिमन्तेव यदमध्यासतेभ्रशाम
महत्वमिच्छन्मतिमानतोऽस्मात्प्राप्नुयात् नमर्थानभवेक्तदाचित् एतज्ज्ञानाभावमिमंत्रुष
णः स्वयं गारिह्शामनुपयाति सिद्धिम् ४९ इति रत्नमेतद्भ्रमले व्यासप्रतिदाननामकं क
लितम् हृदिदधतो घटयतिनन्नवेशामिहाख्योपि यदर्थः ६ ॥ इति श्रीवीररत्न
शाखिवरणे लोयोमध्यशीलशैल्यपराभिधानायां व्यासप्रतिदानाभिधं षष्ठो विश्राम ॥

२२

नी

भवेत् किं नाम ज्ञात्वा कार्यमिति भावः ४९ इति तत्त्ववेशामिति आत्मज्ञानप्रवेशामि
त्यनेन मुख्ये यद्धारादौ आत्मन्यासप्रतिदानमुक्तं तत्सूचनाकृता इंद्राद्यश्च इति इंद्रादीनाम
पि तत्पदस्य प्राप्त्यर्थं दितिमहम् ६ इति श्रीमत्शीलपोली विवरणे पदसंकेते षष्ठो विश्रामः २२ १९

णो॰

ॐ श्रीगणेशाय नमः अथो इति श्रीमाणिक्यनामा देवमनिरीक्षितां बुधैर्विस्तारबोधकलना।
चतुरैः चतुर्विंशाक्षरादेवी साविद्या साख्या विश्रुतिः चतुर्विंशतिसंख्याश्रकमलैः सर्वव्याप
कमनस्कं च सर्वमोचारेणाहृश्चलेवयस्याः तु हि नामपर्यायेणाहृश्चलाख्यस णावापरपर्याय
मेश्रन्मत्तरमन्तरेणानया कथं चनापि चतुर्विंशत्यक्षरसंख्याश्रेयं तेरति गूढाशयः १॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः अथो चतुर्विंशमिदं रत्नमाणिक्यतां बुधैः चतुर्विंशाक्षरादेवी
यदावेशात्स्फुटी भवेत् १ अंगीकृतार्थसंपत्तिर्योदिष्टाचतुरामया सालक्षणपरी।
साभ्यामौरवेणावधार्यते २ तत्रादौ सावर्णेर्थी व्यासेर्येनिशाम्यताम् प्रायेपस्या।
लब्धायोनाम च विशेषाभरः ३

अंगीकृतेति संपत्तिः सम्पादनात्र प्रकृतायां श्री
लक्ष्मीत्सोपूरेदेवाग्रे ये श्च लक्षणग्रेये १ अत्रापि सर्वान्वनमुख्यामसाभेदेन हि विश्वत
त्रादौ विलम्भूतं मे ख्ये रत्नमादेपरीतिन मपक्रमेण तत्रौदावितिसंयमंगीकृतार्थसंपत्तिः
अनेत्रेनानुषंगिकी श्रुतदर्थं मया तान्स तन्मतिर्च्छे रहसात् २॥

प.सं.
२४ टी.
९

मध्ये यन्निरामयतामितिप्रतिज्ञातं तन्निर्वाहयति आशङ्कतमिति लोके अंतिमद्वितीयेऽद्दिसि।
तिमर्वौ तर्गतत्वेन प्रत्यक्त्मगोचरे वर्यं सर्वतत्त्वमानतायाधिमादस्मृतमूमहस्तेनुः हृषीकपेशको।
सर्वेंद्रियानुस्यूतत्वेन सर्वैकाकारेण प्रसात्स्वरूपत्वात्सर्वान्वयस्यापि चैकाकारे आशङ्कतमहृ।
मितिसहजानसिद्धत्वादंगीकृतमागोपालबालांगनापर्यन्तं सर्वस्य सिद्धत्वाच्च समन्तात्प्याते।
सवितुर्देवस्य सर्वोत्पादनकीडाशीलस्य तत्संपतिस्तत्त्सालोकाय प्रतादकस्वरूपमसानुभवः

आशङ्कितेपदि दिते लोके हृषीकपेशकेऽमरः वर्यं सवितुर्देवस्य तत्संपतिधियंपरा ४ चतु
विंशतितत्त्वाख्यायासन्नाममरे शिताः चतुर्विंशत्तवर्णैर्देवी सेयं स्फुरति गीयते ५

सोऽहमस्मीति सेयंपरामयोगी कृतार्थसंपतिरिति ४ चतुर्विंशतितत्त्वानि मस्तदहंकारपं
३ चभूतन्मात्रदशेंद्रियमनःपंचभूतानि प्रकृतिविकृतात्मकानि प्रकृतिश्च प्रकृतिरेवं चतु
र्विंशतितत्त्वमीषु तैर्विद्रासनतत्वात्स्वरूपायास्य परमेशितुः सत्तास्वरूपविश्रान्तिलक्ष
णापराकलासेयंवाचकस्वरूपेणोच्छूनामतीचतुर्विंशत्यक्षरैर्देवी प्रथमर्थः यथा सत्स्व
रूपेण प्रकाशलक्षणः परमेश्वरस्तथातत्स्वात्मिकाविमर्शशक्तिरपि प्रसरमितसाकारेण।

स्फुरति यदा चासौ स्वमाहात्म्योल्लासनलीलया नानानानारूपतयाभा
ति तदासौ देवी चतुर्विंशतिवर्णमयीभूत्वा चतुर्विंशतितत्त्वसंख्योप
रयतीति ५

श्री
८

अस्य उक्तहत्वा केषांचिदेव चपनीतिकारिता सर्वोपयोगी देशकारणं सर्वथानिहत्यमिति सिद्धयो
न्न समवतारयति प्राप्तामिति स्पष्टम् ॥ प्रतिज्ञेति अस्यांगीकृतार्थसंपत्तिलक्षणस्य वक्तव्यत्वात् ।
॥ केयं प्रतिज्ञा नाम यस्या अंगीकृतार्थतोक्तेत्यत आह मत्वेमिति मत्वे साध्यपक्षस्य वचनमि ।
त्युक्ते कोसौ पक्ष इत्यत आह पक्षाक्षिति ॥ यदुक्तं संपत्तिः साधनेन यासाधने निर्वाह इति च ।

आसत्तां गूढमिदं वीरहृदयाख्या सदेपदम् सर्वोपयोगमाश्रित्य लक्षणं वर्ण्यतेधुना ॥
प्रतिज्ञांगीकृतार्थोऽत्र संपत्तिः साधनेन या प्रतिज्ञातार्थनिर्वाहो लक्षणं चास्य कथ्यते
मत्वे किंचित्समाश्रित्य पक्षस्य वचनं नयत् स्वेप्रतिज्ञापक्षकस्तं दिग्याख्यास्वदेमतम् ॥
शरीरवाङ्मनोभिश्च यदङ्गीकृतं नमारयात् निर्वाह्यं विदामिष्टः सोयं सिद्धिगरीयसी
गुरुषायेमहात्मानः शरणागता किशरस्कृताः जैवद्धम्युपराहूतास्तेषां शीलमिदम्

कोसौ निर्वाह इत्यत आह शरीरेतिप्राद्यादितिन तथैव्यादिना गरीयसी लोकद्वयेपि शुभा
यतिः ॥ एतद्धि षष्टेव महत्त्वं सर्वथेत्याह गुरुषा इति श्रयमर्थः अनेनैव शीलेन गुरुषा
त्वमहात्मत्व शरणागति किंतु जैवद्धम्युपदेशत्वलभ्यत इत्यर्थः एतद्यतिरेके च क्षतलक्षणावति

महिम्नः ॥

पं.मे. इत्थं चकारविशेषोपि तावेषां समर्थ्यो न तत्तु गुणाशेषालोकल्पनयेक्ता प्रकरणनादिकं दृष्टांतैः प्रकटयति ति
२४ टी. ष्ठाहीति कमलयासीनः कमलासीनः समसीतियोगविभागात्समासः आ ज्ञातार्थपरः स्वस्मि
२ प्रु. न्कर्तव्यतयाप्रया ज्ञातो यो जगत्स्थितिलक्षणस्तमरः जगत्स्थितिः निर्माणयोगदेमादिलक्ष
णा ॥१॥ लक्ष्मीति अनेनाप्यकृतकर्तव्यतात्वे स्वाचरितत्वं सूचितम् तथाप्याकृतार्थयात्मना
६ र्थं कालेऽप्रमाहितः सन्नेष्यान्मृपेत ॥२॥ विहितेति इदं विहितमज्ञानेन न कृतमिदं च प्रतिषिद्धमि

तथा हि कमलासीनो ऽरविन्दनिमतेङ्गितः आकृतार्थपरोऽप्यासौ विदधाति जगत्स्थिति
म२ म् ॥१॥ लक्ष्मीसौभाग्यमकरः सोपि सर्वोत्तमः प्रभुः आदाय स्वेच्छया देहान्देहान्मर्दयते श्र
मः ॥२॥ विहितप्रतिषिद्धार्थे नियतिस्थापनोद्यतः समाधिनिरतो योगी कालेकाले
प्रबुध्यते ॥३॥

ति नियतिस्थापनार्थमप्य तः इदं ब्रह्मणः पंचमन्त्रोपहारात् विसोऽप्र
ततत्स्वतारमद्यामनाश्चवोध्यम् समाधिनिरत इति स्वात्मनि जाग्रद्धृतित्वं दर्शितम् प्रबुद्ध
न इति बाह्यकलनोन्मुखो जायते अमोमेवात्र विधेयविधायकता ज्ञेया तथा हि ब्रह्मणा
जगत्स्थितौ रचितायां पततां यथा हृसं जायते तत्र विसोऽहृद्यमः तस्मिं श्रवणे नेत्थं समायाति ईश
न

ग्रेङ्कृतनिर्वाहकप्रत्येकनिदर्शनायामानन्यमात्रेकमस्वीकराहमायमाश्रित्साहश्चलमिति।
नत्रिविघ्नतीतियद्विरिन्दिनेनत्रिर्वहणायांसमासमपि ४ निदर्शनासिद्धमर्थंप्रकृतेयोजयतिति।
स्मादितियथायामीतिप्रतिज्ञानेप्यशाक्तिर्नदोषायमर्थः दार्ष्टान्तेनप्रकृतलक्षणेनविविधव्याप्य
रतेमरवेनचन्द्रेतिसौविमाविकारणाभवनेशुभास्वदुवनेच ५ इतीति प्रत्येकाप्रतिज्ञाप्रतिज्ञा प्रति
प्रत्येकंवयाल्पत्वमहत्त्वावेदयातन्निर्वाहणायाप्रतिज्ञातार्थसम्पादयासाधितिस्मन्मुखेपेडितं। पद्मा

अलेवहत्त्वादेवेनभास्वतायमतिष्कृतम् नन्निर्वाहणे सकोयंनैविद्यतिमनागपि ६
तस्माद्भियमसमाधायपथ्याशक्तिप्रतिष्कृतम् येपालयंतिदार्ढेनतेषांवासोवनिश्चितम्
प्रतिप्रतिज्ञारंभोयंशोभतेनितरांभुवि नन्निर्वाहणायासाधुप्रयोगेणेवसम्मुखम् ७
तथाचविनपस्येषसतांबद्धोमुनाद्दृढम् सदैवघ्नतोलीलांकुर्वन्नानंदयत्यलम् ८

मुखेसाधुप्रयोगेण शाब्दानुशासनसंस्कृतप्रयोगेणशोभते ९ तथाचेतियथाजालबद्धः प
ताद्भुतोलीलाःकुर्वन्नैनतमानन्दयति तथाप्यनाप्रतिज्ञानसंपादनालक्षणेनजालसंहता न
विनिबद्धेश्वरतोलीलाःश्चर्यायत्नलमानन्दयतिसताभिन्नेनप्रतिज्ञापालनेसंतोमात्व्यक्त
नेतेनानाविध्यसंस्थेनभासमिनिसूचितम् १ ॥

प.सं.
२४टी.
३

ग्रैवाहस्पसेवादेन साध्यं प्रतिपादयितुमाह तथा चेति १८ शिलामवनाशयति अग्रेइति अ
ग्रेइति सत्कर्मोनास्त्येव प्रतिपादनाय कोमलोक्तिः अथ्याहममेवणोसहत्तेणोग्रमया शिलामेवा
ग्येयमः प्राप्येणोति सूचयति अमुनाकर्मणा इति ज्ञातार्थ इति हलतलणेन वः परस्परं कुर्वता ।
सत्संगतिरलेसाधीफलेदिति अहमपि सूचयति सोभवदृश्यै निर्वाहयिष्ये इति तथा च भवद्भिर्ग्रह्याश इति

तथा चात्र बृहस्पतेश्च प्रतिज्ञापालकं इति शिलामतां युयालोके साधाने दायकल्पते १८
अग्रेग्राः संगतिं सम्यक्कुर्वतो कर्मणामुना सत्संगतिरलेसाधीफलितार्थं भवेदिति १९
स्मृतिश्चापीदं मुनिभिर्गीर्वाडम्बरीकृतम् नास्य कश्चन धर्मोस्ति यः काले विवदेदि-
तिः २० तस्मात्साधो ग्रहयियोनास्माकाचनसत्क्रिया सम्याहृष्टि रियलोकान ।
न्यैरेतद्योदया २१ ॥

ज्ञामया सहवज्ञातो तथा साधयत अहमपि भवद्भिर्वेदस्य पणास्य फलदानेन सत्यं करोमीति
१९ स्मृतिश्चापीति अस्य श्रुकुषस्य धर्मिणोरशितं धर्मतत्त्वणस्यापि न कश्चन धर्मोस्ति यः लो-
के इति ज्ञातार्थे निर्वाहणा काले विवदेत् न मयाऽकृतमितिस्य पक्षवोध्यतो भवेदिति २० अ
योदयासदैवाविभ्रीवा २१ ॥

३

अत्रैवार्थे वारहूपां वाल्याख्यायिकां शोलवयति निदर्शितमिति यत्राख्याने अस्यैव स्वमातापुलो-
पलालितस्य साधोर्ब्राह्मणादेः कस्यचित् २२ कदाचिदिति निःस्पृहार्थम् २३ ग्रामाद्येति मध्ये निपति-
तेयी अथ नश्यति समापतति न कार्यं गोरवात् २७ अथेत्यादि इति अत्रैव निरवशेषकितख्याने २८ दृष्टा-

निदर्शितमिदं यीतैराख्याने अहूतहूलात् यत्रास्य कीर्तने साधोः श्रुनातिक्रान्तिमात्रतः
कदाचिल्लोक नियतिस्थापनाधिकृतो मतिः सेगतः केनचिन्मे यावृत्ता(?)पथि हर्षितः
ग्रामाद्यस्य गृहं हार्दं सम्मतिं प्राह मागमः अहं स्वगृहमामोस्मि कार्यं किंचन विद्यते २४
अथ प्रभृति तद्गेहे मैत्री सेवन्याचरणात्तव त्वया सहैव गन्तुं प्रतिजानीहि मा प्रति २५
यत्र यत्र गतिस्ते स्यात्तत्र तत्र ममाप्यसौ इत्येवास्याधुना गेहान्निर्गमं भवता व्रजे २६
प्रणिनाशिमसविहितेन्तर्हार्यं सोत्सवतीत्वया तस्योत्तमस्य प्रविष्टस्य प्रतिज्ञा विस्मृतार्थतः
अथोत्तरीय दिवसे कार्यगौरवतो बहिः अयं हारागतो लोकस्यास्मात्रैव तेन दृष्ट दर्शनं २८ प्रतिजातिस्थानतत्त्वागमनेति निमित्तः २७ ॥
दृष्ट्वा साहमनेनास्य सत्क्रियाविहितं ततः फलम् जनकस्यास्य यस्मे मातास्मारितो हृत्वया न च

सेति सपथ्यसेवा तेमुनिमाहसत्क्रियावर्णाश्रमधर्मस्यावस्थासेव शुभ्यफलम् भरितत्वाद्धीहक्
सलतानस्याः फले बीजे च नमस्मितं तपवासो जातात्वं च तस्याज्ञातासि यतः प्रेमागाहमयत्वया

प.सं.
२४ टी.
टी.
४

श्रुत्वेति श्रीगणेश इति किं मया कस्मात् कृतेयं दैवीविक्लितावत् प्रबोधित इति भवदागमनाशाया
त्वद्दृशः स्थितिमया नयाद् दृष्टाः इहैवासे इत्यदर्शनात् यामि यत्त्वं प्रतिबोधित इति २० निशम्येति अन
इति सम्पष्टम् २१ सरलता मे वाह दिन इति इयं चक्षुः सौमांगी गतार्था २२ इतीति निश्चयेत्याः

श्रुत्वा तु किं श्रीगणेशो माहेन्द्र तद्दिनाद् अहम् इहैवासे दर्शनात् त्वद्दृशः स्थितिमया गमना।
शया १९ निशम्येति वचस्तस्य सोऽब्रवीद् वदतां वरः अहो सरलता लोके किं नाम।
ख्यातिं नेत्वया २१ दिने प्रतीता यत्र मे वाग्जो सम्भावनेव का आगमस्यतितरां किं त्व
त्वामनिरूप्याच्युते २२ स्वीकृतेय न्मया तत्रना भावात् चलनोचिती मत्कार्ये यस्य मे कुत्र
गतिः स्यादिति निश्चयात् २३ चेत्त्वा न्हचिरं कालेनायाया दिह तदहम् इहैव
स्यां न चलनेच्छेतमम धर्मतः २४ इति धर्मस्थितिं वीक्ष्य मुनेस्तस्य महात्मनः गू
ढवाचा मेहेशो सौ माहात्म्ये सम वीक्ष्यत २५

सेयाति मितिय मस्ति ज्ञाते तत्स्मारयतिइती ति इति धर्मस्थितिमिति क विवचनम् गूढ
वाचा काश वाण्या २५ ॥

महेशो मनीषिणामाह ध्येय इति ध्येयमनयः ज्ञायते महेशो निःश्रामयास्य स्वकर्तव्यं पथ्यं तत्र स्वस्य शुभो
गतिः इति ज्ञातार्थपालनालक्षणं तु युद्धं कीदृशमस्य इति ज्ञातार्थपालनमिति यदसौ सर्वोप।
योज्ञाकारित्वेन स्थापितस्तदस्यैव कर्मणः फलेन ज्ञानस्य सौख्यमिति ज्ञातार्थं चलतीति असौ च
लूना नश्यत्समाधीर्ध्यामाहननात् पुराणः इदं च महेशवचनं वीनाश्यतीति पारमेश्वरभाषायाम् ।

ध्येये ज्ञायते तत्त्वं पथ्यं मनयोस्य गतिः शुभाम् अनेन कर्मणा व्योमस्य मया सर्वोऽर्थमापिता
स्माच्च तत्क्षितिमहाभागः इति ज्ञातार्थरक्षकः मनोभीप्सितमेष्यमाणः इत्यध्येतव्यफलैर्ध्रुवं
लोके यं निश्चयः साधुर्यस्येति ज्ञातरक्षणम् साधीयस्तस्मिन्नर्थेऽत्र महेशोऽस्मै प्रसीदति

अस्यैव च पर्यायगाम्भीर्य इति नाम २७ अस्यैव समासप्रायस्य भावमार्यं कथयन् अर्थं पुनस्तस्य पिनाक
नि॰ योति स्मारिदिग्वस्त्रम् २८ लोकइति ज्ञातिज्ञातरक्षणे यदयं निश्चयः साधुः यत्र पुनरस्मै प्रसीदति ज्ञातर
क्षकाय महेशोऽपि प्रसीदति नित्यं साधीयः ह्ययोर्मध्ये साधुतरम् २९ ॥

प॰ स्त्रे॰ २४ टी॰ ५

तेद्वसाधीयस्त्वमाहयदितितेनमहेशेनतस्मैइतिव्याख्यानकीर्तितं नाम्नैतल्लभिवनिर्देशः निहितो।
कर्तव्यतयार्पितम् तेनचस्वस्ववर्णाश्रमधर्ममार्गमार्गाश्रितिस्तं तद्यदितिनिरूपणेननिर्वाहयस्ते
ततोस्मान्निर्वाहणात्किंनामशुक्लं श्रेष्ठं भारतीयस्त्रीतितदूयोर्मध्येश्रुतिसाधुसाधीयः
हितंलोकश्रुतिज्ञानतार्थापेतया ४· तथाचेति श्वेतेतिनानोक्तिशुक्लमित्यत्र ४२ मह

यत्नेननिहितेतस्मैप्रतिज्ञातेचतेनयत् निरूपणेचयदितिकिंनामैतोक्तिशुक्लम् ४·
तथाचाव्याख्यानकमिदंगीतमत्रभवतैः निरामालोकमेप्राप्तेन तमोगतिविद्यते ४१
बभूवनैगमःकश्चिद्व्यवहारावणःकृती मत्स्यक्रीतश्रमेमोमरणांतोदृष्टभयात्यभूत
सज्ञातबलवद्रोगग्रस्तोनर्तिनियतिद्यौ शानमनेमारयिष्यामिकल्पनायदिमेभ
वेत ४२ तस्मसादात्स्मोकल्पःप्रमोणेनेनोदस्मस्थचत दिनानिकातिविज्ञीमापुरा
रोगेणाकीलितः ४४

श्रमयःश्रद्दष्टाङ्ग्यमेसेति परलोकभयभीतश्चार्थः ४२ सज्ञाते।
तिश्रेतर्निर्यतिमितिहृदयवर्तिनामहेशेनसहतियतिंप्रतिज्ञा ४४ तस्मसादादितिहृदया
न्नर्वर्तिसम्बोधितपरमेशप्रसादात् यतेभ्सनप्रेमोणतिप्रेमतानविज्ञानकीलितःप्रति

रा [illegible] ५

स इति सक्रीनदासः उक्तः स्वामिनाशिक्षितः स्नततत्परः नाडीघट्टेणात्मके काले आगत इति।
हेदः हृष्ट इति किमागतो वैद्य इति स आह नैष वैद्येपति आगच्छति तत्र हेतुः अपथ्यकारणादिति
अत्रापथ्यमाश्रुतपरिमाणः ७८ पुनरपि गाढानयामुमिति उक्त आह नैतीति तत्र हेतुः।
एष वैद्यो विकिं अत्र मयाचिकित्सासम्यक्कृताफलायते अफले वाचरति इत्यफलत्वेनाहेल

स वैद्यमानये मुक्तो बहिर्निर्गम्य शिक्षितः नाडीं लिप्सागतः दृष्टो नैतेषेप थ्यकारा।
णात् ७८ पुनरप्याह कृतासम्यक्चिकित्सा मे फलायते असत्येलत्वयेनात्र चिकित्सेत्य।
शोधनः ७९ इति भ्रूयोर्दिनोवाली स्रवाक्कीमीलिताननः उक्त्वा समाखमस्तासकि
ब्रवीषीति चारुतम् ८० ॥

त्वयेन्नमितो मि असत्यमिति असत्यभाष्यमिति अधर्मनिरते पुहि सम्यक्कृतापि चिकित्सा।
विफलायते उक्तं च स्याद्धर्मिष्ठ सुशीलपथ्यस्य भुञ्जानस्यादि देपापिनामिति नाचारविकि।
त्सो यतो हेय शोधनः कीर्त्यभिलाषी हेतुमर्त्येना चिकित्सायां कृतायामपि विफलायां जाता।

यामकीर्तिभर्तिलोभेवेयमिति ७८ इतीति उल्लासेऽत्र मध्ये

प॰स्मे॰ गच्छेति ऊर्ध्वर्गामित्यपरस्य प्रतिज्ञाहानिलक्षणाम् संपादितमतिं मत्वा पुनरपि स्फुटीकुर्वन्नाह ।
२५ सी॰ यदीति तथाप्यसंभावनां मनुष्यनाशेति योगासमस्य करणव्याकुलाशयत्वान्मेश्वविद्धिहृत्कीर्तने दो ।
९ पापस्वस्य इति कीर्तिर्ह्रियेति संभावनया मानयश्च जयमाविरमिति ग्रन्थार्थे पतदानयेन माविर ।

गच्छायवदनैकुर्वे ऊर्ध्वर्यायदि मे शिरः छिद्यते तत्तथाप्यत्र प्रतिज्ञातोऽस्मि न स्मरे
नाम्ना रावणो मेऽत्र यदि मे स्खलनं भवेत् तस्योभवा शुचायाहीत्येवमानयमाविरम्
इत्युक्तो मौ बहिर्गत्वा दशाननागमचाहतम् वन्नमौ यदि समये प्रतिज्ञारोपमौल्लण
त ५० दासरमौचयंतत्वचकलेदेतन्निषेवणात प्रतिज्ञाने तदणादेव कल्पदेहोऽभवदिति
५ ५१ निशम्य चिन्तयित्वाथ गच्छ मे मा नोषयम् मादायैतत्सवैयोऽहं येन जीवामि वानघ
वयस्य भावमादाय गते तस्मिन्वेषमागते पीतमात्रे रसे सद्यो देहाभावमभवत्क्षणात ५२

मिति माविरं ऊर्ध्व इति पीडनिवेदनम् ५९ इत्युक्त इति चतुःश्लोकी निगद्य व्याख्याता गच्छे-
त्यैतिदास्यात्तुन्मो विन्तामीति गूढाशयः ५२ ॥

६

आख्यायिकां समापय्यनृतनकथावकाशं प्रसेनजयति आख्वितिर्हिष्टाख्विति तत्स्यावश्यंपाल।
नार्थविधेयेतिनमेवंदिङ्नागाश्रकोभवेति सञ्जयति अदद्रतिप्रतिज्ञातंविधेयेहिविधिनाकृत अस्ता।
बीश्वरः अशोषराजेनितवापि ८० पुनस्त्वाज्ञैवोपदिष्टानि क्रियन्तामितिनयासत्क्रियाः प्रजा
आसीधासष्टास्तप्रजानाम्नधीमन्मतेप्रतिज्ञातमदैवविधेयेहि असौमहाकीर्तिरशोषराजाकिं
तेनदानस्यममतायस्य ८१ क्रियन्तांसत्क्रियाम्प्रसर्वथाप्यवश्यत्वचेतनः सर्वज्ञः सर्वदाता।
सौकिंकिनवितरेत्त्वेते ८२ अत्राख्यानमिदंलोकेख्यातंविश्वासकारणम् यत्रिणाम्पथ्यप्री
जातनमतिःप्रशामामयात ८३ अतीवसमन्ध्रांतत्स्यतंगोल्लमयशाः वभूवकश्चिद्द्राग्री
शः प्रजारञ्जनकोविदः ८४ सजातुसकतापोतेप्रतिजज्ञेनराधिना ऊर्ध्वंस्वस्माद्गसार्त्सर्वको
शज्ञानेतरेतिरु ८५ तस्यामेवास्यवेलायांनिहृतासापडुडना किंनामडड्घेटतस्यसर्वकृते
महौजसः ८६ उष्ट्रारेमुकरणीत्रेडेलभेस्तलभेनया भवमाढ्तबुद्धोनोस्वाभीष्टे स्मिन्सरे।
पालनालक्षणः ८७ अत्रायांतरशिलायांघोलविकयति अत्रेति अत्रेति राजकाटकप्रजायाल।
नाख्यायांशिलायाम् ८८ अतीवेतिसत्याज्ञसात सत्याज्ञदेयम तदेतिसंकटनिहृन्नौ ८९ त
स्यामितितस्याप्रतिज्ञावेलायाम् ९० ॥

प.सं.
२५टी.
७

उत्कण्ठामिति सा भो इति येन केनाप्याकारेणोत्कण्ठाविषयतामापादिते ९१ स्पृहयतीति समापयितुं
मत्प्रोक्तम् समाप्येमादिनाशिविप्रक्व ९२ संचिन्तमिति आलोच्यमिति किंयदिदमिति ९३ उ।
मितिमतं सर्वं मत्कावद्धियास्मामइति नियतीकृतेति शोध्येत्पावर्नेमिदमियन्नियतमिति ९४
श्रद्धाविति किमस्मावनेनकविष्यतीति वार्तायाम् अथेति विचारं तमस्ताया अनेनतत्सम् रमा।

स्पृष्ठ्यो सौ तोप्रतिज्ञां ज्ञाकन्यापयितुमपतः कोशाध्यक्षान्समाहूयप्राहेदं शोडशाशयः
संचिन्ते कोशज्ञातेमे समग्रालोच्यमुपयैः युष्माभिर्यदिदं सद्यो हितकारि भवेत्तत्वम्
९५ उमिस्त्यकाय्येतस स्म गायमपनिबेधनीः आलोच्य नियतीकृतमद्वजानमविघ्न
यन् ९६ श्रद्धनावथलब्ध्यायां रमाप्यत्नात्वोगतम् प्रावृत्तथत्वर्धेनेषारीति एयतिगे।
तिजम् ९७ श्रश्यानेयेपमयास्मत्नेकरा ज्ञेपकायमाशयः विपर्जितमिदेकालोपयागिक
यमन्त्रैते ९८ अतीताभ्यागतानाथविज्ञाकेपमहीभजाम् अत्तौविमापरेपात्मापेत्ते
षाविडषामनान ९९

यत्नातत्स्पपिङ्कनाम हामाचारपः आपतिगतिआपतिंगच्छतीति।
अथयापिचेतिडः ९५ अश्यानेइतिस्फुटम् ९९ अतीतिकेयमिति संचिन्तकोशापर्णानदत्वा
अस्लिमनन्तमतेवास्माकमध्येषाविज्ञापर्वतौविमायायात्मा ९९ ॥

ऊेवितीदर्शयतिग्रेत्रेतिएभिरित्यलीतादिभिः नकेवलमेभिरनयाकिंकार्यमित्येवयावदेषामेषाल
त्मीरनर्थायमरणपर्यंतभयदायिनोभविष्यतीति ९७ स्वोकेसायकमारुः एजत्रिति ग्रत्रकोषान्त
तेनानर्थेतिदेहस्मिन्नसावपिपरीर्णाशेनक्षतोमिष्यतीति ९८ समंततश्शति ग्रत्रेतिइव्यजातेग्र
ग्रन्नाच्छादनमात्रेणानुष्ठिर्येषांगरीयसी किंकार्यमेभिरनपानर्थायैषांभवेदिपम ९० रा
ज्ञेत्रागृहितुष्यत्वमेनायात्वहशोष्यिना सात्रहर्षितियापेवस्थिरीभूतास्तिनामया ९८
समंततोत्रविदितिमेदृष्टयतामियमेजसा क्षोस्यास्यतिक्षेवपंतराजसंपछुमोदया ९९ नि
शम्यमेत्रिवर्गोकिंराज्ञाहृगतकल्मषः प्रतिज्ञातमिदंतेनसर्वेषोनमेपमेलम् २० विचा
रयतकिंतस्मिन्नोकस्येविपिनाहृते शिष्यंतयदिदंकिंविस्पतिज्ञाफलमस्तिमे २१
त्ताणाद्विभूतिमेतीहृदत्ताणाक्षुग्मानिचापियः भुवनानिकरोतीशास्तस्येक्षाश्रयतेमया
२२
नसेतितत्रेन ९९ निधाम्येतिसर्वेषोनेतिसर्वथाचात्मत्वमस्यार्थस्यदर्शयति ४० नमयेदंसाहसिनमपिनुविम
२१ सिद्दमिमाहविचारयतेति २१ प्रतिज्ञाश्रवणायप्रतिज्ञाफलंविस्तारयतिस्तणादिति ३१ देमह २
तिज्ञाश्रणोविभ्रुतिमेतिनद्धानैश्मृत्यानीतितदिच्छाश्रणामेवपरमार्थः २२

प॰ सं॰ एतदेवसमर्थयति न तस्येति लेपः कालातिवाहना अपहरणमकस्माद्धानिः याचकस्याभिदेय
२४ ही॰ नेताहृशीमेवपुनरप्यसौशीघ्रंददातिविपर्ययमाह कातर्यमितिकातर्यंप्रतिज्ञाहानिलक्षणं
८ १३ इतीतिनिश्चयेनोचाल्पमनः स्थैर्यमनीतिविचक्षणाइतिस्वकार्यमपिसाधयामः राजवित्तमपि।
4 रंजयामइतिबहुकल्पाः सर्वएतेभटाराज्ञोदानशीलानामर्थिनोयाचकाइति १४ अत्रचेदंफलि

न तस्य दाने त्यागे लेपोऽस्ति न वापहरणोऽप्रियाम् कातर्यं केवलं लोके सर्वथा हानिकारणम् १३
इति निश्चयमालोक्य ते स्युर्नीतिविचक्षणाः याकूः स्म सर्व एवैते ह्यर्थिनो राज्ञो भटा इति १४
वयं ते याचका राजन्निविज्ञार्थयशोभना किंयेयं शोभना नाम तं भवामः कालयर्थये १५
प्रतिज्ञाज्ञातकल्येयं स्थितीराजस्यवानघा अतीवशोभनमिदं समग्रं मतमस्ति नः १६
किं दर्पणं स्वल्पदृष्टीनां शास्त्रं सत्यार्थदर्शकम् कियेयमनघा याता ह्यनुहत्यारथ्यनानया

तमिमाकूः वर्षमिति १७ कियेयं शोभनेत्यकं समर्थयति प्रतिज्ञेति ज्ञानकल्पास्थितिरितिभटेषु।
अस्तेषुराजमपिस्थितमेवसमग्रेस्वास्मिन्नेवसमग्रम् १८ नचवयंतेयिप्रिताारश्यइतिस्वास्मि
न्नभिमानमाणेकाकूः किमितिमन्दबुद्धीनामितस्मादृशाम् प्रतिज्ञापालनेयाचकप्रतारणे।

८ वज्राकलिकालसमतावलीमाहुंकेयवमिति ११

इतीति व्याकुलाशयत्वमस्याभिनाययति प्रतीहार्यामिति प्रतीहारी द्वारिका १८ तमिति तेन ।
लेहृष्टम् लोकविख्यातमित्येनेनास्यमंत्रिविस्याप्यनमपि सूचितम् साधुप्रकृतिमिति पर्यायः ।
तितम् १९ सम्मान्येति सम्मान्येति श्रेष्ठादिदानेनार्चयित्वा ८० अथेति तुच्चं वेत्रासनापेक्ष

इति श्रुत्वैव नृपतिः स्थितो व्याकुलमानसः तत्रैव स्थितः प्रतीहार्या नलेकेशवदर्शनात् ७८
तेमाधुप्रकृतिं लोकविख्यातं हृदयं गतम् आह्वायानाययामास कार्यनिर्णयहेतवे
सम्मान्यारोपितं भद्रपीठे तममृतं लोचनाः पश्चाद्धायशान्तेः हृत्तयाहेषावी विशाखेनैः ८०
अथोच्चासनमासीनं साधुं तं विनयोज्ज्वलः पार्थिवश्चाग्रतो गत्वा राजा पप्रच्छ निर्णयम्
अहं त्वां कस्यवेलायां मायातायां मयाधुना स्वतेचेत प्रतिज्ञाते यत्तच्छ्रुत्वा समर्थय ८१
अविज्ञेन यदा कार्यं सिद्ध्येमे तदहं समम् दासेनदर्थमर्थिभ्यः कोऽपराजेद्यमाप्नुभो ८२
तेनमेमहच्छदे कार्यं समम्यन्त्रमपुनोयतः प्रतिज्ञाशरणाया नासौ निवार्ये मंत्रिभिर्बलात् ८४
बहुत्वात्कोशजातस्य नैतेत्रहतापिताधायाः हेतुजालं समालम्बकुर्वते मुदितं चमाम् ८५

या ८१ अहं त्विति स्पष्टार्थम् ८२ अविज्ञेनेति समं सर्वम् तदर्थं भवन्तीमर्थमिमे ह्यर्थिनोतीव
भवतः प्रियाइति ८३ तेनेति तेन यत्नेन मंत्रिभिरहेतद्युयोत बलान्निवार्ये ८४ बहुत्वादिति हेतु

ज्ञातमितिजातमितिवक्रवाकवाजोर्जितम् मद्दिवङ्गलम् ८२

प.सं. हेतज्जालमेवाहत्वरितितवदिति ऊसमतम् भवतः सकाशादित्यर्थः क्रियोपायः ८५ ३।
२४ टी. तीतिगतकल्मषः निष्फलः अकिंचनः माध्यस्थ्यवृत्तिः ८६ यदेति अमीभक्तायाः।
९

9

तद्वयं सर्वथैवैते याचका इति देहिनः विचारे चतुरहृहेनः साक्षीभवत्वदक्रियाम्
इति भक्तयोदितां वाणीं निशम्य गतकल्मषः अकिंचनो विमृश्यैतदिदं वाक्यमाहतु
यावत्तम् ८६ यदा चत्वमतिज्ञातं तदा मीयादृविक्तगाः सिद्धं तवाभिलषितं मे
विशेवितिमत्यय ८७ इति साधृदितो वाणीं निशम्यासौ महाशयः प्राहसत्सं।
तदानेमे वितथा इति निश्चिनु ८८ दीनानना थ्यान्कृपणानतीतान्दासेहमेतान्
द्रविणं तदर्थम् ऊरुप्रसादमपि मंदभाग्ये प्रसीद विश्वेश्वर विज्ञमस्य ८९

सत्मयमत्संऊरुत् ८७ इतिइतिस्पष्टम् ८८ तात्कालिकीं विज्ञप्तिं निशामयति दीना
तिति तदर्थमिति आख्यातप्रायम् अस्यापि पहरीऊरुत इति ८९ ॥ ५

इतीति शिष्यते इति नान्यत्किंचनावक्तव्यमस्तीति ९० इतीति पश्यतितत्त्वस्मर्वास्तेषं ।
केवलज्ञवचनम् ९१ नद्वेत्ति तदा प्रतिज्ञावेलायां नकथंचनेति तस्य सर्वदा तन्महेश्वरस्यैो
दार्थैहानिकल्पनानकथंचनास्ति प्रार्थिनोभवस्त्वेनप्रीणापितोभवतोपिवोपायोत

इतिमेतत्रविज्ञमानातेऽजपालउत्कटे विज्ञोमावगमहेनातः किं
चनशिष्यते ९० इतिराज्ञोदितां वाणीं श्रुत्वारहउनेवसः सस्त्रे
स्तत्देतेनयालितेयाल्यमेववः ९१ नदायविज्ञगास्तेभ्यो देयमेत
त्रमेयायः नकथंचनतस्याहां ओं दार्थैहानिकल्पनम् ९१ हे हेस्मिन्महि
तेषेषकाश्चिद्धर्मत्वेआदरात् तुल्ययाचमाहेनमायोमामेतित्रुष्य

ड्री
रेणं यतीतिभावः ९२ हे हे स्मिन्निति राजनिर्देशः आदरादिति अमीमन्त्राः किंवदेषु रहेतनं
स्वयल्लेसमर्पयामीतिभावीभावः ९२ ॥

प. सं.
२४ हीं.
१०

10

निस्सीममिति कोशानेद्दविणे सर्वथेति अमीषां दीनानाथादीनाम् कशिपुवस्त्रमाच्छाद-
नेच २४ अर्थितोषणायां लाघवमस्मिन्कामयत्र गौरवमारू राजेति भवन्तशतिसाक्रान्तम् ।

निस्सीमे कोशराज्ये नो स्ति सर्वदाने भटा इमे किं कुर्युः सर्वथामीषां
गतिः कशिपुनाच्छवम् २४ राजा राज्ये प्रजाक्षेमा भवन्तोपि।
मेवच सर्वमेतद्दशाधीने सिद्धिरेषा गरीयसी २५ देउवा।
धाना राजास्ति सचैतच्छयगामुने कथमेनानमराकुत्यराजा।
राज्यपरो भवेत् २६ ॥

भवन्तोपि यद्राजगृहे श्रयान्ति तदपि चैतन्माहात्म्यमेवेति २५ देउयति एतच्छयगा इति
भटपाणिगतः एतान्भटान् २६ ॥

१०

इतीतिसमोसायुः उज्जीर्णमितिवानशायम् अमल्मंत्र्यादीनष्टतोविधापतन्मराज्ञुत्वोभत्वा ।
इनेराज्ञानम् १७ अथेइतिश्रुतिस्तापालनेनाभ्युत्वेनादृयेइतिकोमलामेत्राणाम् नदासंकटवेलायां
कार्यमितिताट्टपणोवेलायांपुनस्तदेनभ्युपम् अमृकमिमत्तानेकच अत्रानत्वंचतदाकृतानभि

इतसौऽदुर्मखोज्ञीर्णो क्रत्वाकिंविदिवाकुलः एष्टतोमृत्विधायैनेप्रोवाचभयवर्जितम्
अथेन्तर्यामिणायेनप्रतिज्ञातेनयातदा अनेनयदिनेकार्यंपुनस्तन्नेषणानुकम् १८
नोचेत्किमर्थंबद्धत्वेइयज्ञातेनयाम्यथा दीयतेऽपरेसेव्याश्रमाणातवभूपते १९ इ।
तिसाशंदितोवाणीनिशम्याकयरिस्नतः अणाम्यत्वमतोचेतिपादौतस्यादरेनस्यः ८
प्रसायतनमध्याहोज्वेश डतनवोपानेममम् विभज्यदीयतोममण्यपाचेकेभ्योत्नमापिता
दोषणोसर्वतः ऋत्वायातेषुर्धिपुमेविशः त्वणानत्वोपानातेनेबयपामाह्लादणात् । ४
यथाशाधीमनोतिष्ठस्तन नीतिज्ञतामना तदानविमुखेभोग्यसत्कृतातुर्नधीर्धनैः

त्वंस्तवयति १८ नोचेदितित्पष्टम् १९ इतीतियत्कपरिस्तुतइतितत्स्त्वमभिनयः त्वमतामि
तितहोषणायपयतवेदोमेत्वेनातेत[illegible]प्यतामिति ८ प्रसायति यातोसोरिति [illegible] ममेस
वं आधिनाविनपीडयालमिनिपतहितत्वेवितनपीडैवकेवलमधिकीभवतीति । दोषणा

मिति श्राद्यवदिनिसामासोवर्तिनेसहस्रवितम् २ यद्यासौ
सहस्रम् २ ॥

ट्टे

प्र.मे.
२४ टी.
११

एवैवं भणयति महानुभावेति समग्रत्वे समग्रइति नतम् निष्कृतिः सम्पादनानिर्वाहो वा कृतिरिति
कृता ४ इकृते स्मारयति प्रतिज्ञातार्थेति यत्प्रतिज्ञातार्थनिर्वाहकारित्वं इदं शास्त्रं शुभमिदं शो
भादायि परत्रत्वपुण्यप्रदहिकरमिति राज्ञा शुभमिति प्रतिज्ञातं समर्थयति ऊर्ध्वं नेति अन्ये सामा
न्यजना इदं ऊर्ध्वं त्वया लयन्तं मा वा पालयन्तं कोपीतिः क्रियासामान्यवाचक इति पालनमस्य हार्यः
सिद्धीति न तत इति तेषां प्रतिज्ञासिद्धो क्रियत्सिद्ध्यतीति तेषां प्रतिज्ञा ज्ञानो वा किंयद्वीयत इति ५ सा

महानुभाववत्वे यत्सेयं नवत्वं वमनन्ते नत्फलं विबुधैर्लयं प्रतिज्ञातार्थनिष्कृतेः ४ ।
प्रतिज्ञातार्थनिर्वाहकारित्वे यदिदं शुभम् राज्ञा ऊर्ध्वं त्वं नो वा मे सिद्धिहार्योः क्रियमतः
क्रियातस्येयं महिता योजं तमीतः प्रबुध्यति मंदधी वीर्यहीनश्च किं ऊर्ध्वा दन्याजनः ५
सर्वसाधारणो वाक्य विभाति नितरां पुनः तेषु यत्कृत्स्नमद्विष्यनं त्वा स्थानमंडलम् ६

मान्येनैतद् दर्शिकाशिरो दर्शयति क्रियेति प्रबोधफलं योजं तमीत इति अनया प्रतिज्ञापालन
या ५ सर्वेति ऊर्ध्वं त्वं नो वा मे इति यत्स्यापितं नन्वतत्तरनादवः केवलं क्रियत्वमेव भावः स्वा
विषयेत्वसौ चित्ता यो भादायि मे वासौ क्रियेत्वं सर्वसाधारणेति तेषां इति राजस्थस्या।
स्थानमंडलं महदोमंडलम् ६ ॥

अत्रैव भयपति अप्येति अस्यार्थः ८ अप्राप्य वांतरणे व्यवरयतितयावेति सत्क्रियावल्ली सछिन्ना
वल्ली शिलातलं शक्तिकेतियावत् ९ मा गुरुकेति स्पष्टम् १० अतीवेति अमिदं हि मृडवल्लनो भंगपाक
यामध्ये दृष्टः क्रियते इति अर्थः सा च अतिस्त्रामृडेन नितं डंगानि हृतये सत्क्रियाख्ये समकरणाख्येपा
णिदार्थ्रो यंमध्ये शीघ्रविधेहि यतः शीघ्रमकरणे सा माभंजि यतश्च शुभावहा सेति मह्यानुभा

अत्रैषा प्रकृतिः पाल्या सर्वथा कथमन्यथा अतीयुः सुहृदो मन्त्रविभिर्वीर्ययोमृतः
तथा च सत्क्रियावल्यां कवेः शिलातलं नैशनि यथाहां अवणोन्न्हेवितं ह्यमतेविदाम
मा गुरुकप्रतिज्ञाया भंगं कार्षीः कथंचन विचार्य भवभीतेन नतड्शीघ्रं फलिष्यति ११
अतीव मृडलासास्यादाथ्रोर्थमध्यतः शायम् सत्क्रियाख्य विधेलाशुमासौ भंजि शुभाव
हा १२ श्रामीनैकल्पितैर्भाव्यंवडक सैरयोल्पितैः प्रतिज्ञापालनेसाम्येना यथा मनथा च
यत १२ अस्य निर्दर्शिते चात्र पुराणाख्यानमन्नमम् ननामबहुमूल्पस्य सारणा गाह्व

वगोचरत्वात्मरोत निर्देशः शिलादानेन सम्यगवीकृत निर्देशात्सा विनियस्यान्निर्देशः १३ श्रा
मीनैरिति अत्रेहलोके १४ अमादिनिदर्शितानि श्रतीनिदार्थाय निदर्शनानिकृतेबहुनिदर्
शनाभिविप्रतसाह ननामेतिसारणापणादापणानयनेनेनहितस्यातीवमूल्पवर्धतेइति

प.मे. तदेवावतारयति अक्रेतिकर्णावतंसतिकर्णाभरणीभवति ४ सइतितमसमन्तमुपइतिमा।
२४टी. ति मदीयेऽकस्मिंस्तुल्मसारयती बुद्धः प्रबोधवान् ५ कदाचिदिति स्पष्टार्थम् ६ नेतिविहर।
१२ सेऽस्त्वयानादो अभीष्टप्रवर्तसइतिमिष्टभोजनतादेोम हेऽहल्लवेह ७ सुहृदितिस्वनिश्चितय
अप्रकाशियाभतामेनोवभूवपरणीतले अधुनापिचयन्मूत्तसतांकर्णावतंसति ४
सेत्वहेदलितेज्ञात्मकृतेतमसमन्तमुपः बुद्धोतिकष्टंस्वीचक्रे स्वात्मन्यपिगतश्रमः
कदाविदयमभयेमरहस्यन्हेनकेनचित बोधितस्तमनतोकष्टंदेहाये पालनामिति
नऊचविहिरसेनाप्यभीष्टप्रवर्तसे नमेहेष्ययेतोवासिकिमिदमोत्थितूस्मित ७
सुहृच्छ्यायितिनिशम्यासाधुपकसेविस्मृद्धधीः समादधेवयस्येतमैत्रीक्रियफला।
यंत ८ ससंभ्रमोचितपेतेप्रतिज्ञातातज्ञातचित साक्ष्मोमिचलितनेवतच्छ्रुतिर्न्दे
न्यलक्षणम् ९ इन्युक्तेतसमेताप्यसर्वेप्यताःश्रोगताः तमप्रूस्तन्मुखोत्सायताव
नयरोत्सावणाप्रभवतिशतितत्रोपेताचाप्यविताचाप्यपितुपरोयेनैवसमादधेरमुक्तंअयहृइति
८ सत्यमितितच्छ्रुतिःप्रतिज्ञाश्रुतिः देयलक्षणेतच्छ्रुत्यादीनांसाविनिलक्षतेश्वमर्थः ९ १
समुक्तइतिसाप्रतिज्ञाप्रवर्तनाक्रान्ता २० ॥

स्मिन्नेतनिविधिदैवेथीवृषश्रुतिसाकृतम् कैवर्त्तेदाशधीवराविममरः २१ ननुत्वमितिश्रुतिस्त्येयं
श्रुतिज्ञातव्यम् ह्रयमितिश्रुतिज्ञातलक्षणम् ह्रयमिति महीभुजमितिराजतमेव यत्तदिति
प्रतिज्ञातह्रयम् उक्तत्रयह्रयमस्फुटीभविष्यति २२ स्थितिहेतोरितितस्येतिमहीभुजस्य २३
उक्तंविहरणोतियेइतितेषामिदंवदसमाणह्रयंपाल्यंयतोयंनिसर्गः स्वाभाविकोयंधर्मः नास्त्र।

स्मित्वामैतानयोवाचविनेहाधिगिविधिमम यथाप्युक्तनरवांवः प्रतिज्ञाममधीवराः २
ननुत्वंकिंविदस्तीहश्रुतिस्त्येयंमहीभुजाम् महीभुजंह्रयंराज्ञोविनेतन्नाममहिका
स्थितिहेतुरिदंतस्यपाल्यंराज्ञाविनिश्चयात् यत्तह्रयविहीनोयंकथंराज्यपदास्पदम्
येराजवेषधावदातमन्त्रायदृष्टलग्नानियतिः श्रुतानां तेषांह्रयंपाल्यमिदंनिसर्गोयत्तु
त्वमदंडोक्रमतोयणाच २५ मार्गेणानेनयः कश्चिन्नमेचरतिनन्वतः नस्यत्वकाश्रुतिज्ञस्य
कोधर्मः काचवागतिः २६ शान्तिकायेचयमर्त्तः समराज्ञात्वनैवतेन एतामसमाउर्वति
सर्वथाहानिशङ्कया २७

यः ह्रयंस्वकसेणाह यदिति गात्मदंडः क्रमसमीस्यकारिणांदंडोदंडक्रि
याततदंडितानांयेक्रमणस्तेषांयेयन्तोयंधर्मदानादिनास्वस्थितिनापारनावेति २४ मार्गेणेति
गतिर्वैदिकी २५ शान्तिकाइतिएनोस्वीकृतांप्रतिज्ञांसर्वथेतीहाम्नत्रच २६ ॥

प. स्तं. अत्र एवं सेवादेन दुर्लभ्यतितथा चेति २७ तथा दैश्यं हरतिप्रभुप्रकारमाह ततइति २८ यदुवाचेति।
२५ स्तो. समाधानप्रकारमाह अलमितिपर्कांतेति बहुकिंहि प्रकृतार्थमत्त्वमाख्यास्यतीतितथा लं
१२ लारमेवनिशम्यतामितिसारमाह मतित्वात्तार्थेति २९ निश्चय इत्यत्के निर्वाह सत्कार इतिप्रति
13 योभितमप्रतीवसंजात योभम प्रतिनावोयपेदनयोभितंमूषितम प्रतिसत्कार इतिगौरव

तथा च केनविद्वान्नाकश्चिदृष्टैर्विचक्षणः यदुवाचात्र तत्सर्वं प्रतीष्टतावबोधत
२७ तेके विस्तरणैमाचल्पेनासौवृद्धिजीवनः सर्वं हित्योत्रमूर्तैव लोकात्मे न्यायकल्प
ने २८ अलंबहुतयाप्रकांतमुत्तावरणकल्पया मतित्वात्तार्थनिर्वाहः सत्संगइतिनि
श्चयः २९ सत्कारो गौरवे कीर्तिर्महत्त्वेचातियोभितम् को प्रतिवृपश्छायामेतदेवस
माहितम ३० तथा चानेन सदृशोभवोयं सचराचरः यथापिवर्ततेतचंद्रस्तारार्कविश्व
स्थितिः ३१ ॥
मतिकीर्तिरतिमाह त्वत्केस्येतिश्छायायाम् समाहितमुत्तमम् ३०
तथा चेति सचराचरो जडाजडभवितः यथापीतिस्पष्टिमावभ्येतिघोषः चंद्रेत्यादि त
त्र चंद्रो मन्तरा नेनतारावबद्धास्थितिस्थापनयार्कस्य पाकदानेनतस्यास्थितिर्विधास्य
ति ३१ ॥ ३१

पत्रि ५

१३

स्मसंपीतिपारणापरिसमाप्तिः पंचके भूतपंचके ॥ २१ ॥ पंचकाङ्कृतपारणामेव विहरणोति उदेतीति पर्वतेपवनक्रियां करोतीति ॥ २२ ॥ इतीति चक्रेकालचक्रे ॥ २४ ॥ इदमिति चक्रेभवचक्रेराज्ञास्थिते । राजप्रतिज्ञाश्रयंप्रसौचराजाभद्रास्पदः भद्राग्रास्पदंपस्येतिभद्रास्पदः पात्पात्रमेवयमिति तस्य तिष्ठाः इत्यंचप्रतिज्ञावज्ञालेस्थानस्वविनहतिपतइमेभस्मपीनावेतनाधीनाः नतस्यसिद्धमर्थः ।

स्मसेपिवेपवहोपेपंचकोचितविग्रहः कथंभवस्यस्तस्थः स्यात्रवेराङ्कृतपारणा ॥ २२ ॥
उदेतिसूर्यः पर्वतेपवनोभस्युतिष्ठति प्राणः स्वेतिविषयवकाणायकल्पते ॥ २३ ॥ इत्था
कृतगणानडंचक्रमेतदहर्निशम् चर्वतिप्रचलेन्नरणमनाकत्रस्ववनेसति ॥ २४ ॥ इदमग्र
ननुदमतीवचक्रेराज्ञास्पदंभातिभद्रास्पदोसौ नेभस्मपीनाविजनहतपस्तन्नसिद्धावास्थितिः
सेविविपेविभाति ॥ २५ ॥ कृत्वाप्राणापणाप्राणागतिष्ठेदः स्वसंवितम् कोषाज्ञातन्नगाद्रा
जासेम्यार्थव्यपयेनतः ॥ २६ ॥ तस्यातेचापिवेलापोपाङ्गुणापातितेवले नव्यवंतेसफुटेसेषा
योगतेमायकल्पते ॥ २७ ॥

७८

माहर्यपेस्सर्वास्थितिः सेवि देवप्रतिज्ञेवविभातीति ॥ २५ ॥ कृत्वेतिनतत
त्याङ्कृतपालनाडेना व्यय पेद्यपयतीतिसंभावतेशनिसंभावतायांलिङ् ॥ २६ ॥ तस्यामिति ।
साप्रतिज्ञापणागतः सैस्यानोचनच्यवंतशतिसमपाङ्गिःहठमेयार्थस्वदेहमपिमङ्कुवेतिकिं

[illegible]

प॰ सं॰
२५ ही॰
१७
17

पदीतिपश्चामिति सैन्यानां ग्राघामस्हनइति विग्रामविकलत्वाइतद्योपेतिनराक्रंदपरस्पर।
सोत्वनारहितम् २८ स्वेभेतिश्येशतिस्त्रामत्वेसर्वोगसमग्रवम् २९ इत्येसामात्येनराज्ञप्रति
स्वोसमर्थ्यविशेषमात्वेनतोनिर्वाहयितमपलत्वणयतिवणिगितिस्वइमिति क्रयविक
यहस्तसमीपाधेझ्वनमपपरिमयपोगदेमादिकमवेत्यहइमितिवणिग्विषयम् यनेक।

यदिश्रतित्रानिर्वोढेनेघोस्याहइकस्ता नदाघासहतेलोकेनिराक्रंदेगतेजगाद २८।
स्वेभस्थितिरियंराज्ञोदेशादाद्ध्येनिर्वयनम् स्वेभयेयित्वतोहश्वेत्वणाङ्गश्येतिसनूहाः
वणिगनेककाहयौल्किकानोव्यवहारोत्वणमस्यपत्स्वइम नकदापिवलेनतोपरेषः
स्थितिरेषास्वपरायदास्विभवा ४॰ विभ्रतिसामाष्यनवाक्रियेयमपदलणीयाविमलामसौ
पेः नयपेडतेमहसमापिसपदायोक्रितावमेगिवाहिमानी ४१ विषयेषेतमायमपराणानृत
भृम्पइणगपवेदयाकाहविषयंवसत्समूलशिल्पकारितापवेदयायौल्किकविषयंवशुल्कनि
यतापवेदयास्वपरायेदतिस्वहडिदापरहडिदावेमतोभवा ४॰ विभ्रतिमितिग्रहोमहतीममकोप
हंङसम्पादितिनेयंक्रियापेदणीयापतश्येविमलातमालनाफलत्वादनवघाग्रज्ञार्योतरपतिनषोरि

निवाइत्यादौहिमालीमहडिमंकंहिमगंहदीतिरसमद्वः ५
१८

कालांतेऽइतिकालाभिरितिकालाहूत्यातदास्वदेहेइतिप्रथमनिबद्धीमाश्रयत्तो ५२ उक्तवि।
पर्ययेबाधमाह असमइतिस्पष्टम् ५३ नजात्वपीतियमभ्यात्मयः प्रतिज्ञातपालनात्लत्ता।
त तदितिप्रतिज्ञापालकपरामर्शः ५४ तस्मैइति तस्मैइतितादृश्यैवतथी ५५ अत्रैवार्थान्तरय।

कालांतेहरमियंकलाभिःसंवर्धनीयानियतिर्धरेशोः अवेक्ष्यहृद्विर्नितरांस्वभायदंधेम
मायातितदास्यदत्ते ५२ असमकारणोमीषांसंधिबंधेबलाद्भुत कःकस्यक्षमःस्वामीति
यसत्त्वपर्येदिदंजगत् ५३ नजात्वपिपयोमुष्माङ्गाबध्योदैःयदाश्रुत्वैः धाविनाहृत्तोरा।
म्यतत्स्वगार्थ्यंचयीयनैः ५४ तस्मैकृतकृचियत्तप्रतिज्ञापालयेहृच्छम् बहियद्दाणान।
स्वेवास्वदेहेकृतेबलात् ५५ इष्टादिमैत्रीमित्राणांतादृग्यत्रगुरुर्भवेत् स्वदेहोयत्र
मैत्रीकिमकार्यंहिधीमताम् ५६ पश्यतेदमिदंदेहंनराणांस्वपराश्रयः ऋतेतदु
यमेवालेकाचिंताबाल्यवल्लति ५७ ॥

तिहृष्टेतिग्रंथलघुः स्वदेहोयत्रमैत्रीपालनाया।
गुरुर्भवेत् गौरवास्पदंजायते ५६ पश्यतेतिस्वेषकीयेयंपनभूतेव यहोदेह विक्रमितिप्र
तिज्ञापालनात्मकसर्वोज्झितम् देयमितिहार्तयोरपम् ५७ ॥

प॰मे॰
२४ टी॰
१५ ५४

15

भवेद्वेतिवासोंतादशाणवहप्रोतस्मादशाणदशकाणामौविनीतेदेकपणशमतेनतत्सर्वः ४८ उक्तार्थेयो
ऽवस्यतित्रिंशतासानेनत्रिंशत्पणानपुर्णांयाराजभैगि नीतस्याःकाचिदेकाख्यायिकाऽस्यैववर्णयमाना
निशम्याश्रोत्रेयोग्या प्रश्नोक्तशिबिकाहवेविधिवाक्य याकोमलासीतिभूपतिनाम ४९ सद्भ
तिमयाकोमलास्त्रामारंज्ञातनपानाश्रिणिरेखयमेवतारीजोतिप्रसिद्धोमहामोदनाममम

भवेश्ववहवःस्त्रियाःसौभाग्येमनेपरम नियोजनेसमलग्रस्यवासोंतादशाणोविनी ४८
त्रिंशत्पानपुरीराजभगिन्याख्यायिकाशुभाः श्रुण्वतिनिशम्याशोयाकोमलास्यवर्णये।
ते ४९ सनपानगोरताहीमहामदसमर्पिते प्रोष्ठाकस्मात्तत्वयाद्य पत्तिवलितोम्भशाम
प्रोमेत्रंमलसोऽभ्यस्तोबलात्कारितगोपुरः विमलोम्बरतोनाकामापीवकलवणायः
५१ समीस्यैगितमस्यासावविवेष्टसेरीतथा पयाम्याःसर्वतोदृष्टाजनतैवगरीयसी ५२

स्त्रास्यसमर्पितेयिक्रियपारस्ते प्रकस्मादितितरङ्गमेथिवर्जितम ५० प्रामइतिप्रशताश्रि
मेल्वकटितिमोघ्यन्तःताहीमेहामदाख्यायिकागोपुराणिपुरद्वाराणिग्रनइतिस्वस्वामि
नः ५१ समीसेतिइंगितमातस्फारितावाल्यक्रिया यस्माङ्गर्भाःसर्वतइतिऊर्ध्वमथः पा
र्श्वयोश्चगरीयसीतिसमंबायम ५२ ॥

१५

अथेति सेवेति वर्षे भवत्स्वथ राग्र जीवि नश्नित्व ५२ प्रवृत्तिमेवस्वहृदयेनदर्शयतीत्यर्थः ५३ प्र
वृत्तिमेवस्वहृदये तेंदर्शयति किमिति अस्मिन्महामदे नियतानियतिभ्यवस्थया स्थापिताः
अस्माद्दूकिमर्थीनेयतपतन्निग्रहतिवपतद्धीनेतिकर्तव्यतेत्र ५४ वक्रनेतिभवद्भालिप्रती
ता महेशो उग्रा पुण्ड्रा दंतेनवा सौवाञ्जीवनस्तैर्भवद्द्भ्यो वड्डोऽभियतामिति यथाप्रसादंयथासा

अथाध्यता मायाश्च गणमनवहमस्पने प्रवृत्तिंचारयामासुः सेवाविरमहेतवे ५२
किंकुर्मो भवतेवास्मिन्नियताः स्मोयमल्पधीः ऊभारपाकलितोस्मात्किमेतन्नि
ग्रहतिष्ठ ५४ वक्रनालेभवद्भालिप्रतीतामरुज्ज्वलाम् यथाप्रसादंवर्तेमस्रमाणा
प्रभवावयम् ५५ इतिसर्वेसमेमामबोधयामासुरादरात् ईश्वरीन्नामकद्दारया
लेमत्सायसंगिनम् ५६ अथोकालांतरेनेनसमर्जकवलादिपो शक्रीतेषुमाविप
कलितामयघोषणा ५७
सप्रसादेविधीयतांतथात्रवर्तेम ५५ इतीति आयसंगिनम् अयःसदैवतेनसंगिनम्।
यन्ममायःकरिष्यतितन्देवहितमितिकृतेस्रोहचिंतया ५६ अथोइति अनेनन्यायाकोलासे
नसमर्जका अंतर्बहिवर्तिनोयेकार्षिकाद्याः अभयघोषणा अभयमस्मि सर्वतःस्वस्व।

[illegible]

प॰से
२५ही॰
१९

16

आयातेष्विति । कैकितेषु गूढलेख्यसमर्पणेन कृतनामनिवेदनेषु अथ च स्वस्वामिद्रोहात्क-
लंकितेषु असौ प्रतीहारः ईश्वराशीर्नामा कीदृक्क्षमाभाव इति भावस्त्वाशयः ५८ गूढलेखमपत।
याश्रुन व्याहृत सर्व इति रहस्य इति गम्येय यास्यात ५९ स्वामि इति मपि स्वामिनि श्रीतिः सन्नतिर

आयातेष्वंकितेष्वप्रतीहारोऽप्यसौप्रभुः ईश्वरमु नामभवान्कीदृक्क्षमाभावश्चेति कथ्य।
ताम् ५८ सर्वमीमांसाप्रभेममतारहः स्वस्वेगितैर्मेरा यान्तानिर्व्रनमाचत्सुर्विनेकेना।
मत्येऽद्भुतम् ५९ स्वामिप्रीतिस्त्वयास्माकं संगतिश्चनपालिता किमिदं मौलिमप्यवा।
सर्वैर्दृष्टोमदृश्वरः ६० इतिक्रूराशयोवाणीनिशम्यापिगतज्वरः द्वारपालोयमन्वेदा।
वीभावमपूर्ववचः ६१ भद्रंत्वमापरेद्वभवत्स्वैवविराजते अभयंमेऽस्तुभणितिगृहा

णावदतोवर ६२ ॥

तिमस्तचारिमेत्री ६० इतीतिगतज्वरः स्वयंविशुद्धभावत्वात् बुभुक्षोभयः मधुरमिति कि
याविशेषणम् ६१ भद्रमिति अध्यमानेकारणेमौर्ख्योऽडमस्तितेभद्रंमामास्मेनसर्वेषा।
रादर्थ्यते भद्रमिति अथवाभद्रंतेऽस्तु अभयंमेऽस्तु ६२ ॥

प्राचीनेति गर्भपः सेवेयः अस्य स्वामिनः प्रतीहारधुरंधराः स्यामग्रभूमि रीढाकोसावित्मनादस्य
र्वेकोमदः अयमर्थः प्राचीनभवसेवेयोयुनातनभवसेवेयेमम अयमेहेतुरासीत् सवनुजा
तोभूत् इति शुद्धोयंममभ्रम यत्र मार्गः अयथैवैहिकदृष्टप्रयोजनमात्रेणापिनममाचोवितेस्वा
तेम्याह नचाप्यास्येति अनादृतोहिमर्थैर्दृष्टेविनाणाप्यापिदृष्टमात्रेणास्मेयेक्रुध्यतिनचम
मतस्संभवोपीति हेतुनितिबकुवचनेस्वस्मिन्फलानेममहत्त्वनार्थं यात्मनइति स्वचित्तादमा

प्राचीनगर्भपलेषोपिनमेभ्रमवताप्रभो नचाप्यास्यप्रतीहारधुरंधरीढामसोदभूत
इतिहेतुर्विविचिन्तनोत्तालब्धामयात्मनः मार्गेनलङ्घनीयास्यप्रसादाः स्वादसूरि
ति ९४ अनेननियतायाचस्वामिभक्तस्थितिर्मम तोविहानेमयानामाप्राशिलास्माद
नराद्विभोः ९५

त्वभूतात् अस्यस्वामि नोयः प्रसादात्स्वादस्तस्यमुख्याधिकं मयात्याग
नलङ्घनीयालघुकार्यमनेनप्रसादाधिकंमयिकृतेकथमहंमन्यामीति मुद्दितोम्भवमिति
भावः नकेवलंप्रसादाधिकमेवकृतंयावन्मानयाद्यतामप्यवापितैस्मीत्याह अनेनेति अ
स्मादनराद्विभोः सर्वावेतत्कांक्षितत्यज्ञात्मनेनामितरूपासंबंधरतिस्वीकारपरिमागोस्वोन

प॰सं॰ नचाहमिति यद्दैवेन मच्छिरसि लिखितं तदेवातिवाहयामि न तदन्नाहं समर्थ्यं प्रयासभैरवा-
२४ ही॰ त्मेन लेखयामीति भावः ९८ यथेति यथा कलमो नेत्रवनीलेखनार्थं विज्ञेन छिद्रितः स-
१२ न्साधुशोधनमतीव लेखने कल्पते नचैव पुनः कृतरंध्रमेव सशिथिलितास्यो भवति तथाहम-
17 प्यनेन भाग्येन विज्ञोपि हृतरंध्रोपि प्रचैव सज्जामि नान्यतां शिरस्थालयामीति निश्चिनु

नचाहं तादृशः स्वामिन्कृतो तनिपतेयथा विलेख्य पत्रेः शीर्षं नेष्यामीति विचि-
न्तिन ९९ यथानः कलमो विद्धः कल्पते साधुलेखने तथा विद्धोहमत्रैव सज्जोस्मीति वि
भावय ९८ इतिभावोभिवोवाणी निशम्यास्य विचक्षणाः प्रमत्तवदनो भूत्वाव भाषि।
तमसौविभुः ९८ सत्यं त्वमसि धीमान्हो हार्दं स्येति प्रमोदवत्तम् । पावितो धिकतीर्थं
दिर्हानैरस्नानस्त्वया त्वत ९९

यद्दृष्टोऽस्मि न तेऽर्थः त्वमयोपि धूतपापो हर्षेणावर्तय स्वसर्थः।
९० इतीतिस्पष्टम् ९८ सत्यमिति त्वंमत्तो हार्दस्य प्रेमणाउचितं इतिप्रतीतिपदं त्वया त्वे।
किंपोसे स्वसर्थः तीर्थं देवाग्रहरणादि तीर्थं यात्राधारे तेजोपार्थं पाप्यायमेविष्णु प्रवतार-
विनष्टाम्भः हीरजस्त्वविष्कृतमितिमे हितिः ९९ ॥ ॥

१२

श्चेनमतीहारवृत्तेनविज्ञीयमाणोर्थोनवयातिकरोतीतिसम्पन्नादितिग्रुसमनीषिणः मनीषी
सम्पन्नोस्वलोकरोती त्यत्रकोविस्मयइत्यर्थः २४ हार्दस्योचितइतिहार्दीविमेश्रकष्टेनतत।
तोस्मीइतिश्रुसावितिराज्ञाश्रमामेचकोरमेर्थः २५ येचाम्यइतिवैवर्ण्यस्थानेपामरोचितस्था
नम वराकस्मेतियरिचनेनैनैवनेनसहस्थापिताइतिनतेषांसर्वथाम्वामिद्रोहदोषशंका।

करोतितांहरशोकर्ममनीषीविपदागमे मासुकारोयथासिञ्चत्संपन्नोकोस्यविस्मयः २४
ततोसौदेशदेशीयसेयम्सेक्रमणादिषु महत्वधरमारोप्ययोजयामासतेविदम् २५ ये
चामेतेवराकस्यसहस्थितकूलक्रियाः वैवर्ण्यस्थानमारोप्यचक्रेनाजीविकार्थिनः २६
सर्वथाकोपालमिदंधीराणांयरमीहृष्ठम् संक्रियाकूक्रियापात्रनिर्दोषंनकृतश्रमाः
मानामकूक्रियालोकेफलनाश्चयीयवैः नस्नानवमसीनूनंदृष्ठवैयैमेरसताम् २७

नयापिस्वयंस्थापितत्वोविमाकरणान् स्वभावकरणामेवतेषांदोषइतिसूचितम् सोवि
नाथिनइतिदीनत्विषनवृत्तिकोलिनः २८ नवेदमनुचितयद्मीदृशांहृदीकमनोकाविलि
यंतीसार सर्वथेति श्रसोसत्क्रियापात्रमितिपेमत्वापयतितेधीराः कृपालाइत्यर्थः २९ मा।
नामेति श्चेतिकूक्रियाफलाभावेश्रसोकूक्रियातस्याहृष्ठवंयवैः फलनियम्यासनोमोदनो।

टी किरातार्जुनीय १७ ॥

प.सं.
२४टी.
१८

18

चित्तमिति सहृदयैर्यो भवप्रयोजनमञ्जरण्हृतः १५ विलेपान्समभ्युत्तीकृतहारार्थमुपमे
हरत्वारहसत्यास्त्वादमिति विगतन्त्वरतिति तदा यायात्वापवतेयिकीभवतीतिभावः १६
सत्यानुसारि ग्णीमस्यामपि ग्रणकलामाह सम्यमिति ११ सत्यफलमाथी हारेण समाचे।

चित्ते समायायपतन्तोमनीषीनि यामये हाकामिदं सदर्थे यःस्वाङ्गतार्थप्रतिशु।
श्रणापनबद्धकसोयमुपेत्यश्रारात् १५ समास्वादेनुजानीते यः कश्चिन्मानवो
भुवि तदा यो चित्तनो हृत्कृत्वा स्वविपतत्वरः १६ सत्यपद्मरूदयेनास्तिन मिथ्याभा
रतोऽरवे हस्ते दानकलानापिगम्यमसत्यादि हृत्वः १७ यथेहप्रथितोलोके भवा
न्सत्यपतिन्त्वया तथाकीर्तिपताकाश्रगामिनीपृथिवीतले १८ इतिसंस्कृतपान
नाभिधाने कलिते हारमिदं मयाद्य सम्यक् यदि कोपि गलेसमर्प्पयेत्सकलयेदेवेद
सो भवेदनर्घः १९ इतिश्रीमच्छीलपेल्लावीरराजपोलविशिवाणोनायाप्रतिज्ञातार्थ भिधा
निर्वाहणोनाम चतुर्विंशोहारः २४
सेव भातिपयेति १८ हारार्थानुसंख्यानायाहइतीति।
यद्वेतिमच्छीलपेल्लाम गलेसमर्प्पयेद्वाच्यपिनावमेवत्नामिकलयेदनुसंख्यानं इत्तथच
गलसमर्पणायावस्यापणप्रसिद्धमेवेतिभद्रम १९ इतिश्रीवीरराजपोलविशिवाणोविवरणे

पद्मकेतावानर्जयिष्यम १४ ॥

१८

ॐ श्रीगणेशाय नमः पंचविंशतिमिति हाराजी द्वात्रिंशन्मुक्तावद्समाणनो राजी पंक्तिः घटेत तद्वदन।
याश्च नावती भवेत् १ घटेत नितरामिति समर्थयति हारीलिंगाप्रक्रमादियमिति हारीलिंगानिर्देशः हारिशि॰
सर्वरत्नानामेतत् हारस्तुणार्घफलमेव फलमेव अनेन पंचविंशेन रत्नहारेणाऽसौ हाराजी २ अ
त्रैव भरयति अहो इति पतस्य वक्ष्यमाणस्य हाररत्नस्याऽपि विशेषेय महार्घतत्वकथं फलभेय।
घ फलभं कथ्यते महार्घमिति ३ नेति यथा वहीरत्नस्यान्वेषणायं प्रयासः तथा बाह्यर।

ॐ पंचविंशमथो रत्नहारमेतन्निबध्यते यदाश्रयेण हाराजी घटेत नितरामियम् १ ३
येषां सर्वरत्नानां रत्नमीषत्फलंभेत् रणां अनेन भूषिता लोके न तथैव लाभवेद्वसो २
अहो माहात्म्यमेतस्य न विचारपथोपगम् महार्घमपि यत्लोके फलभेचापि सर्वतः
नान्वेषणाश्रयासोत्र नापि भारकृता तति: न राजतस्करादिभ्यो भयं किंचन विद्यते ४

न्वस्य भावेणापि हानिस्तद्विलयं सेवुटाद्येसमर्थ्यंवास्य मलित तथात स्य राजादि भयमप्यस्ति
अस्य तु लौकिकरत्नस्यैषा कापि कदर्थनेति भावः ४ इत्यं माहात्म्यैतेन नयाप्रख्यापितमिदं र।
त्नहारं प्रकृते योजयति तदिदामितिवतवते तामात्रेयं भावेषाः नदिदं रत्ने स्वायं मोहं विषयवि।
दूषयो वाग्भाके स्वायंस्तवेनाप्यमिति अमत्स्य लभम ५ ॥

हा॰ ६

प. सं.
२५ टी.
१

यदुद्दिष्टमिति प्रलतिते हि वस्तुनः सारासारपरदीमानोरहतीति लक्षणकारणोनैवितिनी महा।
वेनमाप्यते ९ तदेव लक्षयितु पीठिकामारचयति येयमिति देवस्य क्रीडादिशीलस्य स्वतंत्रस्य।
येयं स्वरूपसंज्ञाख्या कला समस्ताधारणी रूपं स्वरूपप्रकाशलक्षणं तस्य सर्वान्तस्फुरणामहः
पारमार्थिकं नाममयी विमर्शकलायया सो स्वतंत्र इति भगवतैव तथाच प्रकाशस्यात्मविश्रान्तिरहम्भा

तदिदममले समस्ताध्वैककलङ्ककलोज्झिते विजयकरणे सक्तीर्मोन्मेषेनि
मित्तमयोज्ज्वलम् स्वपरिहितकृत्समानेन्दाखिलोदयसत्त्वनिर्वृतवत्तवयाः
स्वात्मेस्वात्मविश्वयविश्वयवः ९ यदुद्दिष्टमयाश्च वेसत्त्ववादितनामतः
साम्प्रतं लक्षणेनैतदोविर्तिनीयते मदे १ ॥

वो हि कीर्तित इति तत्स्वस्वरूपसंज्ञाख्या स्वरूपसंज्ञानाज्ञी स्वरूपमलो वाख्यातीति सामि
तिर्यतत्स्वलक्षणं तथाच साक्षात्कारनाम महासत्ता देशकालाविशेषिणी सैषा सारतया
प्रोक्ता हृदयं परमेष्ठिन इति सिद्धः परानित्याकोलाश्रयेणेति तथावत् तथाच शिवोपनिषदि चि
तिः प्रत्यवमर्शात्मा परा वाक्स्वरसोदिता स्वातन्त्र्यमेतन्मुख्यं तदैश्वर्यं परमात्मन इति १ ॥

इत्थमहंतेइंतात्मपदेशाद्वहितोपराकलोनदंतेरंगभूतोविमर्शरूपाहंतोऽइदेयाकलावतरति।
तोयेयमित्यनुक्तोस्वरूपेणाव्यपदिश्यातिसेतिअन्नपायाभ्युपगमरूपत्वात् तस्यवाच्यरूपस्य
श्रोतृस्वलिमितगम्भीरस्वरूपस्यस्वरूपव्याप्तोपुनोघुक्तेतिवीजादेकरमिववरिशतिम्पश्यंतीसा
पश्यन्तीतिनाम्नानिगद्यतेतत्रप्रथमश्चःयथास्वतंत्रः स्वेच्छयावहिःस्वरूपकलनयाततनत्वा।
रूपेणाभातितथासासाकलापिवाचकात्मिकास्वेच्छयाविवस्वरूपकलनयाभातीति। तं
तत्रयथाप्रकाशोऽहंकेप्रथममस्पंदःशुद्धविद्यात्मतथात्राप्यहंतोऽहंकेप्रथमस्पंदःपश्यन्तीह

येयंस्वरूपसंज्ञाख्याकलादेवस्यगीयते सापरेतिसिद्धान्तरहस्येषुनिरूपिता १ सानु
पायापदात्मस्पर्शात्मस्वपरमेशितुः स्वरूपव्याप्तनोद्युक्तापश्यन्तीतिनिगद्यते २ यदा
सौकलनेनास्वज्ञाकलनोन्मुखशालिनी चेतःसज्जनाभरितामध्यमेतिचतांविदुः ३

पश्यन्ति तथाचहरिः अविभागात्तुपश्यन्तीसर्वतःसंहृतक्रमा स्वरूपज्योतिरेवान्तःसूक्ष्मावागन
पायिनीति १ इत्थमहंताभरितोऽहंतिमकारेतेदंतारूपवाच्यस्वरूपहृतिवदिहापिमध्यमेति
माह यदासावितिकलनात्मकरूपप्रपंचमुन्नेतोन्मुक्ताथचकलनोन्मुखशालिनी इत्थमेतेसंजल्पा
यामीतितदोन्मुख्यापितिभ्रतपवांतरेवयोसोसंजल्पःश्रोत्रग्राह्यवाह्याभिव्यक्तिनिमित्ते

प॰ से॰
२२ टी॰
२

पाकलनातेनभवितासौकलामध्यमेतितद्धिरोविंदुःमध्यमेतःकारणेनत्रभवेतिनिरुक्त्याउभ
योर्वापश्यंतीवैखर्योर्मध्येभवेतितथाचहरिः यतःसंजल्परूपायाक्रमरूपानुपातिनीप्राणवृ
त्तिमतिक्रम्यमध्यमावाक्प्रवर्ततेइति ८ मध्यमांवृत्तिनिरूप्येदानींस्थूलेदंतास्वरूपवाच्यवृत्ति
वैखरीस्वरूपमाह विकासेतिपारेवस्यकलाविकासवृत्तिमाश्रित्यस्थानकरणप्रयत्नाक्रमणे
नसर्वव्यापनेसर्वस्यवाच्यलक्षणस्यतत्त्वानांभेदभिन्नस्यतत्त्वजातस्याव्यापनेव्यपदेशोगुरु।

विकासवृत्तिमाश्रित्यसर्वव्यापनेनकीर्तिता वैखर्येषोवाग्भूतानामेषासर्वेषा
यात्त्वरूपनताम् ११ सैषावाचकरूपास्यवृत्तिःशक्तिरपाणीया सर्वत्रविहि
तास्यापिभातिनिक्षायननिनी १२

णापेक्षलोकरोतिश्रमेसौवैखरीनामवाक्विशिष्टस्वमात्रकाशंमुखरूपंगातिलातिगृह्णाती।
तिविस्वरोविशिष्टवर्णोच्चारस्तेनव्याक्तेति तथाचहरिः स्थानेषुविवृतेवायौकृतवर्णपरि
ग्रहा वैखरीवाक्प्रयोक्तॄणांप्राणवृत्तिनिबंधनेति सर्वव्यापनेकरोतिनियतियत्सर्वव्यापनेप्रति
तातेतत्समर्थयतिनानेतियावैखरीवाचेवाचकरूपानानाविनासर्वेपदार्थजातस्वरूपनतामाकाश
यिष्यतोग्रभावमितियावत् पायायातीतिसंभावनायांलिङ्गंहिवाचककलाविनावाच्यांस्व।

ऽप्यकथितस्य फलितमाह सत्येऽन्तेनेति सत्येऽवलम्बितस्मादृतात्क्रमभावि स्याकलनेयं दत्तमावि
र्भूतानन्तश्च येसत्यस्वरूपाय येन गुरुकृपेण सत्येनानारोपितस्वरूपेण पालिता स्वरूपे वेदयोऽस्म मनापि
तातेन गुरुरूपेण सत्यमिरे सत्येस्वरूपेण वालिवाप्यते यत्सत्येस्वरूपे सतो सज्जनानां तदेकलग्नानां श्री
णयनर्पयदेव वर्तनेऽति ॥ १२ ॥ [redacted] ।

सत्येऽन्तेऽन्ये सत्येन पालितोऽपि न धीमता स्वरूपमाप्यते सत्यं सत्ये यत्नीणयन्नतो ॥ १३ ॥
नाम्ना गुणेन फलतो यद्यथा वस्तु वर्तते तथास्य कीर्तने धीरैः सत्यमित्यभिधीयते ॥ १४ ॥
नाम्ना गुणेन फलतो यद्यथा तन्निगूहितं अन्यथारोपणाद्यासौ तन्मिथ्येति निगद्यते
रागद्वेषौ निराकृत्य सत्यमुदितात्मवः वर्तयेद्वर्तनीयोऽसौ सत्यवादीति कीर्त्यते २
तस्मात्सत्यं गमात्मिमयः सत्यनिरतः सुधीः वाचा वा क्रियया वा सौ सत्यवादी निगद्यते

[redacted] ॥ १६ ॥ येन सत्येन पालितेन निपत्सत्यं वाणीपालनानिमित्तं सुकेकिंना
मन्तदित्यत आह नाम्नेति गुणेन स्वभावेन फलतः इति श्लनेनेदं फलिष्यतीति फलतैर्वर्तते ॥ १७ ॥
विधिमुखेन साधितमर्थं स्फुटप्रतीतये व्यतिरेकमुखेनाप्याह नाम्नेति ॥ १८ ॥ किमर्थं निगूहन
मितितन्निमित्तस्वयमस्य संवादिनं समर्थयति रागेति रागद्वेषाभावपितृत्वीयः स्वितम्हगो

प॰ मे॰
२५ टी॰
२
3

त्विये न सत्यारोपितेव्यवक्रियते तदर्थमाह सत्यगोति १९ अत्रापि वाच्यशेषमस्तीति सवयस्त
नरोपितसत्यवादित्वोपि स्याहतस्मादिति १२ नन्सत्यवादीति वाग्व्यवहारस्य प्रस्तुततया केवलस्य क्रि
याया इति क्रियया वृत्तिकृतमित्यत आह सत्यवादित्वे प्रकोतोपि सत्यक्रियाकारणेन तथात्वे सिद्धा।
तीत्यभय सा ख्यमिरसत्यवादित्वमितिभावः १२ फलितमाह सोऽभयइति अयमर्थः सत्यमना
रोपितेन वचनेकेवलं यत्र सत्यवापित्वं प्रयन्ति रूढापितत्स्य यः सत्यंव क्रिचतथाचरति वस्त्व
यं तथाभ्यासवत्तां सत्यवानपि तथैवाचारयति सस्वर्वतोव्यवहारादमयो भवति तथाभूतस्य नञ्जा।

न नाम सत्यवादेऽपि विपरीतक्रियाकरः सत्यवादीति लोकेऽस्मिन्नो विख्यातिकरं हि वि-
त १८ सोऽभयः सर्वसत्वोसौ यः सत्यवाक्क्रियादरः न नाम सत्यवचनेनालं सत्यताप्रतीयते

तस्य वनापि वच्यनसांकृत्समायातिनिष्कपटं समाचरणशीलत्वानोनिश्चितेविरुद्धमिहलोके
नायते इत्यर्थः अत्रार्थान्तरपत्तिनंनामेति सत्यवचनेऽहि सर्वथा सत्यव्यवहरणात् तदुत्पन्नेका
स्यसम्भावनेतिभावः अप्युच सत्यमेके परिवृत्तान्तरयस्य वाक्क्रियादरः वाक्क्रियाच पदस्य तदर्थे
मेव वाग्व्यवहारः शारीरव्यवहारश्च तदर्थमेव यस्य स्यातेन तकामादिति विवरणः सप्रकोहितीय
त्वाद्विभेयोमन्त्रितियाय च अत्रेति अत्रार्थान्तरं सर्वदृष्टान्तवचनेन नामेतिर्यं सत्यवाक्योसौ व्यवहार।
आन्तरदृष्टान्तः उभयमपि प्रकृतमेव वाफलहेतोः समानत्वादिति १९ ॥

श्रूयते इति तद्दिने अलघुदिने २० योसावितिपंथाव्यवहारमार्गः अस्मद्वन्द्वेव मातात्मनोरथादि
नावा अत्रव्यवहारमार्गे तद्वेति परलोकमार्गे २१ अत्रैव दार्ष्टान्तिकार्थे लौकिकमेवाद्य ममापयति न
याचेति आभाणकः कृतलक्षणः २२ शिलाकूटदृति अत्रस्तन्तमशोमयापक्षतोर्थः स्पष्टएव २४

श्रूयते तद्दिने मत्तमायेके वित्तमत्वादिनः तथायतस्त्वद्वारेनयथामत्तोभविष्यामि २०
योसौ राशिर्निर्नेपंथाः अस्मत्वन्तेनेतिशम अत्रमत्तमयेकृत्वा तत्रोन्मत्तकियो भव २१
तथाचात्र प्रवीणानाम न्यायाभाणकउक्तमः यत्निणमयहयीनैवमत्वनोन्तचापि कर्हि
चित् २२ क्लिष्टाक्षमहती चापमनायेतेयक्रयाक्षली अस्मत्पथाकरामध्येवृचोद्भिनिदृया
तिथः २३ शिलाकूटेस्मवज्रोद्भ्रयेतनमानस्यसर्वथा उ वः समस्यलावासिमध्येस्यपतनेध्रु
वं २४ निश्रेणोन्नतेविमर्षात्तः समेन पथिगच्छतः शीघ्रं प्राप्नोमिध्रुवेकार्यसिद्धिर्हितततलो
पगा २५

निश्रेण्युन्नतमिति विषयपर्यालोचनया कदाचिदसत्यभाषणेपि न दोषः समभाषणेपि वक्रत्ववि
द्रोषइति सूचितम् समेनेति वसत्यतया भाषणेन शीघ्रंप्राप्ता विति विषयपर्यालोचनया प्रतीक्षा
नायभावात् प्रसिद्धंचति श्रेण्युन्नतविमर्षश्रेवपथिगच्छतो यत्शीघ्रं सकेनित स्यान प्राप्नो कार्यसिद्धि

प॰से॰
२५ टी॰
४
५

कथेति कंटकाग्रसतस्त्यानीयाः पुष्पाणि समवचांसि २९ उद्गमेतिदुष्टोसर्गगंधोयेषां।
तादृशाः स्वतेकंटकास्तेषांशल्यकोपगच्छः ग्रसत्यमेवडुःस्पर्शोगंधकंटकशल्यकम तद्दुष्टमो।
न्मल्पसिताबाधुपगच्छः ग्रामोदोहर्षः स्वरभिगंधस्य २२ ग्रसत्यमितिशल्लिकारवनानिवद्ग
हल्लिकाहस्तस्ववहल्लिकाहस्तरवनानिवद्गापुष्पगच्छिका २८ ननानिति स्वयमितिव।

कथाप्रसंगोयानोतः प्रविश्यणोमल्लकंटकान रोपितानत्रपुष्पाणियेनासौसुभा।
भाजनम् २९ उद्गमासमसडुःस्पर्शोगंधकंटकशल्यकम शिलोहहस्तविरथतामामाद
लिनेडुलंभा २२ ग्रसतेनामडुःस्पर्शोगंधकंटकशल्लिका सज्जतातेनमसपुष्पहल्लि।
काकस्यनुष्ठेय २८ ननानमतिमोमलस्ववद्धकसोभवेत्स्वयं पोषोस्यस्यवायेनैवमनसे
प्रजायते २९ शुचिसत्यमयीपत्रामाश्रितागौरवामयमैनावहेलयाचैडेरसमाशुवि
हृषीगोः ३०

लाद्यपातेनास्यदोषइतिस्त्रवयति २९ शुचीतिशुचिविशेषोयकंयत्सत्यंसाप्रकृतिर्यस्याइति।
प्रकृतेमयहृगौरवामयेरातियतदाश्रयपेनाहेगौरववतीस्याभितिवहेलयेतिअनादरपात्रंविधे
हिभागरमतेवहेलयेतिप्रवोपसर्गस्याकारलोपः ३० ॥

शुविसत्यमयीतिहस्य पतिविश्वितिविस्मयहियतविस्मोश्वयत पारस्तस्मान्नेतेतिशुविसत्यस्व
हयत्वमस्याद्दर्शितम् तदाह यमलेतिकारणगणाहिकार्यमनुगच्छतिइतिवेशापरस्परया।
सामुद्रैवत्वयाश्रुतहर्षाद्वर्यायितांतहस्येयायितांतः पुत्रेचस्यापितापुनाश्रुतर्थेवहारवेलाया
पोत्साहणापावलात्कृत्येमालिगेनीयतेश्चैनतवैवानर्थेनायतेइतिकिंनविचारयसीति २१
यदमिति त्वेसेत्तनारेणछीतदनाहमभवच्छिद्यमभविष्यतीमर्थः अथवासाद्भिगमिष्यसि

विश्वपञ्चेयममतात्वयांतर्यायितांकथय पोत्साहणापामूढ मालिंगेनीयतेबलात्
यदेतोच्चालयसिचेदस्मान्नवतदानिशाम बलन्नवक्रसंस्कृतात्वसांधेनेभवेच्छिदः २०
तथाचयमैर्युगेणकेनचिद्धिपदीकृतम् सत्यमाहात्म्यमाक्रान्तसहस्याभवतयीयताः
नियतिरियंसन्तोमीसत्यरताश्चन्तविमलाश्च धेर्योसमात्मत्वाहृद्यगतिरितिविनि
श्चयेयाग्राह्यः २४

कालचक्रगणनामतिक्रम्य तिमनरसत्वहृयीभविष्यसीति २२ यद्वै।
वदाह्वायसंवारयतितथाचेति धैर्यात्समेताङ्कुतिगोचरीकृत्य २३ नियतिरितिद्वयं।
नियतिरचालत्वासोगतिरिति अमत्वाडुपाडहामञ्चार्थहानिः सत्याहृद्यगतिरितिविनि।
श्चयोवोध्यः तथाचामीयेकेविस्मतोविदितवेषाश्चालिकाश्चेनसमरतात्रस्मविश्व।

[illegible]

प॰सं॰
२१ही॰
५

अस्मात्पितिमपृष्ठार्थम् ॥ कौटिल्येति विलात्मनाशुभभावेन अविलात्मना सर्वभावेन। २९
तथाचेति अर्थे हि सदृशजनानां लोकानां परमीसस्थावेलायां स्वकीयार्थमुपदेशोति कृत
व्रतापवेरवर्धति माचयुर्वेषामुदाहरणाभविताक्रियते अस्मिन्नितस्कम् ॥ यदीच्छेति मदिति।
मतः इमेरतिपाल्यनिर्देशाः अस्तामनतोमस्कावमतियेषां रतोदर्शाभवेयुरिति अचकेत्य

अमस्तेखलुविलिममतिंतच्छेकरोतियत तस्मात्तुर्वतोयाप्यसमेपकतिरतोभवेत् ॥
कौटिल्यं अयमात्मनो विनाशकोविलात्मना आर्जवमसमपाश्रित्यविजयस्वाविला।
त्मना २९ तथाचमी सश्भाग्रावलल्लेदनिदर्शनम् तस्मात्तजमच्छालिपवकायोस्मि
तामना ॥ यदीच्छामदिमत्रलाः सततामुक्तवइयः भवेयुरितिमामसमेवादीः अचकजा
नपि ॥ अमममवाहिनोमय्यामविश्यतिकदाचन इमेभयाःकथंतेस्युःसततेवशवर्तिनः
जिह्नलीममपानीयात्तेनितामयगाल्लिवत निष्कोशापायितारीणां छीनांकिरतो

नुकम्पार्थंकृत ॥ अमसेतिअमुष्मात्ततः इमेकदाचनैविश्यतितथाचाभयाःसंतःकथंते
तेववशावर्तिनः स्युर्भवेयुर्नभवेयुरितिभावः ॥ जिह्वेतिइलीकटहारिकास्समेवपानी
येतील्लीकरोणोधयेतेनातेजिताशयगो च्छाहृच्छाशयमायाणिगाव ७

५

ग्रसत्येतिसुगमम् ५१ उक्तमर्थमेतद्भमाश्रीतयेनिदर्शनाभिईछयतिवासनकार्यमितिवासना
याः संयमसहायमेकत्रसंयमःसुकलत्वाः अस्यचवासनानाशोनिमित्तशुद्धायोगत्तस्या।
किंनामतैर्नकिंविहितमर्थः लीलायामितिकिंनामसंयमैरितिवासनात्तयोरेवतत्कार्यसिद्धेः
५२ अस्कृतेश्चेतिहृद्येतिभारताख्यानादौकिञ्छन्नादस्मारत्वाश्वस्कृतश्चेतिभारताख्यायिकानाम
स्मारत्वादनेनवासनार्थं एतेषु ५३ अवध्योकाविति किमन्येनेति तस्यामेवाविलकर्तव्या।

अससमभक्तेलीलायांनिद्धेयांसर्वतोविधि विश्लोषणपायितोदीर्णा ध्रौनांकिंयतो।
फलम् ५१ वासनायांसहृद्धायोन्तरांकिंनामसंयमैः लीलायामस्यवातस्यान्तरांकिं
नामसंयमैः ५२ अस्कृतेभारताख्यानेहृद्याभ्यामाख्यायिकाग्रहः स्कृतेपिभारताख्यानेहृ।
द्याभ्यामाख्यायिकाग्रहः ५३ अवध्योकौपालितायांकिमन्येनात्रसिद्ध्यति तस्यामपा।
लितायांचकिमन्येनात्रसिद्ध्यति ५४ सतिभक्तिभरोइकेकिमर्थेनप्रयोजनम् अस
कार्यसिद्धेः तस्यामिति सत्यापितेनापिकिमर्थेनप्रयोजनम् ५५ किमन्येनतत्पालनोवि
नान्यथालनायानिःसाधनात ५४ सतीतिभक्तिःप्रेमअर्थेनयनादित्तेनेनअत्रभक्तिभरो
इकेअर्पितेनदत्तेन ५५ ॥ ॥

प.सं. अस्तिक इति अस्ति परलोक इति यस्य मतिः स आस्तिकः तद्भाव आस्तिक्यम् वाक्यकल्पना ।
११ टी. निपात इत्यादीनि किमिति आस्तिक्येनैव सर्वार्थसिद्धेः किं वाक्यैरिति नास्तिक्येन सर्वा ख्या
९ कल्पः सम्पत्तिर्यातायात्यनानि किं इत्यतीति ४९ सममितिनर्दिनिकार्यमार्गमेष्यतिरिहलोके ।

आस्तिको वाक्यैरिति सम्यक् किं वाक्यैः कल्पनैर्दृशाम् नास्तिको वाक्यैर्न सम्यक् किं वाक्यैः क
ल्पनैर्दृशाम् ४८ सन्तेप्रेक्षयकार्येस्मिन्नन्तमार्गमेष्यति भवाम्बुमोस्सते मच्चपदम्
गतिमुज्ज्वलाम् ४७ यथा नन्नव्रजतिसर्वे देवनमस्कृते वाणामवाप्यकार्मुकम् तथा
च कर्णाः कुटिलोपिमानैर्वनमेद्दलान्तमाप्पशुहयम् ४८ निर्दर्शितमिदं राजा हस्मा
नात्ये: पुरोदमुत नान्मोतिचेऽर्वाविमनीकृतमज्जनः ४९ तेनालदडवागार्मेमामादे
डयमहवः निशम्य कृतयत्कार्यं कृतीतेनमवाचह ५० संतितोसावयावाचमदीयापहृति ।
त्वयि प्रतिकृत्यामममाराध्यविधेयंत्वकृतीभव ५१

फलेदाप्यतितेन मार्गो लभ्यते भवाम्बुमो ।
सते इत्यास्मर्यम् इतिविषमालंकारः ५२ यथेति समं समलन्ने सत्कादिनमितिपावत्
५३ निदर्शितमितिस्पष्टम् ५४ तेनाक्षितिहितिप्रमिद्धो ५५ संतित इति संतितो वेरतिरनाकुलः

प्रतिष्ठितमनिशं यस्य कृतम् ५१

५

निशामयेति शृगालकमस्यहम् एतेनैव सभासदस्मामेवज्ञातपदम् भो रेते सभासदः भवद्भिः।
पिशूयतो ५२ नरेतिविगानेनिन्दाप्रसंगेनाकस्मात्तत्र श्रोभ्या अपि विवेपति उतमश्रुरुषः तसभय
तिरमभिषोनयामास अपितेयमाह कथमितिभोऽर्हं न कथयेऽहं वपोरतिमिथ्याविगानारो
पातस्मन किंचित्प्रपतति न वक्तव्योऽहमिति नाभवरिति ५४ इत्युक्ते नितराजाहसन्नत्र कश्चित्साक्षी

निशामय कथं कामो नरीयोपकृतिर्मयि यो विप्रोप्यकृतीकार्यं विधास्यामीति भाषि
नः ५२ श्राहासौ शृण्वतो राजन्नेतेनैव सभासदः मयायोपकृतो नयत्रयेन मुक्तो भवाम्यहम् ५३
त्वद्विगानतस्तेऽकविप्रसंगेन बलादहम् अपि चितेप उर्हं न कथये स्वेहमपयेदिति ५४ इत्य
क्तवतस्ते राजाहासीत्साक्षी कश्चन अस्तीति दर्शयेस्मकः सोस्तिवेतमदर्शयत् ५५ सं
सारवीक्षितनाऽदृष्टोसौ नदेयताहमस्मासोपितम् कथंवेति पुनः स्पृष्टः प्राह देवफलान्वितम्

तितमसाप्रुवाच अस्तीति तेन चोक्तस्तं दर्शयेति सत्तैव केचन मेतिते मेस्ताराने नसमीक्षा।
तेकेचनपृष्टोते राजानमदर्शयत् इत्तोस्येतिकर्मसेना ५५ समस्तवीक्ष्यतेतिस्पृहम् ५६
पडमभीत अनेनस्फुरेऽसर्वस्य मतं दोषाविधारणाद सौ निर्दक्षात्मन्यतीव विमनाः कृतः
किमिदं कृतराजा सामान्या त्वितिते ५७ ॥

क्षे

१०.से.
२५ही.

निश्चितमिति इदं निश्चितम् अमुना सदोषवादी बद्धमूल इव स्थापितम् इति मूलः कृत इति पूर्वेणार्थ
संबन्धः विरुद्धानि समवायसंबन्धमन्त्रपरैस्तेन नर्मेण नामादितानि संमर्दरूढमूलो चितश्चेष्टा।
पुनौचितीनिमित्तमपि विरुद्धानि तस्मादित्याशाह ४० भवदिति तदेतिमदर्थमनेन वादे क्रियमाणाया
वेलातस्मा स्थानिमछङ्गः ४१ संवादक इति यान व क्रियादोषेण्मल लगाइवं क्रातिगतासादि

यदुक्तममुना सत्येतनतैक्यवान्यथा अतीव विमनास्तेन कुमेनात्मनसोकृतः ४०
निश्चितेसोमुनादोषवादी बद्धमूलःकृतः विरुद्धा किंचिदस्यतस्मादित्याशाह भूमिपः
भवतासेष्टतोकिं च भवान्दृष्टो क्षितिधर्मतः नतत्किमिति नोतत्र भवता मर्दितस्तमः
संवादकोस्यसाहाय्यकारी किमिति नो भवान् ज्ञातोसि निश्चितातेषु साक्रियायाष्टु
लिप्सता ४२ इमालसन्नपेक्षास्मि कि विकल्पितचेतनम् आलस्यधैर्येमेषाम वोध।
यामास मञ्चितः ४३ राजन्न इमिदेसम विणो वाजातिकश्चन निराश्रेनेविमृष्टाल।

यप्रायाम्नूत सांध्याविष्कृत दोषोस्मीतिभावः ४४ इतीतिस्पष्टम् ४५ राजन्निति मयोच्य।
मानेभेंदीयतो इदेभवता समर्थितं नयात्र किमिति न साहाय्ये कृमिति यनेवि
शोषम् ४६ ॥ ४६ ॥

ह्यनिश्चितामें २

सम्भावितइति पारतन्त्र्येणौदासीन्येनाहमात्मानेर्णद ९३ स्वरत्नामेवाह यदीति साधु।
शोभनेहितेच ९४ नेचापीतिस्मरतमचर्यंइतिमूर्वकारागृहस्थापनालक्षणः अत्रमहोषा।
येषोमतीतश्रावृत्तत्तमतिः मैवम्भूरितिभवेतितिन अपितभवेवेवेतिकाकस्वेरणाख्याव्या २५
इतीतिआहभूपतिर्भन्नामतीतिशेषः इमाङ्गभावधुन्मोच्येतामभवद्भिरितिशेषः सत्य।

सम्भावितोहंभवताद्विषःकारागृहेकृतः विरहश्चपारतन्त्र्येणाद्रत्नात्मानमेनसा ९३
यद्यहंतत्रसाधुत्ववदेयंममपात्रवः त्वय्यागतावेत्स्युत्त्वऊक्रियामेवनामया ९४ ने
चापिस्मरतमचर्यापरीस्सैवात्रमेवभः शतीतइतिमातेमशेचितीसामयाहता ९५
इतिपृष्टितमस्योक्तेनिशम्याहमभूपतिः उन्मोच्येतामभौसत्यसोवितीयस्तुकर्मणा स्तवचि ३
उपहृतफलमाचोलव्याभःमालिवाकूलवापिऽत्वेऽदऽताऽनपोऽछतिनामतः

मन्त्रमूतमित्रमियेस्तुकर्मणा मौचितीयत्वरेणत्मेवसाहाय्याचरणमितिप्रथमस्यद्वितीय
स्यात्वकिं त्वात्रमोनमेवस्तुकर्मेति ९६ उपहृतीतिअत्रपांसम्यादितिश्चेते बीजस्तत्रम
भवत्तनामतन्मोचनेद्विपश्रीयैर्थकरस्थक्लिमितेयन्त्वयचापिसत्यमेवबीजंयदेकेनोप।
कारस्सत्यतापालिताद्वितीयनत्वसंवादस्सत्यतायालिता ९७ ॥

प.से.
२१ही.
८
6

तत्रचपूर्वंग्रंथांतेसेवितमितिनिर्देशात्मध्यापवर्गीकृतोमाविति कथंसेवाइत्सत्वेतेसेन
रथ्येमत्तन्त्रग्रंथमवतायपतिविषयस्थितिमिति सत्तामित्येइमेमतेइतिस्फुटयति अमत्या।
मिति ६८ विदितत्वादितिग्रंथेति अमत्येपिसत्वममननेसत्येप्यसत्यमननइतिपत्तेरेव
स्फुटयतिसत्यमितिपार्थेतिग्रंथिमहितच ६९ उक्तमेवविवृणोति येनासतियेनसत्य

विषयस्थितिमालोच्यसत्यासत्येइमेमते अमत्येऽजचित्सत्येसत्येकाप्यन्तेमते
विदितत्वाच्चसर्वंचनभेदेमयाकृतः सत्येपिपहितेवाच्यमनवाच्यपरस्यात्मयत् ६९
येनासत्यमहेणोक्तिस्तत्सत्येनपोपमम् येनाप्यवेष्वेभेदंकाहोतसत्येमयालोप
मम् ७० इत्येवासत्यवचनायस्मान्मोलोकिकस्यचित् नहिरिणहन्तेलोकेसमादि
तिविनिश्चयः ७१ येनसत्यपतार्कयमधीकृमसदृस्यपंत प्रीतेस्य सत्यहेयानतोकारे लोकेयत्नमनम् १२

वचनेनपरहानिःस्वहानिर्वाजायतेतत्रासत्यमपिसत्येसत्यफलत्वम् यथामध्येसज्जितोप
सोयदृच्छासत्यमाती सेपत्रलत्वसत्यमेवस्वपरोन्मोचकत्वेनसत्यफलत्वादिति इत्येवताह
शेसत्येवाच्येयेनस्वपरोपकारःसत्स्यतिइतिनूचनाहशेयेनस्वपरापक्रियेतितयथानेनासत्य
सातितयाहःपरश्रमोवितइति ७२ सर्वेषुभेदेष्वेवनीति सत्येनीतिःपवनवत्तायम् सर्वथासत्येन ७३

इत्यमितिसप्तकम् १२
८

येनेत्थं प्रकारेणोन्मिषत्तु समस्ता स्वपताकामेकयति समस्तधर्मोऽसाविति सर्वज्ञस्तस्मान्माप्यपयति प्र
यत्नेनैकाकारीकृताः पताकाविभूतः इति तन्निरूपणा समस्तेति भावर्तनात्तेरेकरूपता ॥ ३३ ॥
प्रत्यवेक्ष्यतीति च लोके समस्तमयाकृतमिति न च फलं हेरूपेणेदं सर्वग्राहस्वप्रकाशमिति तेनेयत्निपाठ्ठ ॥
ग्राथेनाकृतमपि कृतमिति विपरिरूपेणेति स्वप्रकाशत्वादस्याः क्रियायानहिर्विरुद्धयमानः क
दाचनापि पिपाते शक्यते प्रस्तवेमाभवत्वसाकारणेकात्येव संभावनापरत्वफलेन व्यभिचा ॥

समस्तकरणोत्तीर्णं स्वमनीषितसाधनम् । तदावर्तनयानन्ते मोक्षसिद्धिः करे स्थिता ॥ ३३
स्वप्रकाशमिदं स्वस्मिन्नान्तरीणमिति भावयन् । न चामुना हतेनान्तःऊर्ध्वाविष्ठानिरीक्षते ॥ ३४
हेरूपतोऽकरवीरैस्तावत्साधकतया स्थितः । तेन केटकश्रेणीस्फूर्तिः कस्य न हृतये ॥ ३५
प्रत्नेनैव त्वकोऽनयतस्य प्रपराणात्मना । तेन मापुर्यहर्योस्फूर्तिः कस्य न तुष्टये ॥ ३६

रादृक्कृतमिव भवेदिति वचनमेतव्यमित्याह नैवेति आरेहेतेन हठपत्नपालितेन प्रभुनेति समये
न प्रारेभेस्तमपालेन फलमीक्षतम्पवेति भावः तस्मात्कारणमनारम्भणं च फलव्यभिचारका
रणमिति सर्वमनवद्यम् ॥ ३४ ॥ अत्रैवान्वयव्यतिरेकाभ्यां दृष्टान्तयति हेरूपतामिति हृतयेपदिता ॥
पायेतेदुरोधिकृतीतीऽभावः ३५ प्रत्नेनेति प्रपराणात्मना स्फूर्जस्वभावेन स्फुरजावजिनस्य प्रागु ।

प.सं.
५१ही.
२

वेदितिसम्यगितित्रस्तसोन्तरहीनम् १७ भ्रंसस्येति भ्रसमिति भ्रमस्तवक्राकारम् १८ भ्रसस्येति
उपहस्यचेति क्रीडाप्रसंगे शापमहात्मनामसमवचने हंसगामेवेति सूचयति १९ उक्तमर्थं प्रकृते
योजयति स्नाम्येपीति अचेति समाख्येकर्मणि २० पतदेवनिदर्शयति तथाचेति उपहासः क्री
डायांसममभाषणम् उपहासफलमाहयदित्येवेति [illegible] अभयफलमा

वेत्सम्यक्तत्रतोवाविष्यापयेत्तदसौविभुः जयायप्रभविता कर्ताकथाप्यत्रवनसंशयः
भ्रमस्तवचनेनामममानस्यसंसहत्वतः अपयशःयंकहितग्योगोविषमापूवेकोणमम २८ भ्र
३. सन्नहंसगामि तेसमंसंकृतोपहस्यच यःपर्वंवेवयेत्तस्यसगोसोनाशकारणम् २९ स्ना
म्येपिकर्मणोमध्यात्रराज्याधिकोनवर्तना सर्वेमहानुभावानामत्रत्वहेशयत्सुहृतले ३०
तथाचसर्वयशानाज्ञानोपहस्यथादित्तभयाः नाशमाप्नतयाज्ञानभेवगवर्षशावर्तिनः ३१ य
दाचकेचनाभीतिर्विमनाःक्रोधमूर्छितः श्रामेकालेविरणापितेजउपायपरेहदम् ३२

ह वास्येतिमानमतयेतिमान्योमावस्माकमिति ३३ यदाचेति यदाचसर्ववशामध्येकेराज्ञोप। वनाप्येकं
हसेनइति सर्वक्रियया सेवेयः नेदेषहलितिचेतनवत्रशेषः एषउपहसितःजडमितिविस्मृतनर
प्रकारम् त्रोधयेत प्रतिज्ञार्थात् इष्टमितियवनकस्यनाप्युपायःप्रभवति ३४ ॥ ९

नैषांतिपक्षा क्रियेति व्यक्तसमस्तैनोपहासक्रियासौ तेकालेदंभापानेवा ८८ अत्रदंतप्रती।
तेयसेवरति तयाचेति विदूषोभा तेयोपलक्षिताया: कयास्तासेसारपतदान्येश्रयस्मर्थः
कौशलमितिभोराजन्नननमसस्यासूयोपहसितैः कौशलेननीलायमातीलाविधेहिंशतिवि
धियतिंषेयः श्रमसैनास्यूयोपहसितेनव मान्यांकौशलेननपराजयेतिश्रसूयागुणोइ्दे।

नैषाक्रियाकृताराज्ञोहृष्याभवतिकर्हिचित् यानेवेदनैयान्नम्मुद्रिण्डहीनिकारकाः
८३ तयाचविकेयासोवसूचितैमतिषालिभिः पतदर्थेप्रसंगेनपशुसृणतयोयन्नाः
८४ कौशलेनीदाभ्यासस्यासूयोपहसितैर्नराड् निशितायाश्वेवाम्राः परीलाखपदार्थ ॐ
ऐ ८५ स्वातैत्रस्थापितेराजन्निरेमानापहारकम् चेहेभृतापिमामार्गेमन्त्रकृटवैप्रतिशृणु

घोषेपराग्रज्ञार्थोतवमासेनदोषंसूवपतिनिशाताया:इतिपत: कौशलेनतथायथोतेनि।
तावासीतैदापपरीक्षार्थंस्वपदेऽप्रतेमोर्व्यविन्नेभितमिसृमिमर्थः ८५ कोमोहषयितेषा।
क्रोतीतिसंभावनायामाहस्वातंत्र्यतिस्वतंत्रः स्वाधीनोहमस्मीतिमासंस्याः यतइदंस्वातंत्र्य।
तोपहसितारिकेतवमानेनाशेकभवेत् तयावंवेश्रवोपरिभूताजगदाज्ञारकोपिसन्नना।

यावर्णमार्गेयपतितस्यकृटलेमाप्रतिसूत्रकीनी कृष्णम ८४ शासि
तमस्योस्तिपयायातामित्सर्ववैति ८८

प.सं.
२१ टी.
४

उक्तं समासप्रायं तत्त्वयं ज्ञेतद्गुणमस्मत्कमावतारयति तथेति अमी इति महान्तः परोक्षार्थवादे
न स्वयमदृष्टमपि परदोषे परोक्षीकृतार्थवादेन मदाशी तिश्रेष्ठी ऊर्ध्वे तेषु समनेनेदमुक्तमिति १७
परोक्षीकृतार्थवादान्मत्तो दृष्टगुणो हृत्वयमस्यानन्दचरित्रमाह शक्तिरिति समस्तेषु परस्परमव
म महत्स्वितिशक्तिमत्त्व १८ भयाक्रान्तानामिति भयेन दृष्टेन नाकुलतापीयं न शोभते इति।

तथातिमहतीसैषा नैवोचिता महतामसी यत्परोक्षार्थवादेन समस्तेष्वी ऊर्ध्व
तेषु दृश १७ शक्तिः शक्तिमतामेषा यत्समस्ते महत्त्वमी समस्तेषु रक्षा
तद्गुणदोषाल्लितन्वते १८ भयाक्रान्तानामपि भयात्त्रेयं शैली विराजते निर्भ
यानां कथमियं शैली श्लाघ्यास्पदं भवेत् १९ इति निश्चित्य माथी मन्दात्मा
नैतत्समर्पय परोक्षवादिनामध्ये कियेयं खलतापदम् २०

दृष्टदोषस्य कथायां तमर्थमाह निर्भयानामिति १९ इतीति परोक्षवादिनां परोक्षदृष्ट्यपि दण्डो
खलतापदं दौर्जन्यजनकम् ग्रन्थतात्पर्यम् २० ॥ ॥ ॥
॥ ॥ ॥

४

अत्रोक्तेऽर्थे स्वयं दृष्टं निश्चयमादाय स्वयं तथा वर्तनेऽपि स्वान्तस्वकीयानेकमार्गेण स्मान्ययोरेलवादाद्वि
वर्तय स्वयमकरणेन तथा ममकैर्दोष इति न मेतन्मम। यतस्त्वन्मध्यपतितास्त्वं दुरूहेण न गृह्यसे इत्यत्र
श्रीसमनिकरीत्या तन्मध्यगतस्त्वं स्वयमतथावर्तनोऽपि तद्दुरूहेण न कार्यार्थिभिर्गृह्यसे मा शंका
यो मा गृह्यसे इति ११ न जात्वितिपक्षोपरेलवाहिनामध्ये नु जात्वविनिवेशत्वम्। अत एवासित।
व्य म स्वयं तथावर्तने को दोष इत्यत्राह एवामिति यथोक्तो दोषस्तथा स्फुतावपीत्यत्र मा

दृष्टं निश्चयमादाय स्वानन्यस्मान्निवारय। तन्मध्यपतितो मा त्वं दुरूहेणैव गृह्यसे ११
न जात्वविनिवेशत्वमेतदेषोक्तदाचन वाक्कर्मणोः समत्वेऽथवा हीनाधिके ज्ञतो भवेत्
अतीवयापि हि दृष्टमिदं यन्मोदलग्रहणाम् दृङ्गोऽस्य जायते चापि परोलेचापि वर्धते १२

यमारसमतेश्च त्वात् दृष्टेन योः समकरणस्वाहीनाधिक्यउक्तौ दोषः अवणेनैनिकस्मना
किंकृतेत्यर्थः तथा च न केवलं योमहतोपभावे श्रूणोनितस्मादपिकः सपापभागिति क्रमा
दे ११ अतीवेति दृष्टत्वलहृषणो हि संमुखमेव दृङ्गादिपोयनात्रपरार्थभारः अत्रत्वपोत हृष
णाआविर्भावे इहापि दृङ्गः परलोके दृङ्गहेतुः ऐहिकमायपश्चिन्तासंभवादिति १२

मा जातु वितितेषोभिवृक्रमः परत्रश्रणावहीयेतेति ॥ ४७ ॥ मामेति कर्णौ मायाश्रुतिनत्रनासितवेऽप्यपरो
येषुनः कर्णपिधानम् तथाच स्मृतिः कर्णौ तत्र पिधातव्यौ गन्तव्यं वा ततो न्यतः इति ॥ ४८ ॥ ह्रासमिति
मानसंख्याने प्रमाणरचना [illegible]धिक्यहानिनिरासार्थं समंततनरूर्ध्वाधः पार्श्वयोश्चावेसारितो वन्ना
मेनरत्नैः [illegible]न वेदितव्या यथचसमंततो नीचोन्नमहिकामत्रिकभेदकत्वनया मानसंख्याने मान ।
स्वरज्ञायाः सम्यक्स्थाने स्थितिकथनी चैषूत्तमस्त्र च हासश्च वा मानसंख्यायुती मवेसादे सत्योत्तमभि

मानात्कस्यापि परोत्तवायोविधेहिसायोवर्द्धितंभवाय मानेमहत्वेगुरुगौरवेतेहीयेतन
स्मात्स्वपरश्रुता ॥ ४९ ॥ मामाचतत्त्रयः कर्णौ पामरायस्रसंगताः श्रवयास्यसत्यनतेनत ।
ज्ञापितातव ॥ ५० ॥ हारमिरपरिवर्तितेसमंततो वक्ष्यमानसंख्यानम् सतोऽन्यभियंयस्मिम
तिष्ठितेयविराजते शैली ॥ ५१ ॥ इति श्रीवीरशैवतत्त्वसारायां स्वर्णशैलाष्टकपराभिधानायां
सत्यवाक्रे नाम पंचविंशरत्नम् ॥ ॥ हितेपोजितेश्वरणरनफलमा

यानेरत्नहारमत्रमयापविह
स्यास्मिन्नितियस्मिन्सतो भिधाने चहारे द्वयं शैली वत्वा विशहारत्नवदितारत्न शालायपराभिधा
नास्वर्णशैलशैली प्रतिष्ठिता विराजते यस्मिनेव रत्नेन परिवर्तितेनयं प्रतिष्ठामेति निःसर्वरत्नहार्वा
त्तत्वम समासः स्रवितम् ॥ ५२ ॥ इति श्री स्वर्णशैलशैली विवरणे पदसंकेताख्ये सत्यवाक्रे नाम पंचविंश

ॐ श्रीगणेशाय नमः षट्त्रिंशतीति श्रुत्वा कर्णकर्णिकया श्रवणगोचरं नीत्वा भीशमश्रुत्वा।
श्रोतरं श्रीविष्णुभक्तिमुक्तीनहृतः समीपमेव भवतः तत्र भुक्तिः सद्विषयोपभोगः मुक्तिः परमे
पादेवत्वमुक्तिः राजद्वारे प्रविष्टानामस्मा यैरपि सद्वस्त्वादिति भावः अथैवं श्रुत्वा श्रुतिगोच
रं कृत्वा ततोपि यत्रा विष्णुहृदयेन तात्पर्यं हृहीत्वा तदा चरणादिव्य भोगः परज्ञयापमोदेनहृ।

श्रीगणेशाय नमः षट्त्रिंशतितत्त्वसंदोहमेतच्छ्रुण्वतां धीयताम् श्रुत्वा विष्णोरन्तरं यत्र भु
क्तिमुक्तीनहृतः १ परार्थं कृतिर्नैपुणं पनाम्नो दिष्टं प्रायश्चित् अथवा लक्षणे नैता
द्विहत्स्वादर्शपतेमया २ परस्मात्तानामभिमतानां षामर्थः श्रेयोजनम् कृतिः संपादने
न मयनैपुणमवधानता ३ दृष्टे हृत्वमनादृत्य दृष्टे कृत्वा स्वसंविदम् सर्वेषामन्यार्थ्यं स।
सिद्धे पत्र स्वादिदमीतिनम ४
तः विविधभोगाः स्वादरे रपिपापमुक्तिहेतुत्वादित्याशयः।
श्रादर्शपते श्रासमन्तादर्शपते दर्शनयोग्यतां नीयते अथवा आदर्शः क्रियते यथा तत्रादृष्टं वंदृष्टे
चायोग्यमस्मत्स्वादिप्रसत्तीक्रियते तथा चाप्यदृष्टं चरंदृष्टेचायोग्यं यत्किंचित्सर्वं सारभूतं।
वस्तुप्रसत्तीक्रियते इति २ परार्थं कृतिर्नैपुणं नाम्नोति दृष्टं द्वारं लक्षणगोचरीकरोति।

प. सं. पेऽइति सूत्रम् २ इष्टेति इष्टहेतवे नेन समायस्य प्रकारः सेत्स्यतीति अ इष्टहेतव आवश्यं संलीकर्तव्यो
२९ टी. यथा मद्यनयोगात् इति इष्टेस्तु क्रमम् स्वर्गविदमिति स्वकीयः संबंध्य माविति इष्टे हेकुतानाद्दस्मर्व
१ थेति प्राणदानुपर्यंतम् तथा च इष्टस्वनानेयतिते सर्वथा मार्थेवदनयदेनेति लक्षणो हस्त्यम् ४
५८ लक्षणतात्पर्यमाह यथापेत्तमिति यस्यापेक्षा ना तामननतिक्रम्य ग्रसौ मयि समापातः कथं कृता
थो भवेदिति नकातर्य्यकरणोमदा इहेष्टप्राणेन वमनागप्युद्वेगेन सर्वथेति स्छलबलादिनायः ३

यथापेतं समापातकातर्य्यकातरो मदा सर्वथा यत्नमादाय प्रयत्नः सोऽयमीरितम्
समायमीहे यो ह्यर्थो स्मादीश्वराहृत्तमेष्यति इतीक्षताय यथाशक्ति साध्यमस्य प्रयोजनम्
तथा चाचारहस्येषु निदर्शितमिदं वपु मुनिभिर्दृष्टपारैस्तैः परोपकृतिवत्तुभिः २ ॥

यत्नः सोऽयं परार्थकृन्मितैसुणपमीरितम् वाचकः प्रकृते लिंगे करणमिति विकृतेर्न लिंगितिर्ईवि-
नमिति तल्लीवृत्तिर्देशः ५ समायमिति ईहया इति स्वाभिप्रेतः अस्मात्सर्वावलकात्सर्वदात्वश्चा-
रक्षतेति स्मरीयोत्तम यः परार्थं साधयति सएव तस्मादाप्राप्या नभवतीत्याशयः ६
तथा चेति सूत्रम् १ ॥ १ ॥

पर्यामि पात्रमिति असावीशात्ते स्वभक्तमलमस्यार्थे पर्यामि पात्रे करोति स्वकीये हस्तवालोनत्र
पातयति क्रोसोभक्तस्माहयइतिनत्स्वेच्छयोगयथाधिकारे योगेनेविस्त्वद्यर्थे तस्नीयायोगेन ।
अमाभेनसेयोम्यशामलतयातिषायेनपालयते ८ यदीति अपह्राअपद्धस्त्वाभग्राः शक्ति ।
विकर्णोषष्याघाक्रीतिदानमानोपकारादिना ९ नथाचेति स्पष्टम् ॥ ईशाप्रसादसृतियमत्र

पर्यामि पात्रमीशोसौ स्वभक्तेनेकरोमले यस्तत्स्वेच्छयोगेनतेमे पालयतेतराम् ८
यथाशान्तेनरीशोमेयएथान्लाम्यतीमलम् ततमायन्नभयेग्रयथाशक्तिलमाङ्कह
तर्णाचशेछवादोत्रविहङ्गिः परिगीयते यस्याकलनमप्यत्रप्रतीतिजनयेदलं ॥
ईशाप्रसादोयमत्रस्वमास्यमावर्तयेल्लत्लाममस्यबोध्यम दीनालरानाध्यविपन्नम्
छवचस्यलेयछवणावयानम ९ ॥

येलस्पीकृतमसेमावमावर्तयेत् सेमत्वीऊर्यात् अस्यपुरुषस्येदलस्ताणांबोध्यम अत्रवणा
वयानेश्कृतियारणाम ॥ अशानेतिदापोवलवदापोरस्योवलानांभागाप्रापणा नदस्यता
योगदेमावरेकार्यम नत्रतस्मिमरूषेतसेस्वरस्यसीमोप्रापयतेऽनरूपयावायोग्यत ।

प.म्र.
२९ टी.
२

दातेति ग्रन्थार्थः यथा महोत्सवादौ दाता नियमेन महाजनप्रीत्यर्थं संभृतेषु भोजनेषु सेवादि
नेषु येन स्वापणार्थं दाता सो नियोजयति न मनागपि कारकहतमर्थभेदेन स्थानविभागेन नियो
जयति यस्मात् नियुक्तोऽप्यदानहि भजनीयविभाद्दार्येण समपादीस्यकस्य कोऽसावुपयोगः कस्य स्व।
रस्यागतेत्रवडुलापेतः स्वयमन्यदा भावभेव चिरकालवासितइतिकलनया विभजेत्।
तदास्य विभाजकस्यैव वर्षाशुद्धानिवघ्यपलोके प्रयोगिनी वस्तुद्वयमाह दीनानाथेति
सम्यक्कलनया विभाजनात् हितामृताः स्वयं यो सो विभाजकस्तया कलनात् संकृतेः पा

अथाकालव्दीनानां दाये कार्यं चयोन्वहम् सीमां प्राप्य पतेत्तत्र प्रसादस्तस्य निश्चितम्
१३

त्रेत्र सो व्यपितसाफल्यदर्शनात् मदितः सत्रत्र विभाजके कथंप्रेमनदर्शयेत् अपि तद्दर्शयमेव
परितोषकारि दानेनैनं प्रमोदयतीति शुद्धायथा वर्णाद्दष्टान्तथा साधोश्चेरण्यविलेजगतिदाता
नास्ति न कलनां विना कश्चित् क्षणमपि दातुं शक्तः यस्यं चासौ येदत्ताधिकारे यत्र कार्ये नियोज्न।
यतिमयेतेष्वधिकारी भवान्विवेचितइत्येनात्मोगतेमनण्यालपस्वेतिप्रेरयन्नसोषदासम्य।
क्कलनया प्रमारतिरक्षोरणतदर्पितेयत्किंचिद्विभाजने पाद्विभागेन ददाति ॥

२

अस्यविभाजयितृरियंचर्याविविच्यविभागलक्षणासुखाततत्वेमल्लगमनार्हांनयाल्लीसारदी
८४ नानाथ्येमारिस तेर्विस्रामस्यपाइमनेनस्वरलिलतामिदमराद्देयेनसम्यग्विभाजितमितिसोऽहंस
पाइविधेयश्तिसङ्कृतेःपाइप्रेमणाविनोधिकारिदानशर्वेस्वकीयतामेपतिम्लानेतिशङ्कृतोऽर्थः ॥४ दा
तासाविति अत्रहस्थानार्थःशर्वव्यालोपलयास्कुटएवतनयाप्पहस्ता दितिमोहवशात् अथवासे।
वाहृष्टात्मकलोलव्वक्रमेयाकात् अस्मेश्चनिगूढःप्रामाधिकारोलब्धःसम्यक्पृहस्थरूपेणास्तुवेः
सस्त्वेनदारानिऽपितविनाशयतिसर्वान्पूपभोगरूपेऽहहेतेप्रसिद्धेचेदयमोस्तवादोकथ्यविदंतवे
दानासावविवेलेतियोजयतिएयनप्पसोतयुदासमग्रंवोक्तविभाजयेत्कलनपासुहासस्व
ये हयी दीनानाथजनाभवतिसहिताःपाइस्वयंसहवेदानासौमहितैःकथनकदितिशे।
ज्ञोतेस्वेनपमहत्ताभवे माइस्पर्शयेत ॥५ तिविकलाप्रनुपमहत्ताकिंविदेगहीनाश्वसच।
स्वयमधिकारितथाधिकारपराङ्मुखोऽस्यभूःसर्वहासास्पदम् यहोकिंमनेनपामरेणाकृत।
मितिकृपितोतिवृपतैपियोभादर्शनात् शतिश्चभृतोऽर्थः दानेमादिशर्ववत् यहहृष्टादितिसा।
वीनसेवितकर्मणावेलाडस्थितश्रणपलेषात् अधिकारिणंकरोति अत्रचविशेषोविधीयते॥
एपलेवास्यापितासौयदास्वचर्यांस्वयमेणोपजीवनंतस्यकरोति तदादाच्छिननासापिकार॥

प॰स॰ भुक्तिर्यदातत्रचर्यामाश्रयतितदाहलुब्धइतिअनर्थभैरवःस्यानाप्राप यांस्यानप्रापणायाचल्व
२९ टी॰ यंस्वल्पर्हक्कादिति भिच्चयेनतद्दत्तंविनाशयतिअसोहणीचर्यास्वमेवपणाद्दानायात्रदानलल
२ णा स्निग्धमापभाषकनास्तिकह्लेकहनोविनायतोदीनानाथजनाविकलाः तीर्णशक्त्याभवे।
तिविकलाःकलाहीनाअभवंतितेषामनिर्जितेषयोगाभावेस्वयंप्राणापीडयोकर्मायम्भिदः
तदभावेचदेवानोषात्कृपितेषुदेवेषुकालेवर्षणाभावादकालेचनष्टावात्सस्यादिना।

दातासावातिलेनियोजयतियेयज्ञाप्यहृष्टाद्सौलुब्धोनर्थभरैर्विनाशयतितन्नि
ष्ठास्यचर्यांहणी दीनानाथजनाभवंतिविकलाअरुः स्वयंहास्यमृदातासौकुपितः
पा॰ कथमटितितेरुरुनेंासयेत ५ अथपलाणामामसंपद्भ्सानामात्मलपतत्साधुदीनोवि
तीया सत्सज्ञामेष्यालसझोगपभोगाधिकानीचान्कर्मेयवारयेति १९ ॥

येनप्राज्ञानाशोमतिस्स्वयमपिनाशाद्दुस्यभः अमौचवस्वरोदाताकुपितःकथंनहरतोपास
येदपिलयासयेदेवाकिंचनेकृकतवर्मर्थः ५ एतदेवस्फुटयतिअथपलाणामिति कर्मेति
प्रागर्जितेमत्कर्मतेनवीनसत्कर्मानर्जनाद्धारयेति अतितपयेति १९ ॥

तदितिग्रर्थं संस्थानमर्थ्ये नेति हिकेनामत्रिके णाव संस्थाने संसिंसायुदीनाल्लाणामितितदर्थम्॥
हृष्टसाराः प्रमत्तवलवन्तः अथवा हृष्टसारा इति प्रकाशमस्येषः अरहष्ठप्राचीनेशुभंभाविचहष्ठा
येषाम् ९ इमे यमितिके यमासन्नसमहिरेहवित्यत आह इमे तेनिकाया सन्नविपत्तिहेहवित्य
तश्चाह इमे तेतिहृषीकाणीन्द्रियाणि तेषां तद्वैविषयभोगादिना १८ उक्तमर्थं निगमयति
तदर्थं संस्थानमेवस्मायुदीनाल्लवाणोत्वलप्यतन्ने तेहृष्टसाराजगतीनलेत्रस्माचा
यदेशुणयभुन्नोप्यमत्र ९ इमे यमासन्नसमहिहेत इमे यमासन्नविपत्तिहेतुः इमेत।
याश्चाप्यहृषीरयामे इमेतयाश्चाप्यहृषीकतत्वैः १८ तस्मात्मरार्थं संपन्नोयतनीयेसदाउ
येः इमाधिकारसंपन्नेशुल्के हृष्यात्पिदमतम् १९ देयाक्रान्तिधनात्कोलियत्नाकेयमेषा
ज्वला येनोत्थाप्यप्रदर्पणतपोभेनासौपरेभवि २० इति विनेसमर्थ्येभिः सत्कुमाराणाये
तस्मादितियत्नेभ्यु भंषाम लोका केला हलात्रैवाहिनितयस्युभोहयेः २१ चयेहवंइमेतिस
र्वस्मात्मनितस्यशुल्केनभाव्यम् इमाधिकारसंपयोग्यहृदयेशुल्केनभाव्यमितितद्धुल्कैः
परार्थवटनेवमतम् २२ देयाक्रान्तीनिहष्टंवास्यापितधनोगणामध्येणोभतेइति २३ स्वयं।
ज्ञेयाश्चाप्तिरप्येतदर्थं स्वीकार्येत्याह इतीति सत्कुमाराणाये उक्तंदेयैः प्रवक्ष्यपरार्थ्ययतेको।

मुँ

नारदीयशिक्षाविवरणम् ५१

मा॰ ५४

प॰ सं॰ २६ टी॰ ५

आर्तेषु इति आर्तप्रमानवंतामिति आर्तप्रवारणाम् संकटे चेति तद्धारणायां न विक्लता भवेती-
ति २२ अभीष्टेति अयमर्थः परसत [illegible] ज्ञताकारणार्थमभिमतस्सच्चदितत्वास्तिमात्रता।
मभीष्टप्रतिमामर्थिनाभंगभयेवा छायाछायप्रकाशितां दृष्ट्वाय कोमलाशयालेषामर्थिनां
प्रार्थनाभंगभयेन याहृद्ध्यंगत्समामायस्वस्सत्वेति गलनिमीलिकयाविलेवपदवर्णच्छादना टा

आर्तप्रवारणामस्मि इति मत्वा यथाबलम् ऊर्वीणा लामलेलेवैः संकटे चेति मनीषिणः २२
अतो विदितवेद्यानां परार्थं बद्धचेतसाम् दीनानाथसमापाते वमनस्संकटो भवेत् २३
अभीष्टप्रतिमां दृष्ट्वा सा च्छायाच्छायप्रकाशिताम् तद्ध्यंगमिवामायेस्सनाशस्तु तलउज्ज्व।
लाः २४ स्वस्थे पदुद्यानपदम्मणायां विकासमेति गेन्धपरीतदिशि सन्कीर्तिपुष्पाणि।
यदा च वेश्मोऽस्तु विनिर्यातितदास्य सिद्धिः २५ ॥

वसनमनवे दृश्ये मर्त्तुं सत्कार्यसाधनार्थं वद्धकसाभवेति तउज्ज्वलाउदारचरिताः २४ स्वस्थे।
पदिति अस्मिन् दीनानाथकार्यसंपादकस्य परार्थसंपादनमेव हृद्ययुष्पाणीत्यर्थः यदी
दृशी च्छाया अज्ञो जायते तदा परार्थवदनासिद्धे भवेत्यर्थः २५

५

४

उर्वीतिउर्वीवाटिकाधिपमंत्रमनसइतिउर्व्याधिपमस्मेवस्वमनोचितवाटिकापन्तदर्यसंपादनमेव
इत्युर्वीतिकारणार्थसर्थः २८ यावेतियायावीजन्तुपातस्यायूजन्त्वउत्तोथनयाफलसंपादनाह।
पयापतीनत्वेनमः निराशाः संतयावाउजराख्यस्त्वहृदः अकिंचनाः संतंकांचनपूर्तिनाशा अर्थिनोय
नविनिमितनाहस्तान्तेप्रसिद्धंचलोकेहस्तापितराजनरामनोलत्व्येदानेनयथासिद्धिमेवितथासा

उर्व्याधिपत्वमस्वमनोचितवाटिकायाःसेष्टामवडुमममभीप्सितंचेत्फलम सद्धास्तिसा भ
न परीदिनतरालेतकोदिपीकहृदयेप्सितमाप्नुयाः २९ यावाउजराख्यस्त्वहृदोनिराशा।
अकिंचनाकांचनपूर्तिनाशाः विनिर्मितायेनमहाशयोसौहस्तान्तलव्यैःकृतसिद्धिमेति
प्रसीदतिश्चाप्युलोकवाञ्छानवाप्यसौस्यात्फलिनीकृतार्थित लोकेप्रसिद्धवपतीह।
योसौभवेकुतोयवस्तुरभीप्सुलाभः २८ दीनस्याधीप्सितंसायोनत्यासायपसायय यथा
नवापिलोकेतस्माउसेत्स्यतिसेत्स्यति २९ दिहकृताथीजगातीलोकः
वपिपूर्णासितपालना
कप, सिद्धिमा[illegible]त्वार्थेनदेवलोव्येहस्तेहृदीनासिद्धिमाप्नोतीति २१ प्रसीदेतिस्पष्टंअवक्रतिति
अकारप्रश्लेषः २८ दीनेतिस्पष्टम २९ नपरिक्षिपेतिनचदेवेषुतपोनपिकारइतिकथ्यदेवमस्म
मितिवाच्यम देवर्षीणांलोकशास्त्रप्रसिद्धत्वात अस्मिन्त्रितापिकालिलोकेऽभयसायनेस्वहा

येनयालोकद्वयसाधनम् तस्माउभयविधायास्तपत्क्रियाया
इयमभीष्टदायिनीपराग्र्यश्रेष्ठा ३०

प॰से॰
२६ सी॰
५

सर्वथेति उक्तक्रमेणैवास्य भावः प्रतीतिनिर्णयप्रथमपि वृद्धेत्यर्थः १ सर्वत्रेति सर्वदेशेषु सर्वदेति श्रुत्रा॰
शीलयति तथा चेति यत्र व्यातरति परार्थसंपादनं नैपुण्यं व्यातोऽभूत् तथा केऽपि गणो बहुत्वात्कौ।
सावितिनश्चारित्रेण तत्रामनिर्दिशति षष्ठ्यर्थमिति विषादग्रः करणमिति लौकिकाश्रतिषष्ठ्य।
सर्वकालेषु दुर्विपोदरिः २ नदितिराजाराजेति सएवराजव्यपदेशभागित्यर्थः असमराजत इदं मात्रा नजात तत्तपतीति उरि १
तमां

सर्वथा सावशेषत्वात्साध्याय तापस्य सर्वतः । विशेषेण महीपानां यास्मेन तरोऽपि १
सर्वत्र सर्वदा दीनानाथदुर्विपकोत्तिते प्रतीतमाणविनत्वयज्ञानं सा परागतिः २
तन्मे नो भिमतायाना चित्तप्रीतिमपार्जयत् राज्ञाराज्ञा स्वमात्मनेदं ज्ञात्वा विनश्य
ति ३ तथा चेन यथा केऽपि भूतर्वा तैव यस्यानले षष्ठ्यर्थं ज्ञापयाय स्यापावितपंपरा
बभौ २४ ॥

स्याकरणाद्वयं तत्रयस्य ज्ञापयेयं परापाविनाविद्धितान्तपवारणावभासोयं जोल्कौ नै।
न इतिभाषयाप्रसिद्धः २४ ॥ ॥

५

सज्जातितिश्रुस्थानन्तलगोवर्द्धनोक्तिरीनशार्य्यनोविततस्यभानिकेननस्थः शायेणराज्ञोनिसर्गेण
वगुमहालानादृश्याभिषकयामध्येमध्येतलमध्यागतइतिवास्थानन्तलगारम्भक्रमम् दिनुमिति।
कालाध्वनोरितिद्वितीयपादसमस्तं दिनं इत्यर्थः दैर्घ्योक्तपालनात् दिनेकश्चिद्ग्रसनदीनोहंगो
चरमामइतितमः किमचाममपापेनोऽह्नं तेपेननकोऽपिदीनोहंगोचरेमामइतिरुःखाकुलः पौषि।
लवेलायामपिकृतकृत्यमनिर्वाहात्सभोस्थानवेलायाम् २४ भोमभेदमितिनीविवरणानास्य

सज्ञानावास्थानन्तलोर्गे दिनेदैर्घ्योक्तपालनात् तमः पौषिलवेलायाममामाभ्यासानुवाव
ह २५ भोमभेदंदिनेनाथजीववर्गणानामिदम् इत्युक्तावितते भूपेप्रसवेकश्चिदादरात् २६
सन्तेनाथनेष्विमात्मेहकार्यं हेदाशायः कोशाहृष्याभटोऽहर्द्वैनीमेकिमितिडर्दिनम् २७

दिनेदिनेकिंतमसनगणनास्यदेशवृद्दिनेहंसनइवाण्णइत्यर्थः २८ प्रसवेइतिसमाधानवाक्य
मवतारयतिसन्तेनेतिसन्त्येप्रियेसतश्चचचलेनतथाभूतेनपरस्परालापेनतथाकथंचना
पिविलेपाभावाच्चिन्तारातिसेनसंसेष्ट्यनियानिकार्याणितत्संपारकेहेरयाणपेयैवहृदयश्च।
शयामनोरथ्यासन्तिर्डिभिः तथैतत्सतः कारणेनकोशाहृष्याभसेड्रैर्भेदनामुड्डैः सारसा
रावेलायासारनिष्कासनार्थंवेसासमयेपनपतेः कार्यंदिसफलेकिमितिडर्दिनेजीववर्गण

प० मं०
२९ ली०
६

विभातेति स्पष्टम् ३८ इतीति ग्रसावमानः न दितिरिति दिनम् ३९ निरघे निरुपयोगे सम्यक्प्रयोग
मेघ्यति केन गाणपते निष्फलेन तदित्यर्थः ४० हृदीवेमिति ताद्रूप्यमिति न दृष्टिर्विनेतसम्भोगभक्तिरेव
४१ नदतीति विशेषत्वानीं द्विपान् अपि वृशीयसं द्विपार्थी नमित्यर्थः तच्च विलसितमिति फलितम् सु
लग्नमिति ह्लादाभासं गत्वा लीनमित्यर्थः मनसो हिह्वयो गतिः विलेपनं एतेनतच्च विवेचितम् पा

विभातप्रायमद्येदं दिनेनो गाणपते यदा कीदृक्कृतार्णनो याति प्रमाणं त्वब्जराजयीः ३८ इति
प्रश्रितमाक्रमराहैवसोनिरामतीम् गाणपतेगणानामग्ये यथा तद्दीर्घदर्शिभिः ३९ निरा
गा गाप्रागाय जानत्मपीडानिहन्तये नोपयोगविषमाप्रदिनेन तत्केन गाणपते ४० हृदी
वैनाहरेचापुर्नोपभुक्तेकदाचन यदीपासद्दलोकानामुद्गायनसंभवेत् ४१ यत्तेव
शेहलवगेचापलस्माकिमिवलभ्यते नायमर्थेनिरतमाप्रागुरितीयते ४२ निदर्शित
मिदंचापि पश्याचीने काधिपम् पत्रष्ठसेगमोलिघानहृष्याजातजायते ४३

कृ

पार्जनेनलेपनमोहार्जनमितीदृष्टाराप्रयः किमिवलभ्यतेन किंचिदित्यर्थः किंतर्ह्यापुरित्याह जा
श्रदितिलयनिरामः परार्थं निरतमितिविलेपनिरामः श्रायुरितिद्वितीयाप्रः प्राह्येपादानेसफलत्व
द्योतनार्थम् ४२ अत्राप्यवातरोपालयतिनिदर्शितमितिचीनेहूचीनराजः भ्रष्टेकिंतिमितमिमा

भोगेस्तोत्रिनिपवशाद्धेवयारणोतत्त्वमूलताधिकोवायचति ४७ त्रिभिर्वेतिनित्रिनयेविभज्यदर्शय।
ति तवेति तिग्रस्व्याख्यानम् ४८ सुहृदिति सर्वथेति मानदानादिनातेजनैश्वत्रस्वविधानम्
४९ तृतीयमितिसप्ताङ्गम् ५० नन्वम्यदपिराज्ञोसमर्जनीयम् वियतनपवकिमितित्रिभिर्वेतन

भोगेस्तान्नवदृशेदेराज्यास्वादःकृवल्लनि इतिश्वैसमाहासोत्रिभिर्वेतिसात्वोभव ४७
तत्राद्येपीर्थमाहस्मातिश्ललयातिरक्तिया पाङ्गुणोषेकृतःसौख्येलभ्यतेयवलीतले
सुहृद्वाणिवयसानां सीर्षौव्रतविधित्सया सर्वथावोद्वितीयेन तद्विकालेसुलाम
ये ४८ तृतीयेपामहानायदीनानोंइारवर्वेके तन्मयोमितिदेवानामिहामनश्वभश्दम
रस्यस्वाहुपियकिंचिदस्मल्लोकेत्रविद्यते चलत्वादेतदाप्यत्वात्रभरोत्रतयाविराम्
तथाचनीतिचान्तर्येधैरेयोसौमतामनाः मनुराजाज्ञभवतेवर्गायामासंविदे ४९
मात्येराज्येप्रपाल्यत्वेतदामितिदिसूभूतनाम भवेनदायदाशेषोतिश्रणानेवशिष्यते

वयातिनिमित्यतआह रस्यमिति यतदाप्यत्वादितियतत्रितयलभ्यत्वात् अत्ररस्यस्वाद्
वत्त्वषु ४८ अत्रैवप्रतीतिरार्थोपसंवदति तथाचेति अत्रभवतेइतिश्रुयत माय[illegible]गा
वेसंविदेइतिज्ञानाय ४९ मात्येमितितदाभिःप्रपाल्यत्वाभिः ५० ॥

प.सं. हृदयेति आवर्जने नमने वशीकरणाम् तेषु महद्दादिषु ५१ आशावतामिति न
२९टी. नश्यति आशावदनाथेभ्यः ५१ बहवोपीति प्रगृह्यते इति स्वयमेव स्वकार्यास्वी
७

हृद्यावर्जनेकार्ये महत्तातिगरीयसाम् ननामश्रीतविलेषु
तेषुदुर्गातिरापेनेन ५१ आशावतामनाथानांकार्यकामाभि।
श्रयाणाम् व्रीडेयंमहतीराज्ञोपत्यराघ्रुत्वनानतः ५२ बहवो।
पिभूमिपतयोमदोद्धुराविगतानकेनचिदसौरमागता सम
हैवयातिसुभयात्रसंपदायस्हानमकार्यनिरतः प्रशस्यते ५३

करोतिपरकार्यसिद्ध्यर्थंखेदकारणामाख्यातवंयस्त्वर्थः ५३ ॥ ७

अथाचार्यमन्त्रस्यापपञ्चाह महाजनेनेतिश्चयंषड्दिक्कीर्त्यालन्तुः षड्दिक्षिनितमहाशस्मूर्तिर्भव।
तोभ्यूतैरहूइयेस्तयासामहाजनानाह्लादकरीमहाजनानाजलोकाः पंडितलोकाश्चनेष्वामानंद
करीयतः सुरूढभावायोभनेयथास्यानथापूढभावागुमीकृतत्वहूयाराजन्द्वारविचित्र।
तवास्तवेष्वसत्वप्रतिभामात्र अथचसहरूढभावार्येजनानागम्यतामर्थो तथायशोदाया।

महाजनाह्लादकरीसुरूढभा
वायशोदायरमाप्तिहेतुः ॥

ता
माविषयकीर्तिरर्तभवति अथचपर्य्यानुष्ठानेनलोकेकीर्तिभाजनंभवतिमनुष्यः न
थापरमाप्तिहेतुः परमप्रयोजनकारणम् नाहशीयेशयामाविषयपरमलाभोभवति।
अथचयामर्थ्यानुष्ठानादिनानिषेवणार्थंकरतिलाभः तथासत्रुक्तिचित्राकलितोदए।
सतोप्रियातिनोविसककर्मदीनोयाउक्तयोरेणुपातादिरीतिरंयास्त्वाभिर्यश्रिरमालेख्येतना

क्तिं

प.सं. २९ सी. ८

कलितोदग्रसमेताद्याममिति निवेशोर्ध्वादिविभागा अथ च सप्तोपेतिनानोयाउक्तयोभिधा।
लक्षणाद्यज्ञनादिरूपात्माभिख्याश्रमाद्यर्थकार्याकलितमुद्देशमध्येयस्याः अथ च षड्विंश
कीतत्त्वः षड्विंशाकोमहाविस्तरित्यागमरीत्या चैतत्सवीनन्तर्भवनाभूतैर्विभूतदयायत्वात्।
यासौमहाजननाज्ञाकरीयोगिजननानेदकरी तथा महामठभावाद्यान्तरूपनादव्यक्त।

सदुक्तिविद्याकलितोद्देशेयं षड्विंशाकीदृक्तत्त्वरत्नभूतैः ५४ ।। इति श्रीमच्छीतलशै
लोवीरतत्नशोलवर्णितालोपराभिधानायांसरोयवृत्तिनैपुण्येनामषड्विंशं रत्न।
हारम् २९ ।।

स्वरूपा तथायशोदायरमाभिहेतः श्रीहस्तरूपेणामृतपानेन किं तस्याः परमाभि।
वर्णापितेशाकातेतथामदुक्तिविद्याःसत्य उक्तयोवलिर्वचनादिरूपात्माभिख्यात।
ख्याकलितोदग्रादामवज्ञोदग्राग्रामोदेति नामप्रसिद्धेः २४ इति श्रीमच्छीतलशैलीविव
रणोयदसंकेतनाख्ये षड्विंशतितमेस्तम्भा २९ ।।

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ विधानेनेति बुद्धिशुद्धिर्वै विशुद्धबुद्धीनामेवान्तर्ज्ञानप्रवेशो विशेषात् अ-
श्रयवबुद्धिशुद्धिस्तदर्थं नहि चलधियामत्र प्रवेशो न्यटते इति सिद्धयः इति द्रव्यसम्पत्तिरूपा ऐहि-
कः अनश्वराः पारलौकिकाश्च १ विस्तरेणेति पराश्रकृतिनैपुण्यमिति पूर्वं हारस्तेयस्मरणम्
तेपरार्थं कृतिनैपुण्यं स्वयमपि स्वीकृते विस्तरेण कारितो विना यथा माहात्म्येन प्रहतो कृतमर्थसि-
द्धाः प्रसन्नास्तथापि तो भविष्यतीति विमर्शापेक्षायाः मनः स्वावबताः इति संगतिः तात्पर्यम् विस्तरेण ।

सम्यग्विधानमथो हारं प्रेलक्षं धीयतामदः यथाविधानविधानेन फलभं सिद्धयोऽखिलाः १
विस्तरेण कृतिनैवेति यदुद्देशो विकीर्तितम् साम्प्रतेलक्षणेनैव ज्ञीयते बुद्धिगोचरं २ स
मानात् समानाच्च व्यवच्छेदोऽयं न्नभिधीयते नकथ्येनाम लोकानां प्रतीतिपद्वीमियात् ३ ३
तिलक्षणमपि लक्ष्यदहि दृङ्मात्रगोचरम् सर्वोपकृतये तस्य दृष्टान्तादिनिदर्शनम् ४

इत्थं परतात्पर्यमनुसन्धाय परार्थं कृतिनैपुण्यमसौ कृतिनां वैदुष्यं कृतकृत्यतेति यावत् एव-
मित्यादेशो २ ननु कृते विस्तरेण कृतिने सदृशमात्रेणैव कृतमत्र समर्थनाभिरिमतस्राह समा-
नादिति समानेभ्यः सजातीयमसमानेभ्यो विजातीयं प्रतीतिः सालाकारः ३ तथापि प्रतीतिगोचर ।
तायेलक्षणमात्रमसत्कृते तदर्थं बाधादिभिरिमतस्राह ३ नीतिलक्षणेन हि समानामसमानम् ।

तीयव्यवच्छेदेन विदुषामेव प्रतीतिरिति सर्वसाधारणप्रतीतये दृ-
ष्टेनाद्रिनिदर्शनम् ४ ॥

प॰ सं॰
२२ टी॰
१

सैवेतिस्वरूपम् ९ उक्तार्थं निगमयति इत्यतीति अयमर्थः संशयितमतीनां विपर्यस्तमतीनां
वा न लक्षणमात्रेणास्वास्थ्यमिति तदर्थं दृष्टान्तादिनिदर्शनेन फलाव्यभिचारादस्य वोपयोगो
दृष्टान्तादिविस्तरस्येति ९ इति लक्षणादिविधिसमर्थ्यं तत्रोपक्रमते तदेयमिति त्वयाहि स्व
रसज्ञा वोल्लङ्घि तोऽबुद्धि गोचरमायातीति बलात्तां त्वरां निरस्य विमर्शेण कार्यविधानेमत

सर्वोपकारकं शास्त्रमिति विहद्धिनिर्णयात् वद्धकत्वैर्विधेयेयमनुदाहृत्यादियोनत्वा
इति स्थितायां संगीतावुदाहरणमभ्युषितम् दर्शयन्ते लक्षणेयीराः समायायतिशाम
ताम् ९ द्वावेयं सदसज्ञावत्नोपायघटितेन रणाम् नातिरस्यबलात्कार्यविधानेसेयम
च्यते १ असत्येसत्यताभावात्मेव चासत्यतागतेः त्वयासेप्रवृत्तानामिहासमुच्चयोपेक्षी
तयः ९ तत्सैयाप्यपिविधेयीयाविविचारस्यैतपरम् यविधेयेत्र निस्नाताः उत्तरोत्तरानामवती
ते ९ पुनः पुनर्विचार्यार्थं साहं साहं वपेत्तुधाः आरभन्ते विधेयस्वगतिस्तेषामनुत्तमा ९

लक्षणम् १ त्वयाप्रवृत्तौ दोषमज्ञावयति असत्येऽवगतिनत्वगमः ९ नहि तिनतस्माद्धेतोः
विधेयेषु वप्रकर्तव्या उत्तेति रहाम्नुचापि ९ पुनरिति विचारकरणायदिता र्थाभासोन्यायते न४
तत्रेनोढिजिनत्वमित्याह साहं साहमिति स्वमिति परार्थोपि स्वयमारभ्यमाणत्वात्तत्त्वसस्पयते ९

ज्ञो भावमव

प्रागमसंवादेनोक्तमर्थं द्रढयति तथा चेति विघ्नध्वनि सम्भावं गमय ॥ विमृश्येति स
र्वकलना च तस्य विभो र्विधानैर्विमर्थः ॥ उक्तमर्थं विवृणोति न जातु इति कल्पयोऽनेनापि
लोककृतस्य कर्मणो गतस्य यः फलकाले विनिमयः येन यत् क्रियते तेन न तद्देवभुज्यते इति तस्य

तथा चात्र रहस्येषु निर्णीतमिदमादरात् विघ्नध्वविघ्नधाः स्वस्य विनाभवत भाव
नः ॥ विमृश्य सेध्रमसमारोप्य हित्वा कार्यं कादिना सर्गोऽस्तु सर्वकलना च तस्य वि
भोरिति ॥ करोत्वा विमर्षं तावाचेयं कार्यं विना सर्गो सोऽविपरास्यानेऽर्थेन स्येति
निश्चयः ॥ न जातु कल्पायत्र हूनयोरूपणे तेन तणा सेयं सहिस्सतानस्य सर्गोस्थितिनि
बन्धनम् ॥ तथा हि सीता सेनापवि रङ्गोत्रुनेदनः विमृश्य कोशमाहात्म्यात्तावी
मानो भवत्विति ॥ ॥ (का) (सो)

विमृश्य फलदाना त्सहिस्सनालभ्यते सैव सर्गस्थितिनिबन्धनम् विमृश्य क्रियये वसमर्थ
कर्तास्थितिकर्ता च जायते नान्यथेति भावः ॥ व्यतिरेकनिष्ठामाह न वामिति ॥ इत्य
सिद्धोति निबध्यपोलक्षयति तथा हीति सीता सेनापविद इति बराकारणमुक्तम् कोशा।

प॰ से॰
१२ टी॰
२

स्वस्थित इति चेतनाश्च विमर्शः स्वस्थित इति स्व आत्मा तेन स्थितो वित इति यावत् स्वात्मा तत्पद्मतेषु
स्थित इति चेत्पुमर्म डिण्डकः इत्यर्थः अथवा स्वः स्वर्गस्तत्र स्थितः लेकाया स्वरूपत्वात् स्वीये इति पितृ
पितामहपितृव्यभ्रात्रादिभिः स्वस्थित इति विमर्शकार्यकारिताकारणमुक्तम् ९ विमर्शा
नि सौष्ठवम् लघुभावः सौष्ठवम् तत्रैव चैविश्रे सर्वाणि मम फलत्वेच घणितेकृतपणांवंधे ९ अ

व॰

स्वस्थितो सौरूपस्तोपि स्ववावितिम्रचेतनः उपेक्षितो बलात्स्वीयैर्नियोभूडालीन
ले १८ विमर्शकाले सोप्यापि सौष्ठवेयाति धीमताम् घणितेचापिपण्यकार्येवराण।
र्थेपकेवलम् १७ तथा च णिवराहपौके चिकित्सपरस्परम् उद्दिष्टपवसनादाने
भूप्रामोपेणात्तः ७८ १८ तत्रैको बुद्धिमादायस्वस्वेन ध्रुवमागतः अयरस्वयालोक
हास्यायप्रलयेगतः १९ ॥

ग्रावांतवणिग्व्यापार्यातथा पोलव्यपति तथा चेति पुरोग्रेभूग्रामौवसनादानमुद्दिष्टपेणात्तः
यद्यहंपुरोभूमौग्रामोमितज्ञेवसनमादद्यद्भिर्भवांस्तरामहमादास्यामीति १८ तत्रैक इति एको
विमर्शकारी स्वस्वेनयानैः शनैर्गमनेनप्रलयंमूर्छायन र्थम् १९ ॥

२

लं

अक्रमर्थं सेशृह्णाति नायते इति लेपः कालविलंबः २० अत्रोक्तमर्थं शिलोकल्पयित्वा वांतरयोरव।
इयति श्रूयते इति इंगालो निर्वाणाय २१ कथमर्थं स्मर्यते इत्यत्र समर्थयति प्रज्वालेति प्रज्वालोप।
नैद्यानसाधुफलेन न तद्विक्रयामेन २२ लिप्रकारीति अनलोद्भवाद्दह्यज्वनात् अर्थंभागितिगुन
हज्वलनाङ्गदीप्राप्तितावङ्गसीभावाद्रमोचनवेषनादिनोनल्लतो विलेपात् २३ अलेवेति लौकि
केनेति प्रायेणामीषां न्यायानां लोकविदितत्वात् अभिवादर्शनाच्च नादरः यत इयं लीला लौकि।

नायते सिद्धये शीघ्रं विमर्शाविहितास्त्रिया लेपायासिद्धये चापि तत्राणनर्थैककारणम् २०
श्रूयते को विनाशार्थं गताविगालसिद्धये लिप्रकारीड्वतेशामः लिप्रकारी विशन्कृतम् २१
प्रज्वालसवह्निं निर्वाप्य वह्नाभारस्य लोकहृत् श्रामेभ्योसौ विवहत्साधुफलेन न युगुत्सेगुनेः २२
लिप्रकारी द्रुतभावं वह्नामार्गोनलोद्भवात् तस्माद्गत्वा नदीभारे निर्वाप्याग्निर्भावि त्रिवि-
दे २३ अलेवा लौकिकेनात्र लीलेयं सर्वगोचरा विदग्धोऽपि विना साधुगोष्ठीयं कल्पतो बु

को दाहरणलीलासर्वगोचरा सर्वविदिता कल्पतो मूलम् बुद्ध्याविविच्यतो बुधैरिति बुधाय।
वाज्ञापिकारिणः न सामान्यजनाः इति समर्थयति २४ केयं साधुगोष्ठीकल्पनेत्याह विमुद्धेति
विमुद्धसंकल्पयात्लिकाद्भुतसंकल्पोनाक्लिकामिति योनावेव विमर्शकारितात्वएका

ॐ

ति [illegible] सियोनेव स्मस्कलतयाविवेशेयति २५ ॥

प॰ सं॰
२० टी॰
३

उक्तमर्थं विवृणोति नित्यविलयेति सत्कर्माचरणं प्रायेणाद्युक्तं रीतानातपादिक्लेशप्रभवितवेतितव्या
यथायं कालक्षेपः सहनेच तत्फलार्थं दायातीति विचारेणाकिं कालान्तरे ऽपि किं वा विनश्यतमिति वि
चारेणायावि धेयेषु कार्येषु प्रवर्तना अथवा विधेयेष्वनवविधेयेष्वपि सैषा प्रवर्तनास्तिकता मता।
यद्यतितिश्चयबुद्धिः अत्रमयेद्धकर्मप्रवृत्तसंभवात् अस्मावेव विशुद्धः संकल्पः सत्फलोत्सवतानां
त्वा॰ यदेवेश्वरीगतिसतत्सहर्शतसाम्यत्यागमाचरतियस्मात् अथचेश्वरीगतिरत्यवगमेश्वरावम्य ग॰

विशुद्धशुद्धसंकल्पो यो चतो हृदि भासतो आस्तिकोवापि नास्तिको गतिरेषात्रयोभवता
तितिलया विचारेण या विधेय प्रवर्तना सैषास्तिकोविशुद्धो सौ संकल्पश्चेश्वरी गतिः २९
लयवारेणु रहस्यया विचारेणावर्तना नास्तिकोदुष्टसंकल्पस्त्वनर्थकभरियम् २२

ते इति विशुद्ध संकल्पं विवृण्वदुष्टसंकल्पं विवृणोति लयेति लक्षणलयोणोमी सर्वे भावा इति त्वयि वा
दृश्यात्ककालान्तरभाविफललक्षणेन विचारेण कालक्षेपलक्षणया वा ... तितिलयायोहि विवे
स्ततैश्चवातःकस्येयकालान्तरभाविनीफलसिद्धिरितियावत्तयावर्तनास्तिकोनास्तिपरंतापि सर्वे तदिदंता॰
तियंतेश्वरः इति निश्चयबुद्धिरसौ च दुष्टसंकल्पः सर्वेषामनाथाहेतुत्वात् इतीयत्त्वनर्थकभवति अथ
च अविचारेणेति अवीनात्युपेयवायोविचारणेतिपशुसर्गोमाविनय्यः २२ ॥

ए॰ लोको॰

ननु श्रूयते हृदस्य तिनिर्मितुमिदं शास्त्रमिति किमिति नियंत्रणे शनिनिरोधकरणमाह मदोऽहमिति
भगवतेति कृतहृदयसमावेशेन २८ घ्रेति गतत्वात् यतिपरलोकाय अज्ञानात् अतीतमात्रविश्व-
त्वाद्दृष्टैकपदः सिद्ध इति ज्ञैकगम्या २९ शर्वापरेति केन कर्मणोर्ध्वगतिः केन च मध्यगा।

मदोऽहमतीन्द्रियत्वाननुमूलयितमेनसा यासौ भगवतारीतिः स्थापिता सौन्दर्यमता
यच्चामीष्टिताः शापस्थावोकार्यगतत्वात् अतीतमात्रविश्वत्वात् सेयं श्रीहृदयगतिर्भु-
वे २९ शर्वापरा नसंधान रूपायासौ विचारणा शाकलभरिताकारधारणात्मिकामेव
नेत २० शर्वापराव संधानैक कल्पयावगतिसा नास्तिकमथवाशीनिरविवाहेत्यमापि
वा २१ विमर्शकारिता नाम कार्यशोभाविधायिनी अविमर्शक्रियावनेकार्यमालिनका-
रणाम २१ शनैः शनैः क्रियावधानवलितीवहृदयमिदं पर्यवस्यत्याशयमामाभवेदितिवि-
निश्चयः २२ ॥

नितिति २० शैवतिश्रयत्वमेवप्रमाणाम् मरणमेवमोक्षइति २० अकार्यं भरयति विम-
र्श्यतिसहृत्म २१ शनैः शनैरिति पर्यवस्यसमाप्तिमागतमाशयप्राप्ता हस्तायाता २२
॥ २२ ॥ २२ ॥

प.स.
२२ ही.
४

क्रियेति ज्ञक्षणाबलेन ज्ञक्षणावबलत्वरत्वेते इति विरस्य प्रेमक्रम । विदर्य्यं चवक्लदुर्बलेजायते इ
ति दुर्बलेति २४ नपरे इति लोकभाव इति हृदयपतामतस्य मोक्ष्य किमनेन कृतमिति २५ उक्तेय प्रका
रद्वये विशेषनिर्णयार्थमाह नयेति विद्याविभिद्यते विप्रकारेणजायते को सौ तृतीयः प्रकार इत्याह
विचारस्येति विचारो भाविनीत्याह द्वयेति नरया विचारद्वयेन च ज्ञेयं यमित्यर्थः २६ विचारद्वये ।

क्रियो क्षणासमारूयाविरयादुर्बलासती अप्राप्याभीप्सितेशेषो बलाद् इत्तात्यला ।
यते २७ नपरेस्वार्थनाशाय नवेद्यं पृथविनायते लोकभावः स्वलतुं च विशेषाधिकई स्यते
तया च विचारेण क्रियेयम्रदिता हिया विभिद्यते श्च नहेतुया विचारस्य यवस्थितेः २८ ।
पूर्वापरानुसंधानतात्कालिकविभेदतः विचारो भिद्यते द्वेधातत्राद्यः परमो मतः २९ स
न्तिके विभ्रमप्रामातो येन कालेविचारणात् तपपमापरे प्रामो कि विचारस्य दुर्बलम्

इर्शयति पूर्वापरेति पूर्वापरानुसंधानलक्षणएकः द्वितीयस्तात्कालिकः कार्यसमापनो यो
विचारः क्रियते इति न चैतयोर्द्वयोर्मध्ये आद्यः पूर्वापरानुसन्धानलक्षणः परउत्कृष्टो मतः ३०
तात्कालिकविचारमाह सन्नीति न च तात्कालिकापत्ति विचारणाद्दृश्यपरमत्वाभावे को हेतु
रितिवाच्यं अस्यफलसिद्धौ तोलायितत्वात् पूर्वस्य कदापि फले व्यभिचारस्त्वनवद्यम् ३१

४

अत्रैवोदाहरन्ति अत्रापीति मकाराख्यानेन मकारान्तो महायायाःस्मो आख्यानम् तदेवावतारयति ।
आसीदिति पुरेति एवंकाले ४९ तत्रेति पद्मवत्रामेति पद्मवति तद्वलितिनराकारीयर्थः अ
तीतदर्शीति अतीतपदे भविष्यतोप्युपलक्षणम् तेन भूतभाविदर्शीति सिद्धमिति विस्पष्टका
त्रिकालं तद्भावात्मयर्थः अनन्तमतिरिति त्रैकालिकविचारकारीति [illegible] तत्क्रियायुवे

अत्राप्युदाहरन्तीमं मकाराख्यानमनुत्तमम् आसीत्तस्मिन्कस्मिंश्चिदकारणितयेपुरा ४९
तत्रायोगपद्मवत्रामा द्वितीयोतीतदर्शपि अनन्तमतिश्चापि तृतीयस्तत्क्रियोरुवे ५०
कदाचिन्निर्मलिकालत्वसमायातापदस्वया विलोकयस्तसम्यग्निष्क्रोत्रत्स्यतिदयुः ५१
अयनित्रिसमागाणेन हेलिमिसाहेकिताशयः द्वितीयोसौ समास्फालहेवनमार्गेणनिर्या
तः ५२ यतितोहडवाहरेतोविचायसत्मी चेते जालानामावकृपस्लवत्तरनीयोसौ समागतः
५३

इति प्रतिज्ञानानेनिर्वाहयति कदाचिदिति समायाताः ग्रामाः निष्क्रोत्रसे विलोकयस्तस्य स्पष्ट ।
इति पृष्टितत्रैवावस्थानेदयुरिति ५१ अयेति हेलिमिस्ताहडवाहतात्मताकिताशयः सर्वतोहड
अहंतामस्तमनववशोभवामीति द्वितीयस्तु तीतदर्शी समास्फालोत्फालेदत्वा ५२ यतितइ

प.सं.
२२ टी.
५

यस्य प्रश्नस्य मन्त्रमतित्वमिक्किं तेन प्रकटयति नेदृति नयजालाकर्षणवेलायाम् उमन्त्रमतित्वा-
त्सर्वेहमत्र किमधुना विधेयमिति मस्तकाकृतिं मस्तक इव मस्तकस्तदाकृतिमभिनीय दर्शयित्वा पृ-
तो मा विति ते त्स्तटे निलिमः ४४ विचारस्वरूपमाह येनैवेति प्रसौ मस्तकाभिनयल लक्षणो विषा-
दः मयकेति अन्वकम्पितेन मया यवाकोणत्वर्थः ४५ अस्त्विति अस्तिनमभ्युपगमार्थे निपातः ।

ततोऽमन्त्रमतित्वात्सोऽभिनीय मस्तकाकृतिम् तदेहहहाहिलिमो विचारनिरतोऽभवत्
येनैवाभिनयेनाहं मन्त्रोऽयमरणाद्दसौ कथं हीयते मयका विचारो मन्त्रिकारणम्
४५ अस्तु किं नाम वा जर्जरैस्तैः स्महृदयजीविनः विचारोऽयं न हातव्यो हृष्यतो किं समाप
तेत् ४६ इति निश्चयमास्थाय बडहस्थैर्यं तथागतम् मत्वा तेन तेम स्ततेजरमुः परान्द्रेमदो
द्धताः ४७ ॥

अस्तुपदस्यैतज्ञ्ञन्तमेवार्थविषा दे विधेयः सा बुद्धिः केवला तिः प्योप्या इति अयं
विचारोऽयं नैव दृष्टफलः दृष्यतो मया किं समापतेत् एतन्मयत्ते बल्ली भविष्यति मदीयो वा
विचार इति ४८ इति तथागते मस्तकावस्थासमापन्ने तत्रैव बडहस्थैर्यम् मत्वेति मस्तेनासौ-
नमन्ता मन्त्रान् समाकृष्याम इति ४७ ॥

५

सम्भाव्येति सम्भाव्य निश्चित्य नतां जालिकाम् येषां मत्स्यानामानयने विक्रवा लिप्सवान्।
जीवोऽस्यायेत यथा समास्फालं यथा जीवो वा निर्गमिष्यति स ऐतत् स्वं वा प्राप्स्यामीति जम्फमेय।
पान घस्मर इति ग्रस्यमानचलनप्रतिपादनार्थमव्याहरणम् ४८ जालानीति प्रोक्षु लङ्घा
ने कुर्व कुर्वाणमार्गावयवम् ४९ पड्भुतमिति तेहितीयं पड्भुतमपघातम् वलोद्रमिति सम्मा

सम्भाव्यतानानातां मेयेयानयन विक्रवान् जीवोऽस्यायं समास्फालेन जफेमयेतिकम
स्यः ४८ जालान्याकृष्यते तत्र पत्निविताल्लतः प्रायेते प्रोक्षु लङ्घा येश हीनाव टसाप
यः ४९ पड्भुतेते समालोक्य वलोद्रहमस्मे गुनः नटे वितिपा वध्यासौ वध्यतामिति सर्वे
तः ५० ऊर्वारान्समुपादायमामेति कृतसंविदः खेडसास्तेऽकृयाकृत्वा दायजमगुर्यथा
गतम् ५१ इतिपाकं समालोच्य विचारज्ञ योऽब्रुयः समाहितमतिर्भूत्वा विचारनिरतो
भवेत् ५२ ॥

स्फालनशालिशुतम् ५० ऊर्वारान्समुपादायमामेति मासो वत्स्यार्थेनापः
यातुमानवार्थेनेति कृत संविदः कृतपरस्परसंकेताः खेडसा इति खेडं खेडं ग्राहयेति मा
मपायं गृहीत्वा ५१ पकृतमपसंरब्धतिरतीति विचारज्ञ योऽनि विचारस्य हितिप्रस ५२

प॰ सं॰
२२ टी॰
९

पुनरप्युत्तमेऽध्येयविचारफलभेदं कथनाय द्विधा दर्शयति तत्राद्य इति उक्तप्रायमिदं भवा।
येवेति पक्षकोटिसम्भावनार्थं वे सम्भावनाद्योतयति तथा च क्रमेणासाध्येयं क्रियेति भावः ५४
विचारणेति विरक्तेषु सकलनैनैलमानंदबीजसमानसुप्यादिलक्षणम् ५२ मध्यमे वक्षोत्वरयति तथा।
वेति पदविसर्गेः पदविसर्गात्पूर्वं पदः पदविनष्टमेव इति भावः सु ५मानव्याप्यसमानं ५९ यद्योति।

तत्राद्ये कृतबुद्धीनां फलमैकान्तिकं मतम् द्वितीयेऽपि मतो ध्येये भवत्येव फलोदयः ५२
तृतीयायां त्वरानामसमानर्थायैव युज्यते सिद्धे ध्याने समस्तनामिनि र्लिप्ये ज्ञाते सिद्धति
विचारणोये स्वव शास्त्रकौलिकाद्यकार्ययेऽत्राहृदनीमनीषिणाम् येनेयमादायपरायं
विधीयते न क्वाप्यसौ विविदिषामात्रभाग्भवेत् ५५ तथा च पदविसर्गेण नात्रमवाभि
यः शारद्यालोक्यतनुयमनुशास्तिसम्यक्छ्रितम् ५६ यथार्जकामेषु च न भूमस्याघ्यलप।
देगतः तथाधिकर्षीसमतिप्रवातनिद्रनतोभव ५७ यथा नभवदान्नायामज्ञः श्रुतं।
श्रामते तथैतन्मालिवात्मोमाभ्येनामनुपालय ५८
अथ्यत्वपरमपिकादिपदेगतोमीतिसंबेधः यथानेकाभ्यधीनात्मयात्वमभ्युवयपवसमुद्रा
यात्मानुव्यधीनइतिवुद्धिल्ववाभिकर्षीतिमवातनिद्रनतोभवतु युक्तमारेणसर्वाकियाकर्त्रीति
५९ एतदेव विवृणोति यद्यतिनेइति समनेकाः पतारितिबुद्धिर्निर्देशः पतामितिबुद्धिशालिमणाति

९ मनोविधिविवेक ५५

पेषामिति अतिशयमिति सर्वज्ञत्वज्ञेयविवेकमत्र नतिशयेन विचारपवोपादेयः ५१ आग्रह

मिति आग्रहो हेवाकः गतिमेदिकी मामत्र त्रिकोविवित्तुद्दिम् ५० यशति अबलो बलहीनः स

किं कुर्यादिति भावः ५१ अत्र प्रतीतये संवदति तथा चेति ५२ अप्यनुशासनमिति यदुक्तं

कार्यं यत्किंचनाग्रे तेसमापततितच्चताम् अधिकर्त्री विधायैव विविच्य गतिमाचर

पेषां यत्रोवदामि विनाशास्वार्थसंपदाम् नत्वातिशयमाशयत्वज्ञेकशरणो भव।

आग्रहे चलवान्हराद्धिसपरडनाशयः विचारं समनुपादाय वर्तयस्वात्मनो गतिम् ५४

यो विचारबलेषत्वात्सविधेयप्रवर्तते सोवश्यमिष्टमाप्नोति विचारविकलो बलः

तथा चोक्तं वसाभापां वत्तबुद्धि विनाशात् हेयि वैयेकार्याणामेतत्कुसमनुशासन

म् ५३ देशदेह क्रियासाधो विमर्श्यादौ विधीयताम् ननात्मनरयाभोविधेयो सौ हि

विलेयते ५८ लोभाद्याधिकृतः कोधाविभावाद्याप्यसौ क्रिया ननात्मभवताका

तकुत्तिवाक्यमर्थतः पठति देहेति साधोश्तिसर्वाप्नतिशिक्षा असौनरपातेर्व्यवहारस्पवि।

लेधमनेनव्यवहारेन स्पृतीतियथापथ्यगच्छतो यो विलेपतनहेत्वत्ययेपतवेमर्षः ५५

लोभादीति लोभादीत्यादि शत्रुनाशनग्रहनम् असौ क्रियादेहदेहक्रियाग्ररीयसागुरुपदा

प॰सं॰ हृषणा मावितिविहृणोति बुद्धिबलामिति अकस्माद्धलाद्धा क्रोधवाग्यारोहणोपि न बुद्धि।
उ॰टी॰ बलाद्धेयेतितात्पर्यम् ९९ शिरइतिकथमिदं कार्यमनुमन्त्रमितिशिरः समालोचनेकथम।
१ स्यपर्यवसानेभविष्यतीतिपादसमालोचनम् [redacted]
[redacted] कार्यधारीतिताः कार्यस्वरूपस्य ९० तन्मात्त्विति।

लोभाद्याधिकृतः क्रोधाविर्भावाद्याप्यसौ क्रिया
न जातु भवता कार्या हृषणासौ गरीयसाम् ९५

यस्य कारणेन ब्रीडापश्चात्तापो वा न वनान्य फलिष्यति तन्मात्त्वं न तत्कार्यमित्याशीर्वा सु॰
देन स्वबोधार्थं बोधयति ९८ यतोऽपिपेमेतिधोरणं गतिश्चात्र्यर्यम् सैथार्यतिश्रोत्रमस। छ॰
मीत्या ९९ मार्गे इति विक्रुष्य विचार्य कृतिः कारणं न दोषो मार्गे भोर्विदन् अनयार्थी हि॰ ७ १

कार्यविनाशकाः शत्रवः सेति कार्यघटकस्तु दुर्लभ इत्यपश्यन्तन्त्रणे मया सूचयति शत्रव इति
एकलक्षणे शत्रवः पुरुषान्मारयितुं शक्तानां सात्त्विकगणपतये यदि सोऽस्थितो ऽन्यतः कश्चिज्जीवेत
अयमर्थः अत्र मायाजीवनेऽपलक्षणम् तेन सर्वेषां कार्याणां नाशने सम्पादने अपि वा येषा
न कार्यविनाशने शक्तानां मध्ये सम्पूर्णं कौवरोऽयम् एकमपि कार्यं सम्पादयेत् विमर्शशीलानाम्।

बुद्धिवन्तो समन्तरस्य कोऽयं दुर्वाजिगोपियः यावत्पतनेन तस्य फलं भस्मान्तं पदे ९९।
शिरः पादौ समालोच्य धीमान्कार्यशरीरिणः विचारामृतसेकेन पुष्टिं कुर्यात्त्रिनेत्र
तस्मात्स्वपौरुषं क्रियां कृत्वा बीजं तत्त्वसमापनेन पश्चात्तापोऽपि वा हा किमिदं कार्यं कृतं।
मया ९८ यत्प्रियमकार्यं समानं योषणायो वैरौः पादे विधेहि सेथार्यं सेथ्य यां ज्ञो वि
तावत्ति ९९ मार्गे विमृश्य कृत्यालोकप्रमावर्तयमाविरत् जीवमनयाऽसाधु चक्रतलस्पृ।
भीरुत्वः ७ शत्रवः पुरुषानेकन्तलोमारयितुं लक्षणात् शक्तानां गणपतये नाकिर्येहिजी
वेतस्सेऽस्थितः ७ इत्यं विमर्शशीलानां विबुधामिरस्मृतेऽत्र नतामऊर्ध्वचित्ता पिहानिज्ञौ।

कार्यविघटने कथमपि मनो विद्यते इति भावः ७२ त्वेयमितियद्योद्योर्निर्गतायास्तदैवान्यवि
चारापातेयस्या वर्तने दुर्घटमिति न सदानिमेषायवर्तिनी स्ववपायस्य च न सदाशायवर्तिनीस।

प.से. तोऽर्वाक्परानुसंधानवतत्णमायापवर्तिनी हृदयावर्जिकेति निर्देशयम् तदुन्नयेथ ये सङ्केतास्ता
२२ ही. स्विसर्गेण कालेनिष्कासितापितस्वैवान्यविचारपातेशाय ममपाश्रिता स्वाधीनाः अथ चैव ये सन्तो
८ ये प्रोक्तलक्षणा नामा शौ हृदयमपाश्रिता वर्जकेति तत्रयासौ २३ इष्टमिति कार्यसारस्य कारि
णामिति विग्रहः २४ इत्थं सामान्येन विमर्श्यकारितो समर्थसंज्ञकतोपयोगार्थं विशिनष्टि

देवेयमिच्छमर्गेणानसदापायवर्तिनी सङ्केतात्वसिसर्गेणासदापायमुपाश्रिता २३ इ
ष्टं विमर्श्यकर्तृणां सदा वदनमुज्ज्वलम् निरपेक्षा स्वतेचापि कार्यसारस्य कारिणाम्
२४ उपयोगो विशेषेणाराज्ञामेतस्य कर्मणः सर्वमेतद्यतस्तत्स्वमेवान्ववेक्षते २५
इत्थं च कोपवेलायां रूपेणात्ताकर्षाबलात् प्रस्थावन्सस्माप्य यद्धिकार्यान्तरस्थिता
२६ ॥

उपयोग इति सर्वमिति कार्यजातम् यतद्यतो राजाधीनं तस्य राज्ञः सम्पत्तिकाले स्वत्वमी
क्षते विमर्श्यात्तेन सिद्ध्यति अविमर्श्यात्तत्तामेवन नश्यतीत्यर्थः २५ ततश्चेदमत्रफलित
मित्याह इत्थं चेति इत्थमिति सर्वस्य कार्यजातस्य राजाधीनत्वे समाधेयं विचार्यपेण भा

कार्येतिअवसानेसमाप्तिकालेतस्यसंस्थानेतदाकथमिरंकार्यंसंस्थास्यतीतिचिन्तकार्यंरव
नाग्रन्नुबाधेतपश्चात्तापेनपीड्यति ११ प्रवेशैतिप्रत्नाः पुरातनकवयः भणनामितिनिर्योर।
ोपहीतन्मध्येऽस्मर्थः १२ विचार्येतिस्पष्टम् १३ विलोक्यतितामितिविपरीतसमर्थेविनिचो
भिन्नक्रमः उवाचवेतिसंबंधः एकमितिपञ्चम् प्रेक्ष्यमितियदिभवांस्तदायत्नोगेन्नमयाक्रान्तं।

कार्यावसानसंस्थानेविचारमत्कोवेलयः अवेतन्तेकथंनाममनिबोनमनुबाधते ११ प्रवे।
निर्देशितमिदंमयेतिभेद्धहीयते योधुनातनसूपानामात्मेशोभूनहीतले १२ विचार
निर्तेनाथतेनेत्तमेकदाचन निश्चामेलिपयोलेख्याक्षिपयोऽस्मतेहेतवे १३ विलोक्याथ
समन्तेशुकसेविनास्समर्पव उवाचकोपवेलायामेकंप्रेक्षमाश्रतः यदापिनेवको
पान्निर्विंवोणोस्पतिवुध्याने नद्वितीयेतृतीयेचसमर्थकार्यगौरवात् १४ विचार्यकार्य।
मन्तेनिर्विचयमत्रधासनम् सजागरूककर्ईषितावलीनदावोस्मृहम् १५ नजानेउरु
उर्कोहेन्द्रियाश्चकामयाविनीम् विपीकषायपासवलेह्यतिःपरेपरे १६

ऐहिं

दासाक्रमन्मवेनप्रेक्ष्यामिति १४ द्वितीयतृतीयपञ्चकृत्यमाह यदापीति कार्यगौरवादिति द्वितीतृ
यपवैराणापिकोपवेलानावद्दृष्ट्याम् १५ विपश्चातान्तावद्वतिविचार्येति अनेतन्तरस्तेनतयावत् श्रा

तेभिमद्धीनसमर्थेकेऽशुमदास्मत्सूपधीनः १५ न्मासितिम्
छम् सिद्धेचमितिनाश्चभिकसक्ष्मःप्रहीतिः १६

प॰ सं॰
२२ ही॰
२

विचार्येति वर्तनीमित्याद्यव्ययादिलक्षणाम् तेनेतीशेरणाग्रसौन्यासो लोकलक्षणाः ८४ इत्थ
पंक्तिरिति इत्थंतिरश्चामित्यनुष्यासनाङ्गानाग्रे सर्वपर्युषणाव इति स्थितम् सर्वत्राधिकारदायी
श्याः तेऽदेतितत्सोपलपकाष्ठायाम् ८५ द्वितीयपमिति उभयोपतोतीदासक्रगामिनी ८६ ना

शितेऽयेयग्रथमेपद्येयहितासीत्सलेयसा तथाविचरत्तोवाद्यस्तुभंकेषांनजायते ८४
विचार्य सोऽक्षापिवकोपयातन्तोदीनात्तत्रकिंचनसाधुवर्तनीम् तदेतिरक्तुतविधे
हितेनतेन्यासोपितेसोनलयं शृणुयाद्भवेत् ८५ इत्थपंक्तिरियंतिज्ञाबलावाबदयाकृत
यथावालविबलीसोपितदाकारुणिकोभवेत् ८८ द्वितीयेपंलिपीताज्ञोलिखिताय्या।
लसेविदे सर्वत्रापिपालनादस्याणत्वोपोभोमयेपया ८७ यावाक्षितेयाक्षिपदार्थेणे
वितीयर्णोप्यसो सहृदयानुपालतताम् योभासमेहापिपरत्रपहृदयायर्मस्वनामो।
त्यविमर्दनामितः ८८ ॥

पाद्येति असौशाक्तिर्धर्माधर्मारनपेनापि सहृदययानुपाल्याधर्मोऽप्यसौ न विधेयोयत्र दयाति।
मज्जतिसाचदयानत्थाविधेयायथादयाछादितोनभवतिदयालुरितिसर्वेदयायाः अपिशाहो
भिन्नक्रमः पात्रापीति इतोगच्छन्तः ८८ ॥

६

तृतीयपद्य इति अलौकिकगतिर्लोकोत्तीर्णगतिर्ध्रुवा अभिचारिणी ५५ मेति अत्रेति निदे
शास्त्रनियमनार्थम् कथास्वेच्छाहृया हस्ताद्धस्तादिनेन प्रत्यावर्तयितेन शक्येतेति ५६ तथे
ति समन्त्रपालयावेस्य देउयपृथेति यथा तेन तु यमी अन्यथा समनअकं तेन यासा स्यादिति अस्मा उ इति दे उ।
क्रियायाः ५७ अत्रैव रोलयत्येति तथा चेति भक्तिनीतांगिनी ५८ न सीरा आम्नमिति सपत्नमाः

तृतीयपद्ये शिरो देवयाणा तेन विचिन्तानया वर्तन्तां लोकं वृत्ते अस्मिन्नलौकिकगतिर्ध्रुवा ५५
मा तथा पोरयेनं वेति दे शास्त्र यथा नव यतमानस्य चाप्यत्र कथा हस्ताद्धस्तादिजेन ५६
तथा वेदउवेलायो देशाम्नमन्त्रपालय यथेयोरिति देउेन समन्तास्या भविष्यति ५७
तथा यपामनेर्वीरा भंगिमेनान्नम् अस्य पतौ अल्पदार्व्यगतेषु ज्योष्ठा हस्तसबभूवह ५८ सू
न सीरा आम्नेव तेषु त्रेसपक्षे भाग्नदार्दात् उपवेषपासनेपि येषपतेयामासां नसा ५९
सर्वथा अहिंसीमान मा कल्याशोत तथा शानेः पाशा मास्य यथापि ज्ञोपिकारो वसमाय हि

तस्य वहथ्या अपि काविनाः तदारग्यात् पिमगोरवान् यथैतमितवेगोवेणोत्तामासस्तथै
न मपीत्यर्थः अथवा नरे इति हथकायदम आरताटिति चरर्ववत् अथवा रत्ता दिमेवन्नेदः।
द्राक्षाशुक्ततायपात् अथवेतत्नेनाभयात् अत्नसेतितत्वतः विश्वसयर्मानुसारेणार्थः ५८

सर्वथेति सर्वथेनिशारीरेणानुग्राच ५८

प॰से॰
२३टी॰
९

तथैतिस्वनियतिमितिन्तनाम चोमिन्नक्रमः स्वनियतिमित्यनेनसंबध्यनेस्वनियतीवेति
चकारात्सुग्वाणानियतिंच ११ विचमितिमेपिवंधैः हतःत्वणउन्नवोयेनतथाभूतःसन्निश्चितः।
इत्यर्थः १६ पोविनितिस्पष्टम् १७ इतीति अविमृश्यैतिच्छेदः १८ जातविचिदिति कथांतरेकथा।

तथाभूतोप्यसौकालेकालेस्वनियतिंयानैः वर्वेधवपथ्यावईस्थितिस्यात्स्यानव
स्याचित् १९ विचेचकौशलेवानाशिल्पामपृहृत्तोस्थितीः सविद्याःशिल्पामासस्वेव
धहृतत्वणः १६ पौत्वबाल्यात्मिन्धातत्वलीश्रमेसमस्तवात् एनकार्येषसौपीश्चेको
पाविष्टोबभूवह १७ इतिबीत्वामतोराजाविमृश्यैवचकाविलक्षचिन् हृद्यवाक्यायथास्या
येमहादेउकिंपोरभूत १८ जातविश्वोपविष्टोसोपदस्पानजतहलः पप्रच्छमेत्रिणोकवि
त्सिन्तपूर्वेकथांतो १९ अवेदसकथ्यतोकिंचिद्रुधंदोषापिकश्चन गमनवापिमाकिंचि
न्मयीहविदितस्थिति १० यच्छ्रत्वापास्यबाल्योनयैतेयेगानकिल्बिषः विचरामिपथा
अमेमे ११ अवेदसेति स्वस्याः प्रजोक्षेमाःशुभाषायाः १ ॥ माङ्गनाशोकायो ८ यदितियदि।
तिरेधादिकम् अपास्यनिवार्यबाल्योनरितिशरीरेन्द्रियमनोभिर्येतेयेयतोभवेय तथाचयातकि
ल्बिषोविचरामिनकेवलमहमेवयावदिमाः प्रजाः हलस्यास्वस्थः तथात्वेनशुभायाः सुःमायाः।

१० श्रीतिलकेविवेककुमतस्तिवायस्वर्थः ९

निशम्येति असौ मेत्री १ करोमीति नानेति कौशलं इच्छा ग्रहणात् हृष्ट नयसहितविद्यावि वार्कले ।
शास्त्राणां नानात्वम् २ अयेइति सर्वसाधारणी उत्तममध्यमाधमसत्त्वभा ४ पर्यामीति स्पष्टं
अनर्घाणीति अनर्घाणीति अर्घ्येते प्राप्यन्ते गृहान्तस्तर्कस्थात् ५ किं त्विति भक्तिक्रियाभोजनवे ।

निशम्य गिरमस्यासौ सौहृदौदार्यशालिनीम् उवाच परया प्रीत्या गंभीरोऽद्भुतमद्भुतः २
करोमि शुश्रूषु प्रतिते पक्षे स्थितिरियं तव नः नानाशास्त्रविचारेणाप्रभो नः किमतः परम् ३
अये अमारधास्त्रीणां सर्वसाधारणी त्वया साधु भक्तिक्रियासामात् स्पष्टा भीणाय ते तवाम
पर्यामि योधनाया सौ सर्वतः शस्त नास्ति ते तयाम नयमहाभागपभाजनं नेत्र भविष्यति ४
अनर्घाण्यपि तिष्ठन्ति वस्तूनि सुलभानि ते यदाप्यन्ते गृहान्तेन समर्दिं लतये चिरात् ५
किन्तु ये सर्व गाव्येषा स्त्रीणां भक्तिक्रियानया स्वादिष्ठा तिप्रथास्त्रापि न भासलवणा ।
प्रभो ६ निशम्योक्तास्याथ किं विदेवं महाशयः एतद्धि किं भिदं नाम लवणांगीयते ।
त्वया ७ येनेदं त्वमिदं भक्तिक्रियातिमधुरा मम भवेन्न लवणानाम वर्णिपेनोनासाधुमा ।

त्वा प्रसिद्धं चातिस्वादिष्ठमपि भोजनं नितरं लवणेन शोभते अत्र मिपर्यवसितत्वात् ६ निशम्येति
किं विदेव किंचिदिव उवेत्यमर्थयोरेव मितममरः ७ येनेति साधिसाधुतरं भवेत् ८ ॥

नि०

प.से
२२ टी.
११

मस्तिष्ठउपनीयसमीपेवृद्धावभिनीयराज्ञारात्तोमिस्तके रतमभयंवदेति १ श्रूयतामितिभक्तिः।
रितितेयमयाभुक्तिक्रियाकापित्रधिक्रियानाम्नीयंभक्तिः यथात्मीनियेनलवणोनुसंस्कृतेयं
तत्रयभवेद्र दोलवणाश्रूयतामिति २ विस्रब्धेतिश्यमधिक्रियाभक्तिः ३ पतञ्जलिरिकेवाथ।
माहत्वरामितिविस्रब्धकाविनालवणमकोपाभावे मार्दवेनतेमनमितिविशेषः स्वयंबोध्यः।

सबाहूउपनीयाहमङ्गेतेभयमनस्तमे वक्ष्मीमोमितिराज्ञोक्तेसूतेसविशारदाशयः १ श्रू
यतामेवासाधीयेसर्वसायारत्नीह्नाता अधिक्रियाभियाभुक्तिर्यथात्मिकरीभवेत् २ वि
स्रब्धकाविनानाममार्दवेनसमन्विता लवणंगीयतेयस्माद्येयत्मिकरीभवेत् ३ स्वरा
कोपोज्वलोष्टत्वासर्वतःप्रस्तुताप्यसौ लुक्तिवाशुकस्येपतत्प्रेयेमधियाभवेत् ४ निशा
म्येतिसनामीक्ष्यामिस्तकाहतेपुनः स्नातेमेवमयात्मानमपिमेप्यपराधिनम् ५ अपदे
शोस्तिमेकिलभ्यामात्मगोयमीदृशाः क्षुत्कविन्नयंयेनमगोयंविमनाभवेत् ६ ॥

इयमधिक्रियाभक्तिः ४ निशाम्येति श्रोमेवमेतदिस्तकाह पतन्मयापिस्नातेमेव अहमप्यं
तःस्वात्मानमपराधिनमन्ये ५ यदिस्नातेन्नकिमितितत्राहवकरोषीमचाह अप्य।
मिति ६ ॥ ६ ॥

इतीति नगरीमौत्रेत्रो वाक्षाविस्मयं इतेकिं नाम तत्समर्गणोत्साहस्थानामिति ९ स्ववशानीति।
तेहलायांकोपवेलायाम् ७ निगृहीतेतिकिं नवामभयात्रव्यामभयादिमर्थ्यः ९ अस्मितिस्व।
यंकृतावियोवनावेहिना हिंस्रतावधीमेतसात्याः सपत्नीनाभवयोगालेमैकपराः भावेना
नरप्रेमाणनाकथंसत्यथेस्मतिनदासतिदासनेवमाणपः इत्यंचतत्त्वयाप्यवमरपतद्दव।

इतितस्यागिरंश्रुत्वाणोनाथाभयंतरीकलाम् अवधार्यसखीवत्तुर्भते स्वविनयान्वि
तम् ९ स्ववशानिहपणीकाणिनहेलायांसमाहितः मेरयत्स्वयथेमानिनत्वाधापिद्वि
मीषाताम् ७ निगृहीकृपावितुविमर्षानिरतात्मना त्वयापिशालीहृदयेव्यामभयाद्दु।
इवेतसा ९ अस्तभत्याः सपत्नीनास्तेयोगालेमैकतत्पराः भावबद्धाः कथंनवास्मति
दास्यंतिसमत्थे ९ सत्यांथाहृक्रिमाकार्णबुद्धस्वोनोयमादरात् आहूयमोलात्रि
लानास्वेच्छापीपदारस्य २

नेपाल्यमेवेतिस्वचितं भवति ९ सत्यामितिबुद्धस्वोनरति
सत्यमनेनात्कृपरंतियमपिरीतिः कालमवेस्वविधेयेनिकालेवेलाणेहिस्वपरहितागति।
सर्वथात्स्तमापीपदाययामाससर्वव्यालेचस्वसत्रियोमहत्रिवेषादानेमानकरणारहस्य१।

२ १७

प. सं.
२२ टी.
१२

महत्त्वमिति हेलावादाम्बुरुहे सेति राजनीसुन्यापनाहविता तेनैव कथ्यते ऽकथ्याशसंगे श्लो-
षाणा साज्ञापयामास २१ नियम इति सूत्रमिति सूत्रमिति वक्ष्यमाणः सहृदन्देनोक्तनादेश्रपणालि-
त्यर्थं इत्यर्थः शास्त्र इति यद्रेतावदति बाल्येयालुच्या विदित्वेतावत्तविधेयमर्थः प्रथवातिवाल्या-
तिपोयेनवाल्यातदुपसारणाउद्युक्तमिति मिभाव्य यथा सौम्याजैवभवेदिति २२ तत्रावरुप।

महत्त्वमपि तेनास्तोऽश्रकदाचित्समदोयतः हेलावादाम्बुरुहे समशेषाणामथ कथ्यते २१।
नियमोऽयं भवत्स्वयप्यस्यापितुः पालनतामयम् इति वाल्याद्यहं दश्रपयालिर्मदन्देनोक्त।
ता २२ तस्यां विज्ञमिवङ्गायां यष्टिकापातपातना कार्यो वितामहानर्थ इति सम्यग्विबु-
ध्यत २३ निशाम्याशायमस्यामीप्रफुल्लवदनाम्बुजाः बद्धाञ्जपाणीऊशाले प्रार्थ्यं भूयो-
ऽभिनत्तपन् २४

विधेयत्वमाह तस्यामि- तिभवद्भिर्विज्ञप्तोक्तायामपि प्रवृष्यकर्तव्य-
त्वेनविमृश्यतयावङ्गायां दृष्टीकृतायां महायष्टिपष्टिपातनेवो वितान मायाविद्य।
विरहेणाविधेया भोपिकाविणाऽइति मन्मते सम्यग्विबुध्यत २३ निशाम्येति ऊशालेप्रार्थ्य-
ति प्रस्ताभिर्वक्ष्यमाणोपायबलावचेतस्यतामिति मद्देहिरतिमदंप्रार्थ्यमभिनत्तपन् २४

१३

पात्यमितियत्त्वयास्मात्तुपात्यतयाप्यापितेतस्मात्त्वमेव यत्राप्यत्वापराधेत्वमोवितंतत्वमे
वात्रोविततिप्रमीयतेत्वमीयतेतत्रभविदात्तोविनापितउस्मोवनाक्रियतेतत्रविराजत्वम्यालेकु
२४ ते इतितउक्तेसंगमित्यवंटमीचकावेति २५ इत्यमितिप्रकाशमयीत्वीरवीरविवेककाति
णी सर्वदिक्षितितछितयातटवन्वशास्त्रत्वमर्थेयामेवतत्राविद्युतितिभावः २६ चारिता
यामितिप्रशाल्लायामितिविदिनांतवदानायुपलतितायामवधौकिंचोघणायां स्फीतरमा
पात्यंपात्यंचयत्रापित्वमोवित्यप्रमीयते मोच्यात्ततेविराजत्वम्यात्तत्रेसोमितिसैषा।
२५ पात २५ इत्यनिमलोपात्ताइछितेत्यम वात्तति प्रकाशमयमप्रसर्वदिक्षुवर्धोति
पालना २६ चारितायांचोघणायांप्रशाल्लायांसमंततः प्रजाःप्रमुदिताःस्फीतरमाए,
जानमेडिउन २७ नीलतादीर्घछदागनमविलीमाकथीत्तव हंसीवमउलासात्त्वम्

बहिर्निष्कासितलत्मीकाः २८ शर्यवादममाम्रोकविः स्वमुखेनमहीयतीत्यतिशिलादा
दाति नीलोतितीदगाबेनसलभेवपनेदीर्घबेनचलतीकृतपत्वाद्दीनांगुणपदाक्रमणमीद
शंछदः पत्रेवियतेपस्मात्त्वाहृत्वीपविणीपदितनातिविशेषः भोगानेस्तमतिरी हकविणीमाभ्
तयथातस्मामागतायांसर्वेत्वचारिणोहृदेवपलायेतेतयाभवद्गीप्रचारणोनापिमासर्वपला

प॰ते॰
२२ ही॰
१२
13

यंत्तमिति तवेयं बुद्धिरिंदुकलामार्दवशालिनी भव्याभव्याशयाभक्कामेगात्मकविषयाभिलाषा
विचारिणी हार्दकाणाचारिणीविचारनिवर्ततितियावत् इमीवासूतइमीवमइंदुकलाकोमलपद
शालिनीभव्याभव्यावराभक्कामेगामौक्तिकाहारग्रीताविचारिणाकाशयामिनी २८ मम्
गिति सर्वार्थसुष्ठार्थनिश्रेतिमसणावस्थानमपालननाभिधानायानिश्रेणिताणविकल्पयानश
भरितायायथाशिलयामौवाशीनमजनिविकलयाक्तिर्भवतिमसिद्धंचयितितनयंत्तणतिद्या

मसणरोपणाशिलायांविचारश्चेतियोजय निश्रेणितायांसर्वतोयथानामौनिमज्जति
कार्यैर्विनैमयालोच्यवराश्माद्यासदर्भेदणाम् नैवकोत्फलनेनपश्यानदातेनकिंफल यां
३०॥

दकोनिश्चोन्नतमार्गोऽस्मिन्वनदौनविकलयाक्तिर्भवतीति २९ इमुपसेहणाभ्याजेनविमर
घ्यकारिताहृष्टीकृताथतथैवकविहिधयेनवैरवस्वीकार्येतिमसर्थयतिकार्यतियेनविचा
रेणकार्यविनादीर्घीभवतीनवावस्थानमायातिनत्रविदोक्तणलानोतोरवस्माद्यासदेवरपै
वतत्रार्थसिद्ध्याश्माद्याप्नेतइतिविमरघ्यकारितोस्येत्यर्थः अत्रलौकिकन्यायमर्थोनरयतिजे
वुकेतिबुत्पाकेलनमत्नवनेतेष्वुत्पगतेणपश्यानदेणयछिपानेनैः किंफलेनकिमपितोक
१२

मयकेतिग्रन्थकेपायोक्तम् २१ ॥ इतिश्रीवीरचरित्रपोलवशिलायांविवरणेपदमकेनाम्येसमवि
शीप्रभा २२ ॥ श्रीगणेशायनमः अहोविधामितिस्पष्टम् १ मेत्रेतिविशेषेणाभरकस्मनेनदृष्टिगो
चरेत्नानयोग्यतांनीयतेनतथाचलक्षणयोजनयास्फुटीक्रियतेइतिपर्यवसितोर्थः अथ चेद्दृशामा
त्रेणसंकीर्तितेहारमस्तीतिविशेषेणातत्रमहागमनादिनादृष्टिगोचरेनीयतेदृष्यतामिदंमेत्र मिति ४

हार[illegible]मिदंपरिकलितेविमर्शकार्यक्रियाभिर्यमयकाग्राविषयवलादपियदृष्टिक्षि
प्यतेऽवाचाः २१ ॥ इतिश्रीवीरचरित्रपोलवशिलायांस्वपीलपोल्पपराभिधानायांविमर्शा
कविताभिधानेसमविशोहारम् २२ ॥ श्रीगणेशायनमः अहोविधामिदंहारकस्यतावि
मलाशयाः अतीवहविरालोकयत्रलोकःप्रमोदते १ मेत्रनीतिक्रियेमेवयदुदृष्टमयाउ
ग तदिदानीविशेषेणानीयतेदृष्टिगोचरम् १ ॥

नीतिक्रियेसुदृष्टपदनिर्वचनेनलक्षणमाह ऊहापोहेतिविधेर्विशेषलेयोऽहापोहविधा तु ४
रणासारभागोपादानमूहः असारभागानिष्कासनापोहस्तयोर्विचारणासमीचनमन्ता
यादनामननमितिभावप्रसंयनमेतेनस्पर्शविभागोपलक्षणमनुइनितामारणादितिश्रुद्धयारा
यस्लीकृत्ययदात्मनोविधेयोन्मुखस्यज्ञाणप्रतिबंधकाभावलक्षसमीक्षेसंर्यममवर्तेयतस्थाणो

प॰ मे
२८ टी॰
१५

15

भावीतिविवेचनेविवेकः इत्यक्करणेतेनधौताशोधितामलविशाकरणेनसत्त्वार्थावलोकनत
माशोभनामतिर्यस्यविदोनीतीरहस्यकरणेतयोर्हृहितमर्धशाम्यावर्पितमयममनुकूलतणवि।
इयतोयायासकलासतीकलनाजायतेस्पाच्चाप्ताप्रापरस्तुतिविभ्रर्षितंभुविभ्रलोकतद्वनिमा।

ऊहापोहविचारणामननमित्युक्तात्रयैर्यादृशानामायायविवे
कधौतमलमतेस्थाणुसमीस्यात्मनः नीसहृहितमयमेविदथतोया
जायतेसकलास्वाचाप्यान्रुपमुखणोविजयतेसामेवनीतिक्रिया २
अलेवाउमलेरणात्रसासेनतत्रिशम्यताम् नीतिश्चैवसमुद्योगः १
सर्वेषांसिद्धिकारणम् ४

मनुष्येषुभूषणमिवसामेत्रनीतिक्रियेमत्र्यतेततश्चमननमादायचारणमयेत्वाप्रलस्यनयेनोद्य
मोमेत्रनीतिक्रियेतिफलितम् २ फलितमाह अलेवेति ४ ॥

१५

अत्रैव प्रतीतिं तदार्ढ्याय संवादयति तथा चेति। ईशानः स्वातंत्र्यशालीमन्नेन स्वस्मिँल्लयात्वे।
मय्यपि अगाजगद्रूपाः स्थावरजंगमात्मकायेन नात्मानं लेशोकलनायायोगलेशमाप।
एणार्धूर्वमनत्रापपणोयांशूलीणोधनविवेचनशक्तिः यतः शुद्धात्मानमिति प्रसिद्धमहिमानम्
अमुमिति अग्रुनापि यत्र्यपि येरं महीमण्डलसर्वावासिकारणमिति प्रसवत्हहविभवम् यत
स्त्रष्टुर्वं साध्यमहोमानवोनीतिविनिसर्वेषां स्वात्मा यो मयैतन्नस्तहेत्रनडुपदेशार्पणेन सर्वेषां

तथा चेशानो मावगजगदन्तेनात्मकलना प्रवीणः शुद्धात्माधिकृतिपरमभ्यासततमुम्
मनं सर्वं साध्यं प्रियसहृदस्माहसकृपया मदाज्ञेयेनीतिः सततमनुपाल्यास्मसुधि।
भिः ५

न हि तत्करणेन प्रियसहृदस्म कृपयेति तद्विषयया जगद्विषयया वा तस्मै रस्मा हसरयंनी।
तिमैत्रनीति किंयालन्दनाम मदाज्ञां विचार्यां फलसंभावनाशंकाकदर्थनया मध्येशकल। ‸संभावना
यितस्याविधिवाक्यमिवाविचार्यैव विधेया विधेयतत्प्रकारमाह सततमिति शोभनस्सुधिभिः
सततमनुपाल्यासेवेति अधिकृतिपरमिति अधिगीस्यासांकर्मैति कर्मसेत्ता अभ्यासेति
तिनैतात्क्रियपिप्रयोगः यत्किंचिदस्त्रविधेयतयासमापन्नतिनत्रवयसोः सहहदस्सेवा।

प. सं. टी. १५

15

मा

रं कृत्वा विवेचयेति ५ अत्र मे त्रनीतिक्रियायां प्रवीणो मेवर्ष्ट्योंनयतितथा चेति स्वयमेनः स्थितो नटयोमि।

नयाः स्थिताचतत्रात्मनान्तः करणाचलक्षतदधिष्ठानत्समेकर्तृणादिचलक्षतयाचविविधं वितं सकलमि

त्यथा रंगाभिः रथ्यक्रमयायो लोकव्यवहारो कृतेयत्रचयानि रेकम्यवेतोक्रमर्थं रुपयतिनटभावश्रति १

सिद्धमर्थं लौकिकव्यवहारयोजनयति पंचकेति यतः इति स्वयं स्वपरे स्थितो चतम्भिर्विवेचनादिविधया।

प्रपंचकाः पंचसंख्या सभा लोके ह्लाढिनि ह्लाढिगतानाप्रकृताविप्यव्यवहारोपपंचकासभाविधीयतेइतिश्र

स्यामहत्त्वमाह अत्रयेति अनयापंचकलत्तणयासभयेयं याचानजातविपर्यं तिफलकालेविसं

तथा च स्वपमेशोऽसौ स्थितो ऽन्तश्च त्रात्मना विविधं कृत्वा यां नटभावे ऽन्तः स्थितिः ८।

पंचके यमतो लोके सभा ह्लाढिगतानया नन्नात्वेषा विपर्येति पंचसीषइति स्थितिः १॥

वारं नामोति अत्रापि लौकिकमामाणकमस्यायप्रतिपंचस्थितिपंचमपरमेश्वरः इति लौकिकाव।

रंतीति इयं च नीतिः पर्यंपतनेपि दोध्यायं च सीयइति इत्यत्र सविधिरितिग्रातृकेपि तु प्राचवा

नविध्या दर्थं चात्ताविध्याचनापके नार्थं निर्णयायैचनारोमेविधे या इति पंचकं नवधमेकप =

लाख्यपाणनकथं सर्वत्र पंचकस्थितिरितिवाच्यम् लौकिके लौकिकेवाप्यवहारे परस्यरमत्रूस्यतवा ,

रेषां नरश्यक्रियातिरितियत्रक्रचापिकार्यं चत्तभिः रसैः स्वात्मनाचपंचमेनभाव्यमिति अत्रमेवार्थे। गुरु

हृदयेकृत्वाषा कृतषायायपिनेनावतीर्णोनस्त्वात्मना सहचत्वरो मा प्रयस्यान्यपरिशेनीतिबो। १५

वै

सहजरतिरित्यत्र मतिबलमित्यत्र च वर्येषु समनागतावलेयापर इति पक्षे ति च विकल्पितविपरिणामेनान
यः ८ कर्तेति निग[illegible]रव्याख्यातप्रायम् ९ शालिमिति सवयोभिः सेमेऽग्रनयाविधेयं विधेयमिति
समनन्तरोक्ताम् अव्यभिचार्यवर्ये इति छेदः १० वंशे इति परमार्थसमासंगादिति सर्वस्वरतीनाम्।

सहजरतिरलंकृपाभाजने स्फुवलति मतिबलेन कृत्याप्यहो विलसति नितरां च यत्रानतिः
सपरमिह जगत्स्थितो धर्ववहः ८ कर्ता विवेकान्निखिल[illegible]क्रियाणां समर्पिताधिक्रिय ईश्वरे
ण सर्वप्रवीणः स्वपस्कितासौ चकेश्यितीर्थामनसाप्यगम्याः ९ शालिं समाश्रित्य।
महेश्वरस्य समधर्मचारी सवयोनमस्या सेऽष्याप लोकेऽव्यभिचार्यवर्येरभूवसत्स्योऽवि
लोपकीर्तिः १० वंश्याभवत्तास्थितिः स्वविमलास्याप्यामरस्थोज्ज्वलासायोसममम्
परस्परसमासंगान्मतिशालिमताम् मतासेशति संप्रशांतकल्मनः स्वस्योस्मिपुत्रोजसा
न्नेसमग्रणयोचितोस्मिसम्भवान्मसानिर्याणपभव ११ इति तेनासौ विजनेसमाधिनिरवः
स्वयंभवागम्य उपदिष्टो विलक्षणे[illegible]षेमेमालापनमयोलमभूत् १२

पातलोभेदाभासेऽपि परमार्थतो वाकैकवाकानया प्रतिष्ठा संप्रशांतकलनो निष्पंशोभीभूत
नृगाहिषयेयागदेम कलनः सन्तपतत्फलमारूमसमग्रणयोचितसति १२ ॥

प.सं. अतश्च न स्वल्पोऽर्थोऽपीति निगदव्याख्यातम् १३ महार्घेति महार्घफलसंप्राप्तिः शीघ्रक्रियासिद्धिश्च।
२८टी. निर्दयं परस्यासेवादे[ने] केवलं स्यात् इत्यर्थः १४ व्यतिरेकेणाथमाह अस्मिंश्चेति सर्वेषामन्यपक्षे भोग्या-
१९ लसितानामस्मिन्नसर्वोपालम्भरमनेनेति मध्यपदलोपी समासः १५ सेमेध्येतिस्साध्येति साधनेन सम- २

16

न स्वल्पार्थोऽपि [ने]स्याभूत् क्रिया काचन केवला वपुस्यैर्दितोभूताश्चैकैकर्तव्यमादरात्
महार्घफलसंप्राप्तिर्न परं न यमस्तयोः शीघ्रकारितया साध्यसिद्धिरेषस्ततोऽह्नदे १४ अस्मि-
न्मध्यहृते तत्तत्फलासिद्धावनर्गला सर्वोपालम्भरसनाकथं नाम न हर्षयेत् १५ सेमे-
ध्यकारिणां नात्रफलासिद्धौ च सूक्ष्मम् संसाध्यानियते दैवे धियं गाढयोगात् समञ्जुतम् १६
अनन्तकार्यसीमानेत्रे तमेकः कथंप्रभुः उन्मूलयाङ्ग्रसाहाय्यारेति कार्योऽन्तमग्रथीः
नाशं साहसकार्येति मे पन्नावपि मृद्धधीः हसिममेध्यकार्येति विपन्नावपि तुष्टधीः १८

रव्यमिति साधुकारी[णे]नमभार्थ्य दैवे नियते अद्भुतमिति निर्देशत्रशङ्कुभूतत्वात् १६ नाशमिति स्व
न साहसकारी केवलकारी विवर्तितः प्रतिगच्छति सम्पन्नावपि सर्वसमृद्धियोगेऽपि वि
पन्नासाधनसामग्रीवैकल्ये १८ ॥ १९

प्रो॰वि॰ १८

ङ्कार्थे वोतन्नं प्रतितथ्यादीति ताहशी स्थिती सत्ता विहनिदर्शनेत्रात्मनः एको सहायो विपनयः
सं मेघ्य कारणाब्धी त्रेसे पत्नाद्रमभूतशवणः सहायसामग्रीभवितः संपन्नः केवलसाहस्सकारणा
द्विपत्याद्रमभूदिति १८ अनेकेतिबलादितिश्रंगावेकत्येपि १९ प्रकृतेप योगायाहसर्वैतिश्रस्य
कर्मणः सं मेघ्यकरणात्मस्य २० ननु चेतिगुणयोगः सत्कारसेवेयः इयमेवनीतिकियाइतिक्र

तथा हि दर्पणतोयमणावेणो ताहशास्थिती निदर्शनमिहाम्भवजन्मनन्तर्यतस्समाश्रयात् १८
अनेकबुद्धिचान्तर्यमिलितेयेन्नरणामतिः नमराकार्यसंपत्तौसामर्थ्यंसाययनेबलात् १९
सर्वसाधारणेवपिकर्मणोस्याविशेषतः नैर्भेरोविषयोत्रकार्यानेमादितिस्थितिः २०
ननु तत्र गुणयोगोस्तियत्रोक्तेतेयमहैतः इतिक्रमाक्रियायाचाते शक्त्याःसर्वियोन्वहम्

माएवेरहस्यवाक्येन क्रियायांपानेकर्मसमायतौ अथवाइतिक्रमेतिक्रतिचोदितवाद॰
द्रार्थेनफलव्यभिचारशंकाविषयेयेतिसूचयति २१ यथाचेति कार्यान्तमितिइत्युक्तबलातिरस्का
देणामहाजनयालनात्कार्यान्तःकर्तव्यसीमेतिसर्वसंमतरखेहषपते तथैवनयेनगुणंपरेषा
मविदितेयथाभवतितथानयकोविदैरागाकार्यान्तमतितुर्हैदकार्याणा सचरकोभवेदि

प० सं०
२८ टी०
१२
17

कथमसौ ऽहङ्कारिमानमारोप्यत इत्यत्र समर्थयति नयोऽस्माविति आयाति सर्गधीरिति विकल्प्य।
कल्लोलाकल्पिता यया सा वीचयस्तेषु स्वार्थं भजत इति २३ बहुनेति ह्रासादित्यि हेतोरपि विहिते सफले
पर्यवसानं फलितफलत्वमुक्तम् २४ नेति यथैकस्यैव तथा परस्यापीति बुद्धिधर्मं एकोनाली नेवेति
स्थितम् कदाचित्कस्यचिद्धीद्वयोपारमेयमेवेति इदं नयपरत्वमारोपयन्नाह लः ऊ कर्मनाडीकर्मान्वेतया ना

यथा च राजा व्योकिपालः कार्यं न मेष्यति प्राकाशेन तथा धर्मे नयेन न पुकोविदः २३
नयो येन स्थिता लोके या सा वा याति सर्गधीः नयात्र चरता लोके कथं सिद्धिर्न हस्तगा २४
बहुनाले विनिश्चित्य बहुभिर्यैर्हि धीयते तदेकनिश्चितं ह्यापादितं त्यसफलं त्विदम् २५
ननु द्विधर्मएकोत्ली मैवं निश्चितमारैः नयपरत्वमिदं धीमन्तु इयत्तानवेत्तया २६ आ
ऊश्च पूर्वं निपुणाभ्यामेको विजीयते बहुभिश्चापि तैस्तैः सदैव सफलो नयः २७

अपरेणानम इयबहमत्वेऽह्मव यपेकस्यापि बुद्धिधर्मे नीतिरत्नम मनुद्विते कार्यसिद्धये स्यादेवे।
ति २८ अत्र हृदि सम्मतिं दर्शयति आऊश्चेति द्वाविति अत्र विजीयते इति वचनविपरिणामः नन्वह
ष्टे कदाचित्केनैव बहवो जीयन्ते इत्यत्र कार्थेऽव्यभिचारात्कर्यं प्रतीतिरित्यत्राह सत्यमिति भवत्येव
कदाचित्यं तेन नयः सदैव सफल इति मकाकतालीयेन भ्रमितव्यम् २७ ॥

१२

नास्मादिति अस्मादितिनयात् अमादितिसाधनम् आपताउत्तरकालेसम्भाव्येति केनचिद्दृष्टमि
तादिनावेद्याः शास्त्रेचेतनाः शास्त्रतत्वेपिकेचिददृष्टवशेनदुःखाद्यागद्दृष्टाइतितन्निरासार्थमाहस
दिति उक्तविशेषणाअपिअपरिचितवुद्धयः किंकुर्युरित्यतआह अयमेतिगतिर्लोकयात्रा २८
आयेतिदीर्घदर्शिनः कार्यसीमादर्शिनः २९ कालान्तरेतिनजातुतिद्दृहस्तकृतस्यप्रतिब वा।
उत्सात्फलादर्शनेपिपरत्रयथाफलंहृष्यते तथासौनयोपिपदिनत्क्षणेनफलेन तदाकालान्तर

नास्माद्धेतेमरणेलोकेसम्भाव्यापरमायतो असौविधेयः सद्वैद्यैरप्यल्पगतिभिः सदा २८
आयव्ययपरिज्ञानचतुरैर्दीर्घदर्शिभिः आयव्ययविदांसत्यंसम्यक्लाभहंभवेत् २९ का
लान्तरफलायालंतत्क्षणेनफलेयदि कृतेहिसंकृतेलोकेनजातुविफलंभवेत् ३० बह
रामकृतस्तथावासौराजानाह्यतनयेसुरा अनुपास्तिसम्प्रवृत्तेनिसमाहृत्यसदागतः ३१

फलायालंतत्क्षणेनायुनप्रतीति ३० अत्रबोधवयतिबहवानामिति असौनयआलेख्यालेख्यतत्रसो
यथानचमूलेविनैवकेवलमल्पविज्ञमणार्थसिद्धिस्तथानेनापीतिविशेषणसाम्येनालेख्या।
रोपसमर्थयतिबहुधीनइतियथाकथ्यानेकशापेनवशामेतिनैकशापेनतथासावपिनयेनैकशा
पेनवशमेष्यति नैकशापेनेतियथाचैकआलेख्यगतोरूपस्यसर्वतोपसरणाद्लब्धलाभस्त।

प॰से॰ २८ टी॰ १८

18

उल्लेखापीति अनेन नयेन हूं कियते हूंगादेव निरस्यते अन्यत्र नयं विना एतन्निरासार्थं विपन्निरासा
र्थं अतन्नो निश्चयात् ११ यथा चेति स्पष्टम् १२ मन्त्रयाहत्वमिति नयस्याभ्युपगमे न यतो हूंगत्वा का
र्यसाधनार्थम् सैन्यथास्त्राणामिति समीपे स्थितानामेव कार्यसिद्धिरिति सूचनार्थम् अथ।

देशो कः पुरुकार्येषु धीरैः सह नयं कुरु ग्रामेवैसौ व कुधीनां यथानेकस्यागोचरः
उल्लेखापि विपद्दर्पमनेन न क्रियते कृतम् मामधैतन्निरासार्थं विधेहि रुचिमततः ३२ यथा
वनपवह्नेर्न विध्येय स्त्वष्टे भवेत् तथा न कुतैर सिभिः शरैः परस्तोमरैः ३३ मन्त्रयाहत्व
मुपादाय धीमान्कार्यं यथा मृयात् न तथा सैन्यपाहाणां महस्रेणापि लभ्यते ३४ ति
दर्शितमिदं धीरैः पुराणाख्यानके यथा रामि मित्रेणयोर्वैरं महदृदेव्योन्यमत्युतोः ३५ रोम
णः कैंसरीसोल्लैं मित्रेणाजाजिना यदा परस्परानुबंधेन बभूव समरोद्यतः ३६ त
योः सैन्यसमापाते रोमे इन्यस्य कस्यन लिलेखमित्र भूपाय सत्साम्भिदिनवर्तनाम् ३७ श्री

मेवच पाश्चात्ते विशेषः ३४ अत्रैवरोपारयति निदर्शितमिति उच्चैर्विलिशाः शतरिमासेन
म ३५ आख्यानकमेवा वनारयति रोमेशरति मित्रेणेतिमुखेयान्तम् अतुबंधः वैरकला
३६ तयोरिति मित्रेणाभूपायेतिमासिन्मित्रेणामन्त्रकृतलयितम् रदिनवर्तनायकिंविरमुनादिनो।

१८

सेवाद्रेनेति सेवाद्रनाम्नकृतत्कृतम स्यपरतोपिप्रतीतिः प्रसैषिषत प्रतीति मतिवकारयणितःप
णेनेनेय्यः कृतः हृष्ठमितिशपथ्यादिशर्वम ४८ कर्णोकर्णिकेयेतितहूनवेदीनचनहूतेनहूतेतदे
तीतिवेदनप्रकाममाह अयतावदिति ४९ निशम्येतिनीतिशिक्षितः नयप्रवीणः प्रवीणानिश्च।
णाभिज्ञविज्ञनिस्मातशिक्षितनाडत्यमरः कथाप्रसंगेनेतिराजनभीहभिलंदत्तप्रेष्यभिवेतेकथा।
यामस्यापितापामपिप्रवोडेवानभिज्ञत्वासोहस्योवर्तनामितिकर्तव्यतोरर्वैवहर्तयामास ५०

सेवाद्रेनोद्यतस्यासौतथाप्रैष्यपिषपथ्या मित्रेणोनामुनातस्यराज्ञोमाःपणितोदृष्ठम् ४८
कर्णोकर्णिकयासोपिरोमेकहृतवेषभूत अयतावक्छुनेतेनसर्वेहूलेममेतिह ४९ नि।
शम्यैतितमाक्ष्यपराजासोनीतिशिक्षितः कथाप्रसंगेवाइेवववर्तयामासवर्तनाम ५० सा
म्नुवेनागतापापितसैनसमजितपत कालेप्रत्ययमीणानोकालंसिद्दिहिहलगा ५१

सोमत्वेनेति प्राप्येणहिविप्रकारीसंमुत्वागतः कष्टाकरोतीतिवानेयेषणसोसम्मुत्वागता।
यापितसैनसमजितपत संज्ञादानादिकेवकेननुनयोसोविप्रकारप्रकाशितेपिसंज्ञादानेवि
धेयमेवयेनासोभोकिनमनानुगनस्तत्रसज्ञाभेवदित्यत्रसमर्थयतिकालप्रेत्तीतिप्रज्ञार्थीनप
तिईशानामितिऊर्जवतनामामेसंज्ञादानादिनापिस्वार्थसिद्धिम ईशानोनरभयत्वात्सिद्धि।

प.से.
२८.टी.
१९

ईशानो कालेऽस्मिन्निह लोके निमग्नतिज्ञाततनिर्वाहाय सिद्धिकाले वर्णयितुमुपक्रमते अथेति अ
भिमुख्ये जाते न्योन्ये समस्य विमर्दे जाते अत्रैतस्मिन् श्रीयेण लोकश्रीपके गेः स्य । पुरतो गते मुख्योन त्य
अस्मतीन्समासीना नोक्तिहृद्योपविष्टान् ४२ विदितमिति वेषु याकमिदं विदितं काङ्क्षा विदितं अ
नमायमस्मिन्वानवेति मदेतिप्रेमाणालिलिखुः लोक्यानिषेधयास्तः ४३ नेति नास्माकं किंचना

अथाभिमुख्ये अनयोर्जातिसौमेनयोर्न्दपः पुरः स्थित्वसमासीनौ मुख्योनि त्य पश्चद्वयन्त ४४
विदितं वो यथा नाना निरोधस्य ताश्चमे विणः अतीव पापथान्बहुमदर्शलिलिलिखुः
नेति हलो निबध्यासुपादाग्रकृतसंधिपु अमीषु पुरतो लोक्यामसौ चितेपयीयनः ४५

यि विदितमिति समाधाय किमेतेषु लिखितं स्यादिति शंकितचित्ता अशुभयामयेहलो निबध्य
पादाग्रकृतसंधिषु स्थिति भवत्पादाग्रमेवास्माकं शरणं नान्यत्किंचिदिति पादाग्रकृतसंधिषु अमी
षु मुख्येषु मत्स्य असौ धीय नेत्रो मेघः कल्पितानि मित्रेणाध्यस्तमेविलोक्यानि पुरतो येविदि
तं प्रदर्पितामेतानीति ४६ ॥ ॥

१९

ते लम्बवार्तामवतारयति विनयेति विनयादिगुणैर्विस्मारिता विस्मृतिपदवीमानीताः पुरातना नृ।
पतयो येन तस्यामेयगुणो विनयौदार्यसच्छीलविस्मारितपुरातनेनेति त्वस्मिन्नेष बुद्धिं निराकुर्वत आह।
गुणौकेति अमीभिः येनावसरे विबोधनो विज्ञापना क्रमः ५५ किमिति स्वामिने विहायैवं वृडोऽयमार
म्भः पविजनहारित्याहमुक्तिरिति अयस्य स्वस्वामिनः यो पिता बोधनको धनाद्रिनाग्रहिलो हेवाकग्रस्तः

विनयौदार्यसच्छीलविस्मारितपुरातन गुणौकग्राहिणो मीनोऽनना क्रमो विबोधनाम्
भक्तिरस्य यथोचितमाबोधिताग्रहिलस्त्वसौ नास्मन्मेत्रेणावर्तिधर्मणोनोभवाधुना ५६
प्रहृतेः पुरुहस्तयोर्नेत्यैसयपुरमेमसन्मृइते अमेोनीवस्तुरोनीनाक्रौककातेपारयोत्तव ५७ आ
छायशीर्षपाशेन ग्रीवां बद्धा हठबलात् संरम्भयाणायारं वयश्रुवानीयतेऽसुरः ५८

नास्मन्मेत्रेणेति अस्माभिः स्वपरहितार्थं बोधितोऽपि न तथा चरतीति नात्र किं कार्यमिति स्व
चितम् प्रमाणेनोभवेति निरपराधानस्मिन्नास्वपदाज्जनीहि अथवास्माभिः स्वछन्दे निवेदितेऽपर
त्वनत्रभुअस्मद्योर्भवानेव प्रमाणमिति ५६ प्रहृतेति प्रो कृते उपयोक्तिपते ५७ लोकनाश।
कारं चाह आछायेति आछायेपाशमायाणादिपातेन शीर्षं समाछाय ५८

प॰मं॰ इतीतितेषुस्वकीयेषुमेत्रपथ्यतारिपुष्वसौरोमेषाः परमाप्युत्तहृदः सत्यमेतन्नात्रव्यभिचारोमनाग।
२८टी॰ पीतिपर्तव्यिपत्वनेव्यंभवतस्ववशिष्यतेस्वयीभूयपुथ्योति ४९ उक्तमेवस्फुटयतिवलमितिस्पष्टं
२० इतीति प्रसंगतः कथाप्रस्तावस्कृतत्वात् सोयंसेक्ताभितस्वकर्तव्योभरतः सार्थसंगेनेति अ।
शोकितेयथास्यात् स्वक्रियोदिनत्त्वलतणाम् ५१ तामेवस्वक्रियांस्वरूपेणाहयत्रनेनेतिइस्य

इतिमेत्रिलिपिंवीक्ष्यमङ्कितास्वेषुतेषुमैत्री उवाचपरमंयुत्तहृदः स्वस्थाःस्थपुष्यत ४९ बलमा
दायवरंनपुङ्गेक्रमततमाचिरम् वितानकाविरत्तीहनिर्यातप्रीतमानसाः ५० इतिप्रसंगतः
श्रुत्वाकथांसोयंत्वरान्वितः निर्यायसार्थसंगेनस्वक्रियांविदधेद्रुतम् ५१ यत्रेनरास्तास्वामात्या
इत्थंसंबोधिताःप्रभो पदुत्यक्तव्यंतेव्यनात्रकार्याविचारणा ५२ विलोक्यमित्रलेख्यंते सैनी
विभ्रान्तचेतनः किंकार्यन्ताक्तलोगुडेविचारनिरंतोभवत् ५३ नाग्रेगन्तेनवातत्राप्यामितिनिश्चिका
यतः निश्चितपथ्यामस्यात्त्वनिर्ययोनिर्ययोहतात् ५४

मितिविनयोदैर्यंतादिश्वत्नःस्रोकीत्लिपिम् पदुत्यपयदपुनाकर्तव्यमवशिष्यतेनत्रप्रमादेवि।
लाय ५२ विलोकेतिस्पष्टम् ५३ विचारनिरंतोभवदितिविचारितमर्थमाह नाग्रेइतितिनिग।
दव्याख्यानम् निर्ययेतिनिश्चयनिरस्तावृद्धिः ५४ ॥

पलायमानमिति मदाकुलस्तिस्वमेवितमित्रेः अश्वस्वेरणमत्तस्वेरण ५५ गतेस्तिगतेपला
यितेस्मिन्नोमेषो सिविरितन्निविशेत्नुटितमाहसेनस्वमेयवशीकृतेयस्यसमागच्छतितत्नेसेव
तितश्चत्तुरंगतस्यावशिष्टेहस्त्यश्वरथपादातलक्षणेससाधनेसोपकरणम् ५६ अत्रविक्री
यमाणःहलितमाहविचित्रमितिविचित्रमिदमाश्चर्यं विस्मरणं अत्रसौमित्रेणास्तदेकलिखितेनम

पलायमानेतमसौवीरराजनामदाकुलः अश्वस्वेणसैन्यंतोषयामासहृष्टतः ५५
२४ गतेस्मिशिविरेचाथत्तुटितेस्ववशेबलात् चकारचतुरंगेणसाधनमसौनृपः ५६
विक्रेपराजितोसौनदेकलिखितेनचत्रयोज्वलंकुर्यात् अग्नेमस्तत्रकथंवनतथात
मुद्रियादनर्थमेकनयः ५७ ॥

वासावेकस्तदेकस्तस्यलिखितेनरोमेघोलिखितनीतिरूपेणायपराजितःपराभूतोभूत् प
कमतोदोषमत्कावकुमतिमलनरूपनीनोगुणानारचेदितितलिखितमस्येः स्वामात्ये।
मिलित्वायेनयोंतस्तत्वेतेनोज्वलंचेत्कुर्यात् नदोतवत्ततयास्यतथात्वपराजितत्वेनक।
र्थचनोदियातअतस्यफलितमाह अनर्थमिति एकनयएकेनकल्पितावुद्धिरनर्थोजन।

प॰से॰
२८टी॰
२१

निर्णयमिति स्वहस्तादिति स्वहस्तेन तस्य कार्यस्य निराकृतिर्दूरीकरणमिति तदिति कार्यम् ५८
देशाक्रान्तिर्यत्र तस्मिन् त्रय च तत्त्वेऽगादि स्वस्थस्य परतन्तुल्यत्वं चतुरंगमप्यादिना प्रतापेन वा।
तेना गुर्वादिपरिग्रहस्वदेशाक्रान्त्यर्थं स्थापने भवतीति संभाव्य तेन पक्षोऽर्थः अन्यैः शत्रुभिः स्वमारण्ये लिति
सर्वस्ये स्वहस्तरूपस्य चतुरंगस्य सत्त्वपः साधनमिति सत्त्वयोः पैदूलितमिदं साधनमपरस्याः किं विक

निर्णयं कार्यकारिणे स्वहस्तात् निराकृतिः रार्ज्जमिच्छसि चेत्तान् नय वा त्वनितक्ष्म ५८
देशाक्रान्त्यै भवेत्स्वस्य चतुरंगादिसाधनम् परं तु परि सर्वस्य साधने सत्त्वयं विदुः ५९ तथा
चके न चिरात्त्वास्ववेयः स्वगृहेऽमादगान इह किं ते मते साधु नयपौरुषयोरिति ६० निया
स्यमेवास्तोशाहस्थापणा भाग्यानयः पौरुषे स्वबहस्यस्य प्रमाणं परतो भवान् ६१

रमिति ५९ तथा चेति नयपौरुषयोर्मध्ये किं साधुमतमिति ब्रूहि ६० नियामेति अयमर्थः परावा।
स्थितिकालार्थमयच्छति तत्कालेमत इत्येवेन स्वङ्कै भवति तेन कार्यं साधयति यदि च न तस्याभि।
लापि स्वबलेन स्ववशेन मद्भिश्चपेटादिना स्वकार्यं साधयत्येव स्वबलाभावे तु समर्पित्वङ्के।
तौ किं कुर्यादिति न ह्यसौ स्वङ्कः स्वयमुत्थाय कार्यं करोतीति मे मतम् अत्रेति सन्मते स्थिते भवान्

नीयशास्त्रोद्धिते योगकर्मणि ५८ ॥
२१

आरूढेत्रेतिनवेतिनवाहन्यात् अलमितिअनेनाप्यलमितिसम्बन्धः हन्तेनेवालेहन्यात्रवेति
नयवतात्तनयः त्विमोले हेतिसदातस्य हेतिइतिशास्त्रसमीपवर्त्तिलसपातनमेवनहूत
इतिसूचितम् अयचालमितिपुनः प्रसक्त्यानासम्भावनामाहशास्त्रेणहितिमेनलक्ष्यातवे
न्या॰ पुनः प्रसञ्जनमपिसंभाव्यतेअनेनतत्समूलमुन्मूलनात्पुनःप्रसक्त्यानसंभावनापिनास्तीति

आरूढ्यतिपुण्यः शास्त्रेतिमेहन्यात्रवाप्यलम् नयोनयवतात्विमोहेयेवालेसहूतनः
समेत्यकेविद्वांसोऽद्यपपृच्छुर्विनयान्विताः मतिःस्वच्छागभीराचनीतिःकेतिवदाशुनः
निशाम्यसाधुगंभीरंमेडवाचशुभाशयः समाहितधियोभूत्वाप्रागाख्येसारसेत्रहम् ४४
यथान्तसमापत्तिःशान्तानोस्यापयेऽक्षिरः स्वच्छासौधीश्चगंभीरानीतिरेषाशुभोदया

तथाच एकेहन्यात्नवाहन्यात्छयः त्विमःसथन्वना बुद्धिर्बुद्धिमनातिमाहेतिराष्ट्रंसराज्ञ।
कमिति ९२ समेत्येतिचोभिन्नक्रमः गभीतानीतिश्चेति ९३ निशाम्येतिसङ्गम ९४ यथेति
अन्तरसमापत्तिर्विधेयरत्नसमापत्तिः स्वच्छेतिश्रयमेवस्वच्छाधीर्गंभीरानीतिरिति पर्या।
यभेदएवानयोर्नस्वरूपभेदः ९२ ॥

प॰सं॰
२८ टी॰
२२

समर्ज्यमिति द्वन्द्वं नीतिगाम्भीर्यम् तथाहीत्याह यन्ते वेति श्रेत्व समागमे वेध समापत्तौ पतदर्ज्जनफल
मारत इत्यमिति राज्यस्थितिहेतुत्वात् इत्यर्थन्तद्योभाकाविनाद्भुतदिम्भषणाम् ९७ यत्रैव वेत्यवयति।
मलीगतिश्चैवेति नीतिगाम्भीर्यमविलमिति भृशः कृतः अतिशयेन नयोदर्शितः इत्यर्थः आगाहवलः विनि
येविनः विशेषेणानियन्त्रितो निबद्धः ७५ नानेति सहृतिरुणसानाथिपः ९९ यधेति अधिकृताः को

समर्ज्येति यमेनेदं गास्तोत्व समागमे पतनीयेयथाशक्तितद्रूमेतद्विभूषणाम् ९७ मली
कूवातनुत्रालाञ्छभवितेवतथासौ तुरासानाधिपेनारदागमविनियेचितः ९५ नानाम्
हभरेलासैः मन्त्राणां सौव कथिनीम् पतत्रिक्षामनोहरैः सम्पादरोगामहकथत ९९ अ
घास्याधिकृतानागाढो विषदेऽस्तरीततताम् समीत्यभाविचवराः स्वक्रियासमवीहतन ९२
संक्रमयच्यवानारूढसेतिते तत्समतिशति केचित्नूपंपदृष्टीयकुत्सदयत्वासत्थापवे ९८

शासेनाद्यधिकृताः तत्कालेगाढामतितीव्रां उत्सत्तीततांकालोत्तरगामिनीम् भाविचत्वराः
पूर्वापरानुसंधानकुशलाः अध्यक्षीकृतस्वपरपर्यन्तानाशतियावत स्वक्रियास्वचिकित्सांस।
मवीहतन ९२ स्वक्रियासंवर्तनामेवाह संक्रमयेति निगदव्याख्यातम् ९८ ॥

मन्त्र इति मन्त्रज्ञो योऽकृत मन्त्रहनः तथेति स्वपमागतानि लेख्यानि प्रसमादत्त एमिति हिंसाय नर्यप्र
याऽसेन विनैव ममार्थसिद्धिरिति समुद्भिन्नपक्षीकृत्य १९ वेयथामिति स्पष्टम् २० यथेति स्पष्टम् २१
तस्मिन्निति त्वरमानाधिपेनानु इति स्थापिनामलीककृतानलः २२ यथेति यत्रेमे तस्मिन्न वामके

मन्त्रज्ञोऽसौ तथा वीतप्रसमादत्त तान्नृपः मम चिन्तन लेख्यानि रत्ननयकोविदः १९ वे
पथ्यो तान्यथा थापतो विधाय च मन्द्रिताम् कोशाध्यक्षापदेशेयमिति सम्यक्तमर्पिपत्
अथान्योऽन्यं तयोर्युद्धे वेलायामीश्वरेच्छया मलीकशातनान्नाम्नौ विजितेयविधिर्हितः २१
तस्मिन्प्रलायमानेय विपद्भ्रतेय च तद्विषम् बलेकोशादिन्तातेचराता कस्मादरेगातम् २२
अथासौ कोशवीतार्थे प्रविष्टो नरदर्शाद् मद्दितो वेयनीतो वित्तमिवैधेः कृत्वा कनाम २३ ३
आतोत्पपाणिनाराज्ञा स्वेयनामय निश्चितः सेगोप्याकारमाहत्य च तद्वेश्म कथ्याभूत्

या
गादिनाते वित्तमिवैधैः स्वाध्यक्षैर्यमागते राज्ञा नैवित्तमयोलिखिता स्वामपेवैथाः स्वनामभाया
पनार्थे सिरो वेयाइतिप्रसिद्धाः २३ आतोत्सैंकि मियदेवाज्ञो तोन तस्मद्दपि किं विदितियराः।
तार्थम् निश्चित इति लेख्यान्येवमानीति कृतनिश्चयः यमकाय इतिरेगितनपोकानिरा।

नि

प.सं. नैवेनामितिउज्जग्रेयेतिउमोचितग्रेयिंचकार विपाययतिमाकश्चिदेनामङ्ग्रायेयदितितडपातितिजनम्।
२८.ही. द्विकं छ्त्वा १५ विचारानिरतोभवदितिप्रतिज्ञातो विचारैकतानतां विहायेतिचेदिति अमीषांयैरि
२२ मानिलिखितानि वेतालोत्थापनाभयोत्थापना १६ वेतालोत्थापनां विहायेतिज्ञातेतिउमेमद्ध्य
ताः सेस्थास्यतिः ११ रेधाग्नीति हेतिर्ज्वालाग्र नेनतात्पर्येण १८ इतीतिग्रस्यहननस्य १९ उ

नैवेनामुज्जग्रेथ्यासैविपायपतिजनमुद्दिकाम संस्थाप्यस्तोतिकेसम्यग्विचारनिरतोप्यभूत १५
वैत्यकाण्यानिऊर्वेहेतहृष्यानिभवेतिमे अमीषांतद्दिहदेवेतालोत्थापनापेक्षेत १६ ज्ञात
हृत्वाश्मेमन्तोभीतारोषापउतनेय तथा पितशुः संस्थामेपथ्यास्यादितिनिश्चयः ११ रेधाग्नि।
हेतिरुच्चैर्दह्नताचेत्स्वरुःपाका निर्वापयितमेतेनभवेदितिचनिश्चयः १८ इतिनाविङ्कृति
मैथ्यसाहसेनाज्ञासेत नचापिगोपतेनीतिवर्त्मगामस्यसर्वथा १९ येषाध्यात्मवेकामङ्ग्य
छ्वेत्रस्यापेउनः मोलास्लादतिकवनेप्रकाषेपयेचवयनी २० अनलतावाहिपेचविपेये।
ममवर्णेया विशेषकविराजाति

भयथ्यापिदोषमज्ञोवकिमङ्ग्रोचितमित्यैविंतीप्रदर्शयति इतीति अथ्यात्मवेकाउन्न।
माध्यस्ताः २० ॥ २० ॥ २० ॥

अस्त्विति निश्चापितनिश्चयोऽतः कारणेनाबहिर्विषयेऽस्मोऽश्रुतिककार्नेयम् ममसर्वथावाङ्मनःकायैर्वि
षयेषुकार्यम् इयं विषयेषु प्रकारोऽरुचिः स्फुरदेवभाति अथवा रुचिरशोभादायिनी भाति यतो।
गतेऽप्रकारेऽप्यवश्यं वर्तनात्तद्बहिर्विषयेषु विनय ग्राहि विनयादुगते तदुज्ज्वलशोभानिमित्तमि
ति ८१ इतीति स्पष्टम् ८२ मय्येतद्दृशो वशीभवने विषयतो विविच्येव मे हृद्याः किमिदमिति प।

अस्त्वनाबहिर्विषयेषु च विषयेषु मम सर्वथा विषयेषु रुचिराभाति विषयेऽगतमुज्ज्वलम् ८१ ३
यस्मै मनसा मे च्युतानां रूपादिनिर्विषयः इयं च वैषयिनी लोके भविता लोकपतामिति ८२ ३
क्लेशैरभिः प्रवेकैर्मे विलोक्यावसितिर्धिया मतानि बलिने स्वात्मरत्नायैव विहिता क्रिया ८३
लोकोत्तराणि मानि सर्वाणि तन्मयीकानि सर्वथा अस्मापद्यन्तदृष्टैवमद्भिन्नानि मयाप्यहो ८४

भिः प्रवेकैः कृतसाधिकाभिरिभिरित्यक्रम् मतानि मितिबलाबलविवेकेन रिपुरेव बली।
भवतीति धियावसितिपर्यवसानकाले विलोक्यैव क्रियास्वात्मरत्नायैव विहितेति ८३ लोकोत्तरानी।
तितन्मयीकानीति तत्स्वाद्वरसानाधिपस्य अस्मामिति मयास्वयेनोन्मद्भिन्नानि माधवमरीयः।
कश्चिदुन्मदयैरिति मयापि स्वमद्यावद्वानीमो दृष्टाश्चर्ये न स्ववस्तुमात्राभिमायम् ८४

प॰सं॰ शापामीति त्वमीषां लेख्यानां पृष्ठगोऽन्तरे किं केन लिखितमिति पृष्ठकस्थमिव वेल्लविदितेन मयैकाकि
२८टी॰ नायतानां देनानि नोऽम्मो चितानीति यद्येवमनलस्वप्यापि वर्णयेयमत आह स्मृद्धीति मेघामेतवेतरे किंच
२४ वे॰ नाम्नं शिष्यत इति पतनूद्धिकरणार्थमयमुपयः इति ८५ प्रतीमत्यादनार्थमाह श्वेतरमिति यद्वीतहा।
नाहूतेऽप्यपापात्मकम् ८६ तदिति तस्य सैवेश्वरस्य परदर्शनेर्दशनाप्राप्तिः सपत्वभावः श्वेतोय।

शापामिवस्त्रनमयायतानावत्पृष्ठगोनरम् श्मीषोविदितेशुद्धिकरणार्थोयमनुपसः ८५ श्वेतोय
हिवाज्ञार्थेतरसोसर्वहृत्क्रमाम् तद्यामियोगपमाकार्षीपचनास्लिहूनाहूतम् ८६ तदर्शे
नभारमेशिशिरेयावपेयलसौ यदिमेविशकिंविदयार्थेसंभविष्यति ८७ नोऽम्मोचितानि।
मयकानाधीतानिकथंचन कथंकसोतिलेख्यानिस्नास्वशासोमहेश्वरः ८८ प्रदर्शपशुद्ध
मात्मानंवक्रिमानयनेतिच उक्तोऽइतशिवेज्ञासोसमंततनामदीहहन् ८९ इतितस्यसमा
शुद्धोप्रसादंचाप्येवस्ततम् आपन्नाः प्रकृतितेनहृदातनाप्यजीहषन् ९० ॥

दिवेति सांप्रतिकविशराभावप्रदर्शनपरम् तदर्शनेनेतिभाविविशराभावप्रदर्शनपरम् ८७
नोऽम्मोचितानीतिस्पष्टम् ८८ प्रदर्शेति शुद्धमिति निर्णीतपापथाविभिः श्वत्रवज्ञौ ८९ नीतिमा
हात्म्यमाह उतीति प्रकृतिमापन्नाः कालुष्योयुमनयाशुद्धानतः हृदेतिमनसाशरेणाचनतकार्यं
निरतान्मनीहृषन् हर्षयामासुः ९० ॥ ॥ शी॰

सभेमेत्येतितदाज्ञापालनात्परम् अवश्यं प्राणैरप्येतदाज्ञास्माभिः पालनीयेति अथ त्वं प्रमत्ते ४१
अन्योन्यानुकूलेफलमाह समृद्धीतियासिद्धिर्नाप्यतेकाम्सेसिद्धिरितिसम्बन्धः ४२ पवनेतियथा
पवनसहायोऽग्निः शीघ्रं दाहं हरहतिअरण्यानुकूल्यप्रभुप्रसादेशीघ्रं कार्यसिद्धयेप्रभवन्तः ४३ अत्र ।
मंथं दृष्टांतीकृत्यअहतेयोजयति स्वच्छेति तेनराजातेष्यत्नादयःस्वस्मिन्वशीकृताः सन्तउपकुः ।

सभेमत्यत्रविद्यापाद्यतदाज्ञापालनात्परम् सर्वं बभवुरप्यत्र तपरोल्लेवाप्यतेद्दिताः ४१ स
महद्धिपार्श्वेते सौवबम्भूवरविराट्तलम् शुद्धस्यस्वामिभावेकाम्सेसिद्धिर्याप्यतेनहि ४२ पव
नानलसंयोगोमीष्टासेकार्यसिद्धये यनकूलेप्रभुस्तेप्रसन्नमतितताविभोः ४३ स्वच्छा
थीगौरवात्तेनयथातेस्ववशीकृताः उपकुर्वास्तथान्येषांकुर्वतांकिंनसिद्ध्यति ४४ नीत्या
प्रामासिविशिवेस्तृणकेपत्तृणांभवि नयेनलबुसिबेनत्रययोधीनचसवलेन ४५

ञः कालोनरांश्चं प्रागम्यपेणोद्यताः कृताः तथानेनप्रकारेणाधुनान्येषामुपकुर्वतांबहवहवंतां
किंनसिद्ध्यतिकुर्वदपमपिकार्यंसिद्ध्यतेव ४४ अत्रैवमवयतिनीत्येतिलब्धितिशीघ्रंसंदर्शयति ।
मायम्भावानयासन्नादियोधिनो सबलनमपिक्कविन्सेभाव्यतेअनेनलघुप्यतेनकरावनापिसबल

हितोपदेशे

प॰सं॰ इष्टमितिअहोममकोशमैत्र्यापुथगेवपरिचितितेषुइष्टेष्टनिधायपत्र पदंभवकंमत्तामानिश्चिन्तोभवकोमङ्ग।
२८टी॰ परिणक्तोभवेदितिकिंतर्हिविधेयमित्याहनयीतिनीतिचक्रणांइष्टानानानयमित्तामितियतो।
२५ यादृशःस्वोपयोगी निधकवलःसंगच्छेतततस्तमुपादायैकीकृत्यचनयवर्त्तनाविधेहीति ९५ य
हेस्वयंप्रभुःसत्कर्यपरमित्तामाचरामीत्याशंक्यायायागतेनकाप्रित्तत्त्वीतिसमर्थयति उक्तंच

इष्टान्निधायनिश्चिन्तःकोशमैत्र्यापयेषुमा भवास्त्रनयोगेहेष्टनयमित्तोसमर्जय ९६ उक्तंच
शाक्तैर्नेत्रैष्टकनिष्ठानमपामदैः प्रतीतिपात्रैरेष्वाधीःकर्तव्याभव्यबुद्धिभिः ९७ कदापिसं
भवन्येषाधीःकनिष्ठार्थतामपि यान्येष्टानमसाध्यनोमनोरथपथातिगा ९८ नूनमेषाबु
धैर्धार्यामततेसत्फलदेय मनयाचरतोलोकेनहानिर्दृष्टपतेक्वचित ९९ तथाचश्रूयतेप्र
त्नाख्यायिकास्वस्तुभोदया यानिशास्यमहात्मानोनयेविदर्थतेरति १०० ॥

तिपामदैरितितत्तीयामहार्थे प्रतीतिपात्रैरितिविवेककनिरामार्थमपष्टाधीर्नयतत्त्वणा ९७ ननुमे
ष्टेहन्नमेस्यनीतिविधानेभवद्गनामपेत्क्वेचनकनिष्ठपामपरस्तेतीतिविधानेकथंफलिष्यतीत्या
शङ्काहकदापीतिरूयंष्टेकथमङ्गयतेश्रुतिभावः ९८ नूनमितिपर्षनीतिरीतिः ९९ अत्रशत्ववा
यतितथाचेतिविरचयतामितिप्रामकालेलोङ् १०० ॥

कस्यापीति हे रूपाहे शावासिनः मे मत्पुरे हिमलेवकृतैवपतेन मे इति गम्यमानाऽपि क्रिया का।
एकविभक्तौ नोनिमित्तमिति सम्प्रदानसंज्ञा १ अयेति वाग्धीरिति कस्मै इयं देयेति प्रातिवेशिकः
स्वगृहसमीपवर्ती हर्षाहर्षयोगात्तेन मम आकृष्य मामे याहूपाहूत २ इच्छाप्रकारमाह कन्यार्थमि

कस्यापि वणिजः कन्या सुशीलाभूद्गुणमणिः यां दृष्ट्वा तत्कृते हृदो रेपणात्ते मे मदयत्यलम्
अथ प्रार्थनया वाचा सोऽयमर्थी प्रातिवेशिकम् द्विजं कंचित्समामेत्य कन्यार्थे इच्छुरादरात् १
मामाज्ञप्तोऽपि यद्धीमन्वद किं नाम शोभनम् इति हृष्टो द्विजः प्राह किमेवात्र स्वैर्मतात् २
कन्यार्थे मोहमायाति मोहमायामितीच्छया महाजनाः सुशीला व्याः सम्भ्रमोऽपि केचन ३
नात्र बाध्योऽहमिच्छामि विवेकज्ञानाद्भुयाः स्वेच्छायेन निरूपणफलेनीतेरवाप्स्यसि ४ नि
शम्य हि नवाकेतनस्तमाहेतुनर्हिदिनम् समं मतानभिज्ञो ना भव स्वेच्छात्तथाप्स्यसि ५ श्री
कृहि चलराग्रेष्टाः सा लिप्ताः शुभपापयोः एवं विधेषु कार्येषु समं इच्छा इति स्थितिः ६

तिरयेमकन्मैतदर्थं वरहवोऽप्यावकामममहेपत्रामात्येमवदेयामत्येमवदेयेति नात्र ज्ञानेकस्मै देशतिवो।
इच्छामि किमत्र विधेयमिति ३ मंमाज्ञलेति मेरहस्यकरणेन किंतेफलं यतोऽहं भवन्मतवाच्य इति ४
इति हृष्टो द्विजउवाच नात्रेति स्व इति सम्बधिनः स्वकीयाऽर्थः ५ निशम्येति स्पष्टम् ६ ॥

द्य ५२

प॰मं॰ २८टी॰ २९ 26

यदिभवन्मनानभिज्ञोऽहं नकथंप्रज्ञोस्मीतिकथमुक्तं प्रज्ञात्वयाप्यसीमचार आहुरितिसाति
णः शुण्यपापयोरितिश्रालिकाइत्यर्थः नात्रनात्माभिमानः कश्चिदपिवेधकारीत्यर्थः ९ सम्भवा
नितितीरितांतरः समापितैतादृशकार्यरहस्यः ७ इत्थाख्यमितिनिगदव्याख्यातम् ८ इयमिति
इयेतीतिनोस्माकं ज्ञासणानामभिजनायातावंशपरम्परयायाताशुभोदयाच अभिजनायातापि

सम्भवान्नोत्तधीरैडोमनीषीतीरितांतरः दृष्टोयदत्रदृष्टेतत्ह्रियासेत्रमतंमम ७ इत्था
ख्यंतमसौमत्वापरमभिसुदीर्घंच निगामयमतेनैवयत्किंचिदितिचाप्ययात् ८ इयं
नोभिजनायातारीतिस्त्वमहोदया सर्वसाधारणीरीतिः साधुः क्वचनभात्यहो ९ अभि
तः शुद्धवंशात्वश्रेष्ठाचापिवराकृतिः इतिसाधुसमाचारोत्लोकद्वयहितावहः १० ॥

शुभोदयत्वात्सर्वसाधारणीभवन्मतेनापिशुभोदयेति अत्र विरोधेप्यविरोधाधारस्माधितिशो
भनंकर्मक्वचनभाति ९ यतः अभितइति अभितइतिमात्रपदेनापिदपदेनापि श्रेष्ठामंगला
दिदोषरहितासांक्रामिकदोषरहिताच साधुसमाचारः साधवोयेतदेवकल्याणेनेवांछति लो
कद्वयेति अनेनहिसमाचारेणैहिकेष्वपारत्रिकेशुद्धसंततिर्हाचेति १० ॥

अभित इति अभित इति एतद्द्वयेपि प्रकारद्वयेन नदीप्रवेशनम् महाप्रतापसेपि निरूपदीतिह।
योज्ज्वलवेशनम् तेन वराहकृतेरुभयत्रापि समन्ताद्व्यातिशयः प्रतिपाद्यते समाचारेणाचारमात्रेण।
वाप्यवहेतें नानामपरेत्नवरस्य निर्दोषत्वमुभयत्रात्वेष्यमिति सूचयति ११ इतीति स्पष्टम् १२ इती।
ति आघावर्तिनी हतिः प्रकारइतियावत् १३ पुनस्य विचार्य तत्रैव तं हि तेप्रतिपुनरप्याहरमाह वि।

अभितो दीप्रवेशने श्रेष्ठाचापि वराहकृतिः आचारेमध्यमः सोपि लोके भाति नरोत्तमे ११ इ
तिसारेमया तेयसम्यगो तन्निरूपितम् विविच्य सहृदसा याभवस्तत्फलभाजनम् १२
इति हितेनोक्तमापीयतत्मोसौ प्राहवर्तिनी आघाग्न्यावलिनी चापि भाति मवदतोवर १३ वि
चित्यस्तेमोभारकनामानेसह्णोज्ज्व[illegible]म् सारतो हेयरेनानेग्र्यमस्मादितितेहिनम् १४
व्यवस्थाप्यमतेमोध्य विरुप्यामेसदोज्ज्वलः कल्पताकल्पधामास कन्यार्थश्रोइतापापः
सन्नीकृत्वाथ हरणेप्रेमसमूत्स चितेमयोः विश्वइदिवसेप्रोत्तचरितो बैषसगनः १५ ॥

चित्येति मोभारक इतिनामानम् सह्णोज्ज्वलमाद्यवर्तन्यवगातं विचित्य असौ मद्दत्यपता।
हरणेति स्वमनसि कृत्वा सर्वाणि कमाह अस्माद्धृत्यादन्यामग्रे हेवरेनजानेप्यथपवस्त्क।
मोचितइति १२ अवस्थाप्येति एतस्मैयवाहं कमोरस्मीतितेन हितेन व्यवस्थाप्य कल्पनास।

प.मे. समीकृतेति भूषितालेकारादिनापरिष्कृतोहर्तनादिना अवीवहद्विवाहयामास १८ ततइ
२८.टी. तिस्पष्टम् १९ विलोकेति अबोधयीश्तिभक्तनामग्रलाहू इतिवेशुरनाम १९ सइति उच्चचा
२२ रसुदयेप्राप अग्रणीः सर्वश्रेष्ठः अचार्योतरयतिसम्भ्येति सम्भावाह्लानरसदाचारश्चेदः २० आ

स्नानरूपेणकन्यांतांभूषितांचपरिष्कृताम् अवीवहद्दिजश्रेष्ठेनवैरण्यसोगतज्वरः १८
ततःकालान्तरेसर्वदातासौतेषुविश्रुतम् विदधेपुण्यसाधुसमाचारःफलत्यलम् १९
विलोक्यतस्यसौभाग्यपितरावनुमात्मनम् अबोधयत्ताहभिक्षामेवज्ञातेश्वरप्रभाजने
सक्रमाहृद्धिभाज्ञोनविन्नःसाधुरन्तमः उच्चचाराग्रणीःसम्पाक्रियानूनंफलहेतवे २० ।
अयंसाधुसमाचारमाभूर्नयपराङ्मुखः रमोऽस्तरयेलोकेनपश्येतिविदुर्बुधाः २१ अतोऽन्ये
पोषितमिदंसाधुकर्मनिशाम्यताम् उन्मोक्षाबलुडर्येथिकार्यनयनालैविति २२ विपच्चे
श्वतोयातिचरतांभवसागरे व्यतीयतेहठेसापिनीमज्वलमनीषया २३ ॥

ख्यानंसमर्थ्यसामान्येनपुनरपिनयंसमर्थयति अयमितिवाचयारणोनयश्चेतिनयपरःतत्पर्यः २१
पुनरपिनयंसमालोक्याह अतइतिश्रेयोर्थिभिर्नाविवेकोनमोच्यतइति २२ विपदितिव्यतीयतेइति
अतयेनपविण्यस्तनेसप दाकोरण्यविवर्मनत्यर्थः २३ ॥

२२

शक्नोतेति अनयानयना स्मा समेति अनया नयत्वेक्षप्रहा काचित्क्रियेतरी सामर्थ्य ललितया।
वाच्यावाच्यविशेषरूपा असमत्वमेव समर्थयति यामाविति बाल्याद्वियाक्तिः सभाया सदोज्वले
त्तिसदा सन्निहितत्वेनोज्वलेति २३ मेतिश्रयमर्थः बुद्धिदर्पणाहंस्वयेविवकीति किंपरे रहस्यकर
णेनेति स्वमात्मानं स्वयं तृष्णामासमलेऽकृत्म्य पश्च समलमयथो भवितेऽकृदति प्रकृतम् अ
थच बुद्धिदर्पणाहं स्वं स्वयं स्वात्मनैवालेऽवेशतिकिमम दर्पणारिकं करोतीति समा व्याख्याता।

शक्येत भेत्तुं पातालैस्मयः प्रहेमेकप्रहाराय नयामि यस्या समानया कापि न येहशक्तिर्पा साव
भागाच समेदोज्वलाच २४ मा तृष्णा बुद्धिदर्पणात्स्वयं स्वसमलेऽकृ नीमादर्शपुरः कृत्वा सम
लेऽकृतिमलम् २५ समाहितेभ्यो धीमद्भ्यो विश्वसाहाय्यमेनमा यथाभिमतमार्गस्त्वेह त
भः स्यात्परे २६

यथादर्पणो विनास्थान पातिततिलकादिः स्वनः स्वं समलं करोति अथच।
समलमेव प्रष्टयोभंकरोति अतश्चेश्येकर्तव्यमिध्यारनीत्यादर्शं अतिनीमादर्शनीति धात्वर्थ अथ
वनीतिरेवस्याभोगादर्शकत्वादादर्शों मुकुरस्तेपुरः कृत्वा केनचित् रहस्यकरणार्थं तद्बुद्धिदर्पणम
ग्रे कृत्वा समलेऽसरियंनिर्मलेति स्थितेऽकृ अथच समलमस्यानुयातिततिलकादिः स्वनं स्वालि
केमकृतेणास्यानोचितस्वनासन्निवेशेन निर्मलेऽकृह अथच समलेऽकृत्म्भवयावच निर्मलमिति।

प.स्त. क्रियाविशेषणतो निर्मलेयथास्यादिति स्वर्धीर्विमवस्थानीयायपरयोऽथप्रतिबिम्बार्थतास्थानमिति
२८ही. तयामहत्त्वता क्रियास्मात्याभवतीतिभावः २५ समाहितेनमयइत्यादिद्विमोकोऽस्फुटार्था २१ त्रुट
२८ नइति यतयतस्मान्नयादेनेयचमितिपापमिदम् इंधकार्येऽक्लिष्टम् २१ द्वाराष्ट्रीतरसेयानार्थमा

28

ध्रं६१

तथाचाहुः परेऽप्यत्रमाकार्षीः किंचनाप्यते नयादयसमापतिरनापतिरतोध्रुवा २२ त्रुट
तेनः क्रियतेयद्यत्किंचनाद्यमिदंध्रुवम् अद्येनचरतां लोके इंधामतांनादिश्यते २८ द्वार
मिदंलघुकलितेमधीतिनयाभिप्रेमयाविद्युयाः अत्राविषाणांहत्येस्थितायुक्तिसिद्धेतिसिद्ध
येनिखिलाः २९ ॥ इतिश्रीमहाशीलशैल्यावीरस्तनशावरसिाखाभियानायानीतिक्रिया
नामकमष्टाविंशद्वारम् २८ ॥

तत्पम्

ह द्वारमिति अधेसदेमाहा[illegible] यद्वाविषातोहस्तिस्थिताप्रप्यर्थसिद्धयः सिद्धंतिकेवकथासा
मीपवर्तिसिद्धिसमयताविति २९ इतिश्रीमहाशीलशैलीविवरणपदमेकेनाख्येष्टाविंशद्वारा २८

२१

ॐ श्रीगणेशाय नमः अथेति स्पष्टम् १ अथेत्यादि अयमर्थः हरदीर्घदर्शित्वमिममत्र दर्शितं हरदीर्घ ।
त्वाभ्यां विशेषितेतितद्विशेषणयोर्हेतुगर्भार्थमाह अथेत्यादि अत्र देशश्चेरीतिः कार्यस्य प्रयोजनमिति ।
अत्र च कालद्वयमिति देशकालयोः परिच्छेदकारणम् देशकालापेक्षणम् न हि सर्वत्र देशे सर्वत्र का
ले वा नियता कार्यसंपत्तिरस्तीति विहितस्यापि देशान्तरे च निषेधदर्शनात् प्रतिषिद्धस्यापि तथै
व विहितत्वादिव्यापायः दीर्घत्वाद्यर्थमाह कार्येति कार्याणि क्रियास्तेषामर्थस्य वस्तुतत्त्वस्य चि ।

ॐ श्रीगणेशाय नमः अथैकोनविंशमिदं हारेश्वरागतधीयनाः यद्धरदीर्घदर्शिलनाम्नो ।
हिहेश्वरामया १ अथेतदेशकालीयत्कार्याकार्यार्थचिंतनम् तदिदं लक्षणं तस्य कार्त्स्न्येन
विदुषां मतम् २ ॥

ह्म

तनेकयमिदं मूलावोग्रेया वृत्तेस्यतीति विचारः तदिदमिति देशकाल
विशिष्टे विषये वस्तुतत्त्वचिंतनेन तस्योद्दिष्टस्य हरदीर्घदर्शिनाव्याख्यातस्य कार्त्स्न्येन विदुषां लक्षण
मतमिति एतदुक्तं भवति यथा देशकालापेक्षाश्चेद्धरदर्शित्वम् यथाम्नातश्चेयावद्वस्तुतत्त्व ।
चिंतनमिदं दीर्घदर्शित्वमिति देशतः कालतः स्वरूपतश्च विषयचिंतनमस्य लक्षणमित्यर्थः २
अत्रैव विशेषकथनार्थं परस्यापि निकार्येति द्वयैः सांप्रतिकीकृतत्रिकालीकलनैस्तदिदं हरदीर्घ

दिर्घदृशि

प. म.
१९८ टी.
१

दर्शितेकार्ये निष्ठावलोकिते कार्यपर्यवसानदर्शिते कथमिदं कार्यपर्यवसाने भविष्यतीत्येवमव।
लोकिते मार्दवस्वैदर्शनम् ततश्चेदमत्र सिद्धमित्याह सोऽपीति तत्त्वाभ्यासेन कालक्षेपं विधाय तत।
स्वविविध्य गुणाग्रणोऽस्थक्रमो विद्यास्वभावानुसारेण दृष्टादृष्टभये दृष्टे स्वपराजेभयम् अदृष्टे
दैवोपनते महाभूतविक्रियात्मके तयोर्भयसमापाते क्रियोपायप्रतियावत् दृष्टेच विविध्य कार्यका
रिणामदृष्टभयनिवृत्तिरिति नात्रार्थे व्यभिचार इत्यवनीयः १ एतद्विषये दर्शयति तेष्विति श्राह

कार्यनिष्ठावलोकितेतदिदं कीर्तितं बुधैः सोऽप्यविविधवैविद्यादृष्टादृष्टभयेक्रिया २ ते
षु मर्गोपमाह तेयेविद्याचैव बोधवि भायाञ्चपदिगनानपनद्धेश्चराद्यात् ४ एनेनल
लितालेचद्वेषुक्तादिमबुधाः दर्वानितभङ्गो भाविशेषावसाश्राम्भाजनम् ५ एतद्विज्ञा।
येकेचिन्नश्वानितभङ्गः कथं नहास्यपदमद्वेऽमावेहपुमेदोऽङ्गनाः ९

तिस्वभावसिद्धेनार्थस्यार्थः विद्याफलत्वादस्येतिभावः अथयाह एवनतप्रकल्प स्यार्थः
नेषांकार्यानेस्याभावात् प्रकल्पिमाह भायाश्चेतियदिगनानपनदादगाक्षडयावलेश्चलदेनज्ञा।
वाञ्छभोविभ्रयादिस्यर्थः ४ एतन्नेनेगज्ञाभणेविधेयइस्याह एतेनेति द्विस्रोकीनिगदग।
नार्थाः ९ ॥ ९ ॥

अत्रहठप्रतीतयेनयसेवारमन्ववर्तितनयाचेतिअवितइतिबहुवचनोनानानसिल अविम्बश्चयर्थः। २
धीत्रियमितिंध्यादीत्यादिनाकोलाहलग्रहणाम् ६ विपदेवापकमाहअसमीक्ष्येति अहृदी-
र्शिनः साहसिकस्ययावदापदावर्तमश्नुतानजायतेतावदेषाचिंताविविधक्रियाकारिनलत।
एणानहृगोचरीभवत नस्मृतिपथमारोहतीत्यर्थः आपन्मग्नोसौविचारपदवीमारोहतुनाम

तथाचालपितंतेनाफरासीयाममहीभुजा विवेककेवकोपेनप्रियतेसोभयोदितः ७ धी
त्रियेतद्धीमतेयस्मादन्याघवेतया कार्याविभेद्धीत्राणानीदध्यासिद्धिरीक्ष्यते ८ अस
मीक्ष्यक्रियाकर्तुरापदावर्तमानता नयावत्तावदेषानोचिताहगोचरीभवेत् ९ तथाहि
अपतोमारशिलालोहसमागमम् विद्वेचयतमानस्यदुर्वस्तुभमीक्ष्यते १० अत्तस्यधा
ग्रीष्मवलनेयावत्रेवस्पणात्यलम् तावत्कुतःप्रवृध्येतधीरितिमतमेतयोः ११ ॥

किंकृतादित्यर्थः ४ अत्रैवापोनवशिलायामवोनशेलवश्यनितद्याहीति अत्रमारश्चपला
शिलेतिपःशिलायांलोहपातपतेतस्याव्यपस्पभयसंश्लेषवद्भुहमतेनदाहइतिनानानस्पर्वे
वत्तद्भयसंश्लेषात्वैमेवपतमानस्पत्तस्संयोगानिबंधतः स्वभमरालतणामीक्ष्यतेमन्नणातया
दौवक्रियावशिनपनयोविमत्तविनदोषादित्यर्थः ११ ॥

६

प॰ सं॰ २१ टी॰ २

कार्येति सर्वं कार्यो विभक्तये ज्ञागर्यम् न नस्तत्सम्यग्नौ कार्यं सम्यगर्थं जागर्यमिति ११ अत्रैवेवर
ति तदेवेति दीर्घवत्स्याप्युपलक्षणम् १२ शोकेति हृदयर्षिनेव शोकस्याहस्म अत्र स्मृतिसेवारयति।
स्मृतिरपीति एवमाह स्मृतिसेवेयः तदिदमिति हृदयं दीर्घवर्षिणम् उत्थितनमिति हृदये दीर्घवर्ष
र्षिनेनाम सर्वथानर्थो शोकाग्रे कार्याविभक्त्यसिद्धिः के विघ्नाः कथं च विधानमिति तत्राह

कार्याविभक्तितः सर्वं तत्सेपन्नोऽनन्तोद्ध्यैः जागर्यमिति धीरेषां विज्ञानां वितामये ११
तथा च केचित्प्रकृष्टेऽस्ये स्वकेचन किन्नाम हृदयर्षिनेव हृष्टीत्याह स्मृतान्स्वह १२ शो
केति स्मृतिरप्येवं तदिदं दृष्टवितनम् अत्रादराड्यादेयं तथानर्थो शोकनाशस्तुतिः १४ हर्षापि
रात्रि सेधानवत्तरे विहकोविदैः कथन्नाम निमज्जनसहस्मानर्थसंकटे १५ उक्तैर्यवे नवि
हैयमतिनाभावात्मना उत्थितिनाथं चिंता विहायैधि सुखासीनतलम् १६

नेकविधेनलक्ष्य।
पीतिनात्रस्यापि तेयावदुत्थचिंतनेनस्यातावत्सौख्योपादानमपि नस्यादिति अध्याये नोक्तम्
इदेवाद्वेति विधवहारवतिमो आदराड्यादेयम् तस्फलमाह यथेति यथायेनतदाचरणो नानर्थो।
मेवमलाबहत्वादेकनास्त्राभ्यस्तुतिरिति १४ फलितमाह हर्षापदेतिस्यहम् १५ उक्तं चेति वेध
मतिनावेधानो विधावतामतिर्यस्यतेन नाममात्रेणापि कस्यविद्वेधतिनामकृष्ठ नमस्तेनात्निवा

विमायस्यतित्वेस्तस्यैवविगतमायोपिपिशुनस्यभूत्वाभावेनस्वइयाभावप्रत्ययेनवपतेइहस्वपिमायायात्व।
पिशुनत्वेपरेषांसमर्जयंशंकितवित्रत्वेनस्त्रीकृतंत्रभावमहूयोद्भवदविह्वलितंवयथोदयमानेन।
विस्तमोपनयनेनलोकाग्रकाशयत्स्वयमपिप्रकाशनेनशालमपिभवेत्यर्थः भावेनत्याहूति।
पतेणाभावप्रत्ययबोधनेसहार्थेनतृतीया भावप्रत्ययेनसहतेइहमायात्वेपिशुनत्वेचेत्यर्थः १७ ना।
थाचेति शुनकाक्रितिरिति [illegible] शुनकोहार्थशैथिल्यमेवदोषः पंथस्यत्वगोरवे

विमायैःपिशुनैर्भूत्वाइहप्राप्यतेसमर्जयं भावेनाभावमहूयभवोद्भवदविह्वलैः १८ ना।
थाचात्मनिबुधे पिनात्तसैर्यैमनीषिभिः निवद्ध्मिरमीश्यात्तिशुनकाकिनेहयाम् १९
यद्दोषचिंतनंचैप्रवदंतिधीरानैतन्मतंममशुभंतदिहंचभव्यम् आत्मानमत्रविनेया।
यस्मात्प्रयातितविंतनेयरागतेशुचतेहबोध्या २०

कृत्येनामासोहूषणमितिकथितकृत्यंतेमतदर्थस्पदार्थ्यायनशुनदोषायेत्यर्थः २० अत्र।
निवंधवाक्यान्यनुवदंतियदितिइदंचेतिचावयारागोइमेवबोध्यमिति अत्रशुभतासिद्ध्यअत्रा
हआत्मानमिति अत्रदोषचिंतनेसंप्रयातिविपायेतिस्वयंकस्यापिदोषचिंतनात् परग।
नेतत्चिंतनेदोषचिंतनेकथमसौभवतिकिंकृत्वेतकिंचवक्त्रीभवेत्परिपतातुयनावोध्याथी।

प. सं.
२२ टी.
३

एतदेवफलदर्शनेन समर्थयति चेतन्यमिति तत्र दोषचिंतनपरत्वं त्वग्रविन इति यावत्। विपले
बाधमाह मौर्ख्यमिति इदं जनेषु मौर्ख्यम् तेषामपि न विषयदासीन ततापरं दोषाविः
तनं इत्यर्थः २० यस्येति प्रोचडोचाल्य: २१ असौ चेति असौ धीरधीर्हृदीर्घदर्शी स्वसंमुखमाय
तो विस्तारितानाम् विपत्तिरिति विपन्मार्गे श्वेवमेव विमर्शनेन स्वसंमुखीकृतानामपि आनितस्वरूपस्य
कृतानि रवोन्मुखीनतसंमुखमायतो विस्तारितानाम् विपन्मार्गे विपन्मार्गे श्वेवमेव विमर्शनेन स्व।
चेतन्यमिति नतदानर्थेति किंचनाप्यल्पमभवत् भवत्यस्य हृच्च मौर्ख्यं विभाति तदिदं जनेषु
योदास्ति: २० यस्यायं सत्वगो: श्रीवंडोत: पदे कृते सोवस्थाविपदाविर्भावात् सर्वं विमर्श
मुखपात्रे २१ असौ च धीरधी विपत्तिरिति स्वसंमुखं यतो निबध्य प्रेरकोन्मुखीकरोति उत्र
धी: स्खलेत् २२ स्निग्धा इति चये के चिन्मताम्बलयेश्च प्रतीतसंपिनाभाव्यसर्व: स्वहित भागिति २३ ॥
सोमुखेन निरोध्य निकृदु प्रसरं कृत्वा प्रेरकोन्मुखीनतसंमुखगामिनी करोति अग्रार्थो न त्यजति।
उत्रेति न उत्रापीत्यर्थ: २२ स्निग्धा इति आत्मीयारविक्षये हृदीर्घदर्शिनेनामपि के विद्वन्मंडले।
स्निग्धा इति समन्वयसोममर्गे सर्वथा प्रतीति पात्रमिति अत्र वैष्वपि प्रतीतसंबंधिना पाकितैतिक
र्तव्यतावेधेन भाव्यम् कथमित्याह सर्व इति य: कश्चित् स्निग्धो द्विष्टो वा समर्व: स्वहितभागिति।

स्वहितमेव सर्वोपेक्षत इति स्निग्धेष्वपि स्निग्धस्वहितमग्रेक्षेषा।
मितिभाव: २३ ॥
३

नदितिनद्रस्मादेनोः अनर्थतामभयान्नभाव्यमितिमेवेयः अत्रहेतुरर्थस्यगरीयस्त्वात् अर्थश्चयो।
गेनैहायेयव्यवहारः प्रवर्ततेइतिभावः प्रेमव [illegible] पादादिनादिनासाहाय्यग्रहणम् २४
त्र॰ त्यतिरेकमावेनाण्वेमेवाकेसाधयतिस्वरहस्येयथास्वयंहृदयीवदर्शीतथापरस्यहृदयीवदर्शिनेव
कामोनदेयइत्यर्थः तथाचामोस्वरहस्यातितापरानभितातरहस्यस्वस्कृतंनरंप्रकोलाहलाभावा।

नत्विरयप्रेमवेधादेनातिविसलत्वदिना विरामावेगरीयस्त्वादर्थस्यानर्थताभयात्
स्वारहस्येस्वहकोपाचलितेशंकितः स्वयम् पराथेंलीस्वयेयातिकार्योतमितितिनिश्चयः
२५ यस्येहभवतोमुख्मादिमध्येयेतिनामथा असोप्रामोभवतत्रयत्रनास्तिकृताकृत
यतन्निशातनाथोनमलेथीदर्पणेनव स्वाभीष्टवदनेसम्यगोचरीभवतितत्रणात् २६

दर्पकितः पराथेंलीचस्वयंकार्यानेकार्यतिष्ठामेतीतिनिश्चयः २५ किंवहुनानकेवलमश्चै।
वास्योपयोगोयावत्परमार्थस्वपतावपीत्याहयस्येति अनोयतिहृदयीवदर्शिनेविनायनमाना
गमवलितेर्थंप्रतीतिहृदयीवदर्शिनंइत्यर्थः २६ एतदिति एतहृदयीवदर्शिनमेवनिशाततनाती
लानाताचारनातनयोन मलेशोधितरजस्तमोविकारात्मकमलेसम्यगिनिसागोयागात् २७

प.सं.
२२ही.
४

अत्रापीतिहृदीर्वर्तिने २८ सदोधेति उत्थानवेलायां प्रातर्भिक्षणायां प्रातिथ्या व्यादसोदः।
सम्भावयेति २९ अथेतिधुर्याग्रतिथिसत्कारणहीनरूपसाधव्यत्वादयः ३० अवाप्तेतिसाहम् ३१ अ
नेनेति तयातिथ्यसत्कारेणनिवेदितेप्यस्मानिवेदितो नेनराज्ञा नोस्माकं अथ्या नामख्यातिः संपदि
स्ताद्वेत्येवमप्यंते श्येव भिंगितावदनचेष्टितत्वानेनमनः प्रसन्नमिवमसावितिप्रसन्नावितनतार्थं

अत्राप्युदाहरेत्यार्याः उरुत्याभिजनस्य इश्राद्दीग्रामनृपतेरुदारवदितिमस्तत् २८ सदा
जोत्थानवेलायां मातिथ्याचारतत्परः सम्भाव्य स्वपरान् सम्यक् प्रोद्यामासमवेतः २९ ।
अथ्यावोप्त्ता स्वमात्वे समनिचायापिकारिणाम् द्धुरासादीयधुर्याणां सत्कारहृतये कृ
ते ३० अवाप्तवाविकृतमातृष्यंतमसोपुनः आकार्यप्रदेशात्ता गूढ शिलाविवलणाः
अनेननः प्रत्येत्सवभिंगितावेदनेमनः प्रसन्नमर्थसिद्धिस्सम्पन्नेति विनिश्चयः ३२ चेष्ठो
कपानवायातिकाक्षुत्से स्वयप्रषते अतेभवेवहरधीममंतापन्तत्क्रियादये ३३ ॥

सिद्धिसनतस्मादनर्थमयमितिविनिश्चयः अथ्यचेतनकस्मिन्नुकितायेतेनास्यग्रामस्त्रीनेभ-
विष्यतीतिसम्पन्नेकोचस्थतिचेष्टितेन्नानीषेतदातेसोसेस्यपः सम्प्याप्राप्यितव्यः यथ्या कथं वि-
हिस्यस्वयंतस्मेस्याप्राप्यणासंभवेपुनस्त्वयाहंसंतापः सन्तोप्राप्यितव्योहूतादिम्रसेन तथा च।

४

इत्यमितिमत्क्रियया हृदीर्वदर्शिनाख्यया २४ यानैकथ्यइति विधेर्हेतोः कार्यागमानो

मेहेस्थितेमतिक्रत्रकार्येदीर्घहृदर्शितामितिनियमाभावादाहस्थालीतियथास्थास्त्रापुलंक

भवितायोस्त्रवपकपुलाकदर्शनेनसर्वपुलाकस्थितिर्तायेननतथैकस्मपलत्तणीकृतमसर्वकार्य

स्थितिर्वोध्येतिभावः २५ दिङ्मात्रमेवप्रदर्शयतियत्रेतियत्रकार्ये उद्वेमकदीभवेत सङ्क्षेसे।

इत्येसत्क्रियया यात्रोचरतामिहभूतले कासौसिद्धिर्नयाणीत्रेहत्नगोचरमेष्यति २४

यानैकथ्यस्यकार्याणामानेन्यात्मस्थितेविधेः स्थालीपुलाकन्यायेनदिङ्मात्रंदर्शयेत

पुनः २५ यत्रास्यउद्भसंकल्पोनस्यानर्थयोगकया उद्वेवत्सस्वतोहृतेकार्योवयेणहिता।

न्यत्र २६ याञ्चस्मतिपुण्यायतत्र्णयाचूर्णितेयतः सतस्मान्सतिमायायहृतीकार्यो

विज्ञानता २७ ॥

कल्पः स्वतइतिस्वभूयतेव २६ यत्रैवसंवदतियाञ्चस्येति नत्रहर्वस्मोकेतत्सत्रियोभयसं

कयासएवहृतीकार्यस्तत्क्रमम् स्वतइति अत्रास्मोकेनउत्स्थानस्थितमनर्थयोगकयासतस्मादेव

स्थानाहृतीकार्यस्तत्क्रमम् सतस्मादिति यत्रेतिचयत्रस्थानेस्थितेहृद्धस्याहारः सतस्मादि

त्यनुवासत २७ ॥ २७ ॥ ध्या४

प्र·सं·
५५ टी·
२

ग्रन्थोदाहरणमिति तथा चेति तथा चेमुदाहरणं दर्पणे इत्याशयः उपधानाग्नीति याप्रशास्त्रिपति।
कानिवध्योपधीकिंपतेतस्मात्त्रामेतितस्यासहृतेगीर्णपासेवतस्मतद्गीर्णपानद्वयाभिह
विर्माणवबाणवतोनवपाविर्मोवेसानः पुत्रपंचोचः ग्रस्कवराभियानोषववर्णपतेइतिनवपाति
णाः श्रोरहर मेरुरामातस्पुत्रः रत्नसवलस्यपुत्रः सिकपुलसपुत्रोस्कवरइति १८ समा

तथाचाद्यतद्गीर्णपांमुपधानाग्निवेणञः नवबाणवतोपन्नवर्णपतेस्कवराकृयः १८
सभाजनाविकासत्कीर्तिमंशयोमोदितावनिः अभ्रपत्रोऽङ्तपायेदिक्कौरीशविनाशकः
तस्यैवेचवतोजाततनेन्द्रेशस्ययाभियम् इच्छोदम्भचतिर्गतमापदेशोसमाक्रयम् ५·
तत्राभोज्याफराक्रापन्नपीतमवेदस: वज्राख्याभूदमेहरतेसवलेवनलब्रूहिताः ५·

नेति उइतशयेभावधारणार्थमयतपालौरिक्कौरीशइतिकृतस्यभूमेडलपालनसत्कृत।
वात् तस्येति समाक्रयम् समनामानम् ५· तेत्रतिइंगितमितिमयियदेशोप्रतिप्रशि
तेमध्येसौनिकृइवीवयासावकरिष्यतीतिप्रथममभावेवकृइवलोभियेयइति ५· ॥
५· ॥ ५· ५· ॥ ५· ॥

कथं यत्का मात्रेणास्मा वक्ष्ये श्रतिहेतुमुद्यतो भूदित्याशंक्याह दृष्टमिति तत्तस्मात् श्रर्चार्थं मादरादि
तियत्नेन समाधेयं समाहितमतिभिर्भाव्यम् ५१ नियम्येति कालेपरिदिप्यन्निति नासौ सन्निधेयं
त्वं येत्राणातोपि नमयायं शंकितत्वाद् अनेन दमाद्यमिति भवता स्वयमेव प्रकृतार्थसिद्धये गामिष्यतीति ५२
एतदापायमेव स्फुटीकरोति श्रसौ चेति विचिन्त्यनि महत्तमीनौ सोऽदर्गमाश्रिमत्सौ स्थितः निष्ठुरो

दृष्टं हि रात्रौ विजयार्थिनाम् अधमथावताम् श्रेनवापतिता भीति सत्समाधेयमादरात् ५१
नियम्योरंतमेघोपि चलत्धीः स्थलमध्यगः विधायदुर्गमंडर्गन्तस्थो कालेपरिदिपन्
श्रसौ चात्म कवरो राजा विविन्त्या वेष्टनेऽधः शिथिलास्थो येगन्ते प्रचक्रामवलोऽन्तः ५२
गत्वा चवपापिलेवेन प्रमाकृतो श्रुनामना गोरवेचसमीत्यास्मावस्थाने स्वपुरोन्मुखेः ५३
दृष्टलीमीति सिद्धांके सेतानोस्ते बलोऽन्तम सेस्थाप्यतत्रतेनेनमायये होहमानसः ५४

वेष्टनपत्तस्वरोपनेशिथिलास्थः सन् ५२ गतेति पत्नेरायरे शोवशाथिनास्वपंछत्वा त्वायंनाहता
सा श्रमुत्वासमात्मे देशमार्गेण श्रात्मावस्थाने श्रतियघहमत्रस्वयमेवतिष्ठामि जयपर्यंतेनद
तीवविमर्दो मीशोजनपदानां भवेदिति प्रसिद्धांके प्रसिद्धाभिजनेनतत्र समरे पातमिति सत्सा ।
पियम् ५४ ॥ ५४ ॥

प॰सं॰ २२ टी॰ ९ 6

शुश्रमम् सरतियस्मादितिडर्गात् ४८ श्रतीतिश्रतिशयेनयतिर्व्रश्रद्धेनतस्मिन्स्याशिराशितं।
राटतेचेतितत्त्रुडर्गेवहास्यदेमनागपिवास्त्रविलिने श्रसौवहिःस्योगायी येह्नत नयेनैववशो
भवति नवलेनेति ४० तथेतिइत्यथयादितिइत्याजितनेसवशोविधायेतर्थः श्रतवविरमि।
ति श्रतीवोहिर्येस्मीतिकथंसामिनिगच्याम्रवेदर्शोयिष्यामितिथ्याकुरुशति ४८ नसवयमि।

शुश्रमम् सत्त्वाकुर्वसमावेशमरत्नाडेवेरणतम ग्रामयामामनाप्येवचचालासर्वं
येवन ४८ श्रतिप्रयतितेतस्मिलत्रवड्डासेदहृदम् उद्दिश्यादीर्वदर्शीवनयोनेच्छहिम्
तेय ४० नयोडताणयोइत्यव्ययाडस्यायकेवन मध्येववविरवकेस्तासाध्याकियेति
मः ४८ नसवयविडषाकार्येश्येयतेंटस्यावृतिना यावद्भतिपेरणापिसार्थेसाध्यमितिस्थि
तिः ४८ विधेर्विविवरूपत्वाद्भृतीनोपरतोप्यसो सिद्धिरैसवथायातिकुत्रहिटहेत्रिवा

तिविडषासवयमकार्येकत्वमशकेयर्तटस्यावृतिनामर्थयस्याद्धृतिनोदासीनेनभावमनेदेमयासे।
स्यतीति किमत्रमयाक्रियतेश्रतितिवाशेननभावयम् नर्हिकिंकर्तव्यमित्याहयावद्भलीति ४८
सवयमसिद्धेकिमन्यः करोतीतिवनमेतत्यमित्याह विधेरिति विधिगतीनांदेवगतीनां विविधरू
पत्वे कारणासामग्र्यामस्यामपिखेनार्थासिद्धावहेकानिवृत्तिः यावचगारभोपनतयनाम्रवा।

२

९ सप्ररतिनाशकस्मात्किमितिमिसाहकोटीति

फलितमाह तस्मादिति ५१ मध्यायातगतिमाहस्वचेतिसममपीपदत्त्वंपादयांचक्रे ५२ यस्यो।
मेनिसेगसक्तः तयोः संगार्थमेलनार्थसन्नोप्यसौमध्यगोभूत् ५३ साध्वेइतिसाध्वेयस्यमेश्रोस
मोनकिंचिद्दुलीतिसर्वेसमीपप्रवेशितमनमाचरावाप्याल्वेनप्रमोदयेति ५४ परस्परमितिविश्व
ह्राविनिसममप्यतम मचास्यानित्वाप्रस्माहमौराज्ञभीर्येनासौनप्रस्थागच्छतीतिसंभाव्यमित्याह

तस्मात्हेडच्छमारायमानेत्यक्तापिकुर्हिचित् परेणापीहमीदेतस्वार्थजीवीतिजीवति ५१
सचांतरगतःसाध्व्यसंख्यायेवांदृढतांतयोः विधायायामोमयेलव्यादिचर्यांचसममपीपदत् ५२
श्रेयोम्यमेश्रीमस्वंयोपयादानेनचापितौ विधायविश्वस्तमतीसंगमसज्जोप्यभूदसौ ५३ स
ध्येनकिंचिद्दूरेत्तीत्येवमेषोत्रसोपतम प्रवेशंलभतांतयावहिर्गत्वेनमाचर ५४ परस्परे।
विश्रुद्धौकेमानित्तोसौस्वमालये यथागतेवप्रमेतस्वयंराजास्वसौख्यवम् ५५ विचिं।
त्यासौततोमनेप्रवेशातत्रतस्यच सोपिप्रेमाभिनीयाशुतस्थेतिसमस्यावरत् ५८ तथा।
प्रहृष्टंतसाहमज्ञयातिथ्यमस्तुनौ यथोचितमतर्ध्यंतप्रीतिःकिनफलिष्यति ५७

स्वयमिति ५५ विचिंत्येतिकिमस्यप्रवेशोत्रयुक्तवनाहमेवनिर्गच्छामीति अभिनेयाभिने।
येनप्रदर्शयनत्स्थेतिएवमस्तुप्रविशामीति ५८ तथेतिसमध्यवर्तीचरःतयाप्रहृष्टंपतस्यवेशान

निर्विघ्नःसंप्रयातिस्त्रियोविविधिमनविनिश्चम् पत्रदृष्टंसमतियोग्यम्
साधुदृष्टमधुताविमाह मीनकेति ५२

फि° १८

प॰सं॰ २१ टी॰ ७

कल्पयित्वेति क्रियामात्रिषोवितोश्नाम स्वकम ज्ञातिस्वजातीयम ५८ सम्मान्येनमिहालये
ति सामान्योक्ति विशेषयति त्वयेति स्नाचामर्मनीयतामितः प्रभृति स्नाचामस्वं क्रियतां ५९ आगतः
श्रमैरिषितः महाभारेतिमहाभारेणायः पुरस्कारः पुरोक्तियानेपष्युसम्युत उपयामनुपायनम
येनमनादिशं वेवाक्यशास्त्रिम मतेनु मतः उपलेमनः उपवेषानायेरनोरेषाः ६० बाहुरतिसः।

कल्पयित्वाति मधुरोक्तियां नम्रीनये स्वकम कंचिच्छ्रेषयामासमम्मान्येनमिहानय
त्वयाम हृच्च साभ्येमवाचो सौस्वशूरं त्वया स्नाचामानीयतां सख्यादिति शक्तिस्वयंरूपः
आगतो सोमहाभारपुरस्कालसलनः स्नोविता मुपयोकृत्वोपविवेशाग्रतोमतः ६०
बाहुबद्धाचरानोक्तिविनम्यपुरतो यमः आगमतामितियोक्तः शिष्टः इदं नृपाराम ६१
त ६१ वलमध्यान्यतिमतः मनमध्यनयस्थितिम विधायेभिरसोवध्यादृष्टपवेतिनिशि

वंमितिबाऊबंधनारम्भपवश्रागम्यतेसमीपश्रागम्यतामितियोक्तः शिष्टः जशलः उपागामत
प्रत्यापयौ ६१ इत्थमुपागतेस्मिलत्वर्यामार बलेतिबलेषुसैमेषमुख्यानथ्यसादीनबलेन
मुख्यान बमसेनेन्नमध्यविकारिनेश्वतिः दृष्टपवेति दृष्टमात्रपवयावदूगोचरएवभेवदिति।
यावत निश्चितानिश्चिकाय ६२ ॥

कोऽपि द्विजिति उपागतः श्रामः श्रमक्लान्तेन ऽग्रेपि निर्गतेन ९३ निशाम्येति निःश्वसः श्रान्तानन्मुखेवाव।
लोकाः किंचित्स्थितेति एतावता चिन्ताभिनयो ऽर्थस्थितिश्लोको विमृश्येति नकालिके निकर्तव्या।
तानिर्दिष्टः एकः किं करिष्यतीति न मंतव्यमित्याह यथीरणामिति ९४ प्रविश्येति अदृष्टमिति।

कोऽपि श्मश्रुमरीकृष्णदुर्गहावमुपाश्रितः श्रमक्लान्तेन राज्ञोऽप्येको नाम्यनामिति ९३
निशाम्य किंचित्स्थितवांश्च विमृश्यास्याप्यतो बहिः एको सो प्रविवेशात्र यथीरणां नान्ति।
दृष्टेन ९४ प्रविष्टमात्रेण स्थितस्य दृष्टमिवोदृशम् यथा सद्यो हि तेनापि प्राक्तिनैवोदभू
किल ९५ निविवेशाप्रतीहार्यो सहसा यत्र पश्यतः श्रयः स्वे समीपस्य पत्नी चेतना मा।
यथो ९६ तयोपविष्टस्तेषां पितेव बासितमादरात् गाढ्हावोपविष्टोसौ दृष्ट्वैनं तद्भूपतेले
९७ विलोक्य महरमा गोष्ठ्य संगीतज्ञानकोविदः तत्कालोचितमेवाद्य संगेनेनमाहह ९८
रहस्यं किं पतोहृद्भवेन्नेतेनसांप्रतम् मया राजन् रहस्येनेवाच्यमस्तीह किंचन ९९ ॥

भावप्रभमत्त्वकविकाः अदृष्टकारणमाह यथेति ९५ निविवेशेति सहसेति दैवच्छयायत्र
प्रतीहार्यो ग्रयस्तलेपश्यतो स्यग्रस्याबेधस्य समीपपार्वते ९६ तयोपविष्ट इति तेऽभ्यर्चितामिनं।
अग्रासौ याची उपविष्टस्तस्मादिग्रनहक्तिः साधोसितार्थमिति इत्थं वचनार्थं यन्मयाशेसितेन तं सम्यग्र

सिद्धि ८७ सिद्धौकसिद्धपट्ट ८८ रहस्यसिद्धिस्तिमिरध्वान्तम् ८९

प.सं.
२९ टी.
८

अधिष्ठितिसमेमेनततइतिरथ्यादिशोथयनेच्चवकेइतिसूचनार्थम् ॥ बालइतिबालोनामकः अन
मित्तइतिमेत्तायामिलितः अस्मैकइतिअस्येउभयेत्यनकालौविसैकोद्वितीयइतिनिर्धारणष
ष्ठीसमासः अस्ययाश्चैककालेकेतिसमासएकमस्यइतिस्यात् नचनिर्धारणेषष्ठ्यानिषे
धारणाइतिसमासनिषेधः प्राप्यः ब्रितयन्निर्धारणसनिषेधइतिकेचन् अस्मष्याउभयोरन्यमइति।
नसिद्धेत् नचवितयेयस्याद्विर्धार्यतेयस्मैकस्यानिर्धार्यतेयद्वनिर्धारणहेतुरिति नचैवतत्स।

अधिष्ठाविष्टवितोसौतयेत्नकाहतानुतम् ओष्टप्रेष्ठानयालोऽस्यवरिस्पृकेसमेततः
बालोनभित्तोऽभ्यसैककलदाकोटिलतरकः नवावतस्येनुमनेनाविथ्याताताहिगरीयसी ॥१७॥
अथगाढवहोस्यावबद्धवाभिनयद्भसौ हाहेतिवेपयामासस्पृशतीरालीचसंभ्रमान् ॥१८॥

भवइतिनिरूवणम् नदाकोटिलितितस्याकोटिलतमिष्ट सिद्धिर्जडोयंबालोनभित्तोस्तुकिम।
नेनममहीयते अस्तुनकथमेकोहावेनेनस्याप्यतेस्माभिरिति विबुधशाकाटिहतितिरितिन
स्याकोटिलितस्यइरकः अथवातदाकोटिलितइरुकस्तयाशाकोटिलितंपानीयताम्बुलादिश्रापणेनस्य
इरकः अन्नुमतइतिउभयानुमत शास्यतामिसूनेनेति अत्रानर्थापातानाशंकायामर्थान्तरयति
विथ्यासेति ॥ अथेतिवेपयामासेतितहस्तेनहाहेतिवलान्माबातेनवार्तानीयतेइतिकष्ट। ८

विधायेति तमेरहस्त्यसारसमतिरहस्यमित्यर्थः अवमानिताविमानम् इये हस्तेनुपस्थे १३
निष्कुषेति पत्तो कुरिको वर्तनया निष्कासनप्रकारेण अविनादिति सेम्याख्येन निष्कर्षणात् उन्नह।
स्थापनानेपलायनात् यथोस्मन्नरावेलयातथा मित्रो रंचकारेति नीत्वा प्रहारिविदर्शितम् १४ स

विधाय तमरहस्येवाभिनयसंतया लब्धैवावसरं कार्यसज्ञो सोकुरिकारुये १३ निष्कु।
षेनोवर्तनयातस्तोमुख्येनसोविशात् मित्रो रंचकारेनेन दृष्टमेत्तो यथाभवत् १४ सबा
लधन्यसस्त्रस्त्रमूर्छितोकु मितानरः अथाकोनिलमप्यहाकिंकुर्यादिक्वनायः १५
धं। अथसारसनोक्तो सारसोराकुतेवरीम् निष्काश्यासीपरस्तोभितोवन्दा चकीलके १६
अवलम्ब्यैव परिवातीरेऽगावतीर्य च पारसम्यग्ययौ वायोस्स्कात्यबाङ्ग बलोद्धतः १७
पारंगत्वा निजानीकमध्यप्राप्यहर्षितः उच्चैर्घोषयामास राजा स्कवरश्चमसो १८

कु

इति उल्लसितांतःपोस्कुरहृदयःकिंकुर्यादिति पराज्ञानादिकम् १५ अथेति सारसनोनक्षे
तेनैकमानीनामसारसारामतिपाठोऽपहस्तोभितोपहस्तोतातम् १७ पारमिति असावि।
तिरहल्पभिद्यः सेनानीः घोषयामास अकवरो राजा समय इति १८

ख

प.सं.
२९ टी.
९

आख्यायिकां प्रकृते योजयति पिपीति अस्माविस्मभोज्याचर्न १९ ह्रस्वेति ह्रस्वदृष्टम् २० कथ्या।
नामिति ईदृशामिति ह्रस्वदर्शिना हूपाणाम यत्र यासकथ्यासपत्नचिंतनेदीर्घदर्शित्वाल्व्यम्

द्रिग्ह्रस्वदर्शित्वमसौ यतोऽल्पधीः संख्यामितो लोकप्रवर्णभाजनम् साध्यावृथैः
सावल्लदीर्घदर्शिनायदाश्रिता श्रीर्विकसच्चशोभला १९ ह्रस्वदर्शित्वमासाद्य।
नाकविघ्नं इहोयदि नापतिघ्नदसौनूनं मरणावनेसंकटे २० कथ्यानामीदृशां से।
निविज्ञानिस्त्ववहून्यपि संकेतचिंतने यत्र नान्यद्दृष्टे शिरोरतेः २१ इंग्रहाणामपमी
द्वि. भिस्त्वस्त्रीयासु ॰टितामलम् तस्माद्धीरो विविम्नालेकार्येऊर्वीनकीर्तये २२ विवि
वविहितेकीर्येधीमेतोजानानेस्वयम् नास्मादन्योदृष्ठोल्लीरुद्वेगोवाल्पश्रति स्फुटम्
नवास्माद्यासदराद्यन्यः प्रमादोयस्वपाशवम् दृष्टप्रमादतो नश्यान्त्रपिदुर्गसमाश्रिताः
२४

शिरोरतेर्नान्यदृष्टम् एषांशिरएवछिन्नेनान्यत्किंचनापिफलं दृष्टमित्यर्थः २१ इंग्रेति स।
ष्टम् २२ विविचेति अस्माद्दीर्घदर्शित्वान् २३ नचेति पाशवंपशुभावोसौ प्रमादः २४

९

भवाधेतिविवरणेत्यधागितार्तोनिवधाछ्रादितनलयाहूनलहृपः समाश्रितायललनमागस्थ।
समाधानेचात्रदीर्घदर्शितम् इहेतिजगतिस्थितैः शोभनव्यवहारप्रकारैः ८५ समाधत्स्वेति।
अगारमिति अनेकभूमिकायामिभवव्यवहारलक्षणम् नदीश्वरमिदाहंकाललक्षणोरोऽह।
हिः प्रमादलक्षणा ८६ मामाधेतिमाप्रमाधेतिप्रेषणाप्रमादमाभजस्वप्रमादप्रकारमाहमा।

भवाधासोनानाविषमविवरानर्थभरितः त्वलङ्करोऽज्ञडाशयविलयायाछ्रादिततलः
हृन्नाहिंसाक्रोधान्यतमसहृतायेनस्थितैः समाधायोतीर्णः महमदितोराजतित
राम् ८७ समाधत्स्वतवागारंनदीश्वभिदोन्मुखम् मेंदुयेनेनमायोनीहृष्ठिद्दोरेतिथी
यन ८८ माप्रमाधचमाहृत्वहेगारेहनिपीदिकाम् यत्रानयत्यार्थमाश्रितोऽन्ध
तोभज ८९ ॥

कृत्येतिअपथ्येति अपथ्यादेजकस्यवगणायवकथंतर्हिवर्तितव्यमित्याह आर्यमितिश्र।
हेकारत्वेनापीदात्वमहत्प्रमादमार्गेनदीर्घदर्शिनेविनयनप्रतामियमार्यंपतदाश्रितोऽनुरक्तो
भजोऽर्थभज ९० तदिदमितिपारिकारनिजत्सायोकन ९१ ॥ ॥
॥ ॥ ॥ ॥

प०सं० २९ टी० ३० 10

हृल्लसमाधिविनिविधेयांतर्दर्शनम् कार्यपर्यवसानदर्शनम् तत्रकार्यपर्यवसानदर्शनेनाचव।
तोमुक्तिर्भोगःसिद्धएव विधेयान्तश्चकर्मणामंतर्दर्शनम् कीदृशीगतिः कर्मणामितिविवे।
केनयोगसिद्धामुक्तिश्चनहृत्ततइति २९ प्रथममतमितिस्पष्टम् ३० द्वारमितिमयकेत्सनुकेया।

हृल्लसमाधिरसौमत्तापायहितियेयांतर्दर्शनम् प्रनेनचवतोलोकेभुक्तिमुक्तीनहृततः
२९ प्रथममत्रेमनोपस्यमेवुद्धेर्दीर्घदर्शिनः मरालस्त्रीलताभीष्टाद्यानेस्पफलिनीभवे।
त ३० द्वारमिदंचैकेना त्रिंशांहृदेलितामिथ्यंमयकासंकलितमभीष्टाप्रिविधानेनारस्ता
गतास्त्रियचमतताम् ३१ इतिश्रीहृपीलशैल्याहृदीर्घदर्शित्वनामैकोनत्रिंशद्द्वारम्
२९ श्रीगणेशायनमः अथात्रिंशमिदंद्वारंकत्यतोविधुयायतः प्रवेष्टुंविपलास्ति
डिहेत्तस्यावेत्तणाङ्केवत् १ ॥

योकन संकलि तंसम्यग्विवेचितम् ऊर्ध्वोर्ध्वगुणा।
तेच ३१ ॥ इतिश्रीहृपीलशैल्याहृदीर्घदर्शित्वनामैकोनत्रिंशोद्वारम् २९ श्रीगणे
शायनमः कत्यतोनिशम्यताम् इष्पतोचयत्रप्रवेष्टुंविपुलाविरलसत्वानवाप्पासिद्धिर्हे।
त्लस्याखपमपनता प्रवेष्टुमिमेकवचनमस्यप्रवेशा यिसंकोचस्तवकम् नहिसर्वेपतत्सवे।

पात्रधिऊर्ध्वतेऽलिभावः १

कारि° २

अत्रेति अत्रत्नमानोऽविमेवंस्वदेशग्रंथसमस्तत्वात्तदनुसारेणाभूदेतत्विभक्तेवान्क्रमम् सत्त्वा।
तेषु नितेसमस्तशास्त्रेचकृतम् नकस्यकृचयेसर्वेषामिमर्थः अथकस्यब्रह्मणोकृचयेनभवेदपित।
तस्यापिकृचयएव नापनेतन्माते शैवेषु वेद्युरिमेकवचनोपक्रमेपि नकस्यकृचयेइतिसर्वकवि
दृष्टीकरणमेतत् तनेसर्वांशिकादिनामुवनार्थम् कल्पनांसर्वैर्विनिनकलेनभवइतिभा।
सा ४ वः १ नचारेशोर्थमर्थांवर्णनथानेनाल्लवलाः सुवचनि सत्त्वादितिनिखिलात्मनावाहोरेरक

अत्रेवमुदिष्टमिदंहादंनलणमस्वक्तम् नकस्यकृचयेतेननलदाणांतापेतधुना २ सत्वा
यस्यकलेहकापिपथमीदृष्टेन्दणांनाणाएपेते ज्ञातानांनिखिलात्मनोऽचमनसामाहृष्टा।
नस्मैविदाम हानेर्यस्यसमहताकृतिज्ञघातालीगातिपीयते सर्वार्थावहेनेदुर्विनयते
योऽर्थनरेकेपरम् १

णसामग्र्याज्ञातोनोऽर्व लानामपि अथवोऽचमनसांसर्वातिशायि।
सत्वानाम् यतस्त्वारहतत्त्वेविदंत्रालोकितेस्वरविभवैनाम् दुर्वेलोपितदाकम्पपनः का।
येस्यवर्तते इतिसिद्धान्तेः अथापिदुर्वलइतिसाधनबलमेवविवलितम् समहताकृतिज्ञघा
ताघदेहीयसामग्रीसमहतानांतारणीमणसंवेधिनीपवनाग्निसमद्दनदाहलत्तणः सर्वा
र्थावहनोऽद्भुम् ऐहिकामुष्मिकसर्वार्थमापकम् अथवाकापिकलेति पतानाक्रान्तिलत

प.सं.
टी.
॥ श्री।

णान्तांग्णीगतिरितिविषयरकोनित्यलक्षणायसमयापरकोतिर्नभवतियदसमयाचो पपरकोतिर्न्नो
यतेतन्त्वौर्थमितिभावः ३ अस्यगुणानांगुणीकश्चिदाधारोवक्तव्यःस्याकोदायामारहृतीति
हृतम्यश्चितमपरिणाममविशेषात्मासामर्द्दैकंबुद्धेश्चकेश्वमेयोद्रष्टृभावस्वरूपस्यद्रष्टोकल्लक्षण
स्वचिन्मात्रमस्येतियावत्प्रतियान[illegible]तिविंद्रियद्वारेणविषयाकारपरिणामस्तस्याध्येयस्या।
नात्मायाअमानाचित्तमितिनाज्ञानलसंगृहीतमेकेतध्यानेत्रयमर्थः चितिमात्रैवस्थितिर्दैव
हृतिस्वेकावे[illegible]तदाकाराइवजीवच्छिन्नमितिचव्यपदिश्यतइत्यर्थः तस्यचित्तलक्षणजीवस्यैषा।

इत्थमेकेद्रष्टृभावान्निपातात्प्रोर्यमानाचित्तमित्यान्तलस्यम् तद्धक्तीनांचविशेषास्ति।
कापित्वत्वेद्विक्रियाणमसीपौर्यसंता ४ अन्ताश्रितमिदंमृत्कुद्धिभिःकल्पनात्मनः
देहस्येतिभवेत्साभिःकथंनाद्विनोविदे ५ ज्ञानंनामयथापश्याकाविक्रियाणमसीमहृति।

लक्षणमस्मोद्विक्रायतिश्वकाशोपदृष्टासाचौर्यमितिअवचमाख्यायेनसिद्धिरिमात्मांताव
न् अयंचार्थः चितिरेवचेतनपदार्थवहृत्ताचितम् तन्मयोमायाप्रमातेतिसूत्रहृदयेनाचार्यैः स्फु
टीकृतः निर्गीतैश्चपतैर्जलिमनिनातदाद्रष्टुः स्वरूपेवस्थानमहृतिमाहृष्यमितरत्रेति ७ अन्ते
तिश्रात्मनप्वपरमार्थतइदमिमात्माश्रितमिति आश्रितपदस्येतनसमासः कल्पितत्वेनदेहाश्रित।

भामेवाहयदन्वयइति यस्य शौर्यगुणस्यान्वये संबंधे वा ससाधने शरीरपोषण्चलरंगादिल
क्षणो बाह्योपकरणो सत्यपि न केवलमिदमेव यावदस्त्राणि च समापतन्ती अपि सम्यग्धैर्यवि
दिदिम्यग्रापतंती अपि केचित्कुतारश्चस्थिता जीवेनापि वदिव्यकायिनो नश्यन्तीति शरीरसंब
न्धा भवेयुरितियत् अन्यथापि पृथ्वीकव्यतिरेके शौर्यगुणस्यानन्वये शरीरपोषणचलरंगादि
लक्षणो बाह्योपकरणो सत्यपि शस्त्राणि च समापतन्ती अपि विरलप्रायमस्त्रपाते केचित्कात

यदन्वये सत्यपि बाह्यसाधने समापतंती अपि चास्त्राणि च इह स्थिताः केपि वदिव्यका
यिनो न्यग्रानुके चिच्छभवेयुस्तद्दयाः ५ अहो चित्रमिदं माहात्म्यहेतुरेतच्चयारण्यते तार
क्तारेचयन्मध्येस्तु नीचचलकर्मणोः १ ॥

णा अद्भुताश्च न भया भवेयुः पलायमानानां तेषां पृष्ठे शस्त्रपातेन देहलयारकौ गम्यो स्मिछानां
च परलोकानेम्या भावाद्भय्याभवेयुरिति चयतच्छौर्यमाहात्म्यमिति भावः ५ अहो वित्येति
वयमर्थः यत्वच्छौर्यमौ चित्रमिदं माहात्म्यहेतुर्गणपते पृष्ठाद्योविती तपसा हिंसा गोपाग।
चरितेन कर्मणा वा यथा विधिविहितेन तपस्विनो योगिनो च युगपगतिः प्रसिद्धा इति साधना
नुरूपेण साध्यफलाभिरेवितीश्वरजागिने व युगपगतिरायिनाश्वविस्मयमारात्म्यमितियोसा।

प.सं. वभिमानः सर्वथानर्थकारणोतपस्विभिर्योगिभिश्चत्यक्तमेतेनयक्तत्वालेग्राममवलेननतादृक्फलसंयोवि
३.टी. स्यानकिंचिदवद्यमितिसेनम्‌ तथाचवराहः तपस्विभिर्येमादि ताहृगितिइ्‌ ताहृशमाराबलमप।
१२ जीवनमितियावत्‌ यस्माद्देहानीचचलकर्मणोमध्यमंतरालमितित्र्यनेनकर्मणात्तिनीचातिचलक
र्मभ्योनिर्गतमध्यमकर्मणिपुरुषमिष्टमितीतिश्रयंभावः तथाविधमिरमतिप्रासाद्यकर्मयत्समाश्रय।
णासौनपश्चाद्धतिनयाअवर्तितपावाणणनामेतिपश्चाद्धतीचक्रीवश्वाकिंचित्करत्वेनाणणत्नामे।

शीतकोगणएपनामेतिचलोनिंदामयास्मृते मध्यमोऽहतिमाश्रिमहालवकीतीनहृस्वतः
दीर्घदर्शिनमालब्धधीरैर्येः पौरुषंस्तनम्‌ सर्वथापुरुषालोकेतस्मेख्यातिभाजनम्‌

वेति अत्रचतीचचलाचलतयानेवेतितपराचृतोऽस्पिकार्येषुरोगतः समातिनम्रर्योतिचलो।
माविनितिर्यवगणनामेवेति पौरुषमध्यवर्तिनामाधकमितिभावः स्वतन्त्र्येश्रुतिनीचाति।
चलकर्मणोरित्यर्थः ७ एतदेवविशदयतिशीतकइतिहालवकीतीशतिजीवनामेहिकेचनस्थि
तानांचामत्रिकेशमस्त्यर्थः ८ दीर्घेति अनेनसर्वेहोर्वेतेहाराफसंगतिर्दर्शिता ९ ॥

पतेरेवसमर्थयति नेतिभवानुद्धिभिर्हरिदीर्वर्षितवपर्वशौर्येणालिभिः ॥ अत्रसंवादमाह
तथाचेतिनिपतन्मावेनेदंवचनम् बोध्यमितिइदंफलमवगन्तव्यम् येषांकिंपालिहृदोदर्शि
तविक्रमशाक्रमयस्तेषहसीघ्रःश्रीयैश्रीतोभवानीतिममस्थितिःसर्गः अथवातेषुश्रीयैश्लि
त्रि४ वयसोभवानीतिममस्थितिर्नियमः प्रियोविज्ञातिनोत्पन्नमहेसवममप्रियइतिस्मृतेः ॥ स्रा

लि

नदीनदहृदयेनोपिचपलैर्भवद्बुद्धिभिः भावेभवतिभव्यानोभव्यागतिस्त्वममा ॥ तथा
वस्त्वातिपूर्वमाहबोध्यमिदंध्रुवम् शक्तियाहृदयेयमीतेषुश्रीकाइतिस्थितिः ॥ स्र
तिचेतसवक्केवगादितैवेभवेमहत विशेषत्तासमाहपतेरिस तिभाजनम् ॥ १२

न्रू

तिष्ठितिपतस्यशौर्यस्यमरदैभवेवक्केवेतिग्रादेणविशेषत्तास्तत्मार्थविवेकशालास
माहयसेन्नावीकृत्यगादितेस्फुटमेवोक्तम् किमितिविशेषत्ताभिन्नावीकरणमित्यत्राह ।
नेहीतिसत्त्वक्तिः रहस्योपदेशः निगदपारस्यापिहेत्वादिबोधनेनतेषांमेवशक्तिरितितत्सा
न्नावीकरणमितिभावः १२ ॥

प.स.
२.टी.
१३

कामानिति भोगविशेषान् ह्ययमुत्क्रमतिभ्यो विक्रमशालिमनस्केभ्यः कामानाशिषः प्रार्थयतय
च[illegible]म् यतो मीतस्मिन्सर्वं नियन्तरी सूर्यर्पितसत्क्रियाः समर्पितसत्क्रियाः समर्पितवाल्योनाविज्ञा
नाल्पस्त्रानितिष्ठा इतियावत् ततस्त्[illegible]तयत्किंचित्तदातस्यावेलायां योभूनामेवायानिव[illegible]तिस्व । धू ।
स्मणमतिक्रियाहृयोवा स्वामिप्रीतिलक्षणोवा स्वर्गारोहलक्षणोवा ईश्वरार्पणलक्षणोवात

कामान्प्रार्थयतो युक्तमतिभ्योर्पितसत्क्रियाः तस्मिन्मृते वदंतीदं सफलं तत्तदायुष्मन्
१२ तत्रापि गाढ्नावैरर्पितदृष्टामरोद्यताः योसस्तद्दर्शने ह्रदैर्मायेयं हि पुण्यदम् १४
यविक्रांता द्रागाशायेम[illegible]लदर्शनेबलात् पापावहं परिमाग्येन कालमिति निश्चयः

य चि त्स
तस्य यस्य स्वैः स्वतेजेव ददातीति यत्किं त्वाणपानन्हस्पैवरंतित[illegible]लमिति १३ तत्रेति अर्पिते
ति ईश्वरार्पितदृष्टान्तद्रूपदृष्टबलब्धबला इत्यर्थः महोद्यताः मरेनोत्सवेनोद्यताः स्वीकृता
विक्रमाः महद्याद्दोकारीतेप्यक्तिरिर्यस्मात्तद्दर्शने पुण्यप्रदम् १४ यविक्रांता इति द्रागाणा इति
वलनकृतनिश्चयाः तदातस्योपरमयावनवेलायाम् बलात्परिहार्येणः पापावहम् १५
य
१३

पुनेतीति स्पष्टम् ॥ अत्रेहेतुनाह स्वामीति उभयानुगमिति स्वामिभिस्समापेतया अथवेदानु
गापेतयोभयत्वम् ॥ व्यतिरेकफलमाह स्वामीति गतार्थमिदं ॥ अत्रैवान्यसंवादमाह तथा
चेति स्थितिर्वर्णाश्रममर्यादा श्रुतस्मृतिविहिता निसर्गश्शान्तानामवतारित इति भागुरिमतेनाकार
लोपः यत्र च मनावस्मन्नेति निसर्गसिद्धाय देवानन्येति तिष्ठतीतस्यती घोरे दशः तेन चाधिकार
स्थापनार्थमवतारितस्य कविरोत राधर्षसंपत्याभासिता सद्रूपाय राधत्वमायणाच निसर्गसि
पुनेत्युभयतो वेष्याजदाविमणालिनः तथामलिनयंस्वयेयिके विद्रुरापणः ॥ स्वा
नैट, मिमीतित्रणाकुद्धिः पावित्र्यमुभयानुगम् अहोषालिमतोभाग्यकल्पवल्लीविराजते ॥
स्वामिक्रोधस्मरणापिकोमालित्यमुभयानुगम् कष्टेभीतिप्रियां वाच्यवल्लीलोभायजा
येत ॥ तथा चयोसौ स्थितिपालनार्थे स्वयं विधात्राभविष्टतमूर्तिः वतारितोयत्रननि
निसर्गसिद्धापराधत्वमणाचतस्य ॥ द्धादेव्यानन्येतिष्ठतीनस्यती घोरेदशः तेन चाधि
कारस्थापनार्थमवतारितस्य कविरोतोराधर्षसंपत्याभासिता सद्रूपाय राधत्वमायणाच
निसर्गसिद्ध ॥ तच्छित्वामनवक्रितेतेनेतिनमनुनेतोरिणा स्वचित्तमभिविक्रमसिद्धपदा
यं तं स्वा स्वचनाविहितात्कृतातामाह अथेत्यतिमयेविश्वतवा त्रेषास्वात्रज्ञायानलेयत्रणास्वा

प॰ सं॰
१॰ टी॰
१७

हसाहाय्येनैतव सत्वेन समाप्तमिति सततोऽस्तकमतिः शास्त्राहसाधनसामग्रीस्वरूपलक्षितोऽकु
मारसमेतायेषस्तथा च तवद्युतिर्भवेदिति २० अत्रार्थं गूढमिव मत्वा कविः स्वयमेव तर्कयति अत्रा
र्थे इति अत्र मनुकर्त्रे केचिन्तान्यासमेनयमर्थः प्रेरणेति प्रेरणं स्वरूपतो निरूपयति युद्धेरिति त्रिषु।
द्वेवाक्रमयुद्धेतस्य युद्धसाधनानां च सज्जनाकल्पनाकार्येति शेषः यत इयं सज्जनानाहतासज्जनैर्विदितप

तेनाभिचितं सैन्येर्येर्विहिता विक्रमामये अयेन वाक्रेण साहस्त्रखायातलश्नीर्दिशा २० अ
त्रार्थं प्रेरणा युद्धे सततोद्युक्तबुद्धिता निषुद्धसाधनानां च सज्जनासज्जनाहता २१ क्री
वो भूशालसोत्कृष्टाशयो भारुः परंभवः अविनिचचरितादेवीभर्वीरेणाविराजते २२ यथा
योऽयं महीपस्य तेश्चेयौवनोद्धता यस्कुलं वीर्यलेश्रो येनिष्फलाडरितावरा २३

गावैराहता क्वचिदपि सर्वथैव बालसाधनानुपपत्तौ निषुद्धैनैवकार्यसंपत्तिदर्शनात् त्रिषुद्धे
ति हृदयायुक्तिः २१ क्रीवतीति स्पष्टम् २२ यथेति उदितावरहेति नहोषेणास्या अपि वीर्यत्वसं
भावनारोपणायापावहत्वम् वेष्याचशृंखकालुष्यकारणमितिशाल्वम् २३ ॥

श्रेष्ठमध्यं४

अथवेति निगदव्याख्यातम् २४ आदायेति सत्कलोविक्रमपालिकम् तत्तलेसंग्रामभूमितलेष
वेकमथ्यं तद्ग्रहेवोद्गमाग्रम् स्वयमात्मानं प्रवेशयेत्प्रवेशयतीति संभाव्यते अष्टतेवनतदाग्रहेनवा।
सोगालपतद्वयर्थः सैवेति पादपूरणोसंधिः २५ अत्रपोवायतिकृतमितिसष्टोर्थम् २६ सोस्मा।

अथवाचित्रवर्योसोभवत्तेषांवशीभवेत् येरियंचित्रवर्णाभावीर्यपालितारिहार्विता २४
आदायसत्कलोयस्त्वकश्चिन्नर्तितत्तले सैवप्रवेकमथ्यंस्वतद्ग्रहेवाप्रवेशयेत् २५ स्क।
तोयलीह्लीस्वामाज्ञेनवराज्ञोमहाबलः वभूवविक्रमोगुप्तः साधुकार्यविभूषितः २६
सोस्मात्तिथिवेलायामासायांतमचेतनः बाष्पाकुलेक्षणोबाढंसर्वभावेविचक्षणः
विज्ञातत्रौलघसाचकलातेगात्रभूषणाम् कृपहाताःकणयोयमत्रप्राणान्कथंत्यजे २७
विज्ञातास्मात्समथ्येवेरिप्योप्राणाज्जिहासतः अहोवेलेयमापन्नाकष्टात्कष्टतरामम
कथंवृद्धक्रमायातावासमापन्नेयमत्कृता अतीवमलिनावेलाहादैवेकिंवशोमम २८ किं।
कार्यमधुनोपायोनापिकश्चनभातिमे अहोविदिवुध्यानामपिकालोतिदुर्गमः २९

तं

तितिअस्माद्भवात्पत्त्रात्तिथिवेलायामासायांसमासन्नायांमरणवेलायामित्यर्थः २७ चित्रमिति
हितिस्रोकीस्फुटार्था २९ कथमितिवृद्धक्रमायावेतिवेवार्थ २० किंकार्यमिति अतिदुर्गमः दुर्ज्ञा

नोडुरतिक्रमस्य विदितवेद्यायोगिनः तेषामपिकालोमरणवेलातिदु।
र्गमः दुर्ज्ञानः आरब्धस्याशकप्रतीकारत्वाज्ञात्वेतेषांस्वेच्छाप्रमाणमिति।
भावः ३१

प.सं.
रु.ही.
११

डोवितीति स्वं स्वकीयं देहं यद्यपि दृढदेह्यां तथापि मज्ञाममल्पमामुयाम यतः इह प्राणाल्पमवाप्य।
परत्र लोकाननन्तममभेवदिति ख्यातोऽस्मीति ॥२१॥ उच्छ्राणायाः इति उच्छ्राणायाश्चलनेनोद्युक्तमतयः ईदृ।
शुश्रेण्युः पराङ्मुखीभवेयुरिति यावत् ते मीविवर्णा वर्णबाह्याः स्वाचारपराङ्मुखाः पामराश्च
मयच विवर्णाः परीत्तायां कृताः अत्र च वर्णभविष्यत्स्थैर्ये समालेख्यानिप्रियंते आहतविनाभवतीति

डोविती यं च मज्ञाममल्लेन यद्देहे दहे स्वं प्राणाल्पमवाप्येह लोकानन्तं च मे भवेत् ॥२२॥
उच्छ्राणायायेऽपि तदाभ्रदेहल्लायं मीदेशु मी विवर्णाः स्थैर्यं समालेख्य यच्छुद्धिपंतोत्त्वे
स्थिताः सच्छ्रिताः सवर्णाः ॥२३॥ स्वविज्ञोऽस्मि न उच्छकल्पं देतान्न तात्समुच्छ्रमणा इपेवीर्य।
कत्नाण्डमोः किं किंचित्न नयेच्छ्रमम ॥२४॥ तथा च त्रीणि तान्यान्तःक्लेश्यमायच्छ्राणाताम्।
विलोकयाविशकन्मग्रोवीर्यमारोपयेद्दलान् ॥२५॥

सच्छ्रिता
स्थितानपुनश्चलितांश्च नखराकीर्णयः सवर्णाः शोभनवर्णाः उदाराणायाश्च आपत्रवपरि
त्तायां सवर्णाय परेशाहाः ॥२३॥ स्वविनेति उच्छकल्पाश्रियं किंवा जीवासीत्यनुयोगाद्दत्तवः २ ८
उच्छकल्पं वितनेत्यादिमाह तथा चेति विलोकेमितादिना तान्ताः उन्मानः ऊर्णालविन्नः।
पोहग्रमिति नप्रतीतिशोधः ॥२५॥

१८

ग्रसीतिसप्तहम् १९ विक्रान्तीतिदाह्येवातयेम् यमानस्प्तहम् १९ योश्चेतिउच्छाशायःश्रावत् यवि
श्रान्तेसापेकलाउपसवमानेराणिवारोणीवेवेवार्थे १९ सतीलोतिसप्तहम् १९ वशेवि नवेसले
पोहषपालिससवेम् शान्तेरासस्यचितः ७ यवांनवेपोलवयनि नयाचेतिसप्तहम् ७ किम।
सोमजगनेत्याह दिनमितिभोः सेनामध्यलसयोडारोवोगुष्माकमिदेदिनसयादिनेशाणः परी
शमिदर्शनमात्रेणापराहृताननाथुवम् येषांमूलतद्धेयास्तृणानीवभवंतिहि १९ विक्रां।
तिताहृणपसमइतागात्सिमप्युरोरविसहृवेग बहिर्विनिर्यायप्रदर्शपदासयोभामवा
येहमदृश्रयाति १९ यत्रोउच्छाशायस्तलोविश्रान्तेरागिवासहत नदग्रस्थैर्यमालयभव
ञ्चपालवुद्धिभिः १९ सतीलाणसासभरोउवविक्रमपालिभिः योध्येतिसमलेयोऽहुन
रोसोपशवोपरे १९ नयातत्सेमवलवस्यविनोभवययावलात पुरुषममभियात्यानि।
यातितेसावरोभव ७ नयावोवयिपःकश्चित्रियोयसमरांगने सेनानायपसयोत्रस
नीमध्येसजगर्जेह ७ दिनमिदमिहत्वोलिशाणयानिलिलितियसइनचेतसोसमवा
लोपलोलि यस्मादियमाज्ञभूमिर्युद्धभूरुद्धवचेतसोश्वराणांस्मसघाशोभनानैजसावनीन
तश्वनिश्चयेनेदृसम्मघायोयतनाभवतानेजोड्याणायके विक्रानुयजानयत्तशाविमुद्दिश।
तेवनत्वेनमहार्घतानाथेततद्धेयगोयिननिजात्मनाचमलाहीनानाथणानायनेनिर्वामनैव

प॰सं॰ ३॰टी॰ १६

16

जायतेस्मिन्हस्वरूपाणांवतानामादीनांविकलतयाहर्णायतिमाणत्वेनस्फुरत्वादिति अस्यार्थस्यविले
बोमस्वत्वेनस्वच्यते ४१ अहोरति इत्येरीतिराजिताणांपलपरीतालक्षणांसाध्वीत्वाभिरभावा
णांयकत्वात यतश्चोपततांश्रुद्धिहिन्नेहेशेनत्वमालितेयेनस्तः समीपवर्तिनीनयाहीस्वाहस्वर्णा
मितिसस्वभरतस्मस्करणामस्तोडार्ः स्वर्णांसर्वतोनर्हेनायते रीतिस्त्वाचारपालनामात्रमाहमस्पृ
शेमयासविपर्ययविपर्ययसिद्धिस्वैवायीनाभवतसावाभवत किंमयाक्रियतइतिरीतिकासोऽ

अहोरीतीतिरियंसाध्वीसुहिहिन्नेहेनस्तः यदत्रपततांस्वर्णांस्वर्णांरीतिश्चरीतिका ४५॥
यः स्वचित्तेसदाकार्यभारारोपणाभूषितम् करोतितस्यसुरत्वाक्रेपयन्तकमेऽलम्

स्मितागतिरित्यर्थः स्वास्त्यज्ञोऽरणासज्जत्वेसर्वथाभ्रमभावस्वमर्थः अयचस्वर्णांणाणपतितां
रेखाविशुद्धिपरीक्षातिकाम्ववर्णांसरीतिस्त्वारकूटत्रिष्टगेयारापिवादीतिकेवमर्थः प्रसिद्धेव
येरालोपलसमारोपितेस्वर्णेरक्तवर्णांभवतिरीतिस्त्वामलिनछविरिति ४६ एवंनिक्षेपणा
याचसततोयतत्वेरत्नःसहितिनपवकार्यभारारोपणाभूषितायेनराजिन्निमितिमदाप्ता।
इत्यामर्षीः ५० ॥ ५० ॥

अनेकेति गतितत्त्वोपमलक्षणा भूषयेदिति एतादृशाप्रमेयेनानुदितमनस्केनेन च तत्तद्दर्शनाप।
ऽभूषणमितिमहर्द्धिशौर्यमितिभावः ५१ महेतिश्वार्थेवाशब्दः जनश्रुतिः किंवदंतीश्वैषां सग।
व भगीरथ्यादीनामिव ५२ नुविति नुः पुरुषस्येयमौचिती पुरुषस्य पुरुषत्वमिदमित्यर्थः यदीत्यखिलाः
सर्वेपि सत्त्रामोचितया गुणोर्त्तिरिति संभावनयापि सत्त्रामार्जनेन यत्नेन सम्पाद्य पुरुषत्वमित्यर्थः नकेवलं।

अनेकरत्नोज्ज्वलसद्विचित्रभावव्रयोऽद्भुतप्रभत्वममलोत्कलोत्तुयुरितैरलं भूषयेत् विभूय
तातिलालसोऽथ हर्षात्किल कृत्तीर्णयेदखण्डगातिकृत्स्नलानिखिलमेव भूमण्डलम् ५१ म
हेयत्नमतेरन्यतीर्थानां यं जनश्रुतिः एवं वाभितः सर्वतिक्रान्तदिनी भवेत् ५२ न
रोचितीयं सत्त्रामत्रपुरुषस्वतयाखिलाः मयापि सर्वे सत्त्रामा कितानुरूपणतेश्वनलम् ५३
नामनिर्गमने कीर्तिः सर्वतः पुनतीयदा प्रसेवनदृशौ लक्ष्मसंस्थोऽपि दृष्टजीवनः ५४

स्वसत्त्रामार्जनेनैव पुरुषत्वं यावदनुशीलयापीत्याह मयापीति अन्यानपि यत्त्रामतदातारार्थं
शीलयति तत्पुरुषस्य पुरुषत्वमित्यर्थः ५३ नामेति लब्धसंख्यः संग्रामप्रतिष्ठः अथ च समकृभौ
तिकदेहः कीर्तिशरीरमेव दृष्टशरीरमित्यर्थः प्रायेण च नामातिशायकत्वेनातिदृढत्वेनापि नि
र्गच्छतीति कीर्तिरिति पुनरुक्तिर्न दोषाय ५४ ॥

प. से.
२. टी.
८
17

एवं प्रसंगागतं निरूप्य पुनरपि प्रकृते योजयन्नित्याह वेति अथार्थः भोः हे निकाः ईदृदीर्घायुष्ट्वं य-
द्यत्त्वं वीमारोरहणाम स्वामिभक्त्याभ्यां श्चार्यं कृतमारेणम् तेन भवतां दीर्घायुष्ट्वापत्तिः अथ च तत्र म-
रणे कीर्तिर्यार्नीरायायवालयांयाम्याच दीर्घायुष्ट्वमिः ५५ निबद्धेति निर्मलार्थः अप्सरोगकान्तर्भ-
न तामर्पणबद्धहस्तकल्याणेवा पुष्पाकेलक्ष्मीयंनस्थपत भानस्यमरत्वेहत्वः श्लाघापातिगोरसला

तथाचा फाल्गुयाभ्रातः सेनापतिनां निबोधयन् दीर्घायुष्ट्वमिदं यत्त्वं वमारोहणमेव यत-
निबद्धहस्तकल्याणे लक्ष्मीमानयपाशिगः वस्तोवो मान्यता साधुनाम्नां वाभीश्लाघ-
भतः ५६ यस्सद्विविधेयसंख्यातिलब्धासेनश्रणीम संख्यानां चिरम्यातिसबाऊ-
स्फूर्तिभास्वरः ५७

यो तव बेश्रमत्वं मानसाद्वैवयं सन्वयति मा मन्येति साधुनाम्ना साधेन रणामूर्द्धि स्वामिभक्त्या र-
ते रतिम रणे साधुनामार्जनम् अथवा भीष्मलाभतेनयप्रामोल लक्ष्मीलाभेन सर्वमामयतेति ५८ य-
स्येति संख्याविषयस्थितिरतिलब्धाकिमियमिति अथ च संख्यारतिर्दृविषयेति लब्धमिति किं-
चिरपि मरणागणावतीसर्थः सम्पूर्णेन श्रेणी द्वितीयतृतीयादिरूपा संख्या मध्येति प्रथमो ८

उक्तमर्थं व्यतिरेकमुखेन द्रढयति यदीति स्वदेहं प्रीणयते तर्पयेत् प्रेमपात्रं गणयतीत्यस्य।
नीति यावत् किंराज्येति कार्यमिति शेषः नासौ करापि पर्णस्थितो भवतीत्यर्थः ५८ अयमेवार्थं
न द्रढयति तथा चेति तर्पयत्यस्मकस्य तदर्थमात्मा सर्वतन्त्रेति शुचिनाम शुचित्वेन तस्य स्फुटय।
ति बाह्यान्तरेति तत्स्वरूपं कायपरायोऽहं तोनैनरायर्पसंभावनया नित्यं सर्वशुचित्वात् तदृशा।

यः स्वदेहं प्रीणयते किंराज्येनास्य साकला अतीव भीषणाकारा तस्यनां किंकृता भवेत्
तथा बालीमुवतजाङ्कायसत्यपर्वयसकः सात्यान्तरशुद्धैयवतन्त्रपास्तनमश्रुनः ५९ ।
किलासौ पुरुदेवीलापाङ्कलासेवूहसंमुलम् पतत्सरासेयात् हृष्टोनासीरमासदत्
यतोऽस्मत्कृतात् त्रगन्नकामोनकिंचन सभवंगणयामासस्थितिर्भिन्निसमाश्रयः ६१ ते
तथावर्तते नेकश्चित्त्रियो येनाहसारम् महात्मा विस्मितोऽस्मीह भवत्संगाहलोकना

लक्ष्म्यस्मत्रितिस्थासेव ५९ किलेति किलवार्तायां श्रूयत इदमित्यर्थः नासीरं सेनाग्रभागः आ
सदत् ६० यत इति यतो यत्र पार्श्वे स्मत्कृतलाघाहात्म्यसमर्दः स्थितिः प्रहारातिक्रमतस्थानम्
६१ नमिति तथावर्तते नमगणात मरणात्रासम् ६२ ॥

प.सं. इष्टमिति इदं लोके इष्टम् परमाद्दितो मम परकीयवस्तुसिद्धौ निश्चिन्ताः इदं स्वसमाप्तं विचकारि
३.टी. यत्स्वदेहस्वत्राणप्रसादः कस्मदेतत्स्यापितयत्मोऽस्विलसितमिदमित्यर्थः ९३ प्रसादेति तत्र
१८ गुरुः उन्मत्तानामेव सायपतिपरिपमिति ९४ गिरमिति ह्यामिवेति प्रेमरसभरितत्वात् समाद्ये

इष्टं प्रसादितो मम निश्चिन्ताः स्म सद्गुतम् स्वदेहस्तोणकस्य प्रसादोऽस्तु स्मदेव ९३ प्रसा
दं महतां मम ग्रस्तत्रयहर्ता भवान् उन्मत्तानां यदि देहोऽपदेवतेनव ९४ गिरं ह्यामि
वापीयतस्मात्मातुडतार्थाय: समाद्येवयानेन करोमीति तथास्तु ९५ यदास्मादज्ञा
नापंडात्रिपातिविभुशासना नदासायनसामग्री विह्वलाना यतेखिला ९६ तस्मा
मनिर्गतायान्नपविपातोप्युपस्थितः न किंचिकरनामेति निश्चापायेमदोऽहितः ९७
इति निश्चयवानेन नस्तरपित शुभाशुभः वर्ते हरमभयो भवतात् तथायेनाखिलोदयः ९८

समाधाने वके समाधानमेवान् किंग्रवयानेन करोमीति तथास्तु स्वितियथेयां किं यो वयाने
न तथा निरूपयामीत्यर्थः ९५ यदीति गणनापंडादेवशासनात्यात् सामग्री स्वात्मगोपनश्च
कारा ९६ तस्मामिति तस्मां विभुशासनायाम् पविवेत्रम् ९७ इतीति अखिलोदय इती

तथाचेति शङ्केति हृदये वीरशौर्यानलेनतयारोप्यतीतिपद्योक्तिः इंधनमित्युच्यते उक्तिमाह ।
तस्मादिति ६९ एतद्द्वयमेव विहितोऽति सन्ध्येवेति सन्ध्यायामसौ वेला मरणवेला प्रकृतिभूत
त्वादस्याः सन्ततम् तस्याश्चाग्निः प्रारब्धकर्मणः परिसमाप्तिर्दिनमेकम् तथा तत्सन्ध्यात्वेऽप्यशारब्ध
कर्मशेषे इहद्वितीये दिनम् इदं दिनद्वयं विधिगोचरे स्वाधीनेन तत्समाप्यसमाप्तिनिश्चयम् ततश्चाशे
भयोदिनद्वयेवश्यभाविमत्वात्सेयं त्रासशोकेसापराकनाशयशस्वविनमातिम्यापादना अथ ।

तथाचात्र हृद्योक्ति वीरशौर्यानलेन्धनम् । तस्माद्दिनद्वयात्स्वस्य विशेषैर्भाव्यं तु येति
सन्ध्येवेलाप्रमनाभ्यात्सेन्द्वयेविधिगोचरम् । अवश्यभाविसुभयेत्रासशोकस्पराकना ॥

मर्थः यत्र दिने सा वेला प्राप्ता तत्रवार्थं त्रासः कथमहं हा मरिष्ये इति तत्र उपायः कश्चित्संभव ।
तिर इति न किंचिदपि त्रासेन फलिष्यति यत्र च दिने सा प्राप्ता तत्रापि धैर्येण शोका मा हेत्रिधेये ।
तितत्र कश्चिन्नाहं योऽवलीयः प्रारब्धशेषक्षतिमापितेशक्रयादितिन किं विछं कथाफ ।
लम् केवलमिवमविवेकित्वप्रकाशिकाविनकलंकलेलोपहासायैवेति ॥ तस्मा ।
त्स्वस्यविनैवैतेनीवर्तयितव्येमाह ननाहमिति कलाशक्तिहृदनाहृदस्तनतिमितोलेषि ।

प॰सं॰
र॰टी॰
१८
19

नीजपतनपः इति इत्यं च देहः प्राप्तिकपेव विविक्तिसादीनाम किंचित्करतां स्फ चितातुल्यमनादरेणानरस्तु
यत्नात्मः श्रामविधिर्मुक्तभावयः उद्दामिति उपभोगसाधनदेहस्फूर्तकर्मालेयं नयानिकम ।
पवुद्धविधिनियोगमहकफलोन्मुखविहितइत्यर्थः अंतरायवितः कर्ममध्यवर्तमानः अथवायशत्राम
संपानभवितमंत्रामममध्येप्रविष्टः संस्थामवणं त्वेनप्राप्नोति १८ समाधायेतिकषायाश्रेतनिःस्पा

नतादृगीहसाकलाजगातिबीजत्वेनकावनोहतानपतपोतुगामविधिरेषजीवेमया न
चापिबलमस्तुर्यफलमर्थेइत्नालेयतः पवुद्धविधियितरायपतितएव संस्थात्वजेत १९ स
माधायमनोधीराः कषायैर्मायसंभ्रमा निराम्यतायपोहतकषायैः स्ताविमध्यते २० या
वन्नोस्पीयतेदेहस्तावमत्रशुभोत्करे कालेनानोक्रियासिद्धेर्याकामातिगमस्फला २१
यावन्नश्चार्यतेचित्तेदेहमत्रापितत्रवैः तावन्नाभीप्सितार्थामिनेभःजस्त्रमसोदृश २२

रनाहेयाः १९ यावदितितत्रकालेत्वदुसमये उत्पीपते देहं तत्रणमिवणाणायित्वासंप्राप्तीभूयतेकि।
याशौर्यलक्षणा कामेतिमनशेष्यातीतानस्वयफलास्तुमोक्तदत्वंचकालस्वनीवनेश्रीकीर्तिलाभा
तमरणेहकीर्तिदेहमात्मस्थापयपात्रदिग्बदेहापेतः २० यावदिति चित्तेदेहधारणामास्यप्रसारपातेन।

रक्षाकीतिरितिश्रावणीतिदेहेनविदितिचितंदेहदृश्यीनगषितंविषयतीतिषा।
वत॰ १४ ॥

१८

निर्दर्शितमिति कालमत्वा इति मत्वेकार्यमयुनाधिपे षोटरूपते ७५ अतीवेतिते कालमत्वाः
अस्मभेत्स्वत्वत्स्कैरुः अमात्वितियमनराज्ञा ७६ अतीवेति विमर्यमसनोवषावबानेनदृंष्यस्वा।
व्यंस्त्रीकेरानीमत्रार्थानेर्मसतिचवरणायातेतिस्वणेभायेकीर्तिहृद्येराजानःस्वयंषास्वी

निर्दर्शितमिदंकालमत्वसेनापुरोधता अभूद्यमनपार्श्वेयदृष्यानुपरिकर्हिवित् ७५ ।
अतीवयंमनालेतानुइतादृष्यमाश्रिताः अस्मभेत्स्वसैमसैक्लैल्लत्क्रांतोयथाभवत् ७६
अतीवेहिअचिनोमौशिश्रायनवयाणिनम् पश्णागतमाहायंषोभायैर्भविभूभ्रजाम्
तथावाल्लापयोचक्रेतमहिष्यनवेषुवान् पश्यनोहरवांतेषांसेनोसज्ञयतामुना ७८
येमेनियमितास्वान्नकारागोरंधपेपालाः संमावीकृत्यतान्दर्पोयतगाहास्वर्पितान्
तणानथागताम्नामराजाहस्तेसमर्पिपत् अस्यायमत्तिःसोपिसमाचर्यविनिर्ययौ

ऊर्वैमेव ७७ तथावेतिनमितियमनाधिपम् अस्मनायमनाधियेनमार ७८ येमेश्नुिरंधपे।
पालाश्चित्रस्ताः ७९ तणादितिमनयमरी अस्यायमनाधिपस्यसमाचर्यमस्यागाचारप्रीति।
मणामादिकंहत्वाविशेषेणसंभावितासायतयानिर्ययौ ८० ॥

प. से.
१. टी.
२०
20

शतेति शताश्वरथासंख्यानामिति सबल्यनायपतोके परिमानकथने मुदिताशयइतिभाव्याशयः
पतोशीरनाख्येवोध्योः ८१ तदितितस्ययमनरेश्वपार्श्वस्थतटासत्रेदेशांतरीनोकाः आसाद्यसेम्बलोकु
स्ततोत्वसेनामारोप्यतरेष्वापण्यनलेपोतानामन्त्रनामारोपयामास ८२ यत्किंचिदितिभरसंभोसमि
तिभ्रष्टपक्षोपलक्षणम् नेडुलादिकमिति शुपक्षोपलक्षणम् हृलनइति शमाय्यवाहमध्येरः

शताश्वरथासंख्यातां तांश्रेणिं सोथभूपतिः पोतारूढां समभ्यस्यायमृतस्थमुदिताशयः
तेनत्वमममासाद्यतरीरारोप्यतामसौ मनामास्थापयामासपोतानामन्त्रनाजले ८२
यत्किंचित्तत्र तद्रत्नभोग्यं चपथ्यमादिकं बलात्तदपि रीमारोमन्त्रयामासहृतः ८३ तास्से
समाप्य संरात्रा तां स्वकोञलवेतमः उवाचयामन्नेपाम्नाः सत्रशः स्वास्त्वविक्रवाः ८४
शत्रास्माद्बिभिः सार्थं योङ्ग्यवोदियापायम् विनाप्यबलमारोपज्ञीयतेवाथनभ्यते ८५

त्यर्थः ८२ तासमिति पोतोमन्त्रनालक्षणम् तद्वैतिकिमनर्थमनेनपतोमन्त्रनाकारितेति श
स्वविक्रवासक्रवेक्रव्याइतिभावश्रयानोपनिर्देशः ८४ शत्रेतिवोडुमाकम् आशयमभिमते
आपायोहेविधामाहबलमिति वाथेतिबलानादानेग्रालस्यस्वीकारेइतिपावत् शत्रेनैवाश
येनसर्वमेवपतगोरनेभवत्यारिमन्त्रनाव ८५ ॥

२०

इत्नीति मे त्वामिति निश्चितं भ्रत्यावर्तनात् संभवादिति इहेव मतं यथा वितेन तत्वं वेति पवस्त्यार्थे विहायवेति।
८६ तथ सोऽस्यैरेति शपेन तयमिन्त्रापर्याप्तिः शाक्तोत्कर्षम् अपास्येति इवादिति भागुक्तानि मित्रा।
न. उपक्लृतामयमेकर्वत्ताम् ८७ तथेति काष्ठयमिति चारोत्कर्षः काष्ठा ८८ तथा चेति स्पष्टम् ९०
सावीनिति सावीनिवमन्यतेतत्वेमत्वं प्रीत्यागच्छेति श्रयति इहवीररसमयोऽरभतिनत्वामवच

इति मे त्वां निशम्यासीद्विमर्षाप्यतेवतः स्वरेहायोविहाय्येवगुह्यम् अमिमृपायगुः ८६
शाश्चिमयीकृष्णतेयकालास्यानीकिंनौपति उपमगुणपञ्चीत्रपर्याप्तिमभिभेरपाम् ८७
अपास्य हरतत्वामेसमाश्रिमयथितिह्वात उपक्लृतोकथनाम जयश्चोनोकमथ्याति ८८
तथा धृतिरूपारेयायथावितेन भीरुतिम् कुथचनापिवातीह काष्ठेयं जयसायनम्
तथा च मतेः शाचीनं गीतमेतत्त्रिणाम्यताम् महायेर्थीरविमानोयमहारपरालता ८९
सावीनिव प्रहारामेममैतेधैर्यशालिनः श्रेयलमरणाद्गृहकुमारीगतिरन्यथा ९० ॥

मद्रुमगुवितत्वात् तन्मारामितिकेमतिकमायेनैवतत्रपश्रेयस्त्वेसिद्धम् अन्यथेति वलात्महारूती
कारेहृद्गुकमारीगतिर्यथाताश्मनभित्वातस्त्रीभावरसाः परब्रह्मपदार्पितपिंडस्यत्वाद्यभावात् स्व
येमरणामार्गानमनः स्त्रीयशोकहृदयं जमानश्वरतयेमप्यज्ञातवीरचर्या कृपाशक्तवाश्ह्यपात्र

कुमारसंभवटी

प.से.
२.टी.
२१

मात्रामिति सर्गः स्वभावः ९२ योतीवेति कष्टेषु पात्रेहारादिषु सत्स्वपि सेनीति यादृशरोषेणे स्थितिः।
सेनामेति स्पष्टम् ९४ उक्तशिखायां रोचयति निदर्शितमिति भग्नानिर्भग्नायायेसेति नापायाः
निश्चेतिनिश्चयलोपे च रूपं भग्नानीराज्ञानतङ्कुश्चरायति वर्धमानेन त्वकालः ९५ स्वरामानादन्तोभ
वदिति विहरणेति स्वराज्ञेति स्वरामाने स्वरामवलयाथीनेकरोमीति स्वरामप्रणतं करोतीति ता।

मरणं जन्मनो सर्गो लाभः सायुर्सौचवत् स्वनाम स्थापयिलेरभिप्रेयेनानेनमशालिभिः ९२
योतीव शुद्धवेलायां योऽर्थसहस्रायेहलात् कष्टेषूद्विग्नमनाः सेतिसाभिमतोस्मृति ९३
सेनामदर्पेण समलाभीष्टवदने तत्र विरानेत कविलसत्सेवीरविलासिनाम् ९४ नि
दर्शितमिदं याको सो भग्नानो पुरा तनैः सोऽह्नश्चरायती राजा स्वरामानादन्तोभवत् ९५
स्वराज्ञवलयाधीनेकरिष्यतीति चोद्यतः सद्भाभावं कोशादेडोऽनन्तरेन्तपः ९६ शोभे
श्रद्धादिवसेन यातन्मेयशासमे श्रमेयविभवावदकसाः मदउपायषुः ९७ ॥

यतोभूत् सदभावराघवीयकारभवः सामग्रीकोशाश्चतं गमयिताः संपतदेङः प्रतापसंपत् ९८
शोभेतिशासने आत्मादतासमे सर्वे श्रमेयविभवाग्रगण्यमाहात्म्याः सद्ग्रालोकसमाजमा।
९७ ॥ ९२ ॥

असौ वेति राजाहूदिः पटलम् किमिमस्यां वेलायां कदाहो हेनचसमर्थयति अत्राप्यचीता
हिमहीणाश्च मर्यः ११ प्रोच्चेति स्पष्टम् ११ अवेयनामनुवदति हालिकैरिति अत्रीवालिकम् ३।
वेश्मनि कृतो कत्रितिकन् हास्यीमलिकाणि हालिकाणि हृतोपनेत्राणीत्यर्थः तेषु कालदे
पे ११ सक्षेत्राणामिति अष्टौ तलाः संध्यानाडी १० नवेति पटले १ नवेति अथ धर्मयोवर्तमा

असौ च सर्वतो वडवा हाहाः स्थालपक्ष्मदिः प्राकरोरन्ननानीतासर्वे हान्नगतीभुजाम्
प्रोच्चस्थानान्स्यपाक सर्वेदिक्लगतागतम् तावणांवीसदैवसेस्मोराजामबोधितः
हालिकै विदराज्ञेनारावैक्रसमीलितनम् तणानष्टो च कष्टं येवेलादेपतवोचिती ४ः
सं अंशां शकानीनामसवेलासोनथापतेत यथानाङ्णमिच्छानुसारितेस्याहलादि
भो १ इति वैयादितो वाणीनिशम्यासोगुभाषणः नवेवाष्टौ तणान्वर्तमानेमावानिनाथ
ह १ नथास्मिन्वर्तमानेनेतयमेयविक्रवावक्र अमेमामंचितयामासकिंनिमित्तं स्थितेति विभोः
१ अतीवकठिनेचवर्मतमेऽत्रपटलेविभुः स्वावरयतिकिंचेतिकलस्नाखकिरवहूः ४॥
नाः १ अतीवेति स्पष्टम् ३ क्रवेलायामिति मे हे से हरे वैतदिवाधियत्रिवां कृतनतणाः कृतनत्का
लोचितान्नवः ४ निष्क्रान्तमिति राजकीशवलरेणासपत्नीः १ विलापनामप्रकारमाह अतीतिस्पष्टम्

प॰ स्तु॰
स॰ टी॰
२२

सन्देहेति समीहितिसिगिरः धोभेन नत्वनिश्चयप्रकारणमिति ८ इतीति भावो ऽभिमतां प्रेमभक्तिताम् भक्ताः
श्रेष्ठाश्लेषो वाणी स्वभावविषयो लोपदलेनाद्भुतसद्भवः सद्गुणनिर्भावकमतिः कृपालमतिभक्तासन्देहा
विषष्टकानाममीषां निश्चयपल्लवयायासा निर्वाणविषयमेवेति भावकोविदो ऽभिप्रायनिपुणाः ९ कार्य

सन्देहविषष्टकानां समीहीः पीयूषधारया निर्वापयाम्यामहतो वा ऽहं विनाल्पहेलकम् ८
इति भावो ऽभिमतो भक्तवाणी स्वभावसद्भवः सभावकमतिभक्ता भभावभावकोविदः ९ का
र्यगौरवमालोच्य चिन्तिमयमस्तावासिकाम् कथमेवमेनासिद्धेदिति स्वात्मापरीक्षितः १०
तथापि स्मावतिष्ठन्तो देहः प्रकृतिकोमलः श्रुतभिन्नाननधर्मादिकलङ्कनिषेवितः ११
मत्प्रेमस्यामितोद्यावनिताकरलालितः कोलाहलायनाक्रान्तोऽतः पवनेरितेहितः
लीलादोलापरिच्छिन्नारीतनर्तनविनोदितः मिथ्याभयाहतः पादपीठाद्रुढमेदान्न
लः १३ ॥

निसग्निर्गमं विना सिद्धिरिति कार्यगौरवम् विचिन्त्येति प्रयत्नावरुद्धेऽस्तावासमना सीनएवा
भूयमितिवर्तनासेयामभावमहिम्ना १० स्तावासिको विद्यमानोऽतितयाहीति सम्भा
स्तोकीये गतार्थाः ११ १२ १३ ॥ ॥

ग्रेगनेतियाप्यिस्थितत्वः त्वणउत्सव ताटृशोवीमवोक्तेव्यतिरेकेणाव्याख्येयम् अवयातिबाह्य
समयस्त्वतिदैवस्त्रात्किमननेमहावितम् अत्रोयतिकवोरनिराघ्रतापतमेतिस्थितोभवामीतिविरह
लोतिसर्वतश्रतिनिबडपारस्येतिचरणाद्यादिष्यतिरेकउक्तः २९ फलितमत्त्वयतिदर्णयदितिमम।

भामिनीविभ्रमापांगभंगिनिर्घूर्णितमानसः अध्यगाध्याद्रलंलितःसत्कयाहर्षितःश्रुतिः॥ २४
यंत्रप्रवाहपतितान्यारोहन्तातपत्रवः नभोपलोपमल्पितोदुरेमनयोसभीः॥ २५ एतसे।
वाहनापास्तवहिर्निर्याणविभ्रवः कणग्रलालनानीतसेवधोसारभाननम् ॥ २६ सारैश्च।
कास्मिलापल्लिनवाह्यविकल्पनाः घनस्याभ्यंगनिर्दिष्टपारोदाग्रविहितस्थितिः २७ अ
गनाविभ्रमकलोदृष्टापिकृतमत्त्वणः ताटृशोर्ध्ववनीणोहेकथंस्यामितिचिंतया २८
किंचिन्मानइवावपपातिबाह्यसमयोदृढम् स्थितोस्म्यत्रेतितिनिस्थितोभवामिविजया।
शया २९ सर्वतोवडवानलसकवोरार्कमरीचिभि निबडपारस्यतनूःशकाभूदितिनिस्थित
दर्शयोत्स्वप्सितवक्तस्वश्याभवतमाचिरम् निमित्तानीदृशानीहभवेत्सायतिशालिनाम् ३०

णाकस्पसेप्सितस्याभीप्सितंकार्यमत्रदर्शयेदितिदर्शयतीतिसंभाव्यतेमाचिरमितिकर्तव्यार्थ
वरामहूत्वनम् निमित्तानिशकुनानिर्दिष्टानीतिसमभवनानितथाचनिमित्तराशिवकेतान्तरणा

मनसाथैकतः प्रेतोपिपासतोत्रयैर्मनोविशुद्धिरिष्यतेशसतम् २९

प. सं.
२. टी.
२२

23

शाखोपि कामस्य मे हस्तन्नाह नूनमिति तैलसीशः प्रक्रांतो सौ लेखराजा २२ यत्रैवमसमर्थ्यपति सौ
येति वधुः स्वयंवरकंठी स्थितेति क्रीलेन्नां सेवास्यां शुकं सखोत्थादनम् अभीष्टार्थे विलोनेतत्यामौ
कानामलं ज्ञेति भावः २३ शौर्यंशोत्सवसंस्थानामिस्वकेके नामतन्त्राहति कथितमपि तल्लतां।
स्थूलरसं यं पुनरप्याह नेहति स्पष्टे हिमकाजीनामपि शौर्येण नडाकृपाणीनरत्नांत्रिगोष्ठ।

नूनं ता हक्कस्य ज्ञानं नम्रस्त्वभूदेरघलैसीशः कावणामशालीदृशैर्नैरिनस्त्ययमेकपर
तास्य २३ शौर्यशालवरसुष्ठानोऽपूर्वेस्वीरकोहिणी वलाउत्संगमभ्युतिहितास्यासौ
शुकं द्रुतम् २३ नेत्रूणः साध्यमेतेषां शौर्ये यत्नाणि संगता कृपाणी नैति शैथिल्यं हि।
तार्थ्यापि दृढव्रता २४ शस्त्रस्य साध्यवर्यं स योग्यनेनैयउझिते उपविष्णामनेसाधुभा
स्योनेपथ्यसंगतिः २५

तीति तेचेयमस्येतादृष्टत्वौपांदृढव्रतवत्कृतार्थ्यापि सती न शैथिल्यमेतीति २४ शौर्यफ
लमाह शस्त्रस्येति शस्त्रस्याभ्युपगमार्थेनिपातः तच्छिन्नयासनउपविष्यसाधुभोस्यानेप।
थ्यसंगतिः भोज्यमपि साधुसोपस्काराम् नेपथ्यमपि साधुलोकोत्तरमिति २५

२३

ग्रस्तीति मेदांगीकारस्तु चितामहर्षिभिकरणं श्रूतौ चितीस्वमनेन समर्थयति नौचितीति अ
थवा विचारस्तु पयलानेरणस्य सर्वोक्तानस्य रणानौचितीनयाहीत्याह कृते इत्यमिति केचनौ
नकदापि मनुवासिकाघरेन मनुवासिकास्मात्तानोचनकदापि मेत्यमिमस्वरहेतानश्चैवमर्थान्तरप्र
तिरहेतनियमहिंसुख्योमानेकेनकीवृष्यंनेष्टनयाप्रसिद्धेतत्कंटकाश्रयमिति २९ नौचितीमाह

नौचितीवाग्यमैनेषां कृषेर्ष्यैः सर्वसेमताम् कासौमनुवासिकाहृष्टाकेतकीकंटकाश्र
या २९ तथा चाचापितस्यैवचरितंवर्णयतेयदा उत्फुल्लरायतिरसौवृष्णवसांखिसंगतः २०
एतान्यस्य हृद्गोराजागोष्ठीसंलापनस्मरः यद्गतेस्समहामध्ये सूत्त्येषधनप्रसादहृत्नाः २८।
स्त्रियाकदाचित्संगत्यनाकृलेपांडुनचेतसः गोष्ठीविदधिरेसारोद्धायायहसितानना:
तत्रैकेवेषणवेलानासौमेमसाधितिचापरः उत्सौघमध्येरोमीयमत्सौषमितिचापरः ३०

गौप्यांगोशेवस्यतिनयाचेति उत्फुल्लरायतिः वर्धमानोमरकालः २१ एकेति रमोऽङ्गनामो
वीरसोन्काः २९ तत्रादौप्रकृतसमर्थनायगोष्ठीसंलापमाहस्त्रियाइतिसारोद्धायायेति।
किंअत्रसारमिति सारवस्तुनिकर्षणाय २९ तत्रैकइतिवेषणानिवेशायोचितानि उत्सौ।
तसीतत्रवंसाधितिति उत्सौघशिरोवेष्टनं रोमीयेरोमदेशभवम् ३०॥

प.सं.
३.टी.
२४

कथांतेतिश्रयोपिकलानकारीकथानुपसंहरन्नवर्वस्यामरोनेगोयेनहृहितः पानानाम ।
येषांगुः सारपानमिति ११ छायानामितिबाहुउपनीयतिकौशलाभिनुसुवनम् विलासि।
नोरागिणः परः संनिसपत् संज्ञारोनेनास्मस्चत् स्वाकृतिरिति आकृतिर्बाणस्वभावश्चा।
नरः ११ रम्यकोतिस्वेस्वमीप्सितेस्वप्सितम् अमौलसौगः यस्यपञ्चकविस्मृतंतस्यापममतेश्तेन

कथान्तकारीवत्किममवर्वनामोऽसहृहितः नियामसउचितः सौगुः पानानामितिवापरः
छायानांकृतवेषभाति छायान्हृत्समाश्रिता छायेममयोपरोबाहुउपनीयाहसादृवे
विलासिनोयशोषञ्जःसोमहडगांभीर्यभूषितः हृद्यावर्तकशेतिपरः प्रोवाचसंनया।
स्वाकृतिःस्वस्वभावश्चयःकोपिजगतीतले मयाेलब्धवयस्यश्चरत्नाकार्योजिरीषु
णा १७ रम्यकोसेप्सितेतेषुनपीमतेघसौगुणः शरस्मसतांस्वकृचाववघनास्तिकिं
चन १८ परेतयगामेरस्वपरप्रीतयेभवेत उर्लभास्तस्यवकारः प्रोलोपिमहीतले

कस्यचित्पुण्यकावचयम् ११ नहिकिंस्वकृत्यपेतोविहायसर्वथामारमिमाह परंविति भयम्
हेकालोतेरपिविमर्शमहम् १७ परांतयमागोगारहृविमितिस्वास्वकीयांप्रमेकमेयस्यस्वस्वसं
वधिनीयतयाचयत्स्त्रमेकाभ्रुक्तेतत्रैवसंस्कार्योतिसेवयाश्रृति १८ ॥

वर्मकवचे शीर्षत्राणे शिरस्त्रे समराचलाः समर्भूमिः ऊंतत्त्रायेतियत्रात्मोममुहूर्तनाः ऊंत्वय।
तिशाठतपात्त्रायांऊर्वेति वर्मितैर्निबद्धकवचैर्यैयैश्राश्रिताः महाजिनसेनाघोर्फेषातिमधुरस्वरोपः
षट्ट्राल्वः ३९ स्वाहृतिरिमसमसमाधानमा[illegible]त्रायास्वेश्रितिस्वरक्रोघोर्वेगुरुशिरस्यातिश।

हविष्माननस्मात्रोयक्विविवक्षितवरः समायेत्रितर्यैताभोममेतिशृण्वतारताः ३१
मवेशेवर्मशीर्षत्राणमुल्लीषेसमरतावला निवासोमधुरात्स्वारः शीघ्रमेरितलोहितम् ३८
त्रायानाहवयेभातिऊंतत्त्रायातिशोभना वर्मिताश्रितमहान्निर्फेषापिमधुरस्वरः ३९
ग्रथ्यतासुवयस्यास्यतोविधेयामहीभुजाम् येगुडकावल्लीत्रविक्रमोहूतमात्रवाः ४०
समापात्रेनेतेनालिमत्तेनेनेडशालिना उक्तंसभाषितावस्त्रामितत्त्राणतधीयता ४१
पिपिशामेनरीचाप्रमालतीमिथ्येवमी कृपालीलीवमाशीघ्रविश्वस्तकर्पराचितम् ४२

णाः ४० ग्रहैवभतीतिरात्रायमहाजननंसमतिमाह समापात्रेणेतिसमापात्रेणोस्वरसमाभाज।
नेनरहडशालिनामसर्वोत्तमतशासनेन ४१ पिपीतिमेशामेनरीग्रप्रमालतीचेयमेवकृपाणीली।
वाक्रभवितायासमाः सूर्यमरीचिपतनैर्ज्वलमानेनतेजोभरितेनेनश्वेताभासात्कृपाणयाद

पं.स्त.
१.टी.
२५
25

रामेनरीत्नम ऐलीवाक्तभरितासमेताउडुयमानसैवयेगणभरितवेनाभ्रमालती नयासिषस्ते।
रिपुलोहितेनतकपेरार्पितेनतकपालसमर्पितेनप्रमोदद्रायितास्मीशरिति २४ विधायेतिलव्यमपद्दा
रमवत्संवत्तः पायितास्म्येणाविहितपानकर्मणाऽतस्मभविलितनात्तात्तेपरमेभेदनाश्रयो।
ताथ्यवसायनेनाश्यतरोगयगोतिनकाविहीरनाहानिः पांकेनिबोध्यम् २४ सास्यतिसावास्या।
वीरस्यामिकाङ्क्षाद्वारिकाविषज्वालाहृदनादीमाउङ्घोट्स्त्रातमात्रेणैवपयशाणायहारिता।

विधायालंमेपरावत्सवास्त्रोयः पायितास्म्येणामसिदितेन ऽतेननतजीवितमौक्तिकाली।
मपादरीनैषविभातिवीरः २५ सास्यास्मिकागरलहेतिभरच्छपेद्राउङ्कर्मवैरारगिवा
रिवपुः समम्रहात रत्तानिमितमकविक्रमशक्तिमझमन्मोच्चयाहमणिकान्स्तेव।
लाक्षा २५ ॥

योसैकूर्मः सपवचारोत्तसपरगिवप्रतिवपुः समम्रह्याच्छुङ्गशरीरमेस्फुटकातरह्लाकारणमति
महाविक्रमेणाक्तिरेवमहिकातामनमच्चोवलाच्छामती प्रमवयवमणिकामौक्तिकानिहव।
मेचारोमहरोवमझामुन्मोच्योन्मोच्येव मोणीनममहाहरतेरतिप्रसिद्धम् कूर्महरणेनेनच।
महितमपिवत्सनमुंहस्तायातेनायतेश्तितत्रिहपणा २५ ॥

२५

ह्यमनाइतियोराज्ञातिह्यमनाउच्चमनाव्यक्रपोकघयाक्लिलम्यसेनाप्यनवेहेदिनाहिनेविक्रमव
तीभवेत् यच्चराज्ञामनाअतिनीचमनाःकातोरस्यसेनाहिनाहिनेशिथिलानिवीर्यातिशयेन
जायतेइमेकपुरुषाअयमेवबलाबलवत्वेसेनायाः अतिशयश्चसपरानामिदंशाक्रमणोविस्प
हिमम् २१ अत्रास्यसंवादमाह नृपेतिपथानिर्मलमत्वात्तेत्र्लाघ्येनाप्यनुपयोगिनाममाचेण

ह्यमनायेतिविक्रांतानांसेनाप्यनवेहभवेत् योमनाश्चध्रुवंतस्याशिथिलानायतेतराम् २२
नृपानन्यप्यलिपडम्यामिदंभक्तमनीषिभिः निर्मलात्वात्तमक्तंतयाछिरोबुद्धिविषयम्
सौरन्ध्रोनलवणायचक्षसाकोराकपरुडधीः योवैयोषांतचित्तस्यसोरवलीनांश्चश्वरितः २३
साधुवृत्तिरभक्तोयःससदृक्शिमिराहृतः यथ्याचोवडम्बच्छिन्नविफलोसौमहाद्रुमः २४
यावयःस्योविनीतस्यारामोसौकंटकाहृतः राजायोविक्रमस्यापिसौनीविवेनिराम
तः २५ यस्यावध्यानंप्रपलीषाःसोत्रजोवश्यहीचनः विद्वानमिलकोधस्यसभोगीलिपिः

वसलनयावुद्धिहीनेविरोधि २६ शौर्यस्यैवसारत्वकथनार्थमाह सायेनइतिसप्रदनइतिच्छेदः
यादृश्यणोसंधिःउत्त्रःसशक्रग्गाक्तिमानपि सोनइतिचयादृशरणोसंधिः अत्रप्रकृतेशौर्यमेवा
सामयमानानम्यप्रकृतानिवोध्यानीतिसंवादद्वावयत्वामप्रकृतस्यमध्यनिवेशोपिनदोषइति २२

प॰मे॰ अत्रैणुत्वस्यतितिनिदर्शितमिति अभोवीशोषितितिनिर्धारणोसममीतम्मध्येकस्यविद्वितियर्थः।
१॰टी॰ तमलक्षणमेकन्मामयतनुपस्थितमिमर्थः २४ प्रथमः पक्षोऽन्यामिलक्षणः द्वितीयपक्षेण
२९ काकस्यविदितिस्वपरमध्येकस्यविदपीमाषीः २५ विधिरितिविधिर्नैवम् नरः किंविदाशंसते

26

निदर्शितमिदं वाप्यभोर्वीशैतुकस्यचित् अभ्युद्गिमणाभ्यां नैसेनास्हेश्यमेत्रिणः
उपगम्योत्तुरधिपेणान्मलम्तलमश्रतः निश्चितद्वयमेवाप्यं नयोवापिपणान्नयः २४
भूपान्नः प्रथमः पक्षोमामन्मामतकयावन द्वितीयपक्षेकापिकस्यचिद्दृदयेधु
ना २५ विधिस्त्वबलवान्यधापतेद्रापतिरश्रतः संतापयतदाऊत्रभुवमादाम्रिव।
त्वनः २६ इतिनीत्येकजीवानामतश्चनामविक्रमी तथाचववनेचाकस्माजो।
श्चमेवितेविभ्रः २७ ॥

विधिस्त्वतद्विपरीतम यदेवकरोतीतिचप्रसिद्धम् ततस्त्वयद्य।
अतश्चायतिर्विधेरापतेत संतापयेतिवाचित्तविरागइत्यमोवर्तिमेतनवाक्त्वनेमित्राभा।
वः २१ इतीतिनीत्येकजीवानांविक्रमीतिचसाकूतम् २१ ॥ ॥

सरसमिति सरसमितिवेलास्मोकस्मादापातेनोंतमनेनेदैवादितिनतत्सेवया विधितत्त्वलवा
निमितउक्तानुवादः तथानयातविश्रमस्यतियेनः सर्वेष्वपास्ताउकंपायथाप्यनुकंपेयुस्तुभावमि।
ज्ञातयापियर्मस्यवृत्तीयत्वादवर्तिनीभवतादिप्याशाम भवेश्वतिमाकदाचिदपीश्वरः त्वा।
म्यविमर्यः किंतिनिस्वामिभक्तिशुद्धैरितिप्रवर्णभवतास्वामिभक्ति शतिशोयनीयेतिम।

सतेश्वचलितैदेवाश्चेत्कश्चिदनुयातिमाम् तथानुकंपाभवताविधेयादुर्वर्तिनी ४८ किं
चिद्कथये स्वामिभक्तिशुद्धैर्हतात्मनाम् उच्छायांतरवेलायामनेत्बोहेयथावद्वः ४९
येत्रैवाल्संह्वत्रमकवादिलमतज्ञाः नोयथत्रसमाभातिमयोत्स्लिमगतास्तवः ५० ।
यत्रास्याः सर्वतोमतोगतागतकृतत्वणः मस्थितिर्येतत्केदानप्राणाल्यात्लिमगतिः
नूनेविनस्वरीतनुरवगतागतवलोहृतप्राणा मात्यातिलिपथारिवातनुप्राप्यनेर्धेगा
विमला ५१ श्रुत्वेत्तवतदेवासौनिर्गमस्तवतोऽहतः समंतात्स्रिमुह्ल्यापरदासानिराश्च

याप्यनमतमत्यथाभवतामुगापतिःस्यादिति ४९ येत्रैतिनत्रेतिग्रहेनत्रैवकृतलक्षणोभवद्भि।
रीत्सः श्चवाप्रतानीति ५० नूनमिति प्रवीणोचराकाः श्रमसहम् ५१ श्रुयत इति ग्रविशि
ष्टकमितिऊत्सापांकन ग्रयणवतिःसानानत्वशिष्यमस्तीति ५२ ॥

प.सं.
२.टी.
२२
27

वीरेतिस्पष्टम् ५४ पश्चादिति उदस्यतः क्षेप्तुः ५५ विलोकेतिभास्करः पृथ्वीं समापायसौ ।
मध्याह्ने वेलाजातेसर्थः तत्रोद्गत्वाविलोकेतिआकोपादितिकथं मध्युस्थे उद्दण्डं प्रतापेन ।
स्पष्टमपतादृक्बभावउरित्यादिरिति ५८ पातीवेतिपातावीरमार्गपातीएवं स्वं समयाप्रतएवपातीव
मार्गमग्नतादृष्टयाविक्लवाभयग्रस्तधियः यस्य पातीमिन्छायानदृष्टेतनस्यादिष्टमिमायामवि ।

वीरचर्यां समाश्रित्य सम्प्रतोस्याखिमण्डले नकश्चिदपि शक्तोभूद्धि निपातयितुं बलात् ५४
पश्चात्कृमतिरत्युत्पादितसेनामदस्यतः प्रचण्डोउत्तवीर्यस्य तत्मन्दलं चोत्स्मृतं तदा ५५ वि
लोकोच्चेउद्दण्डं प्रतापं तस्य भास्करः स्पर्धमानइवाकोपात्तनुपीथं समापयसौ ५६
पातीमार्गावगुदभन्तदाच्छायापातीतिमाम् स्वदृष्ट्याविदृष्टशङ्कातोममनुर्थं विक्लवाः
भान्तनामाक्रान्ताहं गतस्यापि महीयसः महीयतेमहोर्केशरादृष्टान्तःस्वान्तरगतः ५७ वी
रगोष्ठीषु सद्यपायेकेविनार्किकारयः नमोतिरूपतोसदृशाक्रमयस्तेनतदाभवान् ५८
नरापिकेषुशुषितयाबलमरोदुराः यथाचरोलिलिरिविलिक्कासर्व्वीभस्यान्नयः ५९

रः ५७ वासितिमहीयतेश्रूर्योभवति पृथिवीभवतीतियावत् ५७ वारेति आलोकाभावत्वमर
तिरहितन्मतम् च्छायाचानिदर्शनीकृतममतमस्यापर्यन्ततदाचवीरगोष्ठीरूपासभास्वच्छा
याभावमेदृशातिलकम् ५८ नरेतिस्पष्टम् ५९ रजश्चतिसमानाकारेहितम् ऊर्ध्वायेनिश्चा

नानविस्पष्टाक्रमदिसामानात ५
२२

रूपं इति समानकारं हेहितम् ऊर्ध्वोधोतिर्श्रोत्रतालव्यलम्पदेशाभानात् ५९ वास्योतेतिपारी
पात्री ५१ प्रथात्मेति मेधेति श्रृंखस्यापयशाणनामेयास्य ५२ मतेतिमेतरापं शुद्धेपकतादि
भूतम् येयमितितितीलाणयावेनन्दस्योदीप्येमवेतितिस्यानता ५४ सर्वोमेति श्रमेश्चतःसाधि

नदाधिकेषुशुचिरेतयावलमदेहुवाः यथाधतांलिलिहिरेनिष्क्रामस्याहस्यानताः ५० ५
नेधकाप्रदैनेधामतिश्रोर्ध्वलेश्यलम् जगत्सर्वमभूवाशु समानाकारहेहितम् ५१ वा
ग्योतेवमसेतमदेहेद्यथवलेषलम् कश्चिद्रूपमुपाहस्मवारियारीमपायये ५२ प्रथा
य्यांतिकमाप्याचेराजन्मेधेहिमाश्रयः त्वषितोसितिपीयायोविनयस्वरगोरिहन् ५३
मत्वांतरायमपितेतदन्यो मासमाहितः उवाचममेदृष्टातेभक्तिर्नास्यापितीमम ५४
येयंमदसिकातीलापानोदस्मात्तथाच्छता मन्तोपिचकथंनामोपतस्योकरोज्ज्वलाम् ५५
मवैतमचरितायामेमसर्वसमानवाहिने रूपेनैवपिवाप्येतामनाहमावलोकिकाम् ५६
विपमहायामेकेकवडेहोदरषितानराम् नंपयितारिक्तेनवाविपास्यामिमासुचः ५७

नेतर्याभिशोपतःसएवसर्वेषांप्रतिज्ञातार्थानुष्ठापक इति सर्वसमानवाहिनेइत्युक्तम् अवलो
किकामितिमतसमुल्लेनिबद्धदृष्टमकरैषमोप्रेरयतीति ५९ अयमभोगावमितमाह विपदिति ६०

प॰मे॰ मदर्थमिति स्वयमसिका प्रसङ्गेचेतमस्मेतदृशाणपकारणात् ५७ भद्रेति मध्ये कुलेति पणाबेया।
३॰टी॰ रिता ५८ इतीति स्पष्टम् ५९ यस्याति पर्यामितिहेमन्तवारणाम् शाक्तीदः प्रभावेमाहमेवशाक्तिमान्
२८ उक्तशिलावेशावेशानिबद्धमपक्रमेवतथाचेति ६० श्रुत्वेति प्रत्यस्तपीठनिर्भयचिन्तः शुद्धज्ञानरूहले

मदर्थमियमाक्रान्ता दुर्गाकामायदामवेत् प्रसङ्गेचतमोन्नेनदामेपात्नसोचिती ६१
वद्वायैर्यैर्वार्यमालेख्यरूणमध्येकृत्वामवेगवाप्यपीठाम् योतेसिद्दीप्सतीवानुकूलेन
सेशासेमारेयकार्यज्ञातम् ६२ इतिवद्धप्रतिसत्यतस्थशापावृतेविनः लणेनविजयो
ज्ञातः सर्वथाशुद्धहृद्गतेः ६३ यस्यनिःसाधनस्यापिजयोस्यर्यामिमीश्वरः शाक्तोऽपिच
कस्तेनस्यर्थोज्ञयोनस्यात्मना ६४ तथाचाग्रःसशाकवाहृष्टोविक्रमललनाम् प्रभावैः
श्रुतोभवसप्राह्यनविश्रमाता ६५ कृत्वाहृष्टापिमदतीसेनांपचेत्सपीठेदम् यामः
कोमाविनिश्चितविषाणवाणीसनापुरः ६६ यदामोचदृष्टामीसामादेनपाणिनालणान्
नदेवाविशसैनाद्राकृत्यादशेशसबलात् ६७ नयदमानेद्रयामःकोसाविनिश्चितेकोसा।
वीरापालस्वयंसकृतस्यफलेनपश्यन्तीतिसपवशिरयोवीतिकथ्यतेनापरस्तस्यपीठस्यार्थः ६८
यदासाविति स्पष्टम् ६९ मनोतितिमत्याभिरिपालाः मनाशितिनिनायकोत्वनहेन्तमयोग्यता
त प्रभावेतनस्येवाचित्यात् इयंसीनांतीदाणाविशेषणाकेवलयासन्ननायतिध्येयम् ७०
२८

ननु न हिंस्यात्सर्वभूतानीत्यागमप्रामाण्यात्तत्कथमिदं कर्म स्मर्यते योच्यते श्येनाद्यभिचारिकाणामार्षेमा
हत्वल्पेति किं गणपमिति नाड्गतथाऽऊर्वतातेषां कस्य नाप्यवद्यतो योसीति कल्पदेपहिकस्य हिंसा।
दोषश्रावणाय भवति अत्र हिंसाभाववीजे स्वयति अत्येति अल्पसत्वाकेवलस्वदेहैकरक्षार
णः स्वारोपितश्रज्ञायोगात्तेमात्स्विभाराक्लमहोत्तः संतयो विवर्तितताः न चैतत्प्रायश्चित्तादिकल्प।

मैत्रीकरुणाभिभिःऊतैर्दंतयोषो वर्ततामनाक अस्यावर्णबलोद्बडोभास्वानि वविराजते ९७
कल्पतीलोकलयतां किं गणपवीतेमताम अल्पसत्वैकसारण्याप्रायश्चित्तादिकल्पना ९८
अथवाऽऽर्भरोरुष्ठभाराभगुराकाष्पीम लघ्वकन्तेपरेछासामर्थ्यासेप्रवर्तते ९९ अ
तएव महेशानपरानुग्रहभाजनम परानिकृतुकल्पानीमेवंवक्तिसम्मतिः १००॥

नासंभवेतिप्रसंगादितिभावः ९७ अनयाप्रायश्चित्तादिकल्पनानवकाशं समर्थयति अथवेति
काश्यपीभूमिः परेछापरोसंचेछाअतएवमभूभारलघूकरणार्थेन तत्त्वतो भागवतो भूमा।
वाविर्भवतीति पुराणप्रसिद्धिः ९८ अत्रैवमुनिसंमतिं दर्शयति अतएवेति महेशानपरानुग्रह।
भाजनम भास्वतोवीर्तेवदत्वानसम्मतिःयाज्ञवल्क्यः तथाचतत्स्मृतिः परानिकृतत्वस्मात्।
मंत्रऋष्यनिवर्तिनाम राज्ञासहकृतमादंनेरहतानोविपत्नापिनाममिति निबद्धंचेदमयावीराचारः।

प.सं. गिरोयाम् मेघेन्द्रभोगपर्यायसिद्धिममलोभमन्यानतत्सकलाधायावैतेपुपियेप्रहृष्टवदनास्तेषां
२.टी. पारानिपुवम् यायायेष्यपराप्पुवानिजबलेभयेऽपिरूपैंडनायोमवेनेस्तितिविभियपतिवेतेषांग
२९ नीराजनेऽरति ९७ मनइष्टप्रतीतयसंवरति नवबाणावनेति मनयुक्तः स्फुटः ९८ नवशस्त्रवानिति
संभावनामहत्वप्रतीतिः प्रविविक्तस्वरूपतः स्थानितेति ९९ भोजस्योमहितिरतिगारयत्रिति

नवबाणावतासोऽपिभोजस्योमहितिरयमियः प्रमाणमत्रैवावयक्तोपायाड्डतेसाकर्णपतोवतत
नवशस्त्रवानुवाच स्वाद्येतयतपाधीरशौर्यकिनामवस्तुतत संभावनाविविक्तेर्थेया
सौबालिपापीभृता ९९ भोजस्योमिरउवाच राजन्निदितवेशोमिकिनामाविदितनव
नयापिमेविभाव्येनगारयस्पृष्टमेमतम् १० शौर्योमियमिदंकिंचिद्युक्तिगम्यनरह
पपेत लब्धेनुमानतोयुक्तविस्तराक्तिविदमतम् ११ ॥

गर्हंऊर्वन शौर्योमियमिति युक्तिरनुमानम् नहृष्यतेनप्रमत्तगोचरीभूयते प्रभुत्व
शौर्येनमानतलब्धेऽस्तीतिसंभावनामात्रकिमीयमिदमिति
विवक्षामासाविस्तराक्तिविदमिति च
स्थानिसंशयः ११ ॥ ॥

२९

हस्तेनेति हस्तेनोपलक्षणं सर्वेन्द्रियाणां कार्यमिति ज्ञेयमस्याप्युपलक्षणम् १२ स्थिरतया
मिति शमावितिहस्तशक्तिः तत्तस्माद्धेतोरियं हस्तगता शक्तिः किञ्चिन्नायातीति निश्चयः १३ अत्रे
वराहावतीर्णस्याहंकृतामितिनाभ्यां वस्त्रविनीतोवस्त्रवत्समांऽभेदं स्वविनेयस्य १४ न
दारोहणेति अस्योपरिभागेऽङ्कः स्यादिति कोणान्नुगेऽङ्कश्चनोर्ध्वभागः आक्रम्योपजीवकेनाव।

नवनीतहस्तेन क्रियते सर्वकार्यं नात्र संशयः हस्तसामर्थ्यनाशस्तेऽद्भुतं भवता विरनका।
ल्पेत १५ भोजनं मे सिद्धिः स्थितायां बलं हस्तकादास्तच्छक्तिर्विहस्ते सत ग्रन्थिताया।
मौनापि नस्तनेन तद्गितेन ततः १६ कृतामायाविकामेतामवैवस्त्रं त्वमस्तम कश्चिद्दुहोव।
भक्ष्यानवासी विज्ञातधीश्वत १७ वाईकल्लामदेहोपि वस्त्रविनः कदाप्यसौ नेरामे।
स्वदारोऽङ्कुबहिर्विहरणेच्छया १८ नेदारोहणवेलायां पार्श्वयोः किङ्करावुभौ प्रोऽद्धा।
यमाक्रम्यावैसं नेवक्रन्तहैवात ११ अकस्मात्कश्चिदभ्येत्य कश्चिद्विनयीवलात उत्थापो।

श्वर्पेति च रक्केच कन्तरैरपयामासनतीत्यर्थः १९ अकस्मादिति अकस्मादैवेच्छया उत्थापो
कलेऽदनाभिः ज्ञपयामासवाक्याक्षेपणम्दृष्टेनस्केविरत्येपरालापनाभिधाटिलिपेरेणाहमा
लापेकरोमीति ११ पश्येतिग्रारोपितशनिवक्त्रेऽग्रारोपणासेनाभ्यांनकृताकितयासेव।

ज्ञपयामास तेपरालापनाभिधातुः

लाडत्वनितश्चतिस्त्रवनार्थेशब्दग्रहणम् १८ ॥

प. सं.
३. हो.
३.
30

इत्यमिति इत्यंबलाते नोलंठनायो हृतायो ऽस्यायेतितद्वाक्याहष्येणाताऽनात्मप्रेरोष्यितस्व
भूताप्रबोधनेमधुरत्वादुमेता मानयन्निवेति ७९ सत्यमिति लीणकलेवरा इति प्रवेनेनकले
वरणाशक्तिरिति सद्यते यस्माद्दुरोकान ८० अत्र समर्थयति शक्तिरिति श्रुतिस्त्रामर्थ्यानरत्यासतो
योद्दलयति दृष्टेहीति ८१ भोजयंतिमदितेः स्वाभिप्रेतार्थस्य वर्णनात यतोभावविन् सेतिप्रका
पयेणेनेकिंकरोमिमद्वाभ्यां यद्येश्रेरोपितः काशक्तिः यो ह्येकिंचकीदृशो वेति कथ्यताम्
इत्यगतेबलात्मः कश्चिदुस्यायधीरधीः प्रावृत्युपन्मधुरयागिरेनेमानयन्निव ८२ सत्य
मारोपितो द्वाभ्यामसौ लीणकलेवरः सम्यग्महत्स्युदृष्टेश्वासौवैवचात्मते ८३ शक्तिनं
देहगानामबलमांतरमेवसा दृष्टेहिकतिथ्यानामीतिदृः स्थिरापातकः ८४ भोजयन्
मितिहितोक्तितोऽकलानवर्णनीत्यपः महितोभावविस्मारसमेहृत्सारमेवसा ८५ वर्णोवि
नबलाधीनेशारीरेंद्रियगामियत प्रगाढबलमप्येतहृद्दलेगयतेनुधैः ८६ ॥

तारतम्यशक्तिः ८७ यतेरेवस्फुटयतिबलमितिशारीरेंद्रियगामियद्बलेनस्पितबलाधी
नेंद्रियबलेनैवप्रगाढबललाभेसमप्रिलोकेप्रगाढबलस्यप्रसिद्धत्वात्प्रगाढबलमि
तिप्रनकमाम ८८ ॥ ८७ ॥

३.

उक्तं सुपमेहत्वल्वकमपेशेषमस्यापरिवेभवनाशयति तद्धौर्यमितियेनधौर्येणसहत्वमनीषिष्ठ
भूयतेसत्वमोभवति येनधौर्येणाशुसोशक्तिमतोस्वत्वापरमर्मभेत्स्तेविनाधौर्यस्यापरधौर्येत
स्याधौर्येयरस्वंयथास्वत्वापरमर्मभेवयस्यनाशयतश्समर्थः ९५ यत्रशोलायवितयाचेतिभूमीति
भूमिस्थजनतोपलक्षणम् मंचःश्रोणीतिवतस्सरस्यास्थाम्मारेयशतिबोध्यशिष्यपालनोयतो

तद्धौर्यधौर्यमिसुक्तेयेनासोमनःक्षनूयते येनोपहमनेशुमोतत्वापरविवेष्टितम् ९५
तथावधाकरास्तोपिभूमीसेवनतोयतः बहाकलानरंभूत्वासरस्यास्थानमारचे
कदाविरश्यसोमानमकत्वानानलिनेषुरः कृत्वावावगिरासत्वणमन्त्रतालयस्यामधीः
निश्रोश्रुतस्थलेधीमन्मयाश्वपरमर्पितम् विधेयंचविधेयंमयोदयंचेतिमेमतिः ९८
तत्रमित्राणिरिपवःसमायांसंतिमेयतः वतेयंचकथंतत्रसमारेहुंतदर्हसि ९९ ॥

भूत ९९ कथविरितिसत्वाणोकोमलेमन्तंतश्रियंसमंचववः ७ निश्रोश्रुतेश्तियश्वनिश्रो।
श्रुतस्थलेनानाकार्यसंभावभरितताशुस्थावचेतस्यपालनाध्येस्थलेविषयेमयास्त्रीकृतंत।
न्निर्वाहेणापरमर्पितम् ततश्चममविधेयंकार्यविधेयंकृत्रविषमारेवेनकार्यासिद्धेयोदयम
पिभवतितिमेनिश्चयः ९८ तत्रेतिविधेयेव्यवहारेमित्राणिशत्रवश्चहिताहिताश्वणांश्चमम।

९ ततःसम्यापासंतिसमागमिष्यतितत्रैकुसमेकुपित्रवकृतत्वतं समय
देहुत्वमर्हसि ९८ ॥

प॰मे॰
२॰टी॰
३१

इतीतिसप्तम ॥२०॥ प्रयत्नमितियाऽऽरेयाविस्फारयितव्याकेरणाऽऽदानेवानलोऽपीत्यतिकेरणा।
लिकेतिपसिद्धा ॥२१॥ यातर्येतियाऽऽदेयमानवताऽऽपिचिन्नपीडयापद्वालसेपद्धियोगः एतदाप
तावेतत्समापतनेनयेतिप्रवपमेतामापञ्चउद्वलीयानीतिभावः ॥२२॥ पुरापीतियाऽऽदिनाऽऽदान
मानपरिग्रहः ॥२३॥ निवर्ततेनीमकामिवर्ततेनीमारु प्रसङ्गेति योध्यः स्वयतिप्रसङ्गीकार्यः

इनिराणन्मनोवाङ्गीनोमाप्यारीतिनिशमम्हः समाद्येवचीमारततनमज्ञावधारय ॥२०॥ प्र
मत्तयेरिभिः सार्येयावद्धाकिहितेकुभिः नयेरानलमेहीमेवाऽऽरेयाननकेरणा ॥२१॥ या
नेयाप्यापरापतीनामिवेशकयेचन नयोदासीनमतिनाभवाभिन्ययुभागतिः ॥२२॥ य
दापिभावनाविनेनिउवेतितनतोपि यारोमानादिनाशोप्यापयामिद्धीभवरसो ॥२३॥ प्र
सत्रवाचामानेनमनोननयामला नयायोप्यापयानामैमोहादोद्दियुतनाभवत् ॥२४॥
इतिकनानाकेदोमोऽऽउर्वितानमारणत याहसावानेयीमनिरमसाविशामव ॥२५॥
भावेद्धाविभोमेचीनयितावनेकवचः इतेस्मावमरोउद्दिनेवसवतिधीमताम् ॥२६॥ वे
द्धउरत्नसारोपिनाऽऽभावेशमादिना कथेवनापिभवनादिद्धपोग्रिह्वेपसमम् ॥२७॥

भावमितिकथमेनेनरानाशयोविणेषेणानातइत्यवाधोंतरयतिप्रवमेरेइति ॥२४॥ वेदिति यथा
त्ससारोप्यग्निः तापानिश्चेषयति यथाचात्मज्ञातिरप्यहिः तापान्मारयतितयापिद्धयीतित्र्यं

२
राम

३१

महतीतिगुणयश्चितेनावश्यपनयाविनोष्येइतियदवश्चेदवश्यमादनयैनैगुणपादित्तद्वश्यपेसम।
नेमितिभावः १८ मार्दवेनेतिसर्वथेति स्वपरविषयतणात्तदिति पाहुष्यम् ज्ञानिदिहेर्षत्वयः १
युवद्दृष्टांतयतिसिद्धाविनिनेनतिकाकाव्याख्येयं १० इतीतिस्पष्टम् मत्पमितिमाहसंगुडम् १
महतीवलिनीसेनायद्यप्यस्तितयापिनो सर्वथास्वल्पवित्तेनभावमत्रशुभेहुना १९
मार्दवेनचयावन्नैकार्यंसिद्धेद्वनिकृपा नावत्याहुष्यमार्देयंसर्वथाज्ञातिदेवनत् ११
सिद्धैकथानाऽनयाकोपारमिवहिष्कृतिम् उर्वेतोनृपतीहासभानननेवद्वनेसलम् ६
इतिसैतिवचःश्रुत्वाशीतांसोमितदोनृपः उवाचवदमेभूयःकेनतत्प्रेतभावुके २।
सुलेश्रुतमिद्धीमेश्रासिद्धिःसाहसेविना नहस्तवशमायातितदाकावर्तनीवद २ क
थंवाप्याज्ञसेधयाकथंसिद्धिर्भविष्यति कथंवनननातेपइतिमेद्रुहिधीयन ३ धक
राहुवचेश्रुत्वाभयोसौविशदाशयः उवाचभेदंनृपनेवर्ण्यमानेमयाशृणु ४ नानी
हिनाभयाहादासावेलासौयदिवाभवान् कथंचिद्मानिभवेनवाप्रतिकश्चित्समापयेत् ५
कथमिति यदगुडेश्वादेयोविंदा २ धाकरादिनिस्पष्टम् ३ नानीहीतिद्यसौवेलायुद्धवेला।
नोभयाहत्समाणात्यलहयाहासाप्तनहयमाहयदिवेतिभवान्वाकेविमानिसमापयेत् देश्या

इत्यादिष्ट इमेकः पद्मः भवंतंवामितिकश्चित्समापयेदितिद्वितीयः पत्रः ५

प. सं.
३. टी.
३२

32

तदेतिद्भाद्येभवामस्विंविदस्तिसमापेतदितिपदेषुणानियमाः ९ दृष्टापिनियमाक्रमेणात
तयतिभ्राद्योसाविनियमेंतयमेणीतणविधिगतेतिदेशकृतावाणयगूहलेवतेन नवानया
पिकिमितिवाच्यमित्याह देहतियाथमेपरीलाश्हपाञ्चजीवनम अनेपरलोकस्वाविचाप्य

नद्याद्येभवनाणात्याःपाणाद्यायदाश्रयात् कावा
नवसिद्धिःस्यान्नोष्टगत्वमहीयते ९ आद्योसौयदि
मेनयस्त्वदविनयीतिमेयास्मातथा धर्मेत्वापिवि।
चात्तेविधिगतेहामृत्यवाजीवनम् मान्त्यदंडम्।
यापिकिंचनयदाविमृषतेतकुते निर्गीषेनिखिलास्मेनेति
कृतधीःसिद्धिंनकायास्मात १

परलोकस्वाविचाप्यतइत्यर्थः मत्स्येराज्ञवरूपगतमसंधेवस्तुगतम उपलक्षणंचेदंसर्वस्यस्व
पविषयस्यानर्थत्वज्ञानस्य अस्यानियतत्वायेदमुक्तम इत्येकःपणः १ ॥

द्वितीयपर्णे निरूपयति आशेति ईशानोर्वईश्वरप्रसादस्तस्मिन्नीशानोपेक्षमन्तर्नीश्वरादेषणं वा।
मेकिंचनरूपयाप्राप्यतेति लोकाशीस्वलौभयम् तथा लोकारेननीयायथात्राशिपोव।

आशीर्वृत्तपर्णमीशानोपेक्षमन्तः माहात्म्यधीः स्वौभयं लोकाशी
स्वयथावलेविवरणेटीनाप्रेरणतया आपन्ना तत्रमेदृश
क्लिश्यथयोविशेषपरित्राणनायासोऽस्तुद्धमहीयमानस्वगतिः
सोऽयं द्वितीयः पर्णः २ ॥

वर्द्धितेतापवमेषमसाधारणमौषधम् पहिकाग्रविकामपश्रनीकारेहतरितियथा
बलेयथाशाक्लिश्वप्रभवोनाम्यः परित्राणनापरिशाणकारणम् २ ॥

प. स्तो. ३. टी. ३३

तृतीयपर्यायं निरूपयति स्वस्येति अनन्तत्वमिति प्रत्येकं संबध्यते अनुत्तरस्य स्वरूपस्य हृद्भा।
मिमादिस्वरूपस्य शोभनत्वे पर्यवसानमापकत्वं तथा प्रणिधिक्रियाशक्तिकार्यस्वरूपत्वात्
सेवारूपा तथा विपत्समादिविपत्ताणे शङ्कणाय त्वस्ते नार्थवत्त्वं गवलेहस्य सुखाद्युपादानत्व
स्वरूपतस्य सापस्मारविचारणा इत्यर्थः तृतीयः सन्नाविनेन संशयः विहितेष्वनेनैतदकारणे वि

स्वस्वरूपे प्रणिधिक्रियाव विपत्स्वनङ्गविचारचर्या अनन्तरूपा विहिता त्वयाणो
सोऽयं तृतीयः पर्याय इत्यर्थः ३ उपर्युपरि पापविनोषिकस्वप्रकृतिसाधुक्रियोपशमाभि
रतमेनमसावलवलस्य योतननना यथा च तथा हृदा प्रभव प्रयोजनैकजन्मास्वरूपेति स्व
भावाद्भूमीनगातिमोक्षितर्थः पापः ४ ॥

यातिक्रमदोषभाजनत्वमिति सूचितम् ३ उपर्युपरीति स्वप्रकृतये किं कृपालो सीतित।
त्वामनस्माचावधुक्तिः साधुक्रियासाधुकारः उपयाहूस्यानन्दलंभमिष्टफलादिफलोक।
निकाः शुद्धसात्त्वेनन रूपोपयादिनावलवलस्य सामर्थ्यं स्पयातेननाज्ञेयत्वी त्वमिक
रणोपयेत्मत्वेननानुक्तिः वपुषा हृदेतिवाच्यान्तरतः ४ ॥

३३

ग्रहान्यसेवारेनपतीति इळ्पति उक्तेचेतिमिलितेविनन्वामनसावनेदेकरेतेतिस्मावेमास्यना
मिति ग्रन्थैवरात्ताविषयमित्यर्थः ॥ सुमेवतार्इतिस्पष्टम् ॥ सेवेपिनामिति समाट्ध्यात्समाहि
नवुद्धिमेवत ॥ इतिचतुर्थः पत्रः पंचमेनिहूपयतितद्दृति यचार्थः भोः सेनिकागच्छनयदि
भवतोनयेपुस्तदापत्किंचितेनातलभेधेतद्भवतामेवपरंचाधिकंभवत्तीनेपयातितोषिकयनेन।

उक्तंचविपुलोः प्रत्नैः श्रम्भणामिलिताध्रुवम् सेनानयोपरिनयपश्चेदतिमावेमास्यनाम् ॥
समवेताकृत्तायस्मनीर्यश्रापकत्तुइयः समाप्यविजयेरानासर्वेभिहासनेचेसत ॥ स
वेयिनांचमहत्तांस्पेष्ठानोराष्ट्रवासिनाम् अयोग्यमेयोभूपालः समाट्ध्याजेयदिति ॥
तद्धः प्रस्तुतपारितोषिकयनेदंयमवेमादरात्कृत्वावाग्निमयमेविधायचमहावातीमनो।
रंजनीः वह्वाख्यांस्वहृदयचलामिनकुदाप्यगीकृतास्सोपिमो पारंश्रापयतादमोनिगादि

तोरातः पत्रः पंचमः २५

यादेयमिमादरास्तेबुधा वाक्रियमेणापयहूपंकृत्वातन्मनोरंजनी।
मेहावातामहतीवांतोः स्वामिभक्तिवत्ताबांभयोयुक्लगेश्वहस्तश्रामपवेसुतेननाथेविधायस्थ्ये
तैः शापथेकृत्वास्वमनसापीयरसातिकेस्वीकृतादीहयोग्नियमात्रकदापिचलासीति श्रास्या
रळपतिवद्धापरानीपरसातिकतादसायेसस्रोपीयश्चरोमामवार्थपारंश्रापयतादेनदर्यनिर्व।

हम्मापितिसेमयेचपिथितः पत्रः सोपंचमः २१

प.सं.
स.टी.
३५

स्थेयमिति सिद्धैवीवथाध्यक्षणार्थम् यद्योवितमितिकार्यमांकरोत्स्वयंयावणुचिनै।
वृश्चगामनेदोषमाह पराजयइतिग्रहैकार्येणाग्रगमनेयदिपराजयः स्यात्तदाबलंचतुरंगलत
गोनकर्यंवनपर्यामितिवुद्धिर्दिषा मैनुजपसत्यपितयमनितसनकश्चिदोषइत्येषविषद्वःपराः
१५ सममेनिरूपयतिशनीकिनीति शनीकिनीतंत्रविधानेचारोसेनामपदंतित्रिरूपणाया
दृश्यइति १६ कतेत्रयोगणाइतितात्रिरूपयति नवायइतिश्रायइतिगुणाल्लवेतितगुविशुम

स्थेयंस्वतः पृष्ठतयवनाग्रेसिद्धेयद्योविमममयाधिवेत पराजयस्त्वबलेनकिंचित्पर्या
प्तमितिषपराजयहः १५ अनीकिनीतंत्रविधानमकः पणः हवीभिःखलुसममायम्
त्रयोगुणायस्यानिसर्गरम्याः सबाहिनीनेत्सदेनियमः १६ नवायामतिर्ययंदाछंक
लयामस्त्रीतिशवैः समंवामेषहिनिकृजमसियुतटिनीतुर्यंषुनामद्भूतैः यस्याहोनित
रोभयाकुलपियोयाप्रष्टोतरीयावुलाउन्मताउवगावदः प्रतिदिश्यावेतिसंयोज्झिताः

घेशदीमारिनासृणामेरणेषुकीर्तिथ्याभेः कैवकथ्येतिसूचितम् रणंवगाउणंप्रकाशा।
स्यानाभावारणादिगणपर्वोविनश्यति नवायितेषांनत्रामश्रुतेप्रष्टांतरीयाइतिभयप्रष्टा
योषुकाः गावः संयोज्झितप्रष्टासंयानाउन्मताइवप्रतिदिश्यावेतिउन्मतानांचप्रायेण

संग्रतकर्कटीवत्साप्रतिदिश्यावनम् उन्मततागासस्कृतेषांसर्व।
योपकारइति मलोशतिसूचितम् १७

३५

द्वितीयश्चेति यथा वेतिया— पिपासयितव्यं तिकिं उनर्मं तुष्यानिति १९ तृतीयश्चेति स्वकीयसेनाया।
शूरत्वनाशे यत्तया कार्यसमापत्तौ तत्प्रमोचनेन चान्तरीशत्रवास्वकीयसेना शूरत्वं येषां ते तथा या।
सौ तन्मोचनेन चान्तरीतया ज्ञातं तत्तु नानेक पञ्च इत्यलम् १९ अग्रजस्येति स्पष्टम् २० स्वबलत्राणं निश्च।
योऽन्यसिद्धेन तथा पीडाप्रवेश्य प्रेरयेत् तन्मायाकुलादेः कथनं च यथा आत्मवान् स्वनिर्देशके तत्र ग्राह

द्वितीयश्चयियोगाच्छगांभीर्यं न यत्नं वृता यथा ह्मन सोऽग्रावशौ यिस्मै नैव दुर्गतम् १९ द्वि
तीयोऽपि ह स्ववनाशे योऽन्मोचन चान्तरी नानामायाबलव्याजप्रोच्छिमात्तात्तहननं १९
अग्रजस्य निपुणाद्वन्द्वपशुकाख्यलादयः यथा च न तथा दुर्गरक्षामायश्चेति निश्चयः २० सो
हार्दं स्वलनादोषस्ताम्रापिधानये शान्तवेभ्युदिते समसे यानेव तथा पिधयाम् २१ का
श्चिद्वयुक्तहस्य गेष्वमपि कैंव रत्नसन्धौ येभ्योऽर्थेन समहात्मनः प्रतिदिनं वृद्धिविधेया निश्च
सत्वस्याधिकदानसाधुकारणाभिलेश्वदेयेषु हायेनास्य प्रभिलगोतित्वपतः सोऽपया।

सौहार्दं इति लयेनीहारमत्रापिधानये श्वविधयमिति छेदः प्रज्ञानिनामिमर्थः २१ कश्चिदिति वेषुस
हस्य इति न त्स्कानान कश्चिदिति परः अधिकदाने पारितोषिकम साधुकारणे साधुकारः येन
प्रतिदिनं वृद्धिविधानेन प्रमभिलेगोति प्राणानपि समर्पयेति २२ ॥

प॰ सं॰ हेयाविति मदोम धुमन्नताश्रमादेनवथाननताप्रयरिनेवुह्रिदिने नद्वेरोषमाहहरेष्टेतिपन्नाम्पो।
१॰ टी॰ श्रमादेनमन्नतपाव्रप्रोपणोज्नतारोण्यस्यानोपननभयभीतनयाप्रद्वतीतिभावः २३ भग्ना।
३५ मितिभग्नापपाजितताम्पडुनानोप्रतितोदेवविडपाड्राढीद्रेजिगीबुणानयार्थम् कालोनोपु
नर्थार्थमेव ग्रस्तवणोदोषमाह ननेकदापिमाभग्नमाणानोम्हपीडानरःकुर्यात प्रमाद्गनः

हेयोमद्रप्रमादेरिन्नेवरहस्थेशायागेतपिनये विश्रुतिरेनाभ्योयन्मोपेनरुपेनेःपणोनवमः
भग्नामपणरिमेनोप्रतिनोयार्थनेरेवविडपाढ्रक्रु माभूतन्माणानोयनेऊर्थामणोक्ति
दशामोसौ २४ पाणात्दैनानाम्मतिःपालयेद्योमहीपतिः निष्कंटकमसोराज्यंभुंक्ते
द्रा- मनेवमेत २५ हितीयेपिपणोद्दातोहरीकरणाद्देनवे पालयंल्लोरयःमिद्दिभवे
नेतिविनिणयः २६ ॥

मन्दर्षीञ्वद्गंमहतेमपिमेनं रवंडप्राः कुर्यादितितेरतिपश्चाद्रा।
विनस्वदीयान २४ पणानितिस्पष्टम् २५ हितीयेपीतियदिभवेतेप्रमेवकश्चिदायाति।
नदाहितीयःपलाः द्वोपणोद्वोनियमोनस्यापतितस्यविरोधनिराकरणार्थम् २६ ॥

॥ २६ ॥ २६ ॥

तत्रप्रथमेनिरूपयतितत्राद्यइति तत्रतयोर्द्वयोर्मध्येसावधानोनियमः यद्बलसंभवेपिसंभवो
भवनसामर्थ्यसंभवेपिनृपतेः प्रज्ञापात्तैकचित्तस्यराज्ञः सेयंवस्तुमात्मागतिः प्रचारोरीति।
तितियावत् साध्वीस्वपरस्थिवहेतियावत् सर्वथोतिहिंसाविनापिकार्यसिद्धिसंभवात् तामाह
शात्रुरितियोयमागोतरिपुः स्वस्यावबभंशात्रुभावानिशपंप्रयास्यहृदीकृत्यसोहंसंस्थापयेत् ।
स्वलबलदानमानचातुर्कारादिनानयेनासौरिपुभावात्समाकृष्यमित्रभावमानायितव्यः ।

तत्राद्यबलसंभवेपिनृपतेःसाध्वीगतिः सर्वथामेयंशत्रुरुपास्यधात्र्यवभयंयत्नेश्रयो ।
सोहृदम् तेस्यगोत्रबलेनदापिरणेतेपात्यात्त्वयासारेनैवसिद्धिमवाप्नुवंतिनृपतिनः ।
मन्त्रीतिवज्ञोयगाः २६ द्वितीयोसामर्थ्यंप्रतिपद्यमसौम्याभिकविधिभेदात्मीमातुर्गंप्रभृति
कलनामस्यानिवयः यथः स्वैरश्रेणीयुपतिशरणपाहास्यहटनाविधेयाविर्यरणिपाति ।
भिः स्वस्वमतिभिः २७
यश्चिवैदेवादसौसर्वात्म निश्चयात्रचलेस्मद्दमन्नपवभवेतदापिते
प्राग्ज्ञारस्वपणात्त्वयासादरेणात्याः तस्मात्तन्माहात्म्यमारन्नमितिमन्त्रीतिः पुण्णवे ।
धादिरूपायालनामिका २८ द्वितीयइतिप्रसौद्वितीयः यथाशक्यर्थः तेविषयानिदर्शनेनस्फु
रयतिग्रसामर्थ्याश्रितिसंस्कृतीभवनसामर्थ्यसंभवेमतीमर्थः तत्रकर्तव्यतामाहप्रतिपद्यमिति

प. सं.
१. टी.
२९
36

यामिकाः प्रहरादिनियमितास्तनास्तेषां विधिः स्वपरविनियोगादिलक्षणः प्रतिपद्यमिति गुमन्त्र।
कायामार्गेषु विधेयेति विभक्तिपरिणामेन योज्यम् तथाभ्यासातिशयेन सीमाङ्गेषु प्रवृत्तिकलना
सीमाप्रसिद्धाङ्गोऽन्तलङ्घनादिभेदेनानेकविधः प्रभृतिना गिरिकाद्यारोपणसामग्रीग्रहणम् क
लनाश्चेमेवानुसंधानमनन्तरप्रौढीकरणार्थं विमर्षस्त्वर्थः तथासस्वनिचयः सस्येति सर्वं व्याप्ति।
साधनभस्मभोज्योपलकलस्वनिचयो राशीकरणेन संचयः तथापयःस्तिपयःस्तिपानोपयु

यस्मिन्मापतितोऽपि बलाद्दुर्भिर्वितनुयाद्यमौहृदमेतनः
परमभिन्नवधेयमेयनयः स्वलविराजतिधर्मजयावहः
१

कूद्वद्व्योपलक्षणम् स्वेरेति संस्कारकद्वद्व्योपलक्षणम् तेनलवणादिसंग्रहणम्।
श्रायः हूर्यविधाः कृयविक्रयमीवननलक्षणाद्युपयोगिनः शकुनयः वृथाहिंविधेयपरोक्षा
तिकूशालादेवताश्वलिगुणानीतियंत्रादिकृतपरिश्रमाः शाखाशाखागाम् कामकर्मदसेहिवि।
धानितेषांघटनाविधेयातत्रपयोघटनाकूपतडागादिनिर्माणम् एवमन्येषामपिपयासंभवं
घटनाविधेयाससमतिधिरितिसर्वानुसंधानवलैः शास्त्राहेति सर्वोपकरणोपलक्षणम् २५
२९

यदीति बलात्समापतितो बलाद्योद्धुमागतोपि शत्रुर्यानेन तं सेवेत नो विग्रहेण नात्मवैरी स्यादिति याव
त्. सौहृदे वितन्वात्मौहृदे विधानमिच्छति तत्र सर्वैश्वर्यावलोपं विस्मृत्य विजिगीषुणापस्मे
मतमेतदिमेवयेन सौहृदे कार्यमिवेत्यर्थः यतो यवनः सौहार्दे लब्धलाभः सर्वं वैरं विस्मरति लब्ध
लाभश्च विजानाति साहसस्य स्मृतिरिष्यतात् तथा धर्मेण यावत्सुः धर्मेण नयावत्सुः देवविजयो यथा।
अथवा धर्मो वरः नयावत्सु स्मृतार्थः ३० तत्रापीति तत्रापि सौहार्देनुमतेपि पक्को नियमो वक्ष्य

तत्रापि पाल्योस्ति यदा कथंचिद्द्रोहवती शत्रुकलिस्थेन तत्रात्मकार्यं प्रवर्तेत तिष्ठेत्।
कार्यं हि सौहार्दं भावे स्थितं ११ यः कश्चिद्वै सौहार्दमनुविज्ञेयत्समेषसः प्रवर्तेन
प्राप्नोति महत्साधनं सेव्य यात् १२॥
पाल्योस्ति तमाह कथंचिदिति तेन कृतसौहार्दे
न विग्रहः कथंचिद्विस्मरति वा शत्रुं द्रोहवती शत्रुना सौमनस्यया यातः किं करोतीति द्रुमतिः
शत्रुकलिर्वा शत्रोपनाय स्वभावात्तात्वपि न कार्यो यतः शत्रुः सामर्थ्येन कोपि सौहार्दे भावे हि। २
न स्थितयतीति द्रुहम् शत्रुमित्राकीर्तिपापजनकमित्रमलनावहे यदीत्यमपि करोतीम तिष्ठाद्रु २४
स्वभावः ३० यः कश्चिदिति अत्रैते योद्धारो मध्ये नुभ्यसाधनम् संख्यात्वेपणावयः प्रवर्त्य ८
द्रोहवतीति विपः पणावयव्यतिरिक्तो त्रेयः सौहृदे चावप्यके न विस्मरणे बन्धेन भावमेव।

प॰ हे॰
१॰ टी॰
५२

सेधिमामेन र्षे ईर्ष्यापतिमाहरूममिति साहसेबलात्कारेणुड्डमिति यावत् अमात्युखेड्डमाकृतः क
तोऽपवनाख्यो बलात्कारः इयं योनेद्रपालस्यापामेवविशीर्णमच्छायं करिष्यति अस्य इयालो।
ईयानकुत्रापिस्थितिं लभते अयंभावः कदाचिद्रत्यपि सुनिर्बलमेवास्य इयामपि कुर्योयोरि
वसप्रथमेमेवबलात्कारेणड्डलितो भवेत् नरामानेनाकथं चनापि स्वस्थेमस्मादर्त्तयतीति ११

साहसैकेन वित्तं तु मा कुरु तत्खेड्डमाकृतः अमौ विशीर्णमच्छायं इयोयानं करिष्यति ११
अहो स्वभूति तनु तेनर्षे इयं महाजनाः रामैकनिरतास्यापि विवीकुर्वन्तिमूर्खा।
न १४ विविंमपीमांस्त्रमैत्रीमार्गमेवावलंबयेत् हितं पथ्यमलंमैत्रीफलं करोतीतिव
स्रुतिः १५ इम्येनिःपामपरान्नामासोअमसत्त्रहृदयोद्भवैः योगपाठैर्वचयामासरम्मोमन्नात्रिनी
वलीम १६ मेनेमैत्र्याश्रयड्डस्य याति खेद सचधीधनः विस्फारितेक्षयन्मैत्रीमथनेचवि।

ग्रहोऽपि स्वभूति स्वमाहात्म्येऽदंसाहसम् भूपयानिति ग्रतिकदिम्बर्दानपिइतिनचोद्यमे
तत् कथं इयाल वोऽस्यात मसेऽशरिति १४ विषिंमति क्रतिरितिशास्त्रिमार्गेणापीरमनुष्ठेयं।
मितिख्यापयति १५ इम्यमिति योगपाभ्यां संयुयिका १६ मेनइति ३२ मितिशौर्यम्
मैत्रेति शौर्ये १७ ॥ १२ ॥

३७

५२

विनेति यत्नदित्तिशौर्यम् प्रथनमिमन्त्रापि विनेतरित्ति सेवेषः यतेन शौर्येणाचरन्तो मैत्री साह
सेवाविरथनाम् १८ [illegible]म्यामर्थितीमेनाशौर्यकलोराजकुमारविषयतयास्माचास्पदतयास।
फलयति कृतमिति द्वयेन अनयाश्च शौर्यकलयाकृतमलमस्याविस्तारेणेत्यर्थः यत्नसेव
रूपेण स्मात्पापिपत्नसीमामायातामत्वाः पुराणाजीर्णप्रायायेराजानस्तेषां शौर्यो आपनेन

विनेतर्यपि नेतारास्य प्रयत्नेनियतेऽमलम् यत्नेनवर्त्तां लोके दुर्घटं नास्ति किंचन १९
कृतेन कथयाश्च तत्सीमामायातयानया नमोस्तु तस्मै शुकं च कार्यं तत्रानुकंपया
यस्यासौ सद्गुणानिधी राजपुत्रोमलाशयः नयायसर्गः प्रमयप्रयातो जनानिरानेते ७

सीमामामाभ्रुराणा विषयविन्यस्तवादिग्ववतिर्यपिशुराणेव भातीत्यर्थः यद्येवं कथं पुनरा
सौ स्माचामायतीमवतारयितुंपीठिकामारचयति नमोस्त्विति तस्मै परमेश्वराय नमोस्तु त
सेव तत्र प्रयपणो वितीर्णवताणशुकं च कार्यं यस्य परमस्वतंत्रस्य दयया सौ राजकुमारो गु।
णानग्रातिमत्तया विशिष्टगुणागुरुकोराजनेशति ५॰

प॰ मं॰
र॰ टी॰
२८

कथमित्यत्राह यथेति आलोकान्तं सेथायथ्यायतिस्तु भोहृत्कं भाविकाले कृतलक्षणः कृ
तसङ्गादपविकृः रणालीबसिरड्तिकृतनामाच नाभिविकेवललक्षणमितिविकाठेयत।
मेतनतिकाले आत्मनेमेतत्पोमिपदस्यत श्रवसमर्थयत्राहविधीति हिर्यस्मादर्थे विधिकृ
तेहेवकुर्तुफलकालेफलप्राप्तिसमये उथ्यतेन मीयते ४। किंवाचेवितत्र्वलवतेसाधते
मानविवेकेनकिमितिकथमर्थेश्यंरसाभूमिः रसतइतियममात्वंयसदेवतत्त्वलीस

यथालोक्यायतितेनविधायाकृतलक्षणः पुरात्मनाविधिकृतेफलकालेविद्युत्पते
४। किंवाच्यास्यगुणाहेतीयेनवोज्वलवेतसा रसापततिनानृत्ततारुण्यरसमापि
ता ४२ हृदयप्रकाशरूपेणेनयस्यजीर्णोप्यसौभवः विभिरावरणोन्नकोभातिनृत्तइवो
दतः ४३ समीस्यपस्यैवेतल्लापमेयियैरोथिल्पभीरुणा मेरुणापिप्यितेहृदेडतोयेकि
तीपततितापततानयेवगुणेपनपराणाकृततितिवोभावः श्रथवानेकभक्तवासणण
कृतासतीनृत्ततारुणपसेनवीनवोवनरसमापितापापितातज्वलोयोतमानः शृगार
प्रसराः सर्वसमस्यरवाः शृगारस्य ४४ हृदेतिभवः संसारः ४२ समीरेतिसमीरस्यविवार्थेषु।
तेलापयुदतेलापकथमारोवेवतेनेस्यविवेकेनहृदंगतमितयार्थोतरपतिरुद्वोयमिति य

साहर्षिणाद्गुरुत्वात्तं विधीयते सामीप्यभावः ८४
१८

श्रमीति यगः पर्वताः प्रतापमात्रेणैव जयसिद्धेर्नासङ्ग्रामेऽपि खेदो निष्कामनापेक्षेति भावः ४२ अ
गाऽऽदिति असौपरिप्रवाहः स्वारिति प्रकोष्ठोपरितनभागः प्रवेशः अथ च प्रकोष्ठो गोऽऽपवानेव श्रसोति
मेवं येषां श्रीप्रापेणावस्थेऽवलेनैव ज्ञानागमासम्भवः धनक्ले भङ्गुरायतेन येषां सम्भवती त्यर्थः ४३
पक्षक्लिमिति पारिक्षोत्साहललाम ४४ प्रतापज्ञमिति सगर्भः समानोदर्यजनयस्य प्रता

पसिनि ष्कामनेवास्य माभूवन्नवेऽयोधनः विपिन्मेवति विधिनासौ प्रतापजयी कृतः ४५
प्रगाऽऽखलमात्रिमम ज्ञाणसमान्ज्ञायतः साहाय्येन हृतक्लेभेजयलक्ष्मीः प्रधावति ४६
पक्षक्लिमरितोरक्षासर्वतः प्रसरत्कलाम् पुरोरास्यविवाधाते प्रतापः कल्पतेद्भुतम्
प्रतापज्ञमालोकार्यमकीर्तिर्जयोपलम् सगर्भविरहाभ्यां तः पीज्ञमध्येति सा दः
रम ४७ यदाश्रितमेवास्यां सौमस्यानापेक्षतीश्चना जयलक्ष्मीर्विविनेवनीशीत्रमभ्येति

पः नहि हिरेण्याभ्यांतश्रान्तः ४८ यदाश्रितमिति प्रतापस्य समसपतितत्वम् ४९ जगती।
तिपक्षमेपारेत्तपम् यद्वेक्ष्यापारत्तेपकोऽनियथाकाविसौजानापिकायपरिकराविहितैः।
ऊर्ध्वापि समायाति तदानन्दर्णनष्टलोके टाकाविमनमहिलासत्यंवाञ्छयातामभ्येतितेषा।
यमपीतिधनिः ५० ॥

प. सं.
र. टी.
३९

नेयति देशाः इति तद्धाम्नि नोऽनन्ताः तत्प्रियमाल्यद्रुमेष्ववस्थाः उत्तरद्रुः इति उद्रुतमास्वनेकव्रतः ५०
शौर्ये तिरश्याख्यितपवासोऽन्नयेसाधयति हृदयेन नेति इति विस्मयेणात्र योगः धर्मश्रीशतिभूः धर्म
स्ववर्णाश्रमव्यवस्थालक्षणास्तस्त्रियः सेपरस्थितिर्भयाहितज्ञायमेसेपाहितज्ञानन्यतिभूः नयेती।

जगाम्याक्रममाणोऽस्येछायपथपात्कममाश्रयेत नत्रहृत्यहृदलेनैति जयश्रीः सख्येवोद्धया ५१
तथापकृतश्चोत्तुङ्गेयथावन्मालमासते तच्छायातलमाश्रितदेशात्तत्प्रियमाश्रये ५२ ।
शौर्यशाख्याख्यितस्वासिनेयुसाधनतयाः धर्मश्रीप्रतिभूस्थनन्नेतिहृदयेसताम् ५३
नयविक्रान्तसेनाङ्गैः स्फातिवह्निस्फुलिङ्गकान् यशोहृदमतदानलगणिवीचिवसद्
यम् ५३ पौरोऽन्नस्फातिकृतभक्तगणापातप्रसोचमः निर्विकाराकुलाश्यपोहिमाद्रिव
वतिष्ठताम् ५४ कवचेवाकपलावायमाणायद्भ्रामसेवः ईतिताः सर्वतो ग्रहोचकु
विद्रुतमानसान् ५५ ॥

ति यशोपत्रदसिश्रुतापइति ५२ नयविक्रेति सहम् ५३ पौरोऽन इति प्रपिरक्षेभावनायाम्
माभवन्तकयाविघ्नासेसेनापौरोऽन्नः स्फातिकृतभक्तगणापावसायद्वापिकदाविन्नतातोभ
वेतद्वापीयं भवन्तिति ५४ कवचेति विद्रुतमानसान् विलीनमानसान् ५५ ॥

३९

प.स्त.
३.टी.
४.

कवयं इति विलीनवक्रः सुव्याप्रिक्रयायोवक्रः ५९ तस्येति तस्याप्यराजपुत्रस्य सुव्यावपनेपापम
प्रसन्नमिति राजकुमारस्य प्रभावितीश्वरः महिमप्रसादच्छायेति महिम्नोपलक्षितः प्रसादः महिम
प्रसादस्तस्यच्छाया ६० इतीति शाकपदमिति चौर्यकालेजनयाखेडश्च मेडल राजसभा मातातया

कवयोवाक्यदातावावामातोपहताभयः येदृष्टाः सर्वतोसुहान्विलयंति वनल्लाआ
ले ५९ तस्यास्य सर्वमहनीयगुणाग्र्यवृत्तेः किंवाच्यमीश्वरकृपावपनस्य कित सेवो
देयरस्य मनोमहिमप्रसादच्छायापथ्यास्य जनतर्ववस्य सुष्ठियरास्यात् ६० इति चौर्य
नामकमिदं द्वारं कलितं मयात्र सद्गणा प्रस्मिन्यदं विरचयतो शाकपदैनेवडलंभभवति
५८ इति श्रीमहणीलखठोल्पपराभिधानाचार्यरत्नपालविरचितायां चौर्यनामके विशेषसंते

३० तृतीयः खेडः ३

चमडीतलस्पर्शनमात्रभिन्नमहिंहिराजेयदमैंड्माङ्गरीतिकालिदासः प्रथयवशारष्यपर्व
वसानेसंख्यायामिदं पदशामिति तिभद्रस्य ५८ इति श्रीमहणीलखठोलीविवरणेपदसंकेता
ख्येत्रिंशीप्रभा ३० ॥ खेडस्तृतीयः ३ ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः अस्मत्तोऽस्मद्देशेनैव लितिकल्पत्वात्मपरनिर्वचनैवं लक्षणमायावीति
भावेनावतारयति मानोल्लासमिति ल्लानमवबोधः कार्याकार्यवस्तुतत्वावधारणमिति यावत्
तेन यादृशानामस्मद्वैयाकरणसाधुकारः कथमियतावबोधमात्रेण सर्वसाधुकार इति हेतुगर्भम्।
विनेति श्योतमानपदस्यार्थः कार्याकार्यवस्तुतत्वावधारणोऽहितयावरणाद्व कथं चयनापि देमावकाश
इति विनैो ज्ञमेव मानोगयते अत्रवमनल्लानेमानस्वायामिति धाहमानश्चित्तमस्मत्रतितिति

श्रीगणेशाय नमः अथोपकर्त्रियामिदं हावेसमपविलोकनताम् उद्दिश्य नमयाशवैमा।
नोविसेति सेवया १ मानोल्लासेव शास्त्राच विनैो ज्ञमेवगण्यते ॐ विसंयोगपताश्चकाम।
वैयावाधवर्जिता २ ल्लानादापल्लदो ज्ञसेयाचोजगति लभ्यते मानोविस्ममिदं नामकथ्यें।
नाद्रियतेवुधैः ३

कोऽस्य निर्वाहकाः इत्ये वस्तुतत्त्वावधारणो विनैो ज्ञमनेवर्तनेयः सत्कारः
समानइति फलितम् अवशिष्टं वर्तनाप्रकारमाह येनवर्तनेन मानोवाप्यते तदेव विसंयो।
गपताबाधवर्जिता न केनापि श्रमेनेनफलेन वाप्यभिवतीति सर्वथाबाधवर्जिता अथवै।
हिकामुत्रिकसकलनराहितसर्वथाने स्वकल्पामिदमाध्याहार्यमिवमन्वान्यपमेवसंयोज
यति ल्लावेति ल्लावावस्तुननैविबुधप्रहरोयायाथिनिराकरणेन निर्भयचित्तत्वाउदारमति भूत्वा

प॰ स्तं॰
३१ टी॰

वर्ततीसमाचरणेनवार्चाज्जगतिलभ्यते जगतीमुपलक्षणंपरेशार्चायाग्रपदेवानामपण्यु।
संतोषयारणात् अतस्थकथंनेतिसंबंधिकाश्चप्रवर्तना ३ परमानैरोविस्मयाधारणामसमाधरति
नामस्मिञ्जतीसाधोकायाम्नमयति नेष्वेति अत्रार्थः स्वमतिभिर्वस्तुदैस्तनमानैर्विस्मया
वितेस्वशक्तिकलनोचितपरेऽपरविषयेयासांहृद्वातिशयेनसम्यक्कारोऽविसावेदवितमनु
स्तेपालितमितियावत् स्वास्मिन्स्वविषयेप्रख्यातिप्रपयतिप्रसैमानीतिख्यातिमेवक।

नेष्टस्त्वोचितमवितेस्वमतिभिः सम्यक्कोऽरोपारण स्वस्मिन्ज्ञापयतिप्रयोऽव
वमतीश्वेश्वयासोजनैः हरादेमवनम्यतेनहिनहिनाशोऽस्तिसत्कर्मणो
ऽथ्यधंसर्वोद्भातिपद्देतत्कर्मणोऽन्तेऽभिनम् ४

रोतिपरमानन्दलोकेनस्वमानएववर्तितोभवतीत्यर्थः तस्यसत्फलत्वेनजीवनसंभावनाति
रस्यतिवहमतीतियथामानवेनवनासैमानीजनैर्हरादेनम्यते स्वस्मिन्दासत्वमारोप्यासे
सभक्रियतेअत्रदारिद्र्यंविस्मयमानोऽर्थानवपतिनहिनहीतिहिवविस्मयपर्वदारिद्र्यंस्यभा।
वनाशोऽतकम् सत्कर्मणाज्ञानेनेष्यत्वमानरत्नालनामेवनम् अत्रापिहृष्टांतयाजनार्थो।
नयतिद्युध्यधमितिसत्कर्मप्रभावेनेवरवीहरादैस्तगायकाशामतरानैर्भामयतेरमर्थः ४

तदिदमितितदिदंसंशब्दमेवविषयव्यवस्थापनयानिर्वर्ण्यमानंमानैविममसृतसारममृतता।
दपिसारम् विषयमेवदर्शयतियदिमादिनायतौतेनैनुपरेहाधितमः यस्मात्तिरीहयाशाश्ववा
वरणालक्षणयाविनम्रोवाव्याख्यतंदेहयकल्पःहंसीरंगभीरबुद्धिम् पराचालंतंसीरवं इ
वीपरानमेयानकौयालेगोभीर्यम् नादृशाबुद्धिमंतेशारणंमृगयतिग्रसौमहकारणेसाधु।

तदिदममृतसारंयत्परेहाभितमेमृगयतिचशरणंपथीरंगंभीरबुद्धिम्
सचकाटितिमदैनेउभेरायत्रिमग्रेवचनतनुमनोभिः श्रीअंइतिमेति ५

तितिकृत्वायथाकथंविद्धिमवालमेतिसचशरणागनरत्नकोमानीयएवंशरणागतेउभेत
पत्रिमग्रेउक्तारविपडुडितेवचनतनुमनोभिर्दाहेषंणाहूयरोयबलेनप्रोडवन्नुद्धारमि।
ह्रः श्रीतिमेतीतियन्मानैविमतंदिदममृतसारमिति ५ ॥

प॰मे॰ पुनरप्यैवमभ्यर्थयति क्रियाया इति श्रेहोप्रति उस्मात्समसेदं केमैंति किमत्र मे कार्यमिति क्रिया
३१॰टी॰ यादौर्बहुमनालोच्य नथायघहेमतत्स्थं यतेतन्ममसमानुसानितिति चानालोच्य प्रति उर्व्वट
२ क्रियासिद्धयेवहुकसोप्रांतस्भात्सहज्नोघोगाउत्र्वेः कलांखण्डांक्षिवृटयति योजयति न
घातइत्लणार्थस्त्रांस्वस्मिन्नागांतास्तानिमानोन्नतिशिखामतेत्स्थि सानिखेमममान्नानति

क्रियायादौर्वेटमथ्यवनिजमानापहरणमनालोक्यैवोग्रवर्त्तयतिक
लामांतरभगात् तत्स्थैहानिंस्नांकलयतिवमानोन्नतिशिखांचयग्रा।
गह्नणेपोसौविवुधपरिषत्साहाय्यपरम् ९ ॥

रत्नैयैवममशिखाउन्नतमभूषितेव ग्रतश्चेयंममशिखाखास्थानीया इति वपः कलयति श्रसौ
विवुधपरिषत्समनीषिणोग्रीष्मग्रासाहलादपिग्रादरपदेगणपः हस्वर्तमानोप्यसावाद।
रेणग्रस्य इत्यर्थः ग्रसावेवमानीतिभावः ९ ॥

नरिदमितिपृथामानरत्नोरेनभनयातेनस्यालकामानिनोमीइतिसभाहस्मात्यशीलाः अ
न्यापिविषयभेदेनशुक्ताशुक्तताकथनायसर्वेविषयतोशिथिलयितमवतारयति भवतिति
भवतिदमस्मामाहात्म्यपरित्वविषयसंगमेतितत्संगातिमाह विषयेतिसामानरत्नासमवि
तेविषयेशुक्तामिलितोनमानोमानिनोभरार्यतिशयायालौकिकत्रोद्दीपनार्थमितिभावः

नरिदमतिरहृष्येयास्यसोमानरत्नाजगातिवलयपातेमानिनःस्मात्यशीलाः।
भवतविषयशुक्तासाभरायोनमानामविषयरतितेयमाग्रहोनर्थदायी १

इत्थंयाविषयकलितास्यानयोजितायथास्थानयोजितत्वात्कलिताविशीर्णोहृताश
देहेवाकारतिकथ्यते अमोचनकेवलमकिंचित्करः प्रत्युतानर्थदायीत्वपरविषयामा
यद्मेवदत्तीतिगेविसयोजनायामानधनाशनिमृणालिभाजत्वेअनाविसयोजनाया
हेवाकिनइतिवाच्यपार्श्वेचेतस्थः इत्येवचोभनग्रहोमानोविमेडवस्थग्रहोहेवाकरत्न र्थः १

प.सं.
२१.टी.
३

ग्रथेति ग्रर्थः स्वप्रयोजनम् व्यापः स्वपत्प्रयोजनसर्वेष्पि धर्मो विशुलिः तावेनैसमा।
लोच्यपयस्वस्वनामनुष्यादिलक्षणस्यस्वानविधेयावश्येविधेयाश्चसैवनिर्वाहणात्सेयाद
नाद्धेषत्तरिहमानोविसंकथ्यते ८ पक्कुतेयोजयतिसत्कार्येतिग्रनेनसकार्याणिसेद्धिवह
तिभवेति ग्रनेनचदेहोपविषयेप्रवर्ततेग्रयमर्थः यथवमानमात्रेनतसैवमानितोपणः कार्या
णिसेयिवहतिमुदेहप्रणयेनवसम्पकप्रवर्तते ग्रमानितस्थकार्याणिनिःसेयिवंधानितस्ये

ग्रर्थम्यायोसमालोच्यविधेयायस्यवस्तुनः स्वानिर्वाहणास्येवंकथ्यतेतदिहंबुधैः ८
सत्कार्यंसंयिवंधार्थेदेहोचितमुपकृतेय नानोनस्याथनेणलोकिंचनास्तीहभूतले ९ य
व्यावहारिककार्येषुकार्येषुव्यापणामता ग्रनेनचवलोगतामवयोनेदकिंचन १० य
स्वभ्रमानियोकारोयेचदेषणासमर्थकाः नियमोव्याहतानेषांमक्किपावर्ततेनाग्रिमा ११

तिदेहप्रणयनेचनसम्पकप्रवर्ततेइतिभावः ९ व्यावहारिकेतिव्यावहारिककार्याणिदेशदेश
कार्यलौपकिकानिधर्मकार्याण्यामुत्रिकाणि ९ तत्रव्यावहारिककार्येषुनियोगमा
हयस्तितत्रव्यावहारिककार्येनियोगाविषयोनियोग्यनियोग्यभेदेनद्विधातत्रयथायुद्दिश
किस्वस्वाधिकार्येषुव्यापिताः स्वस्वयानियोक्तारः तथैवस्वस्वक्रियानियोजिताः सम्पन्नेकादे
शावासितानियमाः तादृविधानयातियोग्यनियोग्यलक्षणानानिववलातस्मादवास्मा

पायविचिताद्दलाद्विवर्तते वेधोसक्तियामनुकर्मसम्प्रवर्तनम् व्यावहारिक
कार्येषुमानिकम् ॥

शुभकार्याणीति अत्र समप्रणोयानि शुभकार्याणि यथा स्ववर्णाश्रमधर्मास्तत्र हि इह ये तेषां मोक्षि
त्वायथा तद्विघातकदायनालोभादिना येन तद्विघातकाः सम्यक्श्रेयान न पाप्मयो हीयन याचमका।
र्य विनाशकाल्लघोदायना इड्डनो सोहितो याधर्मोमानितापरलोकसौख्यायासो भवतीत्य।
र्थः १२ नत्राधिकारीति सूत्रम् १३ नत्राधिकारिभेदेन यथाधिकारमिति समस्तवालोयोग्यं स्व।
कर्मोपनतं निषद्धवर्णाश्रमनियमनालब्धमिति हेनरानाद्धीपापी मध्यमापरायुक्ता दि।
नाद्याः ततोऽप्यतिहीनो रद्धः शूद्रहयनाद्यपराद्धलोकानं दडेन यशाः ततोऽप्यति हीनोऽद्यराण

शुभकार्याणि यान्यत्र समप्रणीतान्यसिद्धये । परसौमानितां धर्मानं तद्विघातकदायना ॥ १२ ॥
नत्राधिकारिभेदेन यथाधिकारमंभवनेनात । मानिनां मानितालोके सर्वथा सामान्यता सदस्
स्वस्याभिरं योग्यमिदं स्याद्याः प्रहारपात्रतानेयः । वध्यापयतीति यज्ञासतिषाक्लिष्टे

वताज्ञैरमनवायापते: यतश्चेयं धर्म्या नियंबेति तानेपयोगी इंक में तिस्तवयुक्तिवध्य इति महाय
पात्रतामिति ब्राह्मणाद्वनेन । नयाब्राह्मणस्य वधो सोपयुग्या त्रिवसनाकने इति स्मृतिः अ
थवा पारुष्यावेत्यमाणाऽनादियोन्नेयं बाध्यात्र क्लिष्यपारुष्यं वाक्पारुष्यादिभेदेनानेक
विधमिति १४ शमिनश्चेतिशामिवः श्रोत्रविमाविहा सस्पृष्टा लिपा निरताश्ताऽनायाशकाश्चते।
नुपाक्लिष्टं बेभमो दातम्य दंके पारश्यकतेन दस्त्वं नश्च नस्वयेवंबनिनत्वाभिमन्नुपास्ता।

मेगळेयदिकनेयः भापयितव्यः ततोऽपि निहतो वध्यः शरीरेणवियोनपि
नवेगुतीयस्य निशाक्लिः स्मृताज्ञाद्दछावषपपात्स्यापाल । टीकाङ्गुरि

प॰सं॰
३।हि॰
४

माहाम्येबोधयेच्छः अयवेतनिःसर्वपत्नासंभवेनशिक्षायथ्यमीयदानवृथ्येतदानिवादैः पुष्यहरवा
चैत्रमीमत्कार्याग्रनुपदीकार्थाः यथाप्रवरेताहृदासाहस्रेनेऊर्ध्वेतीति अश्वफलमाहभानीति १५
संबोधिताऽइतिसंस्कृताङ्गोरत्नाधितमर्थेनस्त्रीकृत्वेतिमध्यः सर्वजनानामितिनियतस्थामिव्यतिरिक्ता
नाम् १६ अकार्येहृष्ठपतीनयथाहसंवदंतीति अत्रोयप्रक्रियायामविद्वांसोविदितवेद्याः स्मानः

शापितेनोक्तफलाक्षिसर्वसाहाम्येनोबधोयेच्छवनिवादैः मत्कार्याग्रयवामीभातियथा
नाग्रतीक्ष्यितिर्निर्णितराम् १५ संबोधिताम्बनयदासंस्कृतेनीऽमृदाहहानियतम् ।
गणयाविपवस्तीयेसर्वजनानांशुभावहारीतिः १६ संवदंत्यत्रविद्वांसः स्मानुमा
भाणकेहृष्ठम् श्रवयायथियोधीरैर्निशाम्यमिदमंजसा १७ ॥

माभाणकेषुज्ञपदेशंसंवदंतिहृष्ठंकरणकालेफलकालेचाविसंवादिनम् ततश्चेदंकु
शालैर्विधेयोबुद्धीरखुथायसमाधायांजसानतेननिशाम्यबोध्यम् धियइतिबहुवचनम् अ
वधानेननैरंतर्यबोधनार्थम् १७ ॥

श्चाभागकमनुवदति हस्तेनेति तस्यां वेलायां सर्वथाप्रकाशात्मणायांस्ता जाग्रिक्रमस्तिनिकषा
योऽपलपवेलायामिति यावत् तस्य शुद्धध्यस्य कर्यं च न भागार्हतीत्स्ववर्णोश्रमफलभागयो।
ग्यता नास्माद्दिनोद्दिनभागमर्हति नापिस्वद्रोद्दोवानतदेवविनीमर्हति यःकश्चननिय
तावा यामी वा सा मा यो वा त्र श्राक्तिदानेहस्तेन दीनोभवेदिति हस्तक्रियालक्षणंमानितो।

हस्तेन त्रिक्राविमाभ्यां कानतेरोयोत्र कश्चन् न तस्य न तस्यां वेलायां भागार्हतीकथं
चन १८ इतियः कोऽपि धर्मानुशास्त्रि दात्रौ दिवानिशाम् न तस्य विधेयनेचापियते
नास्मोप्रमोद्दने १९ यानेस्यादेशकार्याणां यदा तात्तूभयोः स्वयम् नमर्मज्ञ।
तदानेननतत्रकार्णेलदर्शकः २०

दर्शनीयो न दर्शयति एवं विक्रादीनां क्रमेणयोज्यम् १८ इतीति तदिति धर्मपण्णम्।
ष्टेः प्रमोदनस्त्रदानुद्वापि मुक्तीभवेत् ईश्वरात्तानसाक्षिवान् १९ यतेस्यादिति ग्रानेस्याद्
नेनेवेन विकलत्वात् उभयोरिति धर्मपालनात्तापालनेधर्मसंधिवैयवाहनचेस्वयम्
मप्रमक्रुत्वाममेनत्नानातिनदानेननत्रोभयोर्ममेवेदनार्थकश्चिरदर्शकोऽपि विये।

येनाससकार्यस्त्रिद्वित्रीभवति २

भव्यसर्गः इति भव्यसर्गः सर्वहितार्थं इहरीननिश्चयः सम्यनिष्ठः सत्येन महानावपि जऊ यविसस्मो
नसत्यं जल्पतीति जऊ विद्याल्यांतः शौचवान् संपूर्णसाधनः साधनानि धर्मोपयोगीनि द्रव्याणि
णियव्यवहारोपयोगिमवस्य सर्वसंपूर्णः अलीवशंकितमनाः मनागपि प्रचलेन सोसर्वांतर्यामी
मोऽद्वैतयती सहृष्ठभीकः प्रतिदानेन सत्यस्वीकृतपालनेनैकतत्परः परमार्थतो लग्नः निर्लो

भव्यसर्गः सत्यनिष्ठः शुचिः संपूर्णसाधनः अलीवशंकितमनाः प्रतिदानैकतत्परः वि
लोभत्सयोधर्मज्ञः सदाचारपरायणाम् प्राज्ञविवेकः ज्ञातोऽपात्तां सर्वेष्या भूतेषु मतः
धर्मशास्त्रेषु व्युत्पत्तिनाकृत्सापरासनताम् यत्किंचित्साधयेद्देषनत्र धर्मस्य राजना २३
विद्यायशस्त्वतः स्वार्थेषामहार्थमनतिष्ठताम् अहो हविमलाशान्तिर्नमवलमसि
परमा २४ शान्तेनिर्मलमाहात्म्यधर्मैकनिरतात्मनाम् सौम्ये महाबोद्धतापान्तिर्ध्यामो।

भत्सस इति स्फुटं धर्मज्ञो देशकालाचारवित् सर्वथेशास्त्रज्ञापि लक्षिमस्माद्यापि विभ्रतयेमतः
धर्मेति स्वदाभूतानामिन्द्रियवश्यतनाम् एजनाय ज्ञानामिति शेषः २३ विद्यायेति स्वष्टन इति सबल
कीयपत्रा हितः २४ स्वान्तमिति अविलम्भ्यपानितिसर्वे साधनतापनरहस्यां मन्यते इत्य
र्थः अथवा पर्वतान्वा एग्रेशनपिआमोति २५ ॥

तस्येतितस्यकामः सदृश्यन्नपानेननिवर्त्ततेलोभस्तुनकदाचनापिनिवर्त्ततइतिभेदस्तानार्थे॥
इव्यगणपारानाम् येषाशुद्धमातादृगीयराइतिकैमतिकेन्यायेनमनुष्याणांकैवकोयर्थः २५
मद्रभवेतीतिगिरीतय्यनोयासेनोरद्दतीमर्थः भूरविस्तवोमहाभूतविकारः इहाम्बरशुभोदया
इतिस्त्वावियथेयान्तपितृविषयेच २६ अवयोत्वरयतिनिर्दोषांनमिति अबोत्कमस्माकइतिना॥
सा नरस्मृरितिउज्ज्वकीर्तिरभूत २७ तवादौप्रजानांभाग्यानामनद्यारेणतउत्पतिस्माख्यातयास्त॥

तस्यालोभेनिराकृतस्यपरार्थेनिभ्रतात्मनाम् येषासिवप्रतीतेनेशात्स्मितेपिदिगीश
गाः २५ मद्रभवेतितिगिरयःमन्त्रराधावाहूयस्तथा आढात्मनोमहीपानोधर्मःकिनामना
पेयेत २६ प्रजाःप्रमुदितानिसभूतविस्तववर्तिताः शुद्धात्मनामहीपानामिहाम्बरशु
भोदयः २७ निर्दोषिनमिदेनोतीमभिख्योबोल्कमस्माकः बालानर्थेनकलुषःप्रान्ति
वयति भाग्यमितिना वाकःशुरोरभूत २८ मेतिस्माकाथ्यपोप्रजानांभाग्यमहलसतात् न
हमितमित्यासाम्प्रितऊतरस्माद्दयदिति अस्मौआह्निवाकस्तयोऊतलतणोभवेदितिप्रजाभा
गेनैवासावीद्दरत्वभ्यतइत्यर्थः अमछवेतेषामितिप्राह्निवाकानाम् शुविर्भूयादिति ताइ॥
क्नोवाक्रुवितेरभूयात येपाह्निवाकाशुवीतिसर्वथाकामलोभास्यरम्भनायासीदगणायाः

कृवितराणयाइति २५ ॥

पं.सं.
सू.टी.
६

सर्गोपमितिग्रस्यप्रकान्तस्याह्निवाकस्यार्थं समनेनत्वमेव तत्समाप्तः सर्गः स्वभावोनिश्चयो वा
भूत् सर्गमाह मरणेति अथ मेपापिनोपापाश्चिवारणाम् तथापि कदाचिदुत्तपदारोहणेन ।
तन्निवारणोपयस्य मरणभयमप्याप्यतितेतथाप्यसौ तस्मात्स्वसर्गादसौ न निवृत्त इति मरणाप
तेपीत्युक्तम् इत्थं च वर्तमानो नास्त्वोपरभावेनानिराकृतस्य मायायातेस्वस्मिन्मित्रशत्रौ रा परस्मि
पात्रपरकीयारावपातयदिति स्वपरभावनानिराकृतस्य साधुरिव साधुरहस्मत् स्वातन्त्र्यामाम् ।

भाग्यमल्पमनात्राममप्रज्ञानोपदेशो तथा नेषांयात्मास्मृविभ्रंयायईदृग्गृह्यामभवि ।
सर्गोपमस्यमरणापातेप्यविनिवारणाम् निराकृतोस्मत्साधुत्वमसौ स्वपरभावनाम् ।
समाधानमनानात्मशोचार्थेसद्गुरीतदम् गतोसौ तत्र तरणीमायाती किल दृष्टवान् ।
विशालेमणिकौलेऽसमगृहास्थसंस्कृताः दृष्टातिशेतिचाभाव्यधीरंममनिस्तूयत ।

त्. २२ समाधानविति समाधानमनाः इति तेकाममनुसरोपीतिमत्लोपः ज्ञातकस्मिंश्चिद्दिने २२
त्रिंशतमितिकृत्वं मणिकमणिकौसगृहामगृहाकितगृहाः कृतग्रन्थिकाइत्यर्थः स्वसं
स्कृताइतिमन्हेलेपादिनानिबद्धगृहाः समस्तिस्तूयत संसारानेनचकेपीवरमितिसंस्तारा
नेसाकृतम् २४ ॥

६

स्याद्धितिस्याद्इत्याकालिकमत्र्यरम् सांकातांनांप्तिरेव विचिनेति विज्ञाकोरेणोश्रमणा।
ऽंइत्याललिता २५ विलोकेतिविकेपवल्लभस्याद्इत्यातिस्तिकिनाम् सात्वमितिविषयज्ञातस्य
सर्वेषाउःत्वहृपत्वादितिविस्मितः २६ ख्रुतीतिस्पष्टम् २७ इतीतिसाधोऽतिसंबोधनमेतदर्श
यैस्थित्मसहृवनार्थम् श्रमुनेतिपतत्सेनकिंतेफलम् तत्रसमर्थनम् समेइतिसमेसर्वेसर्वप

स्याद्इसावमितिस्याद्इसावमित्यपिविचिंता एतार्थांशुतत्स्त्यो लिपिलेनावबीलिता २९
विलोकाविस्मितोतीवध्यानाविकेपवल्लभ नामेदमस्कृतत्वंममेतिपत्रधारतम्
श्रुहितंममणाकौषधमकिंनामेदंमहाहितम् लेपनेनमुद्रयालिप्याकोन्वकंमेविनोदय।
इतिसंबोधितःप्राहसाधोकिंतेमुनासमे स्वकार्यनिरतःसमेसाधघस्त्यंभुविभूषणे
सालेपामिवतामुक्तिं निधास्यामीवकौलकात् श्राहेषयुनेवैवेनसमेदएपमयाश्रुपत ३०

र्धीयस्यसमयहस्यसर्वनामत्वाद्वीभावःस्वकार्यनिरतापतियथ्यास्माकंयवहारितांसा।
पुहतिरत्नुविनातयातत्वापिव्यावहारिकीहृमिरत्नुवितेतिश्रत्तस्वकार्येविरतत्वमतवसर्वं।
ध्याज्ञानादेपवश्रेयानिलाहसत्यमितिसाध्यस्युयवहारानंतर्वतिनम् ३१ सालेपामिवेति
श्रालेपःसोमल्ल्येनावियोगःसत्यमितिसाधनासाध्यस्याभूषणमेवभुविइतिसमत्वयोक्ते

पंचस्तवविवृतौतत्रज्ञावत्रंत्रेलसुकिति ३८

प.मे
शा.टी
१

ग्रहणमथ्यस्यमानो दोषशेकामं संभावितोऽसि विमर्षो नैव निरस्यति मे तव तेति पारं संसारसिंधुसी
माग्रस्ते तेगता ग्रपितैकमामाग्रपिग्रपारगाः संसारवर्तनी निरतापवर्तापालयंसेव संसार
वर्तेस्याकथं नाम पारगावमितिनशकामिसार ननामेतितेषामिति पारगोल्लाम ४० ये
मवेतर्हि समतव्याचानस्मजाह परेविति प्रक्रियाभेदाद्भूमिकानेत्यात प्रवुद्धमतय

संसेवसाथवोलोकेपारगास्त्वाप्यपारगाः ननामतेषां केनापि सेहृतिर्द्वेटते मना
कू ४० परेत्तप्रक्रियाभेदाद्भूमिकाद्दिसमीत्तया प्रवुद्धमतयो येवतेतत्सेपतिमान
नम् ४१ इत्यामरण्यादृदातेसकोऽयंनाममभिनीयच किमचागेत्तिपप्रज्ञवाचासेम।
त्मेयत्रिव ४२ मवत्तहृदयोवाहृवङ्गाहास्वासवोमुना गत्तास्वारण्यतेषाय।
हृदहानापितोयनैः ४३ सम्यविलोकातशासौयपद्मिकोदृढोज्ज्वलाम पकदे।
पाप्यितोहृह्लादेहीतिलवयेविवत ४४

स्तद्वाणकावारणालनयगः ४० ग्रामस्वनिश्चित ग्रगवेतिकोयोकौ द्विलम ४२ सश्तिग्रा
समर्पिणकीडस्वाराध्यतोषेडत्वगहदेवमोवाय यनैविति वक्रववनेमहार्घतामहयनार्यम् ४२
नत्रतरणौविलोकेतिसमनत्तोदृशांयातयित्वादेहियनांयद्विसंर्थेयेति ४४

१

कुरु इति प्रसौ कैवर्तः सेतायादेहीति सेतादानेन तदर्पणेन यथा येदर्पणार्थं किंचिद्दत्तं तेन प्रयि।
तादेहीति एतेन सीमायामनुप्रविष्टो ददर्श हेतितिप्रासिद्धौ सीमां गृहीत्वा दर्शनफलमाह इत्येतद्विच्य।
त्वइति प्रसौ दिभ्रमी मार्गभ्रांतः अनया यच्छ्यां किं कुर्यादिति ७९ अर्पिता मिति निमेषिता वियाय
प्राशीर्षमनस्याध्येति बलानाहननेयच्छ्यानुकरणोक्तिः हावा होहि स्थित्वा एमत्तितित्रयाहिशा।
कुहो सौ सेतयाभ्रमं सेप्रेषयितानरर्पणो किंकुर्यादिभ्रमी सेतेतविसलोनेददर्शन ७९
अर्पितांतां समायायोम्याप्याशीर्षं बलादसौ मणिकीलोदयामास हिहितिलाडन। ॥
यात्तणात ७८ जीर्णपत्र इवाकंप्रोदायोसानो हिलोकनात तोरवके दृहा देतिन कः का ५/७
लोतित्रः खितः ७० कंदेतमननेतसेव कः कोलाहलेन तया यथाभारादेदरीयः कोऽत्रवा मतीपता
लः समायवौ ७८ इत्यङ्गोमत्वरावेत्राचा सय स्वर्वतोदिशः यावतितसमासमभ्रतो सोन
ताः घतं संपद्येते इतिहिहिलाडनयाघत्तारताडनयोत्सर्यः ७८ जीर्णपत्र इति दाघाः कैवर्तः प्र
ममस्य हम ७० कंदेतमितितेसर्वेनरणिगताः कोहंजनपदस्तालाशाकार्यं बलतेथावयतीनि को
इवालः ७८ हरादिति गोमध्ये कोऽत्रवालसंस्थावाघेदियाइति दिग्वादिनोजनतान समाप्तम्माः।
पत्रस्थेप्रागतः कोऽत्रवाल इतिभ्रमणज्वाल ७९ इत इति निशाम्यविलोक्यत्पृष्ठाचारवशर्विपीता।
मतीपता ५० ॥

प.से.
श.टी.
८
8

गतेनेति अत्रत्माभवदादीयाः ५१ हारेति गोरदनेरेहमाह असौहीति आत्मो समीपकारीसम
स्तविवेकात्मर्वमेवदंडंकरोतीति असिदंडमस्त असिनैवदंडंकरोम्यसाशोकोमस्तपवृत्तया
चपरणावनेनव्यवस्थाप्यमानासत्क्रियामाहुर्विवेकताल्यानहेतिनशेस्यतिनहशायेवेति ५२

यत्तल्लतोनिशाम्यैवतातहूतोपमडतः शाकंतेवंपयितात्रुखलखंतिकमायपयौ ५० रा
मेतिकंनीयमानोविलोकेनेवविक्लवाः अत्रत्माभुनगोहाहेमानरामहडः प्रनाः ५१
असौहिखलुपश्चात्मामहाराजोसिदंडमस्त रेनमस्तोमोपपलोनहशामावृषिसत्क्रिया
तेनुष्पानीनमालोच्यहतराज्ञानाच्युडतः अयोदंडमस्पालवामाआयपस्पोवाः ५३ ।
आहोस्वैः किमिदंचंडकृतमनमार्गगामिना अनेनभातिसमच्छन्नेरिहाल्पधीर्भवान
कोसिवानुपरोधेनकृतमीदृक्कृथेनया भुक्तमानरूपेणाफलमस्यस्वकर्मणः ५५
इमकेधीरधीरेनमाहस्मोऽहतयागिरा प्रभ्रंशायत्रिवबलानस्मामीटादृशोद्गतात् ५६
भवेतदर्शीकोप्पत्रकार्याकार्यव्यवस्थया इमंपादंवमस्मर्वंभाषितेविरथामलम् ५७

तमितिअयोदंडइत्यादिविक्रेकोर्यसर्गधातननार्थम् रहेमराणावेलापतिः ५४ कोसीति अ
नुपरोधेनभयादिनेन ५५ इमकत इतिसहम ५८ भीरिति अमित्तीमलेकापरंपरलोकम् ५९

निशम्येति स्मरति राज्ञा राघवः कस्मात्त्वयोस्य मन्नपरो येवं वर्तयसीति प्रबुद्धधीरिति निन्नलक्षणमेवो
द्धृत्यागः ५८ सा योगस्थेनेत्तनायाम् अगण्यगात्रेर्विभवस्य विभोरपर्यनुयोज्यस्य अनु
गृहीतानां तेन देवादृत्वाद्दत्ताधिकाराणां मुनीनाम् ५९ कृतमिति कुड्यस्यार्थे किः कृतमेत
दालभित्वालयार्थं भवद्वचने यदेवएकाग्रमतरेव वद किं तदिति वेदयाह अथेति अथेदयोत्तर।

निशम्य गिरमस्यैनां मवार्थां सत्रबुद्धधीः कस्मात्त्वयेति पप्रच्छ किं विच्छिथिलितात्रयः
सा योनिशम्य तां सम्यक् स्यागण्यगात्रेर्विभोः तेषां वा न गृहीतानां शिरस्येषमाह निर्भ
यः ५९ कृतं वदाद्य केनासि निहितेश्वतिरोषितः आह स्मसोऽवधायायासैः श्रूयतां किं न
कथ्यते ६० येनासावैभवं दत्तं तव चोच्चामनेस्थितिः तेनाहं नियतो धास्मि सदनेश्चलोद्धता
मना ६१ ॥

दत्तकताधिकारो केन विभ्रमनानिहितो रत्नमयं किं यासीति पृष्टो वदति रोषितस्माद्दरितरोषोसौ
षकग्राह सम्भोः सावधानो वधाय समाहितमतिर्भवतामद्भवनं रत्नकृतिः स्वार्थं स्वप्रशासनाद्
द्वैवं च नाङ्क्ष्यतां किं न कथ्यते नेत्र्यं नाम किं चिरंवशिष्यत इत्यर्थः ६० येनेति अथेत्।
तिराज्ञः स्थितिरियत्रापि रत्नेति लिङ्गविपरिणामेनान्वयः सदनेश्चलेति पराननुयोज्येन ६१

प० मे
३१ ही०
२

इतीतिश्रुत्वस्मयोमल्लकथाराणोविधाराभिनेयद्यतोकम् ननस्वमल्लकमत्रमध्यसमाद्दे।
यस्माद्यानेचक्रे ९२ यत्नितिश्रल्लस्वीकृतमल्लदर्शकनम् इतिश्रुत्वानन्थकारणोभवतः किं।
कृत्वाकिंसिद्धम् अथचात्रभवतःश्रूयणाद्समभवतइतिसंचितम् अत्रभवानितिह्यस्तुसान्नुयाः।
तनिकाः ९३ इत्युक्तइतिसमभिरयवाणीकाद्देद्रयितेदयाकृता यस्मैकालकार्यैस्पष्टका।
न्वरथीनाभस्मादयः इत्ययणार्थैकचत्कतावान्कथमममनानीयसीसिद्धिः भूयणाहीदत्ताय

इतिमायायानुगाम् किं निशाम्यावलश्रयः मृदृतैमल्लकेयवोत्रमध्यानःसमाद्दे
अल्लत्रयणेत्रभवतः किंकृत्स्नमणिकीःकथम् इमाशाकलयामासभवानिनतभीति ५
ति ९४ इत्युक्तोसोब्रवीतिसमस्मेवोदयितेभया नथार्थेकेशुवकथ्यन्तमेसिद्धिर्गीयसी
नेउक्तान्हृतकर्णोसौकथमित्युक्तईरितः अर्जितावोवमन्मार्भसौवलायोधिता। श्री
नोयसण्यैकचरता ९५ तदूक्तीति दयितमित्युक्तिश्रोत्रस्वहृतकर्णः खलीभूतकर्णः
कथमितिकथंमयितवपारयितिमित्युक्तउन्मनाश्रमेसोराज्ञानेनणाकज्ञातिनेस्वितउक्तःश्रु।
णुमयायेनदयितम् आत्मन्मायतावद्यार्जितोवोद्धःपापणांल्लमनयाप्रक्रियणोप्रसार्थ।
योधयितासौवेलातिसंकटमयीतयणोधितास्मिन्ननवतस्यांसंकटमापनेतदितिनयिदः।

= ६ श्रीराम २

कृतमिति मघोस्वस्य हृन्नो भवद्दत्याकृताञ्जनामेषो हेनेन वनकाऽस्कन्दितिदृश्यापात्रं वेकिंना।
मेति वद ९९ हृदि तिभोगानेस्व हृमनः स्थानीयाश्मेऽनेकाः खानीन्द्रियस्थानीयाः ननस्त्वस्य
मनसो गति र्वर्तते नीन्द्रियगामिनी यथा मनः प्रवर्तते नथेन्द्रियाण्यपि प्रवर्तन्ते न श्मसर्थः ननस्त्वय
त्यानव प्रहृति स्त्वयासमर्नेकलोकप्रहृतिरपीति इत्यंच न प्रस्तु विमलत्वाच्छिद्रेनेश्मेऽनना

कृतं स्वस्य वरामीषां हृन्ने किं नाम न तव इति हृद्गेमि स्तुम् काम्राहं गोभी
र्यागिरा ९९ हृवेख्वाम नेका ल स्य गति र्दिन्द्रियगामिनी निवर्तेत्शुरु
पि ज्ञाना निवर्तेन्शु विमलत्वात् ९७ स्वकार्यैवाकृकार्यैवा ज्ञाना धीना
श्मेयतः नहो त्व्यनियतंतत्सां वेलायां तत्कृते ध्रुवम् ९८ ॥

ग्रपि तस्मान्निवर्तेन्शुरिति ९७ अत्र समर्थ इति स्वकार्यैवेति चेन्द्रियाणां श्रुण्यमार्गगामी स्यात्।
नरे श्मे पितन्मार्गमेव स्वीकुर्वेति परिस्वकृ मार्गगामी न रेश्मे पितद्देव स्वी कुर्वन्तीति तस्मात्सर्वं
याम कामर्थ्यां वेलायां तत्कृते प्रजाकृतं तन्होत्व्य नियतं न त्वोत्व्य पवारोपितस्मादिति।
यत्किंचिदस्तनर्थं ज्ञाते स्वकीयचरानाना नेभवारोहतीति ९८ ॥

प॰ सं॰ ३ ही॰ १०

10

ननु परिज्ञानमेवैतस्यापमनुसरति नत्वेतेषां तद्भाववयतिमहान्दोषः अनेन कृतममस्त्व-
फलभागिति व्यवस्था यो भयगामित्वं दृष्टान्तेन दृढयति दृष्टमिति यथेन्द्रियस्यापि पापे कृते म-
नः प्रेरणया कृतत्वात्तस्यापि तद्दोषभागित्वेन योनिविपर्यय इन्द्रियस्यापि वैकल्यमिति भयगा-
मित्वं फलस्य तथाशेषकानुगामित्वेपि स्वस्यापि फलभाक्त्वमिति नावयोः किंचित् पृथक्त्वाद्यः

दृष्टं पापानुसारेण योनीन्द्रियविपर्ययः नत्वात्मपापकलना कथं चैव निवर्तते १९ वि-
लोक्याक्रम्यते भूपा जनताः क्रम्यते नृपाः आत्मपापकालादन्यानर्थः स्वपापसमुद्भवस्त्व सो २०
इति कार्याक्षमस्यार्थायोरेव स्वहितस्य च परार्थमपि मेस्यामि प्रीतिः स्वार्था विराजते २१
निशम्य भूपतिस्तस्य तामुक्तिं भाषितोत्तरः उदस्तत्वितकार्यं भूदिमामिति वाक्यवीत्
साधास्तु भवतेश्चैवं न वचस्मते हामते अविचार्येवं दध्यात्तेषु विभस्याय प्रापतेत २२

कथं चैवेत्यनेन द्योतितम् पापेनाधमयोनिगमनमवश्यमेव तत्रापि येन यत्कृतं तेन स्वांशस्यैव क-
ल्यमित्यर्थः १९ विलोक्येति क्रम्यते नाशोऽयं व्यवहारम् २० इतीति परार्थे यस्तु द्वयम् उद्यमे ईश्वर प्रीतिः
स्वयं स्वपनतानिष्कामस्यापि ममस्वार्थो मायायातः स्वार्थ इति विशेषेण तनर्थनोपनतत्वाद्दृश्य-
ते २१ निशम्येति स्पष्टम् २२ साधिति साधु यतिबुद्धिकौशलानावेदने यास्तेऽधास्माभिरर्पिता ।

वाचाम्लान्ते कुलिभेरकः स्वपापापी माधेनन्दे दृष्टोनव दीभेवत् अभवत्किना
दैवदृष्टापि २३ ॥

१०

अत्रैकविकृतस्त्रैर्थं समर्थयन्नाह निर्लोभ इति यईदृशः स्वकार्यनिर्वाहको लक्ष्यो कतलम्।
न्नावानीयमीतस्त्वाम्लिको दृष्टहेतुर्विराकृत्यतस्मी मे कथं तस्यत्री मारव्यादृष्टा व्यार्थ्यार्थी।
न तस्य ज्ञात विहिपदापतेत यथार्थैवेति भावः १७ उक्तमर्थं लौकिकसंवादेन दृढयति तथ
या चेति नन्वकुमारोयक्तार्थीः दृढविशीर्णमतिविनिकितस्तंवादेनात्र फलतनीति अर्थात्।

निर्लोभः सत्यनिरतस्तस्मानावार्य ईदृशः तस्मी मे कथं तस्य न ज्ञात विपदापतेत्
तथा चाभारणो केल्लीहयग्रहृदजमार्ययोः संवादो विदुषो श्रीमे मिहैकस्य नरोत्तमे
कुमार उवाच कर्त्तव्यमेतद्यत्तान पापिनोरे निवर्तते बिभेम्यस्मात्समारोप्य मयियो नयमव्यवहित १५

यतिमिष्टमिति बालादपिसुभाषितमिति श्यायेन वे लोचितेर्थ्यं मायक्ता विशीर्णनावसा
त्समर्थ्यः १८ कुमार उवाच कर्तव्यमिति भो स्लानमेवात्माधिकारस्येदमवश्यं कर्तव्यम् यद
हे पापिनो स्मात्मापात्त्रिवर्तयइति यत्त्वस्माहृविणो भिभेमि योमत्पयाम यश्चेव पापं समा।
रोप्यबलच्छयादिना मामेव पापिने विधाया स्यमत्समयस्मानर्थ्यमावहेदिति १९ ५

प॰ सं॰
गी॰ टी॰
११

शृङ्गिति समासमिति सत्यमिदं लोके निर्निमित्तमेवान्नपाचकादित्वेन शुश्रूषणादि श्रेयोऽभिवृद्धि
विज्ञानीत्तिश्रेयः समाचरणीयताना मतीव विज्ञाउम यद्यतश्च इति समेत्य यो कृ मि भे यस्मादि
मादि परं तत रेकधीरिति पथ्य मे पश्चो रोने न कर्मणा मपि शसी दलिति त्रु आनिलो भतः स्मे चेत्
ववर्तेय इतेना माचरसि तनेविशिषेणोकाने न निश्चितु यत्र कार्येन ववर्तमानो त्यमयाश्रिवभ

शृङ्ख्वाच समेत तरेकधीत्वे वेद्धतेन कल्लाहि निश्चिनु परां शोतिभयं ततेननकिं विउ भया
श्रितम ३९ शृङ्गेष्ठ कफलाभावानैवोचितीये स्युविताधना यत्नोऽदृष्टफलाधीनः कथ्यते
मान्यलत्विधा ४० तत्राद्यास मनवधुस्याद्धितीया स्वरूपोपमा तृतीयास वेरपीयवा
लभ्योपगतानामता ४१ शेषुयामिश्रतापञ्ची मानमाहात्म्यकीर्तिराश्लिकामधिका
रेवप्रथमस्य फलेविद्धः ४० इतिद्वर्षेदकार्याणामाधनोभेषजं परम इशमिश्रितिका

यमेहाभिक्रमानाशः किं वा न किं विनाशं नापि प्रत्यवायो नीति ४१ गृहेष्टेति मान्यलत्र इतिश्रवांतर
भेदेनानेनापि प्रथमोपनाद्विविषयति भावः ४२ तत्रेति समनवधुस्यति सत्स्वरूपासवधुस्यामानरत्ना
लक्षणा प्रथमा स्वरूपोहोपदेति सहशह याहेतन्सपरिच्छेदो लक्ष्यते तत्र च मान्यादाप इति इन्मान
रत्नालक्षणा द्वितीयासवैति सर्वे यदेशी पादेशावामिनोवाल भ्यास्य व्यवहारार्थ ये च केवल

ये केचिदिति न त्वेतेषां परमोदाराणां ते देवपरमौदार्यं श्लाघ्यमिति कृतमकिंचित्करेणानेनेत्य
तेऽस्मादहमेवैधिरिति मत्तेषु परमोदार्यमेव तेषां श्लाघ्यं तथा परमौदार्यं गुणानां संधिरिति तेषां श्लाघ्या।
ये मुक्ताहाराद्यवलीरकणिकामेधि: ८२ सद्गुणोऽभावयन्निति निर्दिशितमिति स्पष्टम् ८३ वाञ्छामी।
ति अहमेतद्वाञ्छामि मयाप्राप्तं संबंधिनोऽमध्येऽधिकं प्राप्यते पिकोऽभ्यर्थ्येत अधिकाधिकादी

ये केचित्परमोदारा: सर्वे तेषामयं ध्रुव: संधिर्गुणानां श्लाघ्यो वैयाकरणमौक्तिकहीरयो: ॥
निर्दिशितमिदं तत्कुमार: कोऽपि कंचन विहाय संगृहीतोऽभ्येत्य पञ्चविनयान्वित: ८४
वाञ्छामि प्राप्तं वैपुल्यमाधिक्यं प्राप्यते मया कथापद्धिकयोऽत्र नरस्त्रीद्योऽलोभवेदस्मे
कुमाराकृतमाकर्ण्य विद्वानाहस्ममानयन् औदार्यसंग्रहाद्ग्रामश्लिष्टमेतद्वशीकृ
तो ८५ येन संग्रहलाभकृपाणुमापिनाबलात् किंचित्तेनादिव्यायसंपत्स्त्रीकि

कुमारार्थमहोलवयति कथयतियथा स्त्री इनकेयस्यादिनास्त्रीद्यगोलेस्त्रीकृत्यनीयते तथा
कुमारीभ्यामाप्रस्त्रीक्रियतेइति ८६ कुमारेतिमानयद्विनिशाभनोमानोऽवंसकलमिति औदा
र्येणासहित: संग्रहइतिमध्यपदलोपसमास: औदार्यं संग्रहस्यैवेनस्त्रीकारणपाद्धिकेऽपिभाव:
तेनौदार्येणात्मवानयेसंग्रहस्थपद्धिकेतिसर्वंमनवद्यम यतद्वशीकृतोऽसंपरोऽत्रमे ८७ येनेति

पर्येवाभाव

दिव्यां संपत्तिं लक्ष्मीं कियत्येवपतिं किं वित्तं न वित्तं दैवबलेऽनुज्ञातस्य कैवा
कथा मनुष्यसंपल्लक्ष्मीकायइतिभाव: ८५

पं.स्तः अस्मादिति सावधारणं व्याख्येयम् अस्मादेवेति स्वभावेन सद्भावेन तं व्यापिनं वे।
३१.टी. यो पुरिस्थया सङ्गतः शिवो वेत्ता पीडस्तेन सङ्गतस्य अनुरूपास्मने ८८ द्वितीयेऽस्मि
१२ ति द्वितीया स्वस्वरूपादपारेतियडदृष्टम् ८९ यदुक्तं गोविन्दडतिस्वभिन्नाबध्यपिहताय।
नेदेवसाधयन्ति अतीवेति ८९ यौवमसेकीर्णयोगिता आचार्येश्चादिनिर्वर्तके

अस्मात्स्वात्मसद्भावस्य त्राणाच्छ्यव्यपीभवेत् येनैव लात्वाभिमर्शं कर
नेलेर्थते ८७ उक्तं चास्मात्स्वभावेनविद्वोधेनास्वेश्रुतम् मद्भावमनपिद्धाय
णिकामेनमृग्यते ८८ द्वितीयस्य प्रकारेण श्रुद्धेनवनितायथा यदुक्तं गोविन्दे।
स्वस्वयावेष विपश्चिता ८९ अतीववृद्धमतिभिस्तैराचार्यपालेन माहात्म्यल
न्धानादिदोषेण त्वयापिभावमभ्यपदेशयते: ९० वेणनादिमागश्वतस्या वद्यामः द्वारे
पवर्णे निमेगवादिविलसितात्स्यां अमस्वलापोशस्येव हूदयेऽउलयोषितामिति माहा।
त्म्यवर्लनरतिसूर्णवसाद्रो वैर्माहात्म्यं वर्णलायाम् नरसतले श्रम वा वत्सवणीत् न
याचयत्र नार्थः अधमैनेदमैतत्द्वैदेवताः यत्रनास्तिनदधमैतसर्वोऽसत्यफलाः क्रियाश्चितथा

नामकोपालितोहालितार्यं मप्रतिमनिष्ठः ताति हृस्माहृता नीवक्तिवर्षितं
संततरुति ३

१२

सन्ध्याहेतिश्रुतौ हीगमने महाफलमिति तन्न च तत्सेवावश्यं विधेया सत्समाचारेति स्त्रियो व्यभि।
चारादितो रक्ष्या इति विधिः न ह्रस्त्रीणां चपलस्वभावव्यभिचारित्वेन स्त्रीषु यथाकामित्वेन च भवतीति।
तदिच्छया रत्यादपि गमनेऽसत्समाचारः तावदेव परस्त्रीणां यातायातस्थितिरित्यत्र बड्डादराणां
नामन्त्येन यमवशिष्यते तथा च सत्समाचारे यातव्यः यथाकामी भवेद्वापि स्त्रीणां वर
मनुस्मरन् स्वदारनिरतश्चैव स्त्रियो रक्ष्या यतः स्मृता इति कर्तव्यशेषाभावोऽपि समवाहः।

सद्भिः सत्समाचारेऽयातायातस्थितिर्ध्रुवा बड्डादराणां तत्राहो नकुलमवशि
ष्यते २१ समापत्तिर्विधेयात्रायतश्च स्वलक्षयः भवेद्गुर्जेकाः स्त्राद्यस्य।
लोकान्तेऽस्य दिवः प्राप्तिः ११ तोयपर्ययभाजनम् २२ पौत्रपौत्रकैः यस्मात्तस्मात्स्त्रि।
यः सेव्याः कर्तव्यास्त्रस्तालिता इति २१ अत्रापि रात्रौ भर्तोऽविधेय इति रहोऽनन्येनाऽऽरसमा।
पत्तिरिति सा महात्मनोऽसंपद्यथा मे वैपितेपत्राः स्युरिति समापत्तिर्विधेये यतोऽराज समापे
त्वात्स्वलक्ष्मणः शिलितयत्नयोनिर्भयत्वयोर्वा स्त्राद्यस्थितय इति पारस्त्र्यादिव्यसनानि
दृत्वविरहितत्वात् अर्घ्यभाजनमितीहात्र चान्यत्यभाजनेऽस्युः २२ ॥

प॰ स॰
२१ टी॰
१२
13

ग्रहेसवादेनहटीक[illegible]माह तथाचेतिस्पष्टम् ११ मदंतेचेतिसमेतांहृदयंतस्यांतव
मवकाशास्त्वकलेप्रकाशिकेनेविनतिपदस्यंभवतीनांतस्सर्वेदहस्यतेपतितिविनमर्थः यदित्व
मतत्रभवेतदानिर्गमनेसामर्थ्यमर्थाद्यातीति १७ नदृगितिस्पष्टम् १९ इहेवेतियथाकाले

तथाचकेनविक्रीसंकीर्तिनाशाश्मभूषणम् यथानुपमासितारात्रीनक्षुपाधेसंको
लकाः मदंतरांतरकलेऽहंनिर्गमवेमतम् भवादृशीनांगोप्यानांरहःस्थानेपिनेवि
ना १८ नदन्वयतिमांविकाणुस्मीलनीयाकथ्येचन तयादः प्रतिरथ्याहनिवेषणका
हृणांकवित २० इहेवादृष्टिहृदयातिमाम्मेवभवादृशां सकालेविपदापन्नाकेद
येतनुपुष्कम २१ नकेवपुष्कोसंवद्धकवाटाभवसद्वने यथाऊदहृदुर्गोलंदशा
पतवनपयति २२ ग्रयेधीयनमद्रमेलवधुमनवालितन मत्कुमसोलत्स
ञ्जनाम्नुत्वाज्ञेपपपमाकवित २३

हिमानीपतिताक मलेक्रेदपतितथाभवादृशोग्रह
हिरितिवहिर्गमनेनावितीनभातीति २४ मकेवेतिस्पष्टम् ग्रयेयति धीयनेतिमाकुंतम्
वेनेदवलच्यंयक्रान्तप्रपतसेनदानस्याःकोपरायङ्तिसवयमेमेनोऊक्रियाकारयेतिसत्र

[illegible] १३

तृतीयइति तृतीया सर्वदेशीयथा त्वयपठितमेतेन तृतीयोसौ सम्यग्ग्रहइतिन रूपेतयापि ।
लिंगनिर्देशः असौ च तथा विधेयः यथा सर्वो वेदानाप्यते अयमर्थः यथा सत्पुरुषेन समणी
शुद्धिवातिसेवद्दाह्यो वेलसेन तथा सर्वोस्त्रपि समजे कर्मणीय वेलाससमाप्तिमेन यावत्स्ये।
वनतया तयोन्मायमेस्वर्यमरिरेपी वानोन्मादः ह्यात्मनिस्वीकार्यः यथा तदुत्तमभद्रा।
लोकगार्हस्थ्यव्यवहारान् निर्भयाभवंतक्रीडितानानन्दपुष्टिरिति ११ प्रकारान्तरेण तृतीयं

वराह्यानीयथासर्वोपत्निवारणकारणम् तथाधिकारिणांलोकगार्हस्थ्या
पादनापिवा १० तृतीयोसौतथाधेयः सर्वोवेदायथामला नोन्मायवयथाद्य
माः ऊर्ध्वस्वाङ्गीडितानन्तम् ११

प्रतिपादयति वराह्यानीति अथवासौवस्यमाणलक्षणस्तृतीयः सङ्ग्रहः तथाहि
यावत्सभा सर्वोपत्निवारणकारणम् यथा तदपिहितायां सभायां न कश्चेव नायन्तथो
वराकाचिदपीति ज्ञायते न तथा तथाधिकारिणां लोकगार्हस्थ्यापादना यथा तदधि
कारिभिर्न कश्चेवनापि गार्हस्थ्यात्वेडनाज्ञायतेन तथा तांविदन्तपति तृतीयः सङ्ग्रहस्समर्थः १०

प. सं.
श्वेती.
१४
14

येषां पापैरिति तथा पापैर्लोकैर्स्तीयः स्वग्रहस्यार्थः अकस्मान्निर्निमित्तं तेषां योगो योगः पापराशिः
सप्तर्षिकरायाः सर्वतो म्नाता साभीति तस्य सत्यकाया सप्तमी तो वा चिव कलेकले ख्यातिस्या ह
धौलादस्तु सप्तर्षीं छादनात् तज्ज्ञेप्सेनेति यावत् । अथोरण्ये चेरवाचारसानि हूपणो महाक्षना
सहिस्रुतो यतोपतिग्रजुवैवैतेषां भारीभवती स्थायः तस्योपर्याच्छादनमेव कार्यं न तत् ।
विक्षरोपायतनीयमिति भावः १ स्वकीयेति यद्यो विषमिति यद्याने विहिताच्छादनानि ।

येषां पापैः सत्समाचारामहाभिजनपालितः अकस्मान्नरथौ वाकयोर्योधौच्छादना
तथा १ स्वकीयाचारितेहाप्यंध्यापारककर्मणि गोपनावयद्यो विसरनीयः स
ग्रहोमतः २ सदाचारावेहस्थेदंतिवद्धेहक्रियइतो आर्यावाच्छादितो सोपि दोषो
वेच्छादयेत्तराम् ३ तथा च धर्मेणितवेषमेणामपि तस्मः अहस्पंऊहेनपापंप्रमे
तल्याच्छांतीतिभा स्वपिमहानिति ४ ॥ वः २ सदाचारेति आर्याः सदाचारैकपराले ।
भ्यो कस्माद्दूतो योयोव लेपधाच्छादयंति कृतावरणोऊर्वैते तेषां सोपि सर्वेहशा सर्वेश ।
क्लिश्चेश्वरी रोषोवमपरायऊलतमारिदोषतम् हस्मतिवायेनाच्छादयतीति संभाव्यतः ।
तिसंभावनायां लिङ् ३ तथा चेति समहानीश्वरः परलोकपवविशेषतः पापस्यफलवः

तात्रिपात्र चौत्रकेष्वेवति प्रथमपूर्वेष्टाः तस्मात्पापाच्छादकम् ४ ॥

४

नमितितस्यसमापतितपापस्यअसावीश्वरस्तस्येयोवाकश्चित् अयमर्थः यदिभवान्कस्मा
पिनाञ्ज्ञादत्तोस्मास्वेर्षोकृतेनदातयाप्यसौनविनतावरणांकरोतीति ५ स्वहृतइतिस्वहस्त
यत्रतिनिगदव्याख्यानम् साहाय्यवरणेइतिद्विवचनम् अत्रविषयेदृशंयतिश्रयेणाति ६

वेदुर्वाञ्ज्ञादत्तेतस्यकुर्वीनासौनवोपरि कृतिस्यमर्थवादेषुसर्वत्रेदंप्रगीयते ५
स्वहृतइवचेत्तस्यवाद्दत्तेतिनियोजितः स्वग्रहोप्यसौफलेयत्नस्त्वर्थनामनिगद्यते ६
यद्भावितवद्धोतेविपत्रेणारणागतम् साहाय्यवरणोदत्तेनासावुपमीयते ७
प्रायेणायेवमत्स्यगंधार्यावर्तेनिवासिनाम् आसीदन्तर्हितापिरूहेमहाभिजनशालि
नाम् ८ चित्रकिंनामराजर्षिवर्योमत्स्यगंधभूषिताः कृतेचारिभेदस्येषुदर्शयमदिता।
भवत् ९ हम्याम्भनामाम्भयोपिविलायतश्रेवसन् श्रूयतेभाजनमभमत्स्यगंधास्य
महामनाः १० तस्याचारभेदेणीयवस्नञ्ञायासमाश्रयेत् यःकोपितममीसाधुम

चित्रमितिराजर्षिवेषपारम्परवायम् मत्स्यगंधभूषिताइतिविधेयम् विशाभावेरुदन्ते स्वचा।
यतिस्कृतमिति ११ अत्रोदाहरणंहम्याम्प्नोति १२ कृतमित्यमार्थवादेनप्रतिषेधरोतितथा

प॰से
श्री॰
१५
15

यसौ तद्दशश्रुतायां समापन्नः यश्चैतन्मोचनार्थं संपद्ययेनालेखदेहपातमपि तेन गणयेति प
रमोचनार्थं लखेदरापेलापियज्ञनविघतेनत्र संपद्ययोपलाकेमर्थ्यः ११ इत्येसमर्थितमर्थ्य प्रा
श्वतेयोनयतिकिमिति यस्येति अधुनापि कीर्तिभवितिदिक्कूस अश्वसो सङ्कृतौ वर्णा श्रमवि
भागभूषिताया भारतैकदेशभूमिखेडिकायाम् ११ वर्णोनेति इयस्यति सूर्यवंशपवान् पु

नाल्पहद्दलसमापन्नो नामैसोस्यात्वकथंचन यतेलेसंपद्ययेनात्रनापेलादेहगोचरा १२
किंकथ्यतेस्यवतितेमहाराजस्यसङ्कृतौ यस्योविशुद्धजन्मायः कृतिशीलसमन्वितः
वेशोनश्च्योजनितानागचरः पुण्यभूप्रभुः कृतलेहतहृद्धीलालेयोनमूर्तिलया
सुधीः सेदर्णविभवोदेशादेपणासिलियरः कृती श्रीलिकोभजनेसक्तः सेष्टदेवपद
निशम १५ इत्यमाकमतोन्नेकाकानोस्लास्येगतिः जेपालेझवेनानामूहेस्लाः सगो
यमीरितः १६ यलेवाधीमतोधीमस्वेदावीलयाप्रया कृतेवाभयाश्रुपश्चे

णभूराग्योवर्तभूमिः १७ गुत्रवर्णानोणपलोम्मलमित्यात्र हृगमिति काकायश्चवर्णाजनिभूमि
मराचारविहीनाबोध्याः देसाश्चतरशिताः १८ उपसंहरन्नाह यतेलेवेतिधीमतामिति कर्म
णिषष्ठीपश्चैवेतेति यच्चश्चपश्चपलिवर्णाश्च पितरणाफलादिमतणार्थमेतविशातितेपितत्र

१५

समायनामिनिपित्वमलइतिइयंमञ्चस्पते असायोरासातस्वदासयग्रहस्थितिमालो।
यदैवैलेनलकूलोसावितिनिवेदितेपितृभ्यामभरेशोसक्रलत्वऊगापिहृदिंशामः सेजा।
तोनजीवतिचिरंमानतिशोभवेत्वकुलहंता यदिजीवतिगंडेतेवङ्गरथत्वरोगोभवेद्रूप।
इतिनीमाराजाभूत्वामेरिराशूहतिमाङ्कहीनविधावामप्रागल्भ्योविवाहति योग्यामि।

समायनोसकरणंविनयाननुपीड्येयाम स्वीकृत्यासोनिजोविधांशुभेपित्वा।
स्मलः १९ योग्यामपास्यनितरोस्थिरलसेशुधीरधीः असौवेलोपयोगार्थमनक्रोभ
श्रलेवधने २० कदाचिद्दनमाविश्पहयाहूढःऊतहली कासयारेसमावेडुस्तत्रनाह
रयात्मकः २१ ततोचष्टोसमानोव्यग्रङ्हावोस्मतेञनन अनङ्हावसोप्येनेरयमाह
छाशुक्रधीः २२ वर्मेतितमेमध्याकवेलायांसोतिरस्मया निर्वेलोरेरिषः प्रापधाव।
न्केचिन्मसालयम २३ इत्वावप्रविवेशासौकञ्चस्यपटवेश्मकम मवशीकृमतेसा

तियोग्यालस्यपातनाभ्यामः १९ कदाचिदितिसत्रनाफवाणामसत्रहनोयुतोभवत् २० सइति
समस्तः नत्वेष्टांवाणासंधानलक्षणाम २१ वर्मेइतिरोरिषोमस्तः २२ इत्वेतिकञ्चस्येतस्य
त्वः कश्चिरभवामी पटवेश्मकामितिशायेणातत्रपटवेश्मस्लेवनिवासस्थितिः सकञ्चः

संजयमासमकौः २४

वर्षीकृतपसमासोविनयावसामसौः भावेनपत्रकामसुनामिदोतेन २४

ए॰मे॰
२१टी॰
१९
16

सचेतिधृतेति तद्दर्शनकाले यथा समं यथवर्ढ्ढं तेन तथैव तन्मन्महत्तज्ज्ञितमिति वीरवर्यो द्याने
नहविताकस्येति कस्येदं दृष्टम् अथ प्रविष्टमनङ्गेन ममहृदयं गायनमिति तेषां रतापति शोक।
यावहि: कियतोऽनुग्राह्यमेऽइति ग्राहकं तन्मया पौवं येन बोधयामास २५ निशम्येति सालपमिति
मङ्गनमिति तेवालेपकेबलात्कारयमिति विशेषणात्तावेतिमावि समाधानौविलीहृविता

सवानुयायमनत्राणरतमत्स्यपतुद्धेते कस्येदं मङ्गनेवालेशिथिलमिति वाकृत २५
निशम्य वाचे सालेपां तमतान्नाविशेषतः अथैषतेसमेकस्यकिमार्थेतिसमादथे २५
सत्कृत्वाविरोधयस्यवशेन सेवते मता: इति वृद्धासमाधायेयनायातोऽत्रजामतां २७ ॥
अथ वाधो कृपणेनेदं यः कश्चित्तवरः पशुः आपन्नः शरणं यातो वधमाप्नोतिपापतः २८ ई
पिङ्कानायत्रमायातेयेतिष्ठास्यतमोहनाः यातयेतीहतुमीतिपकलेपांकितालि ई

अथाविशेषतो ज्ञानेकथमानेपोस्यरात्तिष्ठमते सामान्यमेवमत्रापे इति संबोधनं च अथेयह
गयोऽइंववेनाम्यथनेसर्वेषां सममसाधारणकस्यममतयावतेतेकिमार्थं मङ्गनमिति २८ सत्कृ
इतियेनेतिपथा २९ अथयथापितयाज्ञममतामान्मेति संबोधयति योऽकथंचकृषभावः।
नातोऽवकृषः इमानपमाविति २८ पिङ्कानितिमत्स्यम् २९ ॥

१६

तद्वृत्तिमितिहृद्येतिसमानानोहिवध्यद्वातकभावः शोभतेतवचोदासीनस्यानयाक्तिघषा
हृद्येवमध्यपातित्वमितिनिष्फलेनेमानणः १ ग्रहेतिवाग्देहेमितिरुभयत्तृत्वतिशेषः ३ वि।
तेमारमेग्रहम् ११ सारमेग्रहमेवाहसंयितमिति ग्रयेभावः चेत्तमेनवाणोत्पितमवयम
त्रमोचयिष्यसितदामयासोपारणागतोसोपारणागतोमोच्यप्वेतित्वपारीवत्सीकोरा।
मीतिविचार्यमनमध्यवेपितमेनेमाऊरुह अतस्तमारमेवाणपातनेनलणोक्तेतोपिपयहको।
तद्वृत्तिंतोनिशम्यातिचंडीभूयाथसारतम् तूर्णंधनेमक्षिपत्तोवाच्येसात्वेदृष्यानशः
अहवेदृतमालोच्यकञ्जोसौमानयत्रिव अरहस्यमयवाहेयेमहमाकर्णयोचितम्
मेपितेवाणमेनेमाऊरुहमनमध्यवेपितम् सारमेपितनेतलेसहरुपमविष्यति १२ अ
स्ववसिमित्तवरयोमयतानायमीधुवे जीवेतमोचयिष्यतिमनकुंड्यावलोकताः। ६
अलेतदपरोस्वार्थनाशिनाकीर्तिरापिना अहेणापाविभवयाघ्नेनजीर्धकोव ६
लेदसंनभविष्यतीति ११ अक्तितित्वयामाहमेकृतेमयावैनदर्थंवसितलहितेमफलयत्ने।
नभवतित्वयापिपर्यवसानमालोच्यस्वसिद्धेवनवरयोमयतानाम् भवानपिमरिष्यतेइतिभा
वः तदाहनहीतिअमीसकुंड्यामोरनमालोच्यवलोत्रडानेनाजीवेतमवोपिष्यतीति ११ अ

तमिति तत्समाहितेनः श्रुणुद्दृष्णाने एकाकिंकितकातद्वृततस्मद्गतस्यापवीर्धि
मेहनुगोवापालि २४

प. से.
३१। ही.
२
17

अत्रपरात्मनस्मरमर्किननाः कथयिष्यतीतिमाहाहित्रिजगर्वोऽस्मात्स्ननतद्दिति २४ नहिहितिस्य
हम् २५ अविमितेनामेदरात्रौपञ्चरगयागतारिक्रपाणयः प्रमावर्तेनऽस्मत्राह नहत्य
प्यऽतिष्टताशयऽतिअसैास्नोमदीपमंगलमितिपर्याणमालिकेतिपर्याणमालिकेति
मध्यपदलोपीसमासः मालिकाकविकारि २७ एनमितिपतऽस्यागतः २८ चीरइति ।

नेतयशोक्षेममतेर्येवानर्थमेपस्यः कीर्तिवितननेसौयाक्रियात्वार्थेशुरुस्कृता
नहत्वापोयवायेस्यात्कथेवनष्टनाशयः चेतमवतुरतानालिवाससौहृत्स्वताशुः
हत्यातिकेनिवऽस्यपस्पर्याणमालिका सर्वाहेस्यापितोयेनश्वनाशुमफलाश्रयः
येनमाकल्पवेवाश्वकृतोग्रसमास्तत उच्चपीर्षः सावेयाहियतपतोस्यमानर
वीरसौनोपमार्गगोसमअोऽकृतामनाकारिवीवालीतारितामयोयहृदयेसमा
श्रमसार्थकिमिः पनेशोतमतिनमकविमेसुखलितत्वाभिषेषामङ्कभङ्गमितमापेभव

सार्थकिमिः साधुसाधुस्यसा सावीमकायषोवाशुरीम २९ वोतितिसार्थकिमिः समसाद्य
गृहशास्वेममहविनीतिमङ्गहकलत्वाणत्तवृषियोनानास्तिनायतोभङ्गमितोश्चनेनेहत्वीः
भवेविवाग्लेदनोक्तत्वासवृरीयपौ मयोच्चतामिमयगमाविलिधानः २९ ॥

ततो मेति यस्य बुद्धा सद्योः अनेन मानो विमाल्ये सगृहकर्मणा तस्मात्सर्वे त्वां सर्वे कर्ते स्वपर।
मस्था एतामसमते खाममम रल्लमानस्य तद्देवा रभनि वासिरी यो येतिनमन स्के स्ल मल्लक।
शिखा साममल्लकु शिला मामतयाम सल्लके एता अतिशयेन तराता तदानैः शिरसा खी कृतेति
भावः ४१ अस्मद्रौ विनिर्माल्ये वबधु का विलासहसा एवनियति स्थापिनी वयस्ल स्हमि नि वादी।

तदा मद्भेमतेरस्यतदर्मसल्लके एता मठे लेवशिलामाम्नतयार भनिवासिभिः ४२
अस्मद्रेतेः समीपस्थे र म्सीये अस्सनवस स्वेन्ध्या तत्र गणाललस्य वके के दविभूषणे।
इस्मद्रतनिः शोसौयदाभृते तदाम्बरा कठु मानाम्युबेहोर्ध मी सा तत्वमम्बच्चबैः ४३
शाकल्यस्य च सहाग्र सखी मेस्याण मानितम यावो रात्ता स्वदेशर्षणानुयायमत्रुषु।
उद्दतैः ४४ अयप्रभृति मे सल्लेपस्व सर्वे स्थानालिकृत छायापर्यायपक इति लोपनी

पोथपत्रले ४४

चर्के देवगणं विरच्याती तिरैवपितसासौ च क एना वक स्मर्थः नियतिस्थितिकारिण्यासो
यो भूरियिना केदाभवणमिवे मर्थः ४१ राहो मानो विस्य फले प्रदर्ष पशा रागागतर ला फले
कठु विधये दर्शयतिरतीति स्पष्टम ४२ शाकलस्येति शाकलस्य शिवाय ताय अत्र बुषत यो
धणायाप्रबोधयामास ४३ बोधणाप्रकारमाह अयेति छायापर्यायपक इति यः कश्चिद्देने

शरणीकरोतितनसा सौ स्वद्याया तलमानीयतीवदानादिनातपादिङः खे।
निवारयनि साहाय्यं चकरोतीति ४४ ॥

प. सं.
श. टी.
१८

धारणेति सा हार्धे रत्नाक्रान्यादिपन्नानां मे साक्षात्कालोत्तरस्यापि एतस्य सर्वथा श्रामो परिक्रियामा
ह किंविति श्रवणागमनत्वान्मे वेलास्वरूपेणासर्वतासाक्षापिगीयसी श्रेयश्चाव हितमति ।
नाश्रवणागमनत्वाद्विधेयामतिर्हि लोके स्वार्थैकपरः परलोकापकृद्विनोयो विपरभिनयेन या
णामपि विघ्नतीति ४९ मध्यग्रुटितामिवैनां क्रियासत्वाप्पुनरप्युनेनयति मनमिति किंयति धारणा
श्रवणागमनसाहार्थ्येसावं वस्तुश्रेयैर्गुरा स्वार्थे परमात्मेदासर्वनद्योगरीयसी ५० से
नेविस्खलयाध्येयं कार्यमस्य भगान्मुहुः स्वपरालेक्रियासेधा क्रियाजगातिशोभते ५१ स
धाहारिकणापवनमृद्धिः स्वालीगुर्वोतरे प्रकाशीवविरेश्वलितमलंकृत्वामहरे
इतम् कालोसमगयापिकीर्तिभर्तिनसयत्नमुदीभूताशर्वेस्य विरयातिपत्समहिमा
कस्येतिभोः कल्पतां ५२ उन्मीलितेनहारमिहेमपाच सद्भागिवैविस्मकलोवितत्रि प्रविश
नामवर्ज्यथाः स्वयं वोविभातिभावोहृदयप्रसीने ५३ इतिश्री वीरानन्दिपादकविशा ट्रि
नपालनालनिवा ५४ एतत्क्रियापालनाफलेसंदिप्यतिदर्शयति प्रभ्रादिति स्वाली।
रेतिवहसोपधानमास्तीर्णोपनायितेसहस्रः पोभवप्रवाहोरसहेक्रमण्युक्तिलेनाऽन्तं
हरिमानीतम् श्रयपश्रयहृदरोऽन्तम् प्रभक प्राणालेषाणः शरणजीवदानेतेन होतं प्रस
न्नाप्तम् ५५ यन्दूसेयपग्राह उन्मीलितमिति प्रविश्यपतापुण्यामिभितितिशाबः ५६ इतिश्री

१८ स्वर्णलोनीलविवरत्नापदसंकेतातोपकविशेषम ५४ ॥

ॐ श्री गणेशाय नमः निशम्यतां श्रुतिदृग्गोचरीक्रियतां गुरुमुद्देशाग्रेष्य १ नत्वदं ॐ चित्य क्रियेति
नाम निर्वेधनेनैवास्मा लक्षणं ज्ञायते इति तथा प्रक्रमते दमनमिति सर्वेष्वेति वा तथा अतःकरणेपलया
दमने विकारस्फारशमनया प्रकृतौ स्थापनाप्तेदेवस्फुरयति नदिति नदिति दमनमनौचित्यमया
णम् यदि देवाद्यान्तःकरणानामनौचित्यमनुचिताकार्यप्रवृत्तिस्तस्या वारणमवितविधेयप्रवर्त
नासा दोमनमिति भावः नामर्थमाह ॐ चितौमिति विदोपण्डितानाम् ॐ चितौकार्यभावदेशका

द्वात्रिंशमेतद्दारंभोर्द्धयाः समयाङ्ग्रिशमयतां इंडौ चित्यक्रियेम त्रयपड्डाभिहेमपापुण १ दमने
सर्वेषाद्दंडस्त्वद्नौचित्यवारणम् ॐ चितौगुरतः कृत्वा नक्रियासौविदोमया २ प्रापया
नौज्ज्वलचित्रभंगिकलनाग्लानतारणोन्दरणायानेर्थौचभराङ्गनार्थकलनासंधायिनीस्फा
रणाविसार्याखिलमेवशर्मसहस्रासंज्ञायतेभूतलेनस्यास्तुद्धिविधायिनीमनिमतासेय

लोचगुरतः कृत्वावेदसनक्रियादंडक्रिया २ नत्वादौ श्रोत्रप्रवृत्तयेस्याः फलमाह प्रापयेति प्रा
पयतो विचारावस्थात्रयपउज्ज्वलाभवृवर्तिनः पर्यायपतियावत् तेषां याश्चित्रभंगिबलनाश्चिरा
लकालभ्रमदायिन्यो याभंगयो हृत्पीडाः सा वाहिनी यमस्याद्दगिमवहृपारवनाक्लापवबल
नाग्रसारस्यारतायादिकावेष्टनाः प्रायेणवलितेनवल्गुप्रसारमपिसारववर्तेदमिव हृदयपेतताभिर्व

प.म. ल्लनाभिर्ग्रस्तान्तःकरणानां कवलिताविवेकानां नराणां अखिलमेवैहिकामुष्मिकपारमार्थिकस्वार्थवि
२१ ही. स्मार्थविस्मृतिपदवीं नीतानां पापाचरणानुदासविकासे बाल्यावस्करणावरीवालना अनेषांव
१ नुभवेणाहताः हताश्चाद्रनायोग्यांग्रथयेनेन भासमानाह्लेषाकलनान्तरप्रेमणानिध्यानेनात्मसंस्था
नीति भवतेत्राधिकाविलोके संजायते इति दें उविषयादर्शिनः तस्याः स्मरणायाः शुद्धिवि

अपराधितिरस्कारः सेयं सोपि हि यामनः
व्यक्तोस्य परभेदेन परस्यापि हृयीगतिः ४

धायिनी या क्रिया सा मौमुनिमनारंउरविता क्रियेति सर्वथेति उभयत्र शुद्धिकरीत्यर्थः ३।
अलमत्र विस्तरेण सहृदयहृदयोहेनकेनेति संदिशति अपराधीति सेयं क्रियापराधिति।
रस्कारः अपराधिने विभज्य दर्शयति सोपीति व्यक्तामितिमाश्चेष्टृत्मा परविषयं भेदमाह।
परस्यापीति गतिः प्रकारः ४ ॥

दुःस्वभावेति यथा स्वपरभेदेनोनयास्याः क्रियायास्वस्मिन्स्वाप्ययाऽहृत्याभक्तिविकल्पनाभेदवि
कल्पः कश्चित् अन्वेतान्भेदेनन क्रियाभेदोप्यस्तीति भावः सवस्वमनेनतमेव स्फुटीभविष्यतीति बो
ध्यमनतत्त्वस्वपरविषयत्वेनास्याः साम्यकत्वेशितृत्वेणोतिहेतुस्तत्रिदंशाइतिनवाच्यम् यास्यादिहारा
प्रेरणाधीनत्वादितिभावः ५ यस्यापितथीगातितितिविहूत्यणोतिपरेइति श्रेष्ठविलापना।

दुःस्वभावपरीहारशैवसत्स्वर्गशितृत्वणा यक्रियासैसमानास्याः स्वस्मिन्भक्तिविक।
ल्पना ५ परेमानास्यदेकेविद्वेषशः सेमविधायया अणेपसमानताणाणायथानानास
मनंकाः ६ तथायाविस्तणाह्मैवत्वाविंशेनिर्वर्णयते द्वितीयात्समायायसम्पन्यीरैर्नि
धाम्यतो ७ येदुष्टाइक्रियाश्चैवतेतयाप्यादसेयया अत्तविन्नाः सदैवस्पृर्धातान्द्योलितस्मा
लवत् ८ ॥

रिनाः स्वेइतिवेयवः नानेमेनकविधाः ७ तेदेतिग्रायेयतिदंडेरोविस्तक्रिया येइतिग्राधेयेणावलो
केकेवितयाप्रतिकूला अपिस्वभावदुष्टाः स्वार्थमेवविस्तावयन्तीतितेदुष्टाइतिगीयन्तेकेचित्स्व
प्रतिकूलाः स्वार्थोद्यताः परार्थमेवनिर्वाहयन्तीतितेदुष्क्रियाइतिभण्यन्तेस्वलितिश्चयगुभयति।
दैवाः तदुभयेपितथादसंदग्रमाण्याः पापणीयाः अमतस्पृष्टम् ८ ॥

प·स्त·
३२ ही·
२

साधितिश्चयेभावः नवोवलं दृढं स्वरूपेणैव दृढं येषु दृढं इः अपितर्णो दृपिदं ग्रदं दृढं क्रियाज्ञत्वाभिहिषं।
येषोभवेयत्रप्रकटं दृढं क्रियानरागतेइति तथाहियेकेचित्सिद्धविद्याभिज्ञनालोकेद्दृष्टाइक्रि
याश्चकथ्येतेषांप्रकटं दृढं क्रियेतितत्रसौक्रियाविषेयाविरागत्वानपराव्वेधुणा सत्साधुसत्क्रियाः।
संतः साधवः सत्क्रियाश्चस्वस्मिन्बद्धाश्रायाक्रियंतेरागमानारिनाश्यन्तेसएवपरेषांदृढं ःये।

सत्साधुसत्क्रियाणांयत्तस्मिन्बद्धानाविदाम क्रियेयमुचितालोकेदृढं इमेवकथ्यते
तथाचनृत्तशरिणातेनामात्यःसुधीधनः भोगानन्दमिहिरः दृष्टोयदृच्छेतत्रिशस्यताम।
नृत्तशर्मोवाच यदोंवीक्षांकृतमतोकोत्सवविमलःसदा महात्महानुभावस्यरोषाको
तिवद्विच्छुतः ११ भोगानन्दमिहरउवाच महात्महानुभावस्यसषम्भाजरोग्यधीः य
ःसत्क्रियाःस्वस्यचिन्त्राव्यग्रात्मपापिनः १२ ॥

नामानितानस्वभावात्रिवर्तेते इत्यविनेयंक्रियार्थसाधनीदृढं इमेवकथ्यते तत्रसंतःपंडि
ताःसाधवःशांतचित्ताः सत्क्रियाःसदाचारपालकाइतिदृष्ट्वद्वि दृशः २ अत्रवोलद्रयनितथाच
तिस्पृहम् १ नृत्तशर्मीतिसरेतीरमेतयचयत्नुभावः प्रभावोधीनिश्चयस्यदोषेतिनिदोषःसत्क्री
तिश्चेतर्थः ११ भोगमिहिरेतिअत्रसंतःपंडिताःसाधवस्वस्वस्यचिन्तानिर्भयाःअग्राभयभीताः १२
२

अभिकेतिकालिकामेघजालम् इष्टाज्जात्संवेचकत्थमनिनः विलासमेखितिप्रमोदजननात्
रमितेगर्जितम् तेनचस्फूर्जथुलेख्यातेनचमहामारोपिपतति अस्यचसमासोत्रग्लावगा।
मः १३ मणवनेतिसंलनाएवंसमञ्जिरणात् मलयाचलभवस्य अलिलाग्नेसमाप्याः स।
रहाश्चतेषांहृदयप्रमोदः हृदयानंदस्तस्यास्फालकोविकासकारीअनेनमणवमेवेनसर्वहृदि
विकसतिअभीष्टमापताभीतदेवयमार्वधायाः अनेनचसमासोत्रयास्यकस्तुराजतासमाप्य

अभिकाकालिकयाकचकचायितस्मितचलाविलासेषुयेनाट्टहासरसितेषुशशस्तासा
रदेवलात्क्रियते १२ मणवनसहचारीसोपिवज्रामखेदोखिलहृदयप्रमोदास्फाल।
कोभीष्टधाराः किंकिरातिपतितोलेदीनदेविविध्यभाजोसहृद्यतिहृद्वेगीयतेसाद्य
कीर्तिः १४ शुभम् तथाचोत्सर्गअपेनगीतमेतत्रिशासताम् कथंतेयंस्थितिर्नैपत्रवेस्य

भूपतिर्क्रराः १५

तिअयमर्थः योराज्ञादीनाना यकान्तेभ्योहासमर्वमेवस्ताभीप्सितंददातिसो
महान्महाननुभवश्चेत्यर्थः १४ अत्रराज्ञोर्यसंवदतितयावेतिनात्रनवविस्मयतत्त्वंकिमडना।
पेरुहकत्वाराजानःसंतीत्यत्रसमर्थयतिकथमितिइयंस्थितिर्जगत्यत्रहारवनेनीलत्वणाभूप
तिश्चकराभूविभूषणानिराजानः पतिस्सर्वस्यभवतेभूषणोमहिधानाश्रूषणार्येचकत्त्र १५

पं॰ मे॰
३१ टी॰
२

पात्रमिति नरिति सर्वशक्तिः सर्वदात् सर्वज्ञेश्वरा निर्देशः किं न दृष्टमिति न मपिज्ञो ऽस्मा विविति मतिर्वि
धेयान् हि समानेन किमपि न दृष्टमस्तु तस्य कार्यं साधकमिति ॥ १८ साधुर्येति शुद्धया हि हेने समयात्म
ज्ञाने विनेव लब्धापि मधुरसिना तापिवभवति प्रथमं भालनाम विषम् तथा सोमदं शामङ्गं च ।
प्रथमेभाल नाम ज्ञोपशान्त्या युक्ते दद्यातिमिनेवव स्वावदायीति अथवाकसोन रावस्थापनेन
शर्वालेपः न स्वर्धीभिर्भूपकोपभयाभ्यामोहननीयं पर्यवसानस्वावदायित्वादिति ॥ १७ ॥ अथ ।

पात्रे तत्क करुणा यः सक्तांतो पकृत ये व तत्कोपः उग्रज्ञ सर्गज्ञ दहि प्रभं जनतायास्मि किं
न दृष्टम् ॥ १८ साधुर्येमिश्रितो सोमदं शामङ्गं सितामिश्रम् शरिफेन मिवस्वधीभिः सम्पके
वं ममायवा मया ॥ १७ अथवापीरणविषसहृत्कोपो ममस्तत्रे स्वहृदयं मायममपरोद्वहन्त्रा
णायकिं न मे फलितम् ॥ १८

अथवेति स्पष्टतिशयेन संपत्रेन साधनीयस्वहृदिति शोभनहृदयप्रणयवदर्थम् उद्दं दिति विपाण
र्थम् नवस्वहृदुर्हृदौ मित्रामित्रयोरिति निपमात्कथमत्र योग्यकार्यावगतिरिति वाच्यम् हृद
यगाद् समानार्थस्य हृद्ब्रह्मपि सत्वात् तथा चाणः स्वांते हृन्मा न समेन शलिपदिवतत्रापिणु
णास्वभ्रतिषिति प्रभृति ग्रहणस्य प्रकारार्थत्वात्सौहृदयशाहृस्येवादेशस्मात्रहस्तदामिश्राभिः

योविसिङ्गोज्ञो नैपमास्तपवक्ताविशिष्टैणेष्टतवक्षम् १८

उक्तंचेतिभववर्तनीजगत्स्थितिव्यवहारपदवीअत्रसमर्थयतिकेइतिअयमितियथादेशादेशीय
रत्नाकरइत्यालधीनातथासौसंसारव्यवहारपतरधीनोनैनैवशोभतइतिअत्रैकस्यैवोपमानोप।
मेयतयाकल्पनाइत्यनन्वयविश्रांतिरूपमानोनतविरहाग्रहोन्मवरमनन्वयम् १९ यदीति हि।
विपरीतिशारीरबाल्यसापनइंडनालवलगः नश्याच्छगच्छेदितिः २० नवइतिरवार्थेवापर्यान्त
रूज्ञातानमेवअत्रसंवेतयामतोइङहेतसर्वमिदंसर्वभ्रमलेविनष्टमपिअज्ञाततनाशमिवभवेदिति
उक्तंचविलेविवशाइङस्यभववर्तनी केदेवालोकसौसर्वेयोगलेमावरुःसुभः १९ य
यसौहिविधेनस्याइङकापिनदाक्रिया स्थितिनेयात्मगोसंयसीमासकार्यसाधनम् २०
निबद्धस्थितिर्वानेनयक्तिविनगरस्थितम् रूज्ञातयोभवेद्भूस्तमज्ञातेवाश्रनेमनः २१।
विश्रेषभवकार्येषुगोपकेनामनाफवम् भावंवपरस्यानग्रशापमेनन्नशोभते २२ नयन
वताकृतापवतीशरीवधःसयमइतेनापि भर्गावशोक्यामीद्दिशविकलेनाश्लसौभाग्या २३
वाइतेइतिदत्यकइतिशकृतिभावः २१ विशेषिक्षितिगोपकेनाळादनभूतेन पश्यति श्राळाद।
काभावे २२ नवनवेति उइतेनपोकृतवसमेतेनापिभर्गोहेलना अवध्यानस्यामिवश्योक्तिशाप
ए नेरवेद्दिष्टिवीर्याख्यमिद्दियसांवतेनविकलागभेयारणाख्येणाक्तिरहितःसेतिहिसौभुक्ता
याशपिवीर्यरीनाः श्रुमवीर्याइतिक्तोवमेरङगात्येने नयाभूतेनवैयशैवधनइश्लसौभाग्या

नष्टभ्रमलवलग्नप्राशुद्धिभावः २३ ॥

पृ॰टी॰
२२टी॰
४

व्यतिरेकफलमाह अवध्योक्षीणसेवुद्धिः पर्यवसानप्राप्तपराणांहीनसत्वसत्वानांगर्भाधानकर्त्तव
सौभाग्यंलभमानोभगः श्रीमेहाय्युवीर्यकीर्त्तिर्वाऽस्यासावेतप्रायेणाहिंसुखवीर्याणांस्त्रीपुह
षाणांगृहस्थितिश्चिरंवताणिरत्नपर्णानिश्चिरं इतीहाप्तचेतसिकः प्रभुः स्वामीभर्तावा २४ समी
हेतियथाहीणामविनस्यानेपुनलभेतलतिर्भवालेकरणेयमव्यास्यानेऽनाहृणाञ्जगुप्सा

अवध्योक्तिंसेसुद्धिमहीर्यभाजाद्युत्तायास्त्रसौभाग्यमस्त्रीहवश्यम् फलेत्रामकिकिं
नेताफणापमस्याऽहामत्रसौवाप्यायमेयंप्रभूणाम २३ समीसदेअस्थानेवस्त्राद्या
भूषेयमीरिता नावदंतवातिःसमपकस्थानेष्विवहूणानप्या २४ अप्यासर्वेजगीता
पामादेवविपड्डता वेडत्वणुडतडिम्मतदेनांपालेयडुथः २५ सेतेयेविपुलालोक
निःसेत्तोसौविनाकृतः योनयाशिथिलप्रायाराज्यलभाम्रतस्यैव २६ ॥

निरास्पदमितियावत् नयेयंदेडक्रियासमीस्यदेअस्थानेषुपातितवाञ्छायाप्युरीभूषा
अन्ययासमीसादंडेषुपातितान्जगुप्सापदमितिवपूर्वयापातकष्टदाविनापितावदंतलेतन
णलतेतयापातकष्टदापिनाप्यनेनदंडनपुरीणलतेइतिभावः २४ अप्पाइतिस्पष्टम २५ सेतेति

संनायतेनाविगाहितनाश्चर्यसमर्थमाश्रित्यतत्पलंभिप्रमादवर्गः क्लेशेच
वचिकित्सनागोचरकर्मवासिकिधिःसितीभवतीति २८ ॥
८

इयमिति मंत्रोद्धारस्यपरेणाः वेदस्मेत्रस्यतस्यसिद्धेर्मर्देवासवलक्षतिनम् २७ देयोति अग्निकाकस्तो
सिः पाक्कोर्धायमहेशकर्षाय परेभ्यश्चाकर्षाय परेश्वेवाकर्षाय अनयोरेणोद्धाश्चभासमानाः प
रोत्कर्षभागिनोभवंतीत्यर्थः २८ वेदेति अस्याभवभितेः समस्तप्रकारस्य साहाय्येस्तथालेपनादि
वर्णाणामक्षरोस्ड्रतजलपरः २९ इयमिति इयंदेङ्ढक्रियारीतिमध्याशक्रुत्स्नकृतिः स्तथालेपः।

इयंसारदादेवीयावच्चयमन्नाविभूषणम् धर्मस्यचविभूतेश्चसिद्धिमंत्रोयमीरितः
देयोदर्पणानंतसंयंभासमानेविधायच परोत्कर्षायघटतेदंडदंडक्रियात्मिका २८
वेदंडपलगंडोस्थानसाहाय्येकरोत्यसौ भवभितित्सदाज्ञात्स्यवर्णोधुरासताभवेत् ॥
इयंस्तथारीतिमयीदार्ढ्यसंश्लेषकारणम् मूलवालककथंसमेधत्तस्थितिविनानया

सचदार्ढ्यसंश्लेषकारणम् स्थयात्तंसिद्धानांदार्ढ्यविभिन्नानांचसंश्लेषोभवतीति।
दार्ढ्यसंश्लेषकारणमियंरीतिमयीस्तथामूलेतिइहलोकेसन्नानांमतस्सर्वेषांव्यवहाराः।
णांमूलवालकश्रसिद्धेवसन्नानांत्रिमूलवालकानिसर्वव्यवहाराणामाहूताः तस्यसमवालकन
याविनाकथंधृतस्थितिअस्येयंवास्तिमर्थः ३० ॥

ध. मं.
शा. टी.
५

इयमिति इयं दंडक्रिया सर्वोर्धगा सर्वोपरिगामिनी व्यवहारे तैः हतव्याहारैः प्रतिज्ञां तामर्थं निर्वाहय
ति धर्मेत्यादि धर्मरीतिर्धर्ममीमांसकरीतिः स्वानयावेध्याराजदंडरहिताबध्याह्येव यतो विफ।
ला भवेत् अयंभावः सति राजदंडउद्यमे धर्ममीमांसका उपक्रमतयः सम्यग्विविंचते ।
तथा च धर्मरीतिः सा सुखप्रतिष्ठपालिता भवेत् अन्यथा निर्भयाः सन्तो सम्यग्विवेकेन धर्मशास्त्रं
वचाङ्कलयंतीति चिंतयापरिवर्तनीयमित्यर्थः २१ लब्धिकेयमिति इयं राज्ञा दंडदंडक्रिया लब्धि
कामधर्मउनकर्त्री यदि सम्यग्ज्ञाता स्वव्यापारोद्यतानस्यात् तदायं भवः सत्पापोपमज्ञ स्योकि

इयं सर्वोर्धगा धर्मतत्त्वमीमांसकसारगा रीतिरप्यनया बेध्या वंध्येव विफला भवेत् २१
लब्धिकेयं सम्यग्ज्ञाता नचेत्स्वसायताम्नितः भवोयं कस्यचिन्नैव नरणमाशोपकृतिश्चेत् २२
धर्मोत्तेजनिकामोयं साहाय्यकरणेन यथा राजालंकारणे सन्संभूत लेधर्मशास्त्रयः ३३ ॥

चित्कारः कस्यापि तु रणमात्रेपकृतिर्न स्यात् न कोपि कस्यैचिदपि तुष्टिं दद्यादिति २२ धर्मेत्ते
जेद्रक्रियाधर्मोत्तेजनिका धर्मशास्त्रतदुदितधर्मयोरुत्तेजनकर्त्री अनयातदुभयमुत्तेज।
तं भवति न केवलमियदेव यावत्साहाय्यकरणमसाधारणं कारणं करणाद्यनयैव सहा।
यभूतयातदुभयमुत्तेजनीति सा स्वतदुत्तेजनामास्व च साहाय्यकरणमिति विपरीतबोध्य।
मारु राजेति समगमिदं धर्मशास्त्रालोपधर्मशास्त्रधर्मस्ताभूतले राज्ञालंकरणमभिवदनान।

भूतलेधर्मोभंजनतिमावः ३२
५

अत्रार्थो नयति प्रायशस्तेति प्रायशास्त्रि सनकः अवाप्तयोगक्षेम महीपसङ्घपतकः प्रजाणिवा।
हन्तानि पलायमानि च सङ्ख्यास्तयो धर्मशास्त्रशासनिकास्तापवादानतपरादेवादानति कें अवाप्तः
सततमपत्योपनतमवहस्य सदावेनायमारोपसैर्भेतदुर्भोतपवोऽहः सरसोयदिनसारतदसे।
न्तेणा मदस्थाने दायनस्मात धर्मशास्त्रशासनिकापालेनैव सङ्घपाभपतयोवाप्तयोगक्षेमाः
प्रजामोदाय भवतीति भावः तादिति तस्मात् पवइति देङः अर्थनीयमार्देयोस्तणीयः ३४ मा
वभीयाइतिभवेभवयाने ३९ अस्मासर्वत्रगीतायाइमस्योदाहरणाअनेनाट अवेतिविकेति।

प्राप्तास्यसनकरूपं गुरुदिवितायमान ससम्रसंतारिमेरोनमदेन्नणांस्यात सङ्ख्यास्तात
फरश्वमतान्द्रेखिलो नाचतदोषभविरानभिर्वनीयः ३४ मावभीयास्तावदाप्तोभवेसो
मायास्यदुर्नीलनीलोभवेन्ने यावच्छात्वानमरीतिपाथः शरोमूलोहूहकोनोपति

इयंकुरीवप्र्देविकेपि सर्वतो दैवोपद्रवादिविषोना किंचनापि ज्ञाता प्राप्तिपालिताहृद्यता
मिपात इयं स्वयम किंचनाकथमहमत्रप्रास्मीति मतिरा ज्ञानानासंदध्यात अनयाप्तिमस्य
कुर्यात अवदष्यांत इति यथा श्रुतसिंहराजेकदमीरभः सर्वतो विपन्नग्राज्ञा नाभूत ततो मयेसि
हाग्मनैलेनावयोक्तिपालनपालितामनोरमाभूत तथाहि देवराणि देविकेः क्रीडामभूवन्

प॰सं॰
३२ टी॰
९

शुनस्तैस्तानि सम्यगाम्नानीति दृष्टम् समीक्ष्यं दृश्यमानेष्वितमस्यापिष्ठ विहितविषये यवादमाह ।
प्रशास्येति आपन्नमग्रवाद्रनुप्रामन्त्रभूषणानहींपि बल्यादानादि शान्तिरहितापि प्रशास्यायथा
वितद्यानघामनालंकारेणानालंकार्यानाद्रेदं कवलेदं यात्रिणाद्यावितन भावम् यतोय
यो रितदंकरणेनैवास्याः शोभातस्वचदंकरणेरतायीति आपन्नकल्पेतिवाच्यानापन्नलं
व्याख्यायमप्रयाकिंचनत्वन्यानेनाकिंचनत्वेन वाग्रथममेव विधियितप्रापाग्र्यमाहृतः काचि
कादयः समर्हैकाग्रहृष्टयाविणः श्रीमहाराजेनमालकालिमयमस्कृदाहादिनाबलात्स्पृष्टयारि

अवेतचिकाप्यसौशालिपालिताहृघताभियात् प्रशस्यापन्नकल्पापि शोभारत्नापिमा
लिपत् ३९ ननु धर्मात्वात महाहिंशः स्वच्छन्दो मानो वृहेनावदत्र यावदेनां कीर्तिकामोथ
देयोनापस्कुर्यात्सर्वत स्माद्रयिचीम् ३९

णोविहिताः स्वपरहृद्यो मनोरमा जाताश्च निसर्वथा दुंकस्था
वमरः ३९ ननु मितिधर्मसंतरत्नानि पादकंशाहूतेदेवात्वाते देवात्वातन स्यस्त्याद्विशेषापितशालेव सक
लपावकत्वात्मज्ञत्व प्रवाहो हासौ स्वच्छन्दो हानिवग्रहः मज्जासाता त्सर्वभूमयलेपनादृष्टदंकियामपस्कु
र्यात्सुस्कुर्यात सर्वतऊर्ध्वमधः पार्श्वयोश्च बाह्यंचीत्रनैयैवोर्ध्वाधोमध्येषु मेस्कृतायर्म रीतिनर्मल
प्रसरतीति ग्रस्पतिरोघः दृष्टेचोर्ध्वं च मध्यपार्श्वे वात्वातन लहरउपनिवेशाविशुद्धावहतीति ३९

९

यन्नायामितिनकिंचिदेवेतद्वतितिअन्नुपकडासत्तनिक्रलपीलथुर्मादिकेनसमीतेद्युतितिनिर्ब
लान्बलितिनामभत्वेयेद्युतितिआग्गादिविहूतादागात ३८ अलमितिकोत्रभवङ्तर्थः सार्थकसारा।
गो स्वप्रयोजनरतामेघाकियायवस्थापयिनीयनोविनानव्यवृद्ध्यतिस्वार्थसमर्थयावलीय
स्तात् येप्यमप्रयोजनार्थमेवघोतः स्वर्याद्यः स्वार्थानेयत्तालेप्येतद्दाशनितिदंडकियाति।

अलं स्वार्थैकसाराणाममनयायिमिदयानृणाम् सारेस्वणनतेप्येतदडायेम्यार्थमर्द्दतोः ३८
ननिवेशयितेशाकयाविनेतोरथसंहतिः कतोयुरायिपर्त्यवंधजालाहूनात्मनाम् ४०
निदर्शितमिदंश्राण्येलेषांसद्वत्ससाविरणाम् एकोनयोनलिपीवस्योयथोवावनभोत
३८ ४१ सकिलासिवहिक्रूनसवमनायाधापिपुत्तको मन्गलाधीतिवेलायोसाप्रडुपदिनेनतान
३९ यन्नायांन्नपदंडोधारीनचेत्स्यानदंथामनुष्यानकिंचित अवेदेशप्रमोमनवायेनमात्स्याः
कथेनायङ्यो अवर्तततनाराण ३९

यतेतितयावडुतिः वीधास्मादित्यादि ३९ नेतिपत्तोदं
ग्राहंडकियां ४० अत्रपोलवङ्तितिनिदर्शितमितिपतस्थवत्नारोवयस्यार्थतिमसिहात्सनमथ
पकः ४१ सकिलेतिस्वमनोपुत्तिकोक्रणम ४२ ॥

प.सं.
श्री.
७

तत्रप्रथमेसन्मार्गेप्रणानयाति अयोग्यानांइतिपदस्तांध्यापयतेति अवणाद्युपलक्षणम् एतदनु
मतावनुयाति प्रकारमाह ईदृशमिति एतदनुगांखला इति संबोधनम् अयमर्थः सदनयाति म
नेनेभवतायान्ता इति अपदेशः तदभावेनकृता इति साहिति हितमविनेयैहिकमामुनिकंचयदिभव।
तोनेदनदर्थकंरचयतनोचेत्तदेनम्लिंशिवासिकेयंदण्डंदण्डकियायैसंपद्रेति शमोवापालयतेमांवेति
४२ दण्डइतिवृथैराजभिर्विनयाद्भ्रादितः दण्डमूर्तयपरराजानः परंतुविनीतेषुविनयाद्भ्रादितः ४ ४

अयोग्यानांइदंसाधुभवतायत्पदत्ताहृताः अध्यापयतवेतद्धेसंतावान्तरिकोबलाः ४३ दण्डो
प्रिदुष्प्रयोगान्नाद्भ्रादितोविनयाद्बुधैः प्रोहोध्यावसंस्तीर्णदुष्टानांस्फोटसंपदे ४४ तथा।
प्यवहितैर्भावंधीरैर्यज्ञात्म्यमङ्गताः उज्ञावयंतिनेदाछौः प्रागेवेषांविनीयता ४५ अ
ग्राणुदायतेतस्मात्तानाव्योभूत्महीपतिः यदेडलेपकोराज्यप्रासादेसमचीस्करत ४६

प्रोहोधनशिलायांसंस्कारमाह तत्रापीतितत्रदृष्टदमनार्थंप्रोहोधनेकर्तव्येपिधीरैः दर्वापरा।
ग्रसंयानचतैर्विदमवध्योयं यदङ्गनाज्ञात्म्यमज्ञावयंतिप्रकटीकुर्वतितेवाग्निडेडेप्रागिति।
ज्ञात्म्याज्ञावनात्सर्वमेवदाह्याः स्वकार्यकारणेप्राकृतः संपाद्याः पश्चाद्वयरोविती अन्यथाकृत
स्वकार्याणांतेषांदण्डेपिकिंसिध्यतीति ४५ अत्रावातरयोवरयति अत्रपीतिसप्रहम् ४६ ॥
१

अथ ने इति घने हृदये भीषाभयोऽस्मादनपाक्रिरेवाषनिबिडपुष्पसंवलितं वनितो साधु यथा स्यात्।
था संस्कृतातीतलोकोत्तरात्म्यथवा साधुभिर्विदितवैद्यैः संस्कृताद्ग्नपितात्पिदिताप्रवीणा वाक्
ज्ञात्मपारिलत्वताम् ४७ इंधेतितमस्य श्रुतेर्हृदनपवविलीयते शान्तपोजनादितगणपयोजनो।
पलत्वताम् ४८ तदेवेति तस्य योऽहंः सपवमाधिमांजेनामलो सुसनन्तपारदेहशोधितेस्मिन् भा।
वरूपेणाखिलकांथपतिबिंबहेत्वनाङ्गवापवरूपेणांतश्चमलछादितनाद्याभासेयथामलोकि

अथ तेस्यांतरेभीषावलिनिशीसाधुसंस्कृता अभतत्वमावलोऽग्रदूवाक्लन्मूलनशितिता
इंधश्चकौटिल्यकल्पादितमसत्वाथभीशुतेः इत्वलहरलपवाशुविलिलयातयोजनात् ४९
तदेवहृहिरहेस्मिन्नाभासभवरूपेण ज्ञात्मपमालिमनिर्नोर्भासकैसंवेनैकधीतिति ५०

रूपेणापकमपिवस्तुहियाभातितया यापिभवेद्याभासेनस्वानर्थंगुणपागुणपदिनाविश्वा
णोतत्येनमनानुतानुसमासत्वादिरूपतयाद्याभासेहियाभासमासेज्ञात्मपमेवमालिन्यतस्य।
निर्नाणपात्रिःशेषेणनाशात्तकैसंवेभवसत्वंबवहारवर्ततेनीवदनमेकमेकप्रकारेनेलितमपि
तमस्वैवैवेवितमज्ञात्मपमलमस्ताल्पनर्थारूपत्वस्मिंस्वशोधनात्रिनेहएकप्रकारेवेयंवर्तनी॥
सिद्धमर्थः तत्रस्वायमर्थः यथा स्वभावविमलस्यादर्शारेमानेनयाहस्वात्मालिममसंसितततैय

तदंऽशितया मम मम वस्ताकिरताढुरसहमतावपस्क्रवपिभावितम्।
सनांसितमिति ५५

प॰से॰
३१टी॰
८

एतमितिउद्धृतानन्तरंनिरुक्तहरणाकृतोऽस्त्रवः उपदयाश्रपर्थावकाधविशितोविश्वरवनयाश्रयि
नाम् ८॰ तदस्मादितिअसौराज्ञाकृतस्तेयमानिश्रुण्वाणिगृहीतानिशतिवदतिपश्चत्तुअसौएयस्म
नस्तेराज्ञानेशुण्वोयानेभ्यश्मानिमयागृहीतानीत्याहस्म ८१ निशाम्येतिइमानीतिश्रुण्वोयानानि
तवस्वकीयानिकिंकिंवापकीयेभ्योमत्सेनतयागृहीतानिशतितनेनतिप्रश्नहृदयमस्तितेयः उ॰
एतमास्थाउश्वासीनेकश्चनाप्युद्धृताननः अभ्येतोपदयोमानतिशितोश्रुत्यहस्तिकाम्
तहृत्स्तातोमयादायवीत्सपश्रकुभोवद् कृतस्तेयेभ्योश्रुण्वोयानेभ्यश्तिवाहतम् ८१ नि
शाम्येतितवेमानिकिंकिंवामत्सतस्तया श्रातोनीतिवदंतसननेनस्तुक्काहहृर्मेहः ८२ अ
शायतावत्स्वामिमेनैवेघांकिंपविशयो गच्छतापथियथानोत्सेच्छामानेसमेतनः ८३ नि
शाम्यचिंतामग्नोसौशणामायाभितःश्रीम् योधर्णायेत्स्याताताहेजातेतिश्रुणुतादृता
मेरः हृदहरणाकृततदणः ८१ अयेति अयेदशेमेस्वामितिरिततद्धृताननोक्तनकरणाम् नैवतिन
कश्चिदिमानिविक्रीणातिनवाकश्चित्क्रीणातिस्वेच्छामानमिति एतदयमिन्द्रापामहृतायांक
स्यतस्मामयेयदिद्धोपस्नावर्तयेत ८३ निशाम्येतिचिंतामग्नइत्यनेननयोनहि सौदेशोनष्टप्रायो
भवेदिति अयेति आरभ्येतियाघः अभ्यतश्च्यमानावतारक्रमेण ८४ ॥

८

शरद्धुतिश्च शरद्धुति उद्यानस्वामिने तस्मा लकवालोतिमिति श्रद्यतावद्भवतामनर्थे लोतमेव प
वकोणलोतैः स्वदोषनिहृतित्वमपि सूचयति विपर्ययादिति जडक्रियाविधेयेत्यर्थः ५५
शाय छेदः इति स्पष्टम् ५६ निशाम्येति निशाम्य श्रुत्वा ५७ सत्यमिति इयमिति निवेदितव

शरद्धाफलपुष्पाणां ग्रहणे लोतिरेव मे श्रद्यतावदितो रीतिवर्मावो त्विविपर्यया
शायछेदो विधेयो मेन तेसत्त्वाभिलेघनाम इति सत्यधियामत्वा स्वस्थाभवतथी।
धनाः ५६ निशाम्य शास्त्रितां धीरो मेघाश्रेष्ठः स्वकेवन निवध्य बाहुराजानं विनयेन
व्यक्तितपन् ५७ सत्यं दण्डः प्रजाहृदि निमित्ते किं नियन्तापि दयालो नोचितास्वस्मिन्।
मानमभ्यर्थीश्वनः ५८ उपरोधं पुरस्कृत्य शिथिलीभूय किंचन लोतमेकां गुलिछेदे।
दोभवत्विति सुमोदमः ५९ नम्रेस्य वर्तमानस्यान्वस्मेघोदभूत्क्रिया यस्मै तानिभे।
यो वीज्जपाशीर्षेणावध्य युनत ६० ॥

ह्रपात्रा ५८ उपरोधमिति सुमोदप्रसन्नचेता बभूव ५९ नस्येति छेदम्भ उम्बेरादेशा विधेया
भूत सर्वविधेयानियम्यात्कन्मामेव क्रियाप्रथमेत्यथा दिमर्थः ६० ॥

पीयू
२२ ही॰
५

श्रुत्वीति रहस्य इति परा विरितं यथा भवति श्रुत्वा हि संगता समागता वयमिति यथाहर्वां लतना
या: शिष्यजातयो यथा यथा ल्पंतेन तथा तथा धिकमर्धार्धमारोहेति तथा यथा यथा तथा।
स्मर्हिं तमिच्छिघेनेन तथा तथा धिकमर्धार्धमा रुत्येनेरति स्वभावोस्माकमिति स्वैरस्वेच्छाय यथा।
ते भवति तथा च राज्ञो पालयप्रशाका निवृत्ति निवर्तनं तृष्येमर्थ: अथवा हे स्वैरस्वतन्त्रमा

श्रेणापसौ न गारद्धाविकदावित्वंगनारह्व: निलेख्तिवयं शिष्यजातय: स्वैरमाचर
गतागतिकमार्गास्योऽज्ञतायां रामगोचराम् वार्तायामथ प्राप्तायां तदा तन्नोदम्भ्रक्लि
ल ९१ लोक्यमर्धं वयंचापि नूनमद्यानपालिन: यथेच्छं वर्तनो काभीर्थं ज्ञानोऽप्र
वेतसो ९२ ॥

चरेति स्वैरमाचरेति ९१ गतागतिके तितेनेति राज्ञाप्रश्नेवेति अत्रै
वमुपदशोभवद्भिर्लोक्यमर्धं मेतत्यज्ञापविभागे ननेतिश्चयेन उद्यानपालिन इति यथो।
द्यानपालो यावदेवोपयोति पुष्पाद्यर्भ तदेवनुपयोगपाच्चाद्दकं चाकिंचित्स्यात्ज्ञातिकं परप
तितावदेवतदुन्मूलयति समाहितस्तथा वयमपीत्यर्थ: ९३ ॥

५

सदाशयेति संशोभनश्चाशयश्चित्तवासनाकथमस्तः प्रजानां वनानां बोधार्थं रविरिति स एव वा मोदे
तितिर्हारीगंधलेनेइदीमेघहूतिरागचरितेनदेवाराम उद्याने अचैतस्मिनः कश्चिन्कंठकना
तिलस्सदाशयामोदमालिमावहोडः स्वदायीचानपवोग्रसबेजनकारः प्राइर्भवेत स्थ
मुदियात नस्यमलोक्लिदायाक्तृतिभिर्धयेवाः प्रबोध्यनागर्यम येननिष्कंठकेसदाशया
मोदेनरागचरितेयाघानेमदेस्यादितिल्लिदायास्त्रोश्रेलेघालावदिषातनाशर्वेमूलच्छेदः ९४

सदाशयामोदभेरइहनारामेश्रयः कंटकनातिरूपः प्राइर्भवेतस्यसदायथेशेइहलक्षि
दायाक्तृतिभिः प्रबोध्यम ९४ आकृश्चेदशासगरंजितमहीविवोवभवाकारः सोजमस
नवीनयानहतनोरमोञ्चपायसमा साध्यावयवचः क्रियादमखुतासोदारतानात्म
शक्त्याश्रयोयनकस्यविस्तमनसोनानाश्रमइयमः ९५ सश्वर्वमास्स्राकृ
श्चरहत्छ्रतीतयेश्तिहा
श्चेतिश्लगोनिश्चयः क्रियाविकित्सादमखुतारेइभरितातचेष्टावक्रियातगावध्यक्रियावधकरे
डः सावोर्यारतानात्म्यशकनात्मकामगणतत्रमवक्तृतकातिशैदार्यमयापिषुकार्यएवं
दइयाविलम क्रियाचेष्टादमखुता दमोयाकैहियविरतिस्तलयुतेतिचविरोधः मथचक्रिया।
क्रियमाणापिदमखुतास्मात्चेति नयाक्रियेतिस्त्रीनामदमइतिपुरुषनामस्त्रीचपुरुषेणायुता।

पटी° भवप्रसूतिरितियतस्त्वांभ्रमन्तदा रत्नाचस्त्रीजाल्पेनधुमकंतेनचगुणाभद्रप्रसूर्भद्रापकरक्ति

२२ सं° जनयित्रीतिकस्याविशेषणत्वस्यनाशूर्णायापितृविद्यापैवेतिग्रथचजाल्पयाभद्रप्रसूरिति

१० विद्रम् ८५ दैडेनेतियथाकश्चित्सवीणोविदितेवघ्रानश्योयनादिग्भ्रमकरणेनविशीर्णो

ऊहेतेनयायास्यदैडेनजाल्पस्याध्योविदितदिग्भ्रमोविशीर्णोभवत् तथास्यनीत्यासत्क्रि।

दैडेनजाल्पस्याध्योऽस्यविहितामार्गभ्रमोभवत् सत्क्रियापटिकाविद्यानीत्याविद्याद्वा

यिहि ८६ कदाचिद्देविमहात्योस्यमार्गेथ्यानेप्रसंगतः गहळ्ळापालकेऽप्यत्तालेबनी

समसीदत्तत् ८७ प्राद्यायैवचतोहृदयशीतमालकोजवात प्रागमकविकोव।

ह्लातस्ववाचावमानयत् ८८ भोक्तमनसेऽप्यन्मोविधेहिपरित्यात्रपः बोध्योसौभ्।

वतःक्रोयंयथेक्ताचमतातया ८९ विमनाःसंप्रयार्योसोडीतयेस्पद्दीयनम् नैव

घताचनालष्टमनाजातःपुनःपुनः ९०

यापटीव्यवहारवर्त नीविद्याचित्रप्राध्यायविद्याया।

अर्थोयाभवत् हेतिप्रसिद्धौ ८६ कदाचिदितिस्पष्टम् ८७ प्राद्यायेतिवह्नारस्तेनाशृहीत्वा।

८८ भोक्तितिरक्तमनसमितिकिंचिद्दानेनोबध्यादतिमयेतिशेषः ८९ विमनाइतिपुनःपुनरि

अलमिति वस्तुक्तेति क्रियते नाम स्येफ क्रियश्चनानेन मतामिमामिहपया निष्केयमिमाह।
आदायेति इत्यात्माः स्वमात्मानं मन्त्रं मन्त्रागमत गृह्णाम्यतीति भावः ११ उक्तार्थं दृढ।
येमतिमाह अलमेकमेकमेकश्रीनस्याश्वारोपितत्वे स्थलितनम तेन चात्र राज्यवर्तमानमेक
त्रस्थितिमताभावम् अन्यथा रचिताह्रीयेरीति हृदये भवतीति सूचितम् तस्मादलमल।

अलेवस्त्वात्मारोपयाथ तस्मात्रिक सहस्रकम् प्रसिद्धेनेन मोपीनाम मतालेम्यक्रम्
गमत् ११ उक्तेच विश्लेषणमश्रीरियमारोपिताङ्करी दंडांगुष्ठमेकेन संभूयाहृदये त्वर
दंडांगुष्ठमेकमिन्द्रामोपम्यात्मवहमेधिता सर्वोपयोगिनी साम्याने दायफलतिस्फु
टं १२ सएवस्मात्मनेराज्ञायश्चात्मीयपिपिपात्वहम् वेवेलिकिदंडमीमांसाशुक्लिकाम्।
लिकापिनीम् १४ दंडांगुष्ठमेकमितञ्च कर्तरीसंक्लियोज्ज्वलम् राज्योम्याने हारितेन्ते
यः कुर्वीत मकीर्तिभाक् १५ ॥

लक्ष्मीमलेदंडमेकेन प्रतिदिने हृद्विनेयम् १२ दंडवस्थितिस्पष्टम् १३ सएवेति आत्मीय।
पिपिपात्मयत्नएवात्र सर्वधाधेय इति सूचनार्थमात्मीयग्रहणम् वेवेलिकिविविनकिदृश्य
करोति सम्लिकापिनी कल्याणगापिनीम् कैगैगाहृइति चान्तः १४ दंडेति कर्तरीसंक्लिया।

चाणक्यनीतिद्रुमिका १५ ॥

प.से
२२ली.
॥

उत्पाद्येति दंडो विस्मोऽमिति विविच्यते दंडेशुदंडः पालनीयः अन्यथा दंडधरेदंडनो दंड्यो येन तेनापि दंडस्य
सर्वथानर्थोपत्तिरिति ॥ दंड्योऽविमामित्मकम् केचिते दंड्याः इति तन्त्वरूपमाह ते वेति प्रा
येणान्तेपकोऽनपसिद्धाय वेति श्रोणिर्विभक्तम् अन्वयश्चालयश्चैव मलनयमेलघोश्रेणीकल्पाः
अनयोहस्त्रिकाः इत्थं कतमस्येवेनेन सर्वोन्नममध्यमायमदंगाकजीतिलक्षितम् ॥ तथा

उत्पाद्योत्पायज्ञागार्थमतनेदंडधारणे अवयेयेपरंवान्नदंडोचित्यप्रवृत्तये ॥ तेव
यांश्रेणिकहेदंडवविज्ञाज्ञक्रियोऽज्वलता उःस्वशित्याप्तलिश्रेणीकल्पादंडैकतमपर ॥
तथाचकस्मिन्त्यप्रच्छस्वामीकेचनशिक्षिते मनीषिन्वर्त्कीदंड्यायथाजेर्वक्रियामिति
श्रयेश्रभूरिताऽवाणीनिशम्यासोऽतमद्दिवान् ननामकोपियोदंड्य इतिमत्वाक्रियाज्ञ
त ॥ येमारकाश्चलमावाशस्त्योगपासोमनीषिभिः अदितेदंडनामीषांशिलासर्वोपा ॥

वेतिशिक्षितेवेषः ययेतिदंड्यानुसारेण ॥ रुत्यमितिनेनतिमनुष्योनामनकोपिदंड्य
इतियशावोरितेनदंडनेचनकापिशकेत्यामायः ॥ येइतिमारकाइतिवाज्ञादिवत्चल
मावाश्रपलमावाःस्वादिवत् अमीषांमारकचपलमावानांदंडनाशिक्षादानेनकेवल
ममीषामेवयेशिक्षोपकारिणीयावर्तताउनयासर्वेषांमवलमस्येवजस्लानिवर्ततइति ॥

रात्रेति प्रश्नः स्फुटार्थः ८१ निशाम्येति कुन्तलराजः कृतोत्सवः प्रसन्नत्वान्मयेदं रहस्यं नावेदयत्।
परोऽन्नं नेयो भवान्नास्ति निर्लोके जायतेऽस्ति ८२ स्नेहकेति स्वाराध्याधिनैकतरः सर्वथा लाभ
वाहकाः न कथंचनापि हास्यन्यायी भवंति इति सत्याकृतयोऽपि देवचेष्टिता देवा इति मन्तव्याः
नश्येति ग्रैवेमनुष्यलोकेऽपि दुराराध्या इति नैकतरः सर्वथा हास्या वाहका न कथंचना

राज्ञा सोऽथ नरेन्द्रो विविधैश्च कथोच्यताम् किमिदं नानन्दयन्ती सभ्यं यद्दत्तो वरः ८१
निशम्य सोऽपि भूमिन्द्रं ब्रवीति स्म स्फुटाक्षराम् नो भाग्योऽभवं राजन् स्नेहेनेति कुन्तलात्मजः
स्नेहके स्वाराध्याम् अस्माकं तनयो नित्रैरहिताः नयाद्दुराराध्याः केऽपि सर्वे देवे रहिताः प्रभोः।
नरोत्तरे हि हृत्कयत्नस्वभावचपलाश्रये नेदं ध्याद्रुतनामीशो यस्मात्स्वपरभंगदा ८४ हृ
कर्मितरताः सन्तीति दर्शकाः सरलाश्रये देवाश्च वसमाभान्ति नैरिर्यं पश्यतेचता ८५ ॥

पि लाभो न्यायी भवेति इति ते मम सोऽकृतयोऽपि सर्वे देवे रहिता ग्रस्तचेष्टिता ग्रस्ता इति मन्तव्याः ९३
नरोत्तर इति स्वभर्तृदेति सोऽदंड्यिता तस्य भर्तृणा हस्तात् क्षितिपालनात् श्रनर्थेति वारणात्स्वयं द
थवा सपवदेद्यः स्वशाठेनाभिधीयते तस्य भर्तृमिहैव पापमक्षेः कालान्तरे विनयशिक्षितत्वात्स्वप क्ष
रभर्तृतस्मीडामक्षेः ग्रेष्यवापरोऽपि नदंडवीतत्वात् विनीतमनस्यो भवतीति ८४ सकर्मेति स्प ल

प॰ सं॰ ११ ही॰ १२ उक्ष्कमेतिमचलेतिच्छेदः अचलापिसतीचाल्यतेपतनोन्मुखीक्रियते १८ साध्वीतिपामासा
विनिष्ठुवानराभ्यामेवबध्यते अमयेतिनोचितमा १७ रक्तमितिविचरतिश्रेणिनामेगधाविशल्यो
विशल्यकरणाद्धल्यनिष्कामनात् परयेतिशल्यसद्भावे १८ हिमायनर्थेरहितेस्मुद्गमकार
मारः अपथेतिपशीमयेनः १९ अत्रशापवरयानिनिदर्शिनमितिचयेदाग्रमारितमहलेनका
उक्ष्कमेतत्प्रासोदैकथनावकाअयाश्चपे पिशाचाहवउदर्पोस्तेलियेचाल्यतेचला १८
माध्वीयंदेङ्गतिः परेतनाहवदामिसवेत पामासावोचितमाशोभायहानिरमयामहा
ती १७ रक्तेपिवापहरस्मवमयाश्चेनातेनिष्कामयेनमथवानगरात्मवधुम् यः प्राकृता
विचरतीतितमेगिनायत्वाश्च्यंविशल्यकरणासरयानसोत्लाम् १८ अथवाथ्यापह
तिरियेरीतिः साध्वीसमाभातिनिष्कोषितपञ्चालिः कथमङ्कुयनेनपीडयेमत्री १९
निदर्शितमिदरासेनववाणवतावलात् आत्मःकंचित्करशानेनवपेद्यपतितेमयात्
किंवदत्याङ्कतायासनमानायबलाङ्गतम शास्तिस्मरद्याश्च्यानेसोकार्यकिञ्चिति
इति २१ अज्ञातेसमनुष्यायकश्चिद्दुहशायोइनः गताव्यतित्तपश्चिमकथमन्याध्यनार
पोतलनाङ्नातयापतितेभ्रष्टम २० किंवदत्यामितिकिंवदंतीजनश्रुतिः आश्च्यानेशाला २१

कथमितिस्पष्टम् ९३ इतीतिकथमाभातीतिकिमाभातीमर्थः ९४ पराङ्निपराः प्रतिज्ञा।
अजीवमितमत्यार्थेनज् निर्बलमित्यर्थः विद्धेकरोमितमह्रकम्यानौचपलमुलोवितितौतिजी
वोविधेयौसर्पहृश्चिकौरिंसावितितौवध्याविति ९५ अत्रसमर्थयतिपरपीडामितिविदामिति
विद्विद्वानर्थज्ञस्तेषानामाकृतिभरोनुमतः नेष्टः अयमर्थः नविद्वषानामसमाश्रेणाकृमावाध्र।

कथमत्यापराधेनचेद्दंडमसौत्वया थीधनेनार्पितोगुरुत्येनचेन्मोवक्तुमर्हसि ९६ इति
सेवोधितोराजाथमंत्रेणविनयोभिमम् उवाचकथमाभातिमादितानाद्गुनेतिमे ९७
पराणमेविरोधेजीवेनकेस्याहत्वचवृश्चिकम् सर्पंचमारयामीतिकथमज्ञस्त्वाभवेत् ९८
परपीडोस्वभिरात्सयोमन्येतामावहेदपि अतीवदुष्टोनविदोनामाकृतिभरोमतः। ९९
नामाकृतिनिमग्नस्यधीरः ममसभूतले अभूतलेशागंधस्यननामाकृतिमग्नता

मितव्यम् असौमनुष्यः मनुष्याकृतिश्चेतिअसौवृश्चिकस्तदाकृतिश्चेतिअपित्वर्थति
वेधनमिदंद्वयेनाम्नाकृमायमनुष्योस्तुनामासौपरंत्वर्थेनसर्पोवृश्चिकोवासाविति। ९८
विपदेवाधमाहनामेतिधीरः समस्यनतधीरस्यतदाहभूतलेनामाकृतिनिमग्नस्यना।
म्राकृतौचनिवद्धभरस्यअनपवाभूतलेशागंधस्यभूतेसत्येनसर्वलेशागमात्रातस्यागंधः

प.सं.
३२ टी.
१३
13

सोऽस्मिन्नेवं यस्मात्तल्लीनस्य समस्तक्लेशो गतो येनाप्यस्य हृत्स्थायामाचर्यं विदुः इति यावत् तेनामाहृतं
मग्नेतेति अमाहृतिमग्नतानेनापि तु अमाहृतिमग्नैरेव तन्त्र्यर्थः अमागाढं यत्तमोहृतामा
वस्यात्तस्यामाहृतिः स्वरूपदर्शनेयस्य अथवा तस्याहृतिर्वल्मारि दानं तल्लक्षणाय यस्मा सोऽपि
यावत्स्वार्थः स्वस्वप्रकाशमग्नेऽस्मिन्नभवेदिति हीनं च्योग्रहृतमर्थे सातिशये जन इति हृत्

अत्रापृच्छद्यौयिकामेतां सेवन्ते विज्ञातनाः । उमारव्यां विज्ञामात्मा ब्रह्म ब्राह्म यथा
स्थिताः २८ उमावाक्उवाच तत्रासमाजाः के दृश्या याथातथ्येन मे वद । अभिधायेयम
न्नज्ञातीन्तगायन्त्यात्मवर्तिनी २८ अमामाउवाच समाजाः पंचसन्तीह मनुष्याणां
महीपते शिक्षायेषूत्रविविधापंचमोदंडभाजनम् २९ ॥

त्रयानंदयोपादानम् ९७ अशावान्तरशोविस्मृतिः अत्रेति तुमस — विज्ञाइतिरत्नीयोनेन
दम् २८ उमावस्ति अत्राभिधायायाविचरन्ता शास्त्रोपयाविचरणमपि भवन्ति स्वधा
भावस्यतथा वदेति ९८ अमान्यइति अत्र पंचसमध्ये आयेषुक्त्रेषु विविधा विषयभेदेन
नानाविधा विज्ञोपदेशाः नदेंडः पंचमयत्व समाजो दंडभाजनं दंडार्हः २९

१३

पंचमसमानोनेवक्रमेणादर्शयति अत्रवर्तनेएतद्व्यवहारपालनायामतीवरात्तायत्नेनभाव्यम् ।
एषांयोगक्षेमादिनापालनाविधेयइत्यर्थः ॥ द्वितीयइति द्वितीयोद्वितीयसमानःमात्स्ततेषां
परहिताचरणाक्षेमायत्नस्वहितावाप्तिहेतुनापरमपिनपीडयेतिइतिक्षेमणाह्वयाःसाधु
कारहितोनेननीयाः तत्तेनितानांचात्मोपकारायप्रेरणांचयत्निश्चयेनसंक्रामतिउपदेशाणात्र

तथाद्योयेनराःस्वान्यहितोचरणतत्पराः साम्यात्स्नेतीवयत्नेनभाव्यंरात्राव्यवर्तने ॥
द्वितीयःस्वहितोत्सुकाःक्षेमणाहस्वयाश्रमीत्सैः क्षेरणात्मोपकारायसंक्रामत्यत्रयद्भव
तृतीयोनराणामत्रोउपकारापकारयोः तेषांयथाहितद्विणाद्वेष्यापकृतिबाधिनी
तृयेतुउत्सप्रकृतयःस्वयंयेननबाधकाः हानयेतुत्सर्गस्यतेकार्याःत्रिमहत्तयः २ ।
पंचमेतुउत्सर्गायेपरान्मेपीडयंत्यलम् नेयमाःकृतिनासम्यग्दंड्याइतिविनिश्चयः ४
द्वियोदितासोमुनिभिःश्रुतातोवाचारात्रीरेणाचकार्यंतत्रे अवीसद्ध्यान्मयत्मनीषी

सनीत्यर्थः क्षेतिस्वकीयाश्चविवतिनाः १ तृतीयइतिश्रेनराणाइतिसर्वयोरुत्तमयोर्द्वयोरु
तरयोश्चावरयोश्चद्वयोर्मध्यगामध्यमप्रकाराइत्यर्थः तुर्यइतिनतुबाधकाइतिनकेविरो
षणात्रेऽवर्तीत्यर्थः तेचविवित्सीकृतनहृन्निनांत्वत्उत्सर्गेनहृतीति २ पंचमइतिस्पष्टम् ४

सिद्धिसमासोक्तिप १ नीमहत्प ५

प्रश्नोत्तरविवेकाचार ५

प. सं. हिवोरितइतियाद्रेडशारीरद्रेडभेदेनद्विविधस्यगुनरपिलाघवगौरवान्द्विविधमलघुवाटे
३२ टी. डः पलवाद्रेडइतिलघुशारीरद्रेडः गुरुश्चारीरद्रेडइतिपर्यायेतिलाघवगौरवमनवेक्ष्यद्रेडपा
१४ तनम् ९ द्रेडवान्द्विविधमेवोदाहरति अकिंचनानितिलघुवान्द्रेडः वेधयधेमारयधेमितिगु
14 रुवाद्रेडः २ अघोतानिविनिनसंद्रेडस्पशारिनाशूलवलादिनापादवेधनअरुः पाषाणादी।

द्विविधस्यापिद्वैविध्येदोषलाघवगौरवात् परीक्ष्यपातितः सिद्धपरस्यानर्थकार
णम् ९ अकिंचनान्कादिशीकान्करोमीमारिभीषणा वेधयधेमारयधेमितिवा
सोद्विधोदिता २ अघोतेनस्पशारीरेकारायोस्थापनादिकम् गौरवेनागवि।
हेस्पाशारीरनाद्विधातना ८ दन्दशतेनशिलापेनलोकालस्पशनिकिया इयमेवा
विताससम्यग्यासौनिर्वापणाद्दृढम् ९ श्रोत्रुडोष्ठश्रमितहरिदाडेवेद्रेडवक्रोसस्य।
शाखाकलितस्तनयोनाभितोदीपमाने इयोगुरुताः ऊनयकलनावंडकस्पाश्चयसे
मादिनावर्तरित। सोषानामागतिरिरमहीमंडलेस्यात्मगुभेः ९ छिद्रांगविभजनतैल।
कटाहपातनादिगुरुः ८ समस्तिनमर्थमाहदन्दशनइतिग्रप्रस्तनप्रशंसयायाथार्थयोजः
इयमेवेद्यवयाशेननान्यत्काशणमस्तीतिसूचितम् ९ श्रोत्रुडेतिशात्मगुभेः स्वरूपगोपना

न नग्मीमद्गुणान्सहेमोवेत्तीरषेः ८ ॥

१४

कौंदृशमितिकौंसंऊं दत्ताश्रमाणं प्रत्येककामनायां श्रतिदिगंव ॥ ११ ॥ इत्क्रमयेमुक्तमारमती
शिल्पषितनिगमयति इत्नीतिकृतभोजिस्थितिस्वकृतकर्मफलमेवतेतयाभंजतेइतिनिः
शोकमितिसमर्थितम ॥ १२ ॥ काहएपमिति श्रेत्रेतिदेउनारेस्वदयालरितिदयाद्रूतचेताः वि
ते विद्वत्वमप्राराह्रात ॥ १३ ॥ इत्थमितिइत्थंदयाद्रूतचित्तमयादेउअनुतेजनायोस्थितिरेत॥
कौंदशेदृष्टादेउनिदेदृष्टानिसेचिंमाघोवडकस्यासलपते श्रमोषामस्पर्णवित्ताःसर
सेरंभाएपुत्स्याप्यामुरेषान्सहस्रः ॥ ११ ॥ इतिदेउनातिधीरोविविदिस्यसफलोदयाम तिः
शोकवर्तयेद्राजादेउअपकृतभोजिस्थ ॥ १ ॥ काहएपमत्रवितनोतियदादयालस्तनम्।
फमन्दयिषणेष्वगतेपुवितम भमुक्तासचविपत्सहरिस्यप्राराजनधरापिचत
लोतलितानकिंस्यात ॥ १३ ॥ इत्यंश्रीप्राविपमन्धस्थितिरेतमहीतले नषेपतांतत्रह
हहाग्रसनप्रायाजगाद्गतिः ॥ १४ ॥ यदीमेयंत्रतोचारिनयस्पेपुस्तदांतरा इंधमार्गेणको
इतिपततुभयात्रितत्वादेहिकामत्रिकमेष्यानस्यजगादितिश्रत्यत्परोतोभयजगाद्गतिः।
॥ १४ ॥ यदीमेइतियंतरारंध्रमार्गमितिरंध्रमार्गविनासर्वरंध्रमार्गेणैवगच्छत्विसर्थः ॥ १५ ॥
उक्तार्थयोरवायाह श्रवार्थंइतिनन्वसहाउक्तस्यकथंनरोषायेमत्रसमर्थइतसारमितिश्च।

साबंधमितिवृद्धमतिपगताभिभवाभिभवम निरचम १८

कौदृशमित्यपेक्षायामाह श्रेष्ठ ... (marginal note, partly illegible)

सगादीनि वमन्ति जीवितानि प्राणानां समुत्क्रमितिसमुद्दिश्य दृग्गोचरजायते।
इंद्रेसाकारं दिग्रागमाभीतिताभ्यवपातवमर्षः १६

प्रवीणोक्तिमेवानुवदति कचकचितेति जगतीभूमिः ९ सन्धेति योपि कश्चिन्न जानाति को।
नामृत्स्यपाणिः कोपसत्वइति हस्तकलनाहस्तप्राप्तिः जनयोऽधो मयापनामहस्तमितिलोका
नु ... इति यत्रणीवेन ९ हारमनुमेयापयति दैडोचिमेतिरत्नभरितहारे ... त्नमेववाहारे रत्नहा
रे दैडोचिताभिख्ये दैडोचितीनामकदम्बस्याचिमेनाभिख्यायोभायस्मेतिवशोयणाचरानहारे

कचकचितकृपाणभीर्यदास्मिन्भुवनतलेन भवेन्नदामहूर्तात् इयमपि जगती जनी
तिरवैः जस्ततिहताम्लयथवयनानि मज्जेत ९ सव्यापसव्यकलनाविधुरस्मृत्यवु
ईश्वहस्तकलनाजनयात्सहस्तम् निर्मज्जयेत यदि दैडकलेयमुग्रानेषापिताज्ञभ
वेजगतीधारणो ९ दैडोचिताभिख्यो रत्नहारो महीपतीनां मयका पदमद्वयवधता किल
महीपतीनां परा काष्ठा ९ इति श्रीमहीपतीनो ... परामिधानायो रत्नशालाशिलोपदे

शुद्धेजः स्याघ्येते महीपतित्वेन यो भवेद्यस्मात्तया शीलितमुपधारितं गोपितं वा चितं वा मयकेत्यन्व।
केपार्योकतम ... कृपाहृष्याद्दर्शनीयेनेत्यर्थः अत्र रत्नहारपदे चरणस्थाने च बधता महीपतीनां परा
काष्ठा परमोत्कर्षः अनेनैव रत्नहारेण महीपाः परमोत्कर्षभाजनम् अथवा अत्र पदं वधता पादक्रमे।
वृत्तवर्तता परा काष्ठा द्विकपादहेलपमात्रेणैवाम्यदिगामिति ति ... चराजहारेण कलनानैषोपन

पादविक्षेपमात्रेणैव यदि जगतीमिति मद्वयम् ९ इतिरत्नकोशाबन्धविक्रम ... ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः अथ हि शमिति मेधीत्यतामेतः प्रवेशेन ज्ञानमाहात्म्ये क्रियतोऽपयार्थेता
वसम्यक्त्वेन वयाहृदयोगमीभावमानीयतां च १ बोधयति सर्वेषां ज्ञतिमतो ज्ञाग्रहृतिः स्वस्मिं।
इत्वात्समाग्रेशोपदेशाग्रेथेगौरवादादेणयत्नस्योपाहात्वेतेनकश्चिद्गुरो विशेषज्ञो विवेचनीयः स
मान्यजनज्ञाग्रहृतेः सकाशात्कश्चिद्विशेषो हृदयतनएवेमर्थः २ तमेव भरं शतिपादयति अथे

श्रीगणेशाय नमः अथ हि शमथोपन्नहृदां से धीत्यतामिदम् महेशायेथतिर्दिष्टं समम्य
क्त्वोऽयैवितीतियत १ बोधेयज्ञाग्रहृतिं स्वसमतेप्यस्यगौरवात् तथापदानभरः क
श्चिद्विवेकत्योमतीषिभिः २ यत्रावहिततायासौ दुर्लभाप्युविजन्मिनाम् सोऽयं विशेषो
विद्वषामभीष्टोऽयैवितीयते ३ सर्वतः प्रसरत्कार्यसंभारासक्तचेतसाम् यासौ बोधकला
काविज्ञानतेधैर्यशालिना ४ इयं भागीयते प्रोढारहस्येषु महात्मनाम् यतीनां पवित्रता

तिश्रवहितता प्रसादगाहित्यम् यो चितीति सम्यक्त्वोऽयैवितीमुद्देशे १ अवहिततां शतिप
दयति सर्वत इति बोधकला सत्सद्विवेचनादिलक्षणा यया तेसर्वव्यवसायादत्तविन्नाश्रपिन
स्वतोमनागपिच्यवंतेगांभीर्यमेव्यनरेवेसाहृधीरचेतसामिति ४ अथियोगिहृष्टांतेन प्र
कृतं समर्थयति इयमिति रहस्येषु स्वपनिषत्सु महात्मनो योगिनो तहाकामेव पठति य

प॰से॰
३३ टी॰
१

तीनामितिसंबंधेग्राह्यग्राहकसंबंधेसत्यपियासावधानतात्मावहितत्वमसौयतीनांयोगि॰
नांलोकेभ्योविशेषोतिरेकः अत्रतुस्वाकंग्राह्यग्राहकसंबंधेसामान्येसर्वदेहिनाम् योगिनांच
शेषोयंसंबंधेसावधानतेति ५ अंशेवराणांभेदोविधेयइत्याहत्वनामेति अनयावहितत्वयास्तेत्व
णामितिसर्वतोवधभत्तिलवाड्मस्थितेः अत्रहेतुमेवप्रमाणमित्याह दृष्टमिति ६ अवधान
फलमाह अवधानेनेति किंचिदनेनचित्रमित्यर्थः विनाभावमेवाहसाहाय्यमितियेस्वर्गंपति।

ननामतेनैवयथात्वेलणामेकस्थितिर्भवेत् इष्टेनापदाहत्यश्रावेतेनवधानतः ५ अ
वधानधनाः केचित्किंचिद्भंजतेमही साहाय्यंचकरिंइस्वर्गोदयार्थ्याध्यः ६ किंनाम
नाप्यतेभूपैरवधानधनात्वैः प्रमतैः किंनवाप्येतदकलप्राज्ञमभीप्सितम् ७ सत्येसतिसह ५
स्रशोत्रधारणोमर्त्योसमानेद्रियप्राणायविरतक्रियाः शतनतीकृत्वापियुज्योरसाः केचि॰ ८
द्दोधकलोइगाः स्वपरतोविस्फार्यभ्रांतिपरास्वस्याम्स्वस्थिपोमहाश्चत्वपरेतत्सामसद्गुण

साहाय्यंचक्रुस्तेषांकिंनाममहीपालेनचित्रमित्यर्थः ७ किंनामेतिस्पष्टम् ८ सत्यमिति अविरत
क्रियाइतिएधिविदिनेकृत्स्नमग्राः अशेषैरोदराइति येषांनदरास्मिरपिंडलभावेतेषामवस्त्यैः केव
केष्वमाशयः इतिप्रसादंविगर्ह्यावधानमाहात्म्यमाहकेचिदितिअज्ञोभयेरागानापतन्त्यविवृत्ति
ताः स्वपरतः स्वपरविवेचाभ्रांतिरवेनसंपत उपेक्ष्यासंपश्चस्वस्थाः स्वपदस्थात्मन्महाश्चतपेद

सर्गादिकल्पनब्रह्मसत्येन ६ ॥
१

प्रमादेति सप्तम् ७ उक्ते प्रकृते योजयितुमवतारयति संबंधेति संबंधः समन्तात्प्रसृतकार्यभा
समापत्तिः तत्रावहितत्वे सर्वकार्याणां समाप्तिः परेषामिति तेषां स्वयोगलेमेकपरत्वात् ८ अ
गान्तरविशेषमाह विशेषेति इदमवहितत्वे एवं पश्चात्समस्तगोविसंशाह्वाभ्यां योजितं सततैः
शास्त्रेषु विशेषनाम्नाद्वियाकथ्यते समस्तगवहितत्वमप्यवहितत्वोविनीचेति ९ उद्दिष्टयेषा
नाभातामसंगतिवारयति समस्तेतिबोध इति सामान्यनाममध्यवर्ति समस्तबोध इति बोधो

प्रमादमस्तिहत्यक्तावहितत्वद्वयः किं किं न भेजते किं वा भोजये पुनर्नयीयतः ७ ।
संबंधे वहितत्वे च यदेतत् तद्विशेषतः स्यान्नापरेषां तत्कामेवं च कथ्यत्सलम् ८ विशे
षनाम्नात इदं समस्तगोविनयोजितम् एवं पश्चाच्च ततस्तैर्द्वियाभ्यां स्तुतीयते ९ सम
स्तबोधाविनीति सर्वं तत्सामान्यविशेषतः नहि इह सर्वमेवाद्य गुरुं गुणो किं विद्यते १० अवधा
यतस्यारज्ञावयतोवर्तनीमिमाम् स्वावेनविनयप्राप्तो यमस्तिर्मरोदया १४

विनीतिच विशेषनामस्तलमेवेनकिंचित्संबंधे वस्याणं कालियाकरोति गुरु इति स्वेच्छेवस्तुनि
गुरुं तां किं विभेषति तदिस्यतेइति ११ फलितेमाह अवधायेति तत्र इह विशेषणासमम् ।
स्मावर्तनीराजस्य चक्षुस्तिम स्वावेन स्वपरानायासेन जयस्यचावहितत्वमवहितमतित्वा
त्सर्वमेवगुरु इष्यतीकारोहिंसायनयाभावइति विजयेत्सकमध्यमस्तिविस्माग्निकफलकः ।

प्रथमम् महोदयमालकम् ५८ ॥

प॰सं॰
३३ टी॰
२

ग्रहस्य द्वयस्य विषयकथनायाह बाह्यांतरेति एतद्द्वयं सम्यग्बोधबोधौ विद्यात्वम् विपर्यया
द्युत्क्रमात् तत्र राज्ञा याभ्यंतरप्रकृतिसमात्यादिभिर्याधिपत्यकार्याणि तत्र सम्यग्बोधनम् या
निवृत्ताह्यप्रकृतिषु समर्षकादिषु फलग्रहणं तेन दानानि कर्माणि तेनेबोधौ वितीति १८
प्रतिसर्गः स्वभावः १९ तस्य द्वयस्य स्वरूपकथनेन लक्षणमाह राज्यवृत इति तत्र राज्यस्य कृत्या
मेन कथा लोभ्यस्थानमापस्थाने सेनागणनास्थाने तेहृतनदानस्थाने चेतिएतद्यीनराज्ञकी

बाह्यांतरप्रभेदेन राज्ञा प्रकृतयस्त्रयः तत्राबोधहितचित्तत्वं द्वयमेतद्विपर्ययात् १९
ये हज्ञानात्वपायेषो संसर्गो बोध्यक्रियालता नियतेहितयुतेषामिह्यामत्रविभूषणे
राज्यहृते मान्यहमापद्युंजीत प्रयत्नतः तेतरान्बाह्यवृत्तार्थं चराः समतद्वेदकान् २०

यत्र कुलवृत्तादिभिर्हृतमित्यनेन संगृहीतम् तत्रांतरा प्रयत्नतः प्रयुंजीत प्रयोगप्रकारमाह।
मान्यहृद्येति यत्नीवचेतनाग्रहसादनियतपारितोषिकादिना ते माननीयाः तेष्वेव प्रत्येकं बाह्य।
प्रकृतिसमर्षकहृत स्वर्णधान्यादि परित्यागेन तद्वेदकान्परितुष्टाकिनस्वराज्ञानपि प्रयुंजीत प्र
गापिमानहृद्येमन्त्रवर्यम इत्यंचाधिपत्यकार्येषु सम्यग्बोधो ज्ञायतेतिनवम् समर्षकहृतो
तेषु बोधौ वितीज्ञायतेतिनवम् २० ॥

नयोरितिनिवेदराउभयोरधिकारिसमर्नकयोर्दृष्टं कृते प्रमाणे स्थापितमन्यप्रमाणेऽस्पष्टं वीक्षितम्।
महत्त्वमिति यावत्तरानांगोचवेडुते शीघ्रे विदग्धुरिति कालदेपदोषमाह महाननर्थेति ॥ एतद्धि
दृश्णोति मदेऽड्रताग्रथ्यलादयल्लदन्तमातिराम्प्रराजकीयग्रहवाल्लेषानि पीडनाधिकत्वाद्दाना
दिनाक्रनयोर्द्योत्स्थापनावक्रताकौटिल्यनीर्णताबल्यशक्तत्वम् एतैः प्रहर्षितमिदं गृहेकलयि।
नेऽशतिदानष्टगणस्वच्छापाघतोऽज्ञागदिनामस्कारेण दृष्टपिठेनवः शीघ्रकाविलायाभवेद्विप।

नयोर्स्वरास्वर्दृष्टे प्रमाणस्थापिते द्रुतम् विदग्धयोर्वैराग्यं महाननर्थो विरक्रिया ॥
मदोद्धतनिपीडनाक्रनयवक्रताजीर्णता प्रहर्षितमिदं गृहेकलयितेजवो रजते विद
ग्धनकपत्नणप्रकटदोषजातेबलात्क्रियाभिरवरीकृते न खलुताः स्थितियास्यति ॥
तावस्वसंस्क्रियानेवाविधीयते स्वयंकृते यावत्स्वरायगामी बालक्रियोन्मादप्रवर्तिता ॥

सेवाथमानपेतगांचवरविषयं तेन हित्वा नाणुपेलायोऽप्रकटदोषजाते बहिर्भूतदोषपतनो
न्मुखे बलात्क्रियाभिः संस्क्रियमाणं मथरीकृते बलात्करणाद्वमानितजाते नप्राचीनां स्थि।
तियास्यति शिथिलाऽपि गृहस्याप्ययमेव सर्गः ॥ वाकृत्स्नमष्टाधिकारिकृतमन्यत्रोपयोगी।
न्यादृत्वावद्वेविवादल्लांतरे नैरधिकारिणानष्टहर्षैः स्वयं विधीयते स्वयंकृतं तत्समे केवापदम् उन्मा

प॰सं॰
२२ टी॰
२

सम्यग्बोधबोधोधेविद्याख्यायोर्विशेषयोः कृतसङ्का सामान्यावस्थितताख्येवोधकृत्समाह उ
ग्रचेति राज्ञोवेशपरिवर्तनेन लोकवर्तनमेव लायंचरणं वीरचर्या एतदेवावस्थितत्वमिति भावः।
कृतनियतिस्थितीनां कृते स्वयं प्रयासेनतच्चारशौचमिति यदि देशौचे सर्वथास्वामिकियार्थवे
तनादानशोधनेनतज्ज्ञेतेज्ञराहमासिधाराव्रतम् अयंभावः ये केचिन्मयेवापिपतत्स्थानेषु।
धिकृत्यस्थापिताः तेषां स्फूर्तिगोचरं भवतु सर्वं कृतंनयापिस्वार्थायेतयावामास्मानमावधि

इतिविधिवोधकः ग्रथश्लोकेवरचना नथाचसदसोचर्यां दावेदः समवीकृतत यतानतिः
स्वयंसिद्धासर्वेषांमेधितात्मनः २२ आकल्पपरिवर्त्यासौराज्ञोराज्ञोचवारह वीर्यार्थ।
निःकथयानीमावराकोऽर्थीवर्थीर्थीः २३ ॥उग्राचवरवोऽभूपावीरचर्यासमक्षतः।
गंभूर्वशौचमालोक्यासिधाराव्रतमस्तनम् २१ २ उरि

त्यपतिभवद्भिर्नेकार्यैर्मासगोचरीकृत्यकार्येनिर्वासितमितिस्फूर्तिगोचरंकरिष्यंतीतिशेषः।
मासिधाराव्रतमिति २१ नथाचेतिश्मोचर्या समवीकृतत सम्यग्वर्तयामास स्वयंसिद्धेति।
गुणानांसर्वत्रस्थानात् स्वोचितेतिनास्माकंबालानां सर्ववर्णानांस्वस्थितज्ञयाऽदितिस्फूर्तेः
स्वस्तिकृयात्त २२ आकल्पमितिआकल्पेवेशम् २३ ॥

मद्दवाग्येतिश्राचरतियोगादेमेकथंपातयतिमाचासज्जात्मभंवत्स्वसमापततीति २४ काकका
इतिकेतिमानेभवत्सकचौरिवर्तनयाम्बवहरंतीतितथानेवकेनविक्रतमवधंक्रत्वाकिंत्वग्रासे
मतीकारायवितेद्दातीतिमागजनिमीलिकयाकालदेपंकरोतीति २५ पुरातनानामितिस्थूल
धीःकृशाग्रीयबुद्धिःप्रपंचालयीरितिमाकृते २९ सतामिति श्रनर्थशंकयेतिमाकदाचित्क्व

मद्दवाप्पाहहहत्वाप्रमेकांसेमवागतान् पप्रछ्वकथंराजाभवत्साचरतीत्यसौ २४
काककायेसहमाश्वतेषांरीतिश्चकाग्रवः श्रवधंकिंविदाकार्यंकिंचितेतत्रराज्यसौ २५
पुरातनानांमूपानांरीतावस्तोमसस्थूलधीः सत्वोन्नमहामदःकेचिद्विशेषग्राहशाकितः
मतेसीमेपमवीर्यामस्यगहतावधारणे शतिजर्वैतिपद्यात्रहविमेनर्थशंकया २८ तथा
चमाचैवीरैयैःश्रेष्ठैर्मेश्रेश्वसिद्धये श्रमात्याःस्थापिताःसम्यग्विमक्ष्मभवर्वतनीम् २८
इतिस्वानुपहृष्टोयःशुद्धमत्यपबुद्धधीः श्राशयावर्जकःस्वामिकोशात्वेकथंनाश्रियतिः ३॰

विद्वसाहष्टिप्यातोभवेदिति २९ समतपतीनेयेप्राग्व्यंसेमतिमाहतथाचेतिभववर्तनीविरस्थोति
प्राग्येणाइष्टमनयोर्थस्यानेप्पनर्थपात्रयंतीतिश्रमात्यपवीरवृषानियुमितेतिभावः ३० इती
तिस्वानुपहष्टःस्वार्थानन्तसपार्थीस्वकबायेहितिवेकिंतोपिकार्येविश्रंशयंतीतिशुद्धमत्यः

परमार्थाः तत्त्वज्ञः धीर्विदिततत्त्वः पालनपर्मः श्रामाराावर्जकश्चिन्तजीति
तत्पची कोशनामेषु आशितिगरः पू° ॥

महेऽहृत्तरात्मलिः नीत्वाधीरेतत्समर्थं सत्तुष्टिः न कश्चिदिति अमलतानारात्मासावेतदर्थमात्रेषेधि
तइति १ कार्येति वर्तनी व्यवहारचर्या अस्याधिकारस्थापितस्य सर्वथा नैराकोदेणास्माघाल्ल।
ल्लाहा विधेया यथा सर्वथास्माद्यो सौ भवेत्तया विधेयः केचिद्ज्ञपरोपयुज्यावर्जिता अपि प्रसन्नमनस
नो भवेतीति मनो ना तो षेकानाम सिद्धिरित्यतउक्तं हाराया यावर्जिनी लिमनसोपि प्रीतिकारिणीत्यर्थः
वाल्यांतः प्रीतिपात्रमसौ विधेयः इति तात्पर्यम् न सफलमाहृयेनेति विकृतिनभजेत् कथं विदात्

महेऽहृत्स्नीत्वाधीः सद्यो कार्येष्वेकत्वया यथा न कश्चित्समर्थं जानाति विधेयस्मास्यकर्मणः
कार्ये स्ववर्तनी साध्यासर्वथा तिगरीयसी सासयावर्जिनी येन तत्वेन विकृतिं भजेत् १
प्राभव्यमापनीयस्व यथा सौ जानात विज्ञवा निरुद्धप्रसरो राजाहर्षाने स्माहृताहेणः २
ह्ममानयाव्यवहारेयोस्याऽरूढाः समंततः सत्त्वाः स्थलाश्च समतेः क्रियाः सर्वत्र सत्फलाः ३

त्तयापलब्धमतिर्न भवेदिति १ प्राभव्यमिति प्राभव्यमाधिपत्यैश्वर्यम् सेतिहि राजगृहे वा।
ल्यांतः प्रीता अपि निरुद्धप्रसरा इति तत्प्रवन्धेः अवसरेण कालविधेये कार्ये निरुद्धप्रसरस्यान।
र्योपानात् सर्वकालमस्य राजद्वारमुद्घाटितमेव विधेयमिति भावः २ ह्मोतिप्ररूढाअप्रतिरु
ढाः सत्त्वाम हरसोरानैकगोचराः स्थलाश्चल्याः प्रज्ञायोगाहेमादि लताणाः सर्वत्रेति स्वपारेषोषु सर्वत्र

विदितहृदयपासीसदृशाशोवर्तितेवर्द्धितिमावः ३३

४

पीठमिति नरेन्द्रं भाविवाकवर्णमानेहनेपी पीठे पीठमिव श्रीतिकारिपद सौराज्ञालक्षितल
क्षणः सिंहासने सौवर्णपर्यंके स्थाल्लिलक्षणमाह विस्रब्धेति स्वपितो धारयिया सौविरम्हत्मास्व।
स्थाउं स्वस्य कर्तृति दानेनार्चितेष्ठप्सितेष्ठ निराकाङ्क्षिति यावत् अत एव स्वास्थ्येकका याथ्यं प्रसाद
रेष्टहतेव कमनेऊष्ठ वार्त्ता नयनष्टत चिमेष्ठ विद्विनहृता अपि परिकथेव नानागालदावलाकौकियो
न्मावाः स्फुरितिरन्ना यिकारायवषणेयवषणेहरतोहन पोवियेयाशतिमावः दुर्गमार्गो राजनव्यवह

पीठे धेनरेन्द्रं विस्रब्धस्वपिया सौविमहत्वार्चितेष्वप्सितेष्ठ एता देष्ठपरितोहतैकसक्ते
षलब्ध प्राप्यालेमहतीष्ठवाणष्ठ पजाचर्या सष्ठ डायती राजा द्वीपितदुर्गमार्गसुभगः
सिंहासने शाल्लियत ३४ उक्तं च नेह क्वतस्तावेसालाद्वयमहीधेना किंचनास्ति यदेतेषां
कार्यमात्मनाऽहं ३५ इतीदमस्त सर्वेषां मामाद्विनोस्तकस्मन विरोबोतचसद्रा।
डोस्वस्ता सौजनकुमारकः ३६

दमार्गः परलोकमार्गो वा परलोकमार्गोऽप्यस्य प्रकाशयुक्तः रस्य
थैः प्रकाशितदुर्गमार्गसुभगस्य सिंहासने शासनेषुक्तमिति दुर्गमार्गो ह्यसिद्धमार्गः ३४ उक्तं
चेति स्पष्टार्थम् ३५ यावीहाँवेणो कार्येषु कृतेयोजयत्यी हिंकातिवभाति इतीति अन्नो राजा।
कुमारक इति राजा कुमारस्व कुमारकः शिवोणताल्कपमीरन्तपस्यत याव प्रभववचनम् कस्मी

प॰स्ते॰ ३३ टी॰ ५

गः पार्वतीनन्दनजातेयः शिवो राजः नावेयः सविड्घास्त्वात्मनोभ्युतिमिच्छतेति नवाग्रसापे।
तन्नादसमासासो काश्यथशाह्लानुशासनमिति भाष्यवाक्यात्साये तस्यापि समासस्वीकारात्।
तसौगनाऊमारक इति असौगनऊमारक इति अथवा महाराजस्सत्स्वयमेव विदितवेद्यत्वात्
सौगनऊमार एवाशीः पात्रमिति बोध्यम् अत्रानुकम्पायां कन् १८ नस्येति अत्र भवे भाविभाव
त्यति यक्षिति व्यावहारिके गुप्तमयमिति नन्वयपत्सत्वेनेति सर्वस्यापि तस्याधिकारिपदनिरासः १८

न तस्य बोननतमस्यास्ति शिरोनतं च भाविना यदात्मनैव कार्येषु सदाज्ञागति कौशलात्
निदर्शितमिदं ध्यानं स्वेशेभक्तोपि भूमिपः अवध्यपालनोयुक्तो येन शासितो किला हृदि
नसोदार्यस्य लनिर्मसे रोचितः शुभभेतरम् योसौ समर्नके प्रमयुक्तस्त्वाभिलक्षणम्
१९

एतदेवोपवोलपितं स्वयं प्राप्नो महाफलमिति निदर्शयितं निदर्शयतिति निदर्शितमिति श्लोकि।
तोटकिला २८ संक्षयेशास्तो हेतुकनमार नस्येति तस्याभिलक्षणम् तस्योच्चपदस्थत।
स्येस्थस्येतिच येनहितराज्ञायालितासाविरोद्धपद्मात्माप्यराज्ञतम्यरायोह्लोन्कृत्वोज्जा।
येनेश्वतितत्स्वाभिलक्षणम् १९ ॥ ॥

नेहेति नष्टार्द्धर्षवेगता यशीस्पेनः स्वेयथम्भवर्वपक्षपत्तिणामपिपत्रमैत्रीतत्रान्यमैत्रीदंडश।
पिकार्थेवसिद्धेत्याह काकश्चेतियेश्वतिमनुनाइत्यर्थः ७। नस्पेतिमान्यमय्येतिमानविषयः तेन।
तिश्रतीनमतिनारंध्राणिसहरणपाणानतेकौविलासकोलाहलोस्यापनादीनिसाधुनाभिनयीश्र
भ्निनोनसाधुभावःस्थापितस्यपिकारपरख्याम श्चेतिराज्ञिनिवेदितेयमनतोहक्कुपाइति।

नष्टाचावसेरेतस्यांधकोलाहलादिभीः यथ्यावपत्रिणापत्नीस्वहहन्तुनानभोयथो ७।
स्रगालोमितसिंहेनपालितोभ्रमुकाकथा सोहार्दयेस्वयंवुडाःशिलाभिश्चातिसक्ल
नाः ७। नस्यातिमानविषयःकश्चिन्मामेषभ्रूघया नकोपिसहसानेनसर्वयायिकृतिय
यो ७। नेनासोतमरंध्रोपिसाधुताभिनयीतथा स्थापितोस्यपथाकश्चिन्नशोकेचनिवदि
ते ७। धीमेतायत्नविनेकविकरांविदनमवेत नेघाहानिरोपरोयथास्यपचभूषणं ७

यद्यस्मावतेहूतानभिज्ञः कृतेनेयेनतरवृयपालनादिहूनानकीर्तनेनेमनश्राहधीमेनश्रतिश्र
वैत्यनमननेडपरोयादितिपिद्यापनुवर्तनात इत्यंचासोमलागतः श्रुणतनाधिकारकृतास्य
इस्मकेभवतिकृतेतथापेतरत्नमनेनेतश्चाह सोप्येति श्रत्रलोकेसाधुपरोयोपिपरपराया
ताचारपालननलत्तणोभ्रममभिनिसाचासटम् श्रमयानुपहडेसावितिलोकनिन्दापाद्रे

य॰ सं॰
र॰ सी॰
५

बहुज्ञोऽतिसौपीतिराज्ञापितः स्वभित्रश्नितदनर्थो तत्ज्ञोऽपि स्वयमिति तदिंगितादिना रहस्यको
नरहोज्ञनं संस्थलम् निवेदितमंतरं प्रकाशयितुं नेष्टः केतुस्वतंत्रदाशयोऽपि ततोऽयति भावः ४८
अधिकारं प्राप्य प्रागसैर्ष्म्यनश्यतिन चिरमिति सूचनार्थमाह अभियारेति सं प्रसीदतीति तद्दु
नफलभाग्भवेदिति भावः ४७ उपरोधमिति एषां महापदमारोपितानां बापलान्निवर्त॥

बहुज्ञया लेखयं सोऽपि तदभिज्ञोऽपि नैव तम् रहो रहो वाभिमत्वा वीक्ष्यमशेके निवेदितं
अभियारेयमहल्याय स सौराज्यवर्तनी नमोऽस्त्वेपटेसमग्येनासौ संप्रसीदति ४७ ।
उपरोधं गुरवः कृत्स्नं महापदमारोपिताः बलान्निवर्तनेषां यासां चलानीराज्यवाल्लनः
अघ्यकालातरेरात्ताधीयनेनायम्हतः आकार्यत्नमयकोमश्रुनियः जक्काद्दिलिति
कृष्णाया खिलस्थक्ता वच्छदालोहितचैत्रभरत यस्येनेन विनानेत्नेवयाकस्यनभाति

नोपरोधस्य सा राज्यवाल्लनो ज्ञानिःशेषयित्नापादनायच्छामिति यावत् ४८ एतादृग्गुणोपेये।
संज्ञाविदैवोचितमावदयित्वमन्त्रं ग्रेष्यमवतारयति यस्येति अथेयमाकारगोपनानंतरम् ।
कालांतरं इति कस्मिंश्चिद्दिने आकार्याहूय मेऽस्त्वतिपरर्थेम् नःपादस्पृशेण ४९ क्व सेति।
भातीति तवैव दर्शीबुद्धिरिति भावः ५० ॥

५

निशम्येति समाहिते वांगीकृते च द्विशोहः लेपलाभत इति द्विचरिनानि कालललणो मे रथ्ये इति ।
तथेति स्मरणो मरणाणां मार्गणो मरणाणां मरग इति कोषः देशसीमा दैशैः सहिताः सीमा इति मध्यपद
लोपसमासः अयस्य अयासेन यत्ना यत्र वा देशसीमा इमकर्म था लभियो गे द्वितीया अयस्यां वेदिः

निशम्य बाहुवृद्धासो स्वामिनं नेत्य निरुपत् कृते समाहिते नेतद्विशाहः लेपदानतः ५१
तथेत्यकृष्य गांवेतत्स्मरणार्थं व्यग्रधीरसौ देशसीमाः प्रयस्यालेन लेभे तादृशोंक वित् ५२
आगतैः सभामध्य अश्येचशिविद्दिनो तरात् आलापोत्तरतः स्वार्थं यस्मु वाच विचक्षणः ५३
पतीव यस्मितेनाकः कृतश्चनतथाविधः सपत्नीयदितेः पालिगत्वा नेष्यन्तलोधिकम् ५४
इत्येति निशम्य तस्योक्तिं राजा हे हेमने हसा विहाय नेन किं साधु प्रक्रिया भवते पिता ५५
अलेरीर्ध्यनरानापेक्ष्योहपाविधाविभिः त्वापतेनानरो न्यातनपतस्थ्यैभवानिह ५६

त्वा ५२ आगतेति आलापोत्तरतः कथाप्रसंगेन स्वार्थं प्रति अन्तःशिलक्रूरानयने इति ५३
पतीवेति आनेयो आनेयामिनतो भवद्भ्यः गुणाद्धिके गुणाधिकतरम् ५४ इत्थमिति प्र
क्रियाधिकारः साधुप्रपिते निशि आस्थालनया साधेन प्रसाधितार्थः ५५ अलमिति शान्तरो ।

प. स.
स्तु. टी.

आप्ताममितिविरिञ्चानिता वज्रलब्धममिमांस्तोकांविवितेमर्थः इहान्यतिरिञ्चेशुभ्रास्वस्त्वेविरिञ्चवत् ५४ ८
इतीतिचिन्तयाविक्लिचित्तः पतिंणाचारिक्तहस्तः ५५ नमितिनागर्याबोधाविती ५६ समग्रितिवा।
एवार्थे एकत्रैवदेशाद्रमर्थः भक्तान्तरेनेतिच्छेदः एकत्रैवदेशायधांचन्तः गंगाशुगपत्स्थितानोचेतत्वन

आप्ताममंगमहंदृष्टः त्वयोक्तिनत्वकिंचित्र पणः आश्वत्रविवेकेनत्वयागतव्यमधुना ५७
इतिदत्तपणोसोहिर्गतायस्यापिसर्वतः अनन्येताहृशोरिक्तचित्तपाणिःहृष्यायो ५८
तमागतमेवंदेवंस्वगस्त्यातरश्रमः आहस्मजानेसर्वज्ञनागर्येयंतवेहृणी ५९ स
मागिवदितहृतोसिदेशायकत्रचेतृणाः चत्वारोन्तात्तेषांचेत्तत्वतेसतिमेवद ६० ति।
शम्येतीवकर्णोसोप्यग्रस्तसोकतोश्रितः एतांगंभीरमनसाप्रोचेस्तत्वनमहेशा ६१
ब्रवीमिमार्गेयत्रैनेशनत्वारोपिष्ववेततव भूयाइतिभयोदीर्णहृदयासौमनमादधे ६२

तात्त्वातदाजत्रसातात्त्वातवासीतिमेवद ६३ निशम्येतितत्तीव्रकलडंचैःरवरीमवनकर्णाः।
शस्तइतितोताभवत्तात्त्वाममहेशामद्भुतमार्गेण ६४ ब्रवीमीतिभयोदीर्णहृत भयभित्र
हृदयः समादधेसमाहितचित्तोसौश्रवणोन्मुखोबभूव ६५ ॥

२

मार्गमन्दिराणि त्रिशृंगाटकमिति सार्धचतुष्कोणं शृंगाटकं चतुष्पथं पूर्वेतः प्राचीभागे मंदिरं देवालयः
तदेतन्मंदिरं तेषु हालयो गृहसमुदायः ऊर्ध्वमिता शिलेष्टकादिनिबद्धा तस्मात् खण्डमूर्ध्वमितवीथी
सोऽभ्यासेन पश्चिमे नितस्याः शालायाः पश्चिमे द्वारमस्ति इति पश्चिमद्वारविभक्ता शालिकेति पं।
कालप्रमाणशालायाः पार्श्वकोष्ठिके तिष्ठावत् तदर्थं शालिकार्थं रूपान्ततो पश्चात् शालिका विटे।

शृंगाटके विनिर्गमस्य पूर्वतो मंदिरं चयत् महालयोऽस्तितद्देवीथीं ऊर्ध्वमिताचया ९२
तस्मात् खण्डं च शालिका पश्चिमद्वारविभक्ता प्रविश्यतो विलोकयाथ तत्पार्श्वेऽस्ति शालिका
तदर्थं वामतस्तस्याः प्राप्यते च विटंकिका बद्धास्या द्वारमस्मोच्यतस्याः ऊर्ध्वटथानिका
लग्नसोपानके बलो हृद्धा रूपेण तेन तलो च ये वलाः ऊर्ध्वटः संतिमया नेहतलक्षणाः ९५
गत्वास्थानयतां वीमत्क्वतेऽभ्युद्यतयानया पूर्वापरानुसंधानचतुरायेन रागनरः ९६ ॥

विकाऊर्ध्वटपालिकाबद्धास्याकपाटबद्धस्तुवानस्याविटंकिकायाः लक्षणः तद्द्वाकृतोऽपि।
वितनावरणकृतलक्षणाः कृत्स्नायाप्रविलम्बक्लान्तच्छुद्रस्यादिनाभवत्समभिसंधानार्थं विहिता।
लक्षणाः प्रागुक्ताख्येयनयाभ्युद्यतयाकिं कर्तव्यतामूढभावेन कृतमलम् ९५ वीनस्तत्रमाह
सर्वापरेति रूपतोऽसर्वापरानुसंधानचतुरेयमेमेति वीनस्तत्राभिप्रायो नीरूढीभविष्यति ९६

प॰ सं॰
३३टी॰
८

इतीतिसाधुस्मरन्निवितिकिमिदमेवात्रप्रयोजनमुतनामरापिकिंविदिति ९९ स्मरणेतावदेन
देवपिधायप्रकृतमिदृशंयथाविस्मादृमभ्रदितेनेतिप्रमिलस्पपतिभिजाय नचतन्के[illegible]कुटी
दत्तवार्ता[illegible]गतेतिप्रसादमितिज्ञातेविदितमहतोसीतिमहतेदामेसतिभावः ९८ सा

इतिराजमस्त्रोक्षीनोनिणम्यगिरसादरात् निर्गत्याऽजलविनेसावमनसाधुस्मर
न्निव ९० प्रभ्रदितेनमार्गेणागत्वातदमिलस्यच सर्वेतथाप्रविश्यपाप्यनञ्च
लकेसमादृदे ९८ गागामप्रद्रतःकृत्वावत्सकानतस्यसंस्थितः बाहृतिबध्ध
बकमेयसादेनसम्भपतेः ९९

स्वतिश्रनेननराज्ञासादितःप्रेमपात्रेसंपादितः अपिछितेपिकार्यंतयास्वीकृतेस
मंत्री ९९ ॥ ॥ ॥
॥ ॥

८

एवयार्थेति सर्वं मद्धृतमनेन ज्ञातेन किंचिदपि विहितमस्तीति पर्यालोच्यमिति निश्चित्य सर्वा
परायुस्मरणाज्ञपितातिचिंतामग्नो मनायकृतस्येन पयेत्तमेव बोधितः सोऽपुनः प्रसन्नमस्मि
तव दर्शनमाविरथ्यादिति इत्थं विनिचयस्य परापि पश्येनाहर्षीरे शारुहत्वा रत्नाभिनवतानस्यकि
मिवाविदितं स्यादिति मत्कृतस्य सर्वस्यैवाकृतं कृतस्याभिज्ञएवासो मन्मानरत्तार्थमनभिज्ञ
एवयदसौ जातः सोऽस्मनयः किमाकलेन गाणतेस्ययेनवा अस्तीति अनेनगोपितामिदमिति
मः स्वेतिहार्दितो नेन भावेज्ञपालबुद्धिना मयेवाधिष्ठितकार्येप्रदेशो तिसंशालितः
एवयार्थेञपितातिचिंतामग्नः त्वमादसौ इत्थं विदितहृत्स्यकिमस्यावालतेनयः ११
मत्त्यप्रभृतीर्थमेनकार्यं ज्ञानं किंचन शतिकारोपि श्वस्य विधेयः स्मृद्रयोमया १२
मज्ञपिताकृतीनासानकरोमीति संधिवः स्वज्ञमार्गश्च हृतासौ वर्तयामासवर्त्तनीम् १३
किमिवासदर्थ्येतेषां त्विदमज्ञोविदमित्याहस्वयमप्रभृतीति येनममानर्थं ज्ञात्वेगोपितेतस्य सर्व
तस्य कृतज्ञतानाविर्भावाय पूर्वस्माद्यतावत्कृतस्य पापस्य शुद्धये प्रतीकारो विधेयः प्रायश्चित्तादि
रूपः इति संकल्प्य प्रतिज्ञातकल्पमाहस्म इयपि वेति स्मृती स इयपितातिज्ञेयं गुह्यमर्द्दनयासपी
यज्ञानां चतज्जेप्यकर्मपापिताम सदोरवपिता संपितः कृतप्रतिज्ञः स्वज्ञमार्गो विहितकर्मपालनता

पं.मे.
रा.टी.
८

इतिमितिग्रमतइनिनिर्णीतशायाविपर्यवादस्त्रपनिबद्धवाक्यसंदर्भात इहराजवर्तमा
प्यधिकृतार्थचार्याः सदभिनन्नु विद्यायलेकृतालेखायहेनकार्यनिर्वाहरणातस्यवीदाश्च।
ग्रस्तुद्विपरीतामेवतिभवान्संसाराद्भवेसमत्वयेनेइतिभवभवायाः सुविभ्रतयः यदाभूवा
वस्तकोनितिराधियोविभतयरदुयसरभिलाष्ठकारणोरक्तो स्वाग्रातवप्रकृतिविभूषि

इदमतिविमलेविभातिसारमसृजदहाधिकृतार्थमूनवीता भवभवस्यविभूतिको
तिरानांस्वपरहितायफलेरलेविषादैः १७ तथावतेनवाङ्कुनविचसर्गस्वयंभु
वा धत्तान्स्वग्रणपरतेष्ठवीतितकल्पतांस्वरा १८ इमोन्द्रपतिनातस्यावेलार्थ
गुरुवामियः ययाशिष्टःहयामाग्यारेयत्नमयेस्तवः १९ अयपूत्रकतैस्कथा
वाह्रुत्वोपायमद्वतः भास्वरात्रासंबद्धपद्यामोदयेत्रकिम् ११

तोराज्ञापरेवसमर्नकालस्यतेषांवहितायफलेविष्यतिमियाद्धेनतत् मलेविषादेहितिपतद
नुष्ठानाभावेविषादैःपववतापरलेकृतेनहितैः किंविस्मस्यतीतिभावः १७ उक्तेसवारयनित
याचेतिस्वयंभुवेलामन्त्राःकलितमघुरकलनयानिबद्धम् भोदुधाःकल्पतानिराम्यताम्।
मेरेतिग्राग्येमीतिनिविधेयमर्थः १८ इमोनितिस्पष्टम् १९ अयेइतिभारोन्नगतीलक्षणःवत

८ ॥ दोषितिपद्यवेतंसमाप्तिःचोजपसितदमोकिंतमोदयेदमितमोदयेवति ॥